

Forfatter: Peter Rochegune Munch, 1870-1948 Aage Friis, 1870-1949

Titel: Johanne Luise Heiberg og Andreas Frederik Krieger (1. bind)

Citation: Peter Rochegune Munch, 1870-1948 Aage Friis, 1870-1949: "Johanne Luise Heiberg og Andreas Frederik Krieger (1. bind)", i *Johanne Luise Heiberg og Andreas Frederik Krieger (1. bind)*, Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag, s. i. Onlineudgave fra Danmarks Breve: <https://tekster.kb.dk/text/letters-001990098-001-root.pdf> (tilgået 26. april 2024)

Anvendt udgave: Johanne Luise Heiberg og Andreas Frederik Krieger (1. bind)

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs Public Domain-erklæringen](#)

JOHANNE LUISE
HEIBERG
OG
ANDREAS FREDERIK
KRIEGER
EN SAMLING BREVE
1860-1889

s. iis. iiij JOHANNE LUISE
HEIBERG
OG
ANDREAS FREDERIK
KRIEGER

EN SAMLING BREVE
1860—1889
UDGIVET AF
AAGE FRIIS og P. MUNCH

I. BIND
1860—1864

KJØBENHAVN og KRISTIANIA

GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG

MDCCCCXIV

s. iv KJØBBNHAVN — PORLAOSTRYKKERIBT

s. v FORORD

Denne Samling Breve, vekslet mellem Johanne Luise Heiberg og Andreas Frederik Krieger, tilhører Rigsarkivet og udgives efter Tilladelse af Rigsarkivar, Dr. jur. V. A. Secher og af Fru Heibergs Døtre, Fru Sarah Henriette Kaas, født Heiberg, og Frk. Lelia Adela Heiberg. Udgiverne aflægger deres bedste Tak til de nævnte for megen Imødekommenhed og til Fru Heibergs Døtre desuden for gode Vink og Oplysninger under Udgivelsen.

Brevene vil udkomme i tre Bind, af hvilke det sidste vil indeholde et Personregister.

København, 22. December 1913.

AAGE FRIIS.
P. MUNCH.

s. vi

s. vii JOHANNE LUISE HEIBERG
Efter Maleri af Elisabeth Jerichan.

s. viii

s. ix INDLEDNING

Den 25. August 1860 døde Johan Ludvig Heiberg, niogtredsiendstyve Aar gammel. Fru Johanne Luise Heiberg var den Gang otteogfyrreretyve Aar og endnu i fuld Virksomhed ved Theatret. Hun var dybt nedbøjet og følte sig usikker og raadløs efter Tabet af den Mand, der havde været hende saa god en Raadgiver, og som i stort og smaat havde virket formende paa hendes Livsførelse og aandelige Interesser. De talrige Venner, der havde været knyttet til det heibergske Hjem, kappedes om at yde hende Støtte og Raad. Nogle af dem besluttede straks at foranstalte en samlet Udgave af Heibergs Skrifter for at sætte ham et Æreminde. De ledende herved blev H. L. Martensen, J. N. Madvig og A. F. Krieger, men blandt disse blev det hurtigt Krieger, der kom til at bære Arbejdet. Han lagde Planen for Udgivelsen, og han satte Fart i det hele. Dette blev Foranledningen til et Venskab, der blev af den største Betydning for Resten af hans og Fru Heibergs Liv. 1

Andreas Frederik Krieger var født 1817. 2 Som juridisk Universitetslærer havde han allerede i Fyrreerne spillet en stor Rolle; under Forhandlingerne om den ny Forfatning 1848—49 medvirkede han som Ordfører for Grundlovs-udvalget, og i Halvtredserne var han i tre Aar dels Indenrigsdels Finansminister i Ministerierne Andræ og Hall. Nu paa denne Tid var han Assessor i Højesteret, Medlem af Rigsraadet, Formand for vigtige

parlamentariske Kommissioner s. x og en af de nationalliberale Politikere, der havde mest at betyde. I 1864 blev han en af de danske Befuldmægtigede paa Londonerkonferencen.

I de sidste Aar af Heibergs Levetid hørte Krieger til Familiens Omgangsvener; i sine Erindringer fortæller Fru Heiberg, at det var i November 1857, at han, der paa den Tid var Indenrigsminister og havde Pensionssagerne under sig, første Gang kom der i Huset for at bevæge hende til at opgive sin den Gang fattede Beslutning om at trække sig tilbage fra Theatret eller for eventuelt at hjælpe hende til saa stor en Pension som mulig.¹ Denne Henvendelse var et Udtryk for den Sympati og dybe Beundring, som Krieger ligesom mange andre af Tidens fremragende Mænd nærrede for Fru Heiberg, og den blev Indledningen til en venskabelig Omgang i de følgende Aar, selv om han vel, saa længe Heiberg levede, ikke hørte til Husets allernærmeste Venner; Andræ, Martensen og Madvig havde været længere og nærmere knyttet til Familien. Men nu ved Heibergs Død, da Fru Heiberg stod uden Støtte, fik Krieger Lejlighed til ret at vise hende sin Hengivenhed. Han stillede øjeblikkelig sine Kræfter og sin Indflydelse til hendes Raadighed, og hans Sympati og hans ivrige, men saare taktfulde Hjælpsomhed fremkaldte hurtig et varmt taknemmeligt Venskab hos hende. Allerede i 1864 kaldte Fru Heiberg ham sin eneste fortrolige Ven, og da hun mod Slutningen af sit Liv genoplevede denne Tid i Erindringen, kunde hun ikke finde Ord varme nok om Krieger, der var blevet hende en Ven, en Beskytter og Broder og havde gjort hendes Skæbne, hendes Sorger og Glæder til sine egne. For ham, der aldrig stiftede Familie, og som efter sin Moders Død (1863) levede alene med en gammel Tante, blev Venskabet med Fru Heiberg det væsentligste Livsindhold ved Siden af hans offentlige Virksomhed, og dette Venskab udviklede sig uforstyrret og harmonisk.²

Udadtil optraadte Krieger paa den ridderligste Maade som s. xi hendes Raadgiver og Beskytter, og disse to ejendommelige Menneskers Venskab, saaledes som Fru Heiberg selv i „Et Liv“ har skildret det, og som f. Eks. A. D. Jørgensen har karakteriseret det, som han saa det i dets sidste Tid, er et mærkeligt Interiør fra det nationalliberale Danmark.¹

Blandt de mange Venner, som Fru Heiberg bevarede fra sin Mands Tid, var Andræ, Madvig og Martensen de nærmeste, og dette Venskab varede hele Livet. Men ingen af dem kom dog til at staa hende saa nær som Krieger, og mange Maaneder efter Heibergs Død varede det ikke, før han blev hendes Raadgiver i smaat og stort, paa samme Maade som han straks var blevet det ved Udgivelsen af Heibergs Værker. Til ham tyede hun altid, naar hun var i Tvivl, ogsaa med Forhold, i hvilke hun ellers meget nødig gav andre Indblik. Krieger læste saaledes hendes faa bevarede, meget fortrolige Breve til Heiberg, han gennemgik den Livsskildring fra Aarene indtil 1842, hun før havde skrevet, og han opmuntrede hende stærkt til den Fortsættelse, hun, stadig hjulpet af ham, begyndte i 1864. Han gennemsaar de Indlæg i Theaterspørgsmaal, hun undertiden skrev i Bladene. Han var hendes Raadgiver under de Konflikter og Bekymringer, Theaterlivet idelig gav Anledning til. Han planlagde og tilrettelagde Rejser for hende, han styrede delvis hendes Pengesager, og da hun byggede sig en Villa i Rosenvænget, var han atter til Rede med gode Raad. Snart efter byggede ogsaa han sig Hus i Rosenvænget.

En meget hyppig, næsten daglig Omgang blev den naturlige Følge af dette Venskab, men da de i de første Aar boede ret langt fra hinanden — Fru Heiberg indtil 1863 i Søkvæst-huset, Overgade o. Vandet paa Kristianshavn, Krieger paa 1. Sal i Nr. 24 paa Nørregade — begyndte der hurtig en levende Brevveksling imellem dem, og den fortsattes siden ogsaa i de Tider, da de boede ganske nær ved hinanden, men dog navnlig under deres aarlige Rejser. Denne Brevveksling vedligeholdtes gennem tredive Aar omtrent til Fru s. xii Heibergs Død, den 21. December 1890. De sidste bevarede Breve fra hende er fra August 1889. Den 27. September 1893 døde Krieger.

Fru Heibergs Breve til Krieger opbevares blandt den Del af hans Papirer, der er kommet til Rigsarkivet. Kriegers Breve til hende findes derimod ikke længere. Fru Heiberg havde nogle Aar før sin Død tænkt at overlade dem til Rigsarkivar A. D. Jørgensen, der den Gang gennem Krieger ogsaa var blevet en Ven af hende; maaske har Tanken om, at han skulde bruge dem overfor Offentligheden, ikke været hende helt fjærn.¹ Denne Plan blev dog ikke udført; i alt Fald fik Krieger selv Brevene efter Fru Heibergs Død. Sygelig og betaget af mørke mistroiske Stemninger, som han i sine sidste Aar undertiden var, tilintetgjorde han, efter hvad Fru Heibergs Nærmeste har meddelt, inden sin Død disse Breve sammen med mange andre. Mellem bans bevarede efterladte Papirer i Rigsarkivet findes kun nogle faa Koncepter til Breve eller uafsendte Breve til Fru Heiberg, og enkelte af disse Breve er her gengivet mellem hendes.

Af Fru Heibergs Breve, der hidtil ikke har været benyttet, forelægges i det følgende et fyldigt Udvalg. Det giver en sammenhængende Skildring og et levende Billede af Fru Heibergs Liv i den trediveaarige Periode efter Heibergs Død, der i hendes Erindringer kun er behandlet rent oversigtsmæssigt. „Et Liv genoplevet i Erindringen“ er gennemarbejdet Gang efter Gang med Tanken paa Offentliggørelse; Brevene til Krieger er skrevet uden Tanke om en saadan, og de bliver derved et Supplement til Erindringerne af den største Betydning for Bedømmelsen af Fru Heiberg og Førstehaands-Dokumenter til hendes Kreds' Historie.

Det er klart, at denne Brevenes Tilblivelsesmaade har paabudt visse Hensyn ved Udgivelsen, men det maa betones, at det fra Udgivernes Side ikke har været Tanken at fjærne noget som helst af Brevenes umiddelbare eller fortrolige impulsive Karakter, og skønt Udgiverne alene og fuldtud bærer s. xiii Ansvar for

Udgaven, bør det tilføjes, at Fru Heibergs Efterladte heller ikke har næret noget Ønske i denne Retning. Kun hvor Udtalelser har haft en unødigt skarp Brod, der kunde saare endnu levende Personer, og særlig hvor det drejer sig om Ytringer, der paaviselig skyldes Fejlhuskning eller Misforstaaelse, er der i enkelte Tilfælde sket Udeladelser, af hvilke dog ingen er af større Betydning. Men det maa i denne Sammenhæng erindres, at de Breve, der her forelægges til historisk og litterær Bedømmelse, alle er skrevet i dyb Fortrolighed til en nær Ven, og at Udtalelser eller Domme i Brevene ofte er blevet suppleret, ændret eller tilbagekaldt i de mellemliggende mundtlige Samtaler, saaledes som Brevene hyppig viser.

Hvor der kun er udeladt helt ligegyldige Ting, er i Reglen det sædvanlige Udeladelsestegn, tre Prikker, ikke anvendt.

Brevenes Overskrifter og Underskrifter er som oftest uden videre udeladt, men de er altid bevaret, hvor de skønnes at have en usædvanlig eller betydningsfuld Form. Temmelig hurtig blev Fru Heibergs sædvanlige Overskrift: „Kære Ven“ eller: „Min kære Ven“, og hendes Underskrift: „Deres hengivne Johanne Luise Heiberg“ eller: „Deres hengivne Veninde“.

Gengivelsen af Originalerne er væsentlig bogstavret, men dog med visse Læmpelser, som Brevenes særlige Karakter gør rimelig, og som, i Overensstemmelse med Fru Heibergs Efterladtes Ønske, nærmer Formen til den, der er fulgt i Udgaven af „Et Liv genoplevet i Erindringen“. Fru Heibergs Skolegang havde, som det vides fra hendes egen Beretning, været yderst mangelfuld, og hun lærte aldrig en sikker eller korrekt Retskrivning, endsige Tegnsætning. Hendes Kendskab til fremmede Sprog og hendes Evne til at stave fremmede Navne var ikke stor. Udtalen var ofte hendes umiddelbare Vejleder selv ved Navne, hvis rigtige Stavemaade hun stadig havde for Øje. En Bevarelse af disse Ukorrektheder, bag hvilke der ikke laa nogen Særegenhed af Betydning, er ikke bleven anset for nødvendig, naar blot dette Forhold, som det her er sket, oplyses. Derfor er der i Retskrivning og Tegnsætning helt igennem blevet anvendt en læmpelig Rettelse, uden at der dog er tilstræbt nogen streng Konsekvens.

I Indskud mellem Brevene er givet almindelig Vejledning vedrørende enkelte Grupper, medens andre Oplysninger findes i Noterne. Enhver Tilføjelse i Teksten, der stammer fra Udgiverne, er sat i skarp Parentes. Hvor der ikke i Noterne findes særlig Oplysning om en i Brevene nævnt Person, maa der søges under vedkommendes Navn i Registeret. Dette vil komme til at indeholde alle Navne paa omtalte Personer, Skuespil og Roller.

Ved Henvisninger til „Et Liv genoplevet i Erindringen“ er saavel 1. Udgave som Folkeudgaven 1904 citeret, den sidstnævnte i Parentes. Hvor biografiske Oplysninger er hentet fra Brickas Dansk biografisk Lexikon, citeres Kilden som oftest ikke, og det samme gælder, hvor Oplysninger om Forhold ved det kgl. Theater stammer fra A. Aumont og E. Collin, Det danske Nationaltheater 1748—1889.

Ved en Del Breve, der ikke er dateret af Fru Heiberg, men hvor Datoerne er tilføjet med Kriegers Haand, er disse trykt i rund Parentes.

s. 1 Fra Tiden før Johan Ludvig Heibergs Død er kun bevaret et Par Billetter og Breve vekslede mellem Krieger og Heiberg og fra Fru Heiberg kun et eneste Brev af 25. Maj 1860.

Heiberg døde den 25. August 1860 paa Familien Suhrs Herregaard Bonderup ved Ringsted, hvor han og hans Hustru havde tilbragt Sommeren. Fru Heiberg blev boende derude indtil den 8. Oktober, da hun tog tilbage til sit Hjem i Søkvæsthuset i Overgade o. V. paa Kristianshavn. Forhandlingerne om Udgivelsen af Heibergs samlede Værker begyndte nu, og Juleaften sendte Krieger Fru Heiberg Udkast til en Plan for Udgivelsen.

s. 1

Bonderup, d. 5. Oct. 1860.

Hr. Etatsraad!

Mandagen d. 8. forlader jeg Bonderup for at drage ind i mit Hjem paa Søkvæsthuset, hvor nye Smertes, Erindringer om 29 Aars Samliv med min kjære Heiberg, venter mig.

Otte Dage vil hengaa, forinden Huuset er i den Stand, at jeg kan have den Glæde at see og tale med hans og mine Venner, imellem hvilke jeg regner Dem.

Om Heibergs Arbejder er der endnu ingen Bestemmelse taget. Tak fordi hans Efterladenskaber ligger Dem paa Hjerte.

De spørger mig, hvorledes jeg har det? Ak! Hvad er herpaa at svare? Intet — og en heel Bog.

Jeg er som en Edderkop, der hver Morgen spinder min Smertens Væv paa ny, løber som den rundt i Væven og føier Traad til Traad uden at trættes. See saaledes har

Deres hengivne
Johanne Luise Heiberg det.

s. 2

Mandag, d. 3. December 1860.

Jeg er i Sandhed forlegen over deres Godhed imod mig. Jeg er jo ret blevet Dem en byrdefuld Veninde i meer end een Retning, og jeg nægter ikke, at det for Deres Skyld er mig en Beroligelse, at jeg nu er m a a l e t i Legemsstørrelse, modelleret i heel og halv Figur, saa at De, i det mindste fra den Side, nu er færdig med mig.¹ De skriver, at jeg intet har at takke Dem for? Lad mig dog have Lov at takke Dem for Deres trofaste Anerkjendelsens Glæde, men gaae nu ikke videre i Glæden, lad den i denne Retning være sluttet, lov mig det.

Jeg var, som et lydigt Barn, igaar hos S[ille] B[eyer] og fandt hende meget bedre, end jeg havde ventet.² Tak for at De vakte mig ud af min Egoisme og derved bevirkede, at ogsaa jeg nød Anerkjendelsens Glæde.

Ifald det ikke er for megen Uleilighed for Dem, ønskede jeg at vide, om der ikke imellem Heibergs Breve, som ere i Deres Besiddelse, ere nogle Censur-Breve af Hauch fra August 1858 om Skuespillet „En Velgjørers Testamente“.³ Findes saadanne, ønskede jeg meget at erholde disse inden Onsdag Eftermiddag. Heibergs Svar paa disse ere nu komne i min Besiddelse, og det vil vist more Dem, ved Leilighed, at læse disse skarpe ironiske Breve.

Jeg plagede Dem vist sidst med mit tunge Sind? Har De Lyst til at dele min Eensomhed i Morgen Middag, da skal jeg stræbe at vise mig i en lysere Stemning.

Deres hengivne
Johanne Luise Heiberg.

s. 2

Fra A. F. Krieger til Fru Heiberg.

Efterat Folkethingsudvalget længe har seigpiint Hall ved at tilbageholde Betænkningen over Statsrevisionens Beretning for Finansaaret 1858—59, er den omsider blevet afgivet.⁴ Jeg har tænkt mig, at S. 599 og S. 607 ff. maaske kunde interessere det „vidunderlige“ Menneske, som vi begge kjende, omend i forskjellig Grad, og som gjør mig saa frimodig, at jeg ofte forbauses derover. Men hvorledes det nu end maa forholde sig med de 3 (7) Feil, man vover at tillægge hende, vist er det, at denne min Frimodighed s. 3kun er mulig, fordi den hviler paa Ærbødighedens og Tillidens usvigelige Grundvold. Jeg kjender intet Menneske, for hvem jeg bøier mig dybere, og tro mig, det gjør godt at have fundet et Menneske, for hvem man kan bøie sig saa dybt. En og anden Gang maa man have Lov at sige Sandheden. Anbefal mig, jeg beder Dem derom, til denne Unævnte — *quam honoris causa non nomino* — (det latinske Maal ligger jo det italienske saa nær, at De og „Spectatrix“ i Forening maae forstaae det), og aflæg det Vidnesbyrd for hende, at den, der siger, hvad jeg her har sagt, ikke er en Smigerpræst, men

Deres i Oprigtighed hengivne
Fr. Krieger.

d. 21. Decbr. 1860.
Fru Etatsraadinde Heiberg.

s. 3

*Fra A. F. Krieger til Fru Heiberg.
[24. Dechr. 1860.]*

Da jeg sidst sendte Dem et Par Ord, vidste jeg ikke, at jeg om Eftermiddagen vilde komme til at aflægge Vidnesbyrd om min Resignation, thi jeg havde endnu ikke faaet den Bedrøvedes Bøn. Jeg vidste lige saa lidt, at jeg idag vilde komme til at sende Dem medfølgende Gave, mit foreløbige Udkast.¹ Det er ogsaa en underlig Gave; men Tilfældet har ligesom villet det, og saa har det vel Bet. Kun ville De, naar De engang læser dets mange Vilkaarligheder, erindre, at jeg fra først af havde tænkt paa at forelæse det i dets friske Skikkelse, med mundtlige Undskyldninger og Forklaringer. Men det er maaskee bedst, som det er gaaet, nu ligger det ganske i Deres Haand; jeg taler ikke derom af mig selv — i de første fjorten Dage.

Tillad mig at vedlægge de omtalte Artikler om Foersom og Søndagsforestillingen d. 17. Novbr., samt Gade eller Stue.²

Jeg veed snart ikke, om jeg ogsaa skal sende „Resultaterne“. Med dyb Børelse har jeg atter læst denne Artikel.³ Ja den er skrevet, ikke med Hovedet men med Hjertet. Det vilde være Synd, om dens Forfatter

Peter Rochegune Munch, 1870-1948 Aage Friis, 1870-1949, *Johanne Luise Heiberg og Andreas Frederik Krieger (1. bind)*,

aldrig vilde vedkjende sig den. Disse to Sider sige Mere end Overskou's to Hundrede. De ere dog for den, der kan læse, ligesaa veltalende, som et vist Portrait for den, der kan see. s. 4 Men det forstaaer sig, det gyser i En, naar man finder en saadan Perle — i Kjøbenhavnsposten; der kan selv Musens himmelske Røst ikke røre de Forstokkede.

Jeg ønsker Dem en mild — vemodig Juul, en saa mild — vemodig Juul, som muligt.

Gid De kunde hjælpe min stakkels Søster til lidt bedre Helbred!1

Deres hengivne
Fr. Krieger.

Juleaften.
Fru Etatsraadinde Heiberg.

s. 4

*Fra Fru Heiberg til A. F. Krieger.
d. 28. December 1860.*

Jeg sender Dem herved mit nyeste Værk.2 Jeg kunde ikke modstaae! Paa Søndag Middag seer jeg Dem jo? Giv mig det da tilbage, thi der skal endnu lidt føies til.

Deres hengivne
Johanne Luise Heiberg.

s. 4

Løverdag Aften Kl. 1. [13. Januar 1861]

Kan De bruge noget af dette til Forøgelse af Værket, skal det være mig kjært, hvis ikke skal jeg finde mig deri.3 Hr. Goldschmidt er et Janus-Hoved, hvis ene Ansigt er en Løgn, og hvis andet Ansigt seer ud som om det var Sandhed.4

Nu vil jeg ikke skrive mere af Frygt for at blive aandrig. Klokken gaaer til to, og naar man skal føres til Skafottet Dagen efter, trænger man dog til Søvn og Hvile.5 God Nat!

Deres hengivne
Johanne Luise Heiberg.

P. S. Jeg er blevet dristig og sender Dem det Afskrevne, som det er, afklædende mig al Skam.

s. 4

(4. Februar 1861).

Jeg har indrettet det Hele til Dagbladet. Om det skal tilintetgjøres, beror paa Dem.6

s. 5

Torsdag.

Vilde det være ubeskedent, om jeg bad Dem komme til mig i Aften? Selv om det blev noget sildigt. Jeg ønsker nu vort hemmelige Værk afgjort saa snart som muligt.1

Deres hengivne
J. L. Heiberg.

s. 5

d. 11. Februar 1861.

Da De var gaaet i Aftes, overfaldt mig en Undseelse over min frimodige Tale. Misforstaae den ikke. De har vænnet mig til det bedste i Venskabet: Aabenhed og Fortrolighed. Det gjorde mig saa meget mere ondt, da jeg maaskee ved min Tale forøgede den Misstemning, som jeg godt mærkede, at De led af igaar. Heller ikke fik jeg Dem takket for al den Godhed, De viser mig og mine Sager; vær vis paa, at om jeg end stundom synes at være en Utaknemmelig, da synes det kun saa; i Hjertet er jeg taknemmelig for hvad De har været og er mig i denne tunge Tid. Dette har jeg i Dag følt Trang at sige Dem. Tak, for Deres trofaste opoffrende Venskab!

Peter Rochegune Munch, 1870-1948 Aage Friis, 1870-1949, *Johanne Luise Heiberg og Andreas Frederik Krieger (1. bind)*,

Deres taknemmelige hengivne
Johanne Luise Heiberg.

s. 5

d. 23. Februar 1861.

Har De Lyst at dele min Eensomhed paa Søndag Middag? Jeg har adskilligt til Dem.

s. 5

Søndag, d. 3. Marts 1861.

Her sender jeg Dem et heelt Menagerie af rene og urene Dyr med Tak tilbage. Det glæder mig, og Huuset er uskyldigt i Alt, hvad den tykke Bog indeholder; man kan ogsaa gjøre en Skjelm Uret.²

„Hjemme og Ude“ har i høi Grad forbauset mig.³ Nu er jeg bange for, at selv jeg snart faar Lyst til at forsvare Hall

Digtene ere honnette og hæve sig undertiden op over Honnettiteten.⁴

s. 6Jeg ventede Dem igaar i Haab om at faae Leilighed til at bede om Forladelse for mit letsindige Citat. Bare De ikke en skjøn Dag opdager min Forfængelighed med samme Sikkerhed, som De ved denne Leilighed har opdaget Letsindigheden. Det kommer alt sammen af for megen Ungdom; med Aarene, haaber jeg, vil Letsindigheden aftage i samme Grad som Besindigheden vil indfinde sig. De skal see, jeg bliver tilsidst paalidelig.

Vil De spise med mig i Morgen? Denne Indbydelse er hverken bygget paa Forfængelighed eller Letsindighed.

s. 6

d. 16. Marts 1861.

Der er intet saa uroligt i Verden som at have med skrivende Damer at gjøre. Saaledes har nu Frøken Beyer skrevet mig til, og det saa seent, at hun ikke er til at standse i Farten, at hun vil komme til mig Mandag fra 4 til 7 for at aftale det Nærmere om hendes sidste Stykke, ved hvis Tilblivelse jeg er Scribe til en Forandring.¹ Da hun er syg, saa nænner mit ellers bekjendte haarde Hjerte ikke at bedrøve hende ved en forgjæves Gang til Byen. Lige saa vist som jeg troer, at Deres bløde Hjerte er enig med mig heri, lige saa vist haaber jeg, at De vil bytte Middag med Aften til at besøge

Deres eensomme
hengivne
Johanne Luise Heiberg.

s. 6

d. 28. Marts 1861.

Tak for Deres Ven! Jeg finder ham behagelig, meget behagelig.² Naar jeg lærer et nyt Menneske at kjende, da gaaer det mig med ham som med en god ny Bog: Indholdet opfylder mig og giver min Tanke Stof til at digte videre, og jeg grubler paa, om dette Indhold ogsaa er ret forstaaet og opfattet af mig. Maaskee det ligger i, at jeg ikke saa ofte lærer nye Bøger og nye Mennesker at kjende. I min grønne Ungdom lo man ofte af mig, fordi jeg, naar jeg ret fandt Behag i noget, sagde: „Det er fiint!“ Dette kom jeg til at huske paa ved at tænke paa Deres Ven, og jeg fik atter Lyst til at sige: det er flint!

s. 7Jeg er forresten urolig over vort sidste Værk, der endnu ikke har seet Dagens Lys, eller rettere sagt, som Dagens Lys endnu ikke har seet.¹ Mine Skrupler kunde jeg nok have Lyst til at meddele Dem. Maaskee Andræ kunde af-staae Dem i Aften, ifald Landets Vel ikke kræver at De bliver, thi Gud bevare mig fra at staae det iveien.

s. 7

d. 30. Marts 1861.

Paa denne Dag, hvis Minder opfyldte mig med Veemod, ønskede jeg gjerne at glæde andre.² Jeg veed, De er saa god med Glæde at modtage disse Blomster, malede i lykkeligere Tider. Heiberg var saa rørende at sige: „Af alle mig bekjendte Blomster-Malerier sætter jeg dette høiest.“ Frøken Løwmand³ siger om dem: „De see ud, som om de vare malede af et uskyldigt Barn.“ Denne Dom ønskede jeg, De vilde underskrive.

Peter Rochegune Munch, 1870-1948 Aage Friis, 1870-1949, *Johanne Luise Heiberg og Andreas Frederik Krieger (1. bind)*,

s. 7

d. 30. Marts 1861.

Tak min kjære Ven for Deres Opmærksomhed! Gid Deres Tilsagn maa gaae i Opfyldelse! Jeg trænger til Alfernes Bistand og har ofte sørget over, at det saae ud, som om de reent havde vendt mig Byggen. De hjælper mig paa saa mange Maader til at gribe Haabet, gid jeg da maa kunne gribe det!

Vil De i Morgen Middag Kl. 5 give mig Ledighed til mundtligt at takke Dem? Dog De maa ikke paadrage mig Andres Vrede, ifald De har givet et ældre Løfte, enten til Deres Egne eller til Andre.

Deres taknemmelige
Johanne Luise Heiberg.

1 Februar—Marts 1861 besluttede Fru Heiberg, saaledes som hun udførlig fortæller i sine Livserindringer (IV, 231 f. (II, 304 f.)), at tage tre moderløse Smaa piger fra Dansk Vestindien til sig, og den 18. Maj modtog hun dem i sit Hjem. Sarah Henriette (f. 28/10 1853) hed den ældste, Lelia Adela (f. 3/4 1855) den mellemste, Anna Luise (f. 26/3 1857) den yngste. De omtales for første Gang i det efterfølgende Brev; derefter bliver de idelig Genstand for Omtale, men de fleste af disse Udtalelser er udeladte.

s. 8

Løverdags Aften d. (9. Marts) 1861 d. 6. April.1.

De er en Hustyrant, det vil jeg lade Dem vide! Ja her har De en heel Bunke, gid De maa kunne finde Rede i den! Jeg har mange Gange i Dag tænkt paa den Stundesløses Replik: „Skriver I Karle!” Men at gjøre mig til saadan en Karl, det er dog virkelig syndigt. Jeg syntes det var bedst, at De fik dette Værk,² saa snart som muligt; derfor sender jeg Dem det, men det fritager Dem ikke for at spise med mig i Morgen. Tak for sidst! De har rørt mit Hjerte ved Deres Deeltagelse for mine smaa Søskende.³ Ja vist er det modigt af mig, maaskee altfor modigt, men jeg haaber, at Gud vil lønne min Tillid til hans Bistand. Altsaa i Morgen Kl. 5 sees vi, og De kan da gjøre Deres Indvendinger. Jeg har en Anelse om, at de samme Tanker og Vendinger findes flere Gange i, hvad De tidligere har modtaget, dog det opdager De vel, og jeg vil derfor slaae mig til Ro.

Deres mange Spørgsmaal skal jeg besvare i Morgen.

s. 8

Fra A. F. Krieger til Fru Heiberg.

Møllerup bekræftede idag, at Godsbestyrelsen betragtes som en Sag for sig, og at der var nogen Stemning for at lade Forvalteren raade. Han tilføjede, at det er Familie-directeurerne, der afgjøre, hvem Godsbestyrelsen skal overdrages. Her kunde Treschow dog virkeligt øve en fornuftig Indflydelse, hvis Fru Suhr alene ikke formaaer det; men uden Opfordring skeer det jo ikke.⁴

Jeg haaber, at De i Aften hører Figaro. Hvad om De engang — for at hjælpe paa min Anonymitet — skrev om Susanne eller Don Juan?

Jeg gik hjem igaar halvt undseelig over Deres Gave; denne Glæde vil jeg beholde heelt for mig selv. Tak, fordi De undte mig den!

d. 8. Apr. 1861.
Deres hengivne
Fr. Krieger.

Fru Etatsraadinde Heiberg.

s. 9

*Fra Fru Heiberg til A. F. Krieger.
d. 13. April 1861.*

Hvad mener De med: Stakkels Clara Raphael? Jeg er ret blevet urolig over disse Ord. Forbyde Himlen, at hun har gjort, hvad jeg vel troede hende istand til. Jeg har ret med Utaalmodighed ventet Dem i Eftermiddag for at faae Oplysning om disse Ord.¹

Da jeg kom hjem i Aftes og læste min Berling, blev Følgen af denne Læsning hvad hermed sendes Dem. Gjør med det, hvad De vil.²

Jeg har i Dag ret befundet mig ilde, saa mat, saa mat; jeg kjæmper med mig selv om at frasige mig at spille i

Morgen Aften. Hvis jeg ikke spiller i Morgen, da venter jeg Dem om Eftermiddagen eller Aften. Naar man er syg, som jeg har været i Dag, og dertil mismodig, da føler man Eensomheden ret saa tungt. Tak for Bøgerne og Tak for al det Venskab, De viser

Deres hengivne
Johanne Luise Heiberg.

s. 9

Fra A. F. Krieger til Fru Heiberg.

Nu sender jeg „Kongesønnen” til Gjødvad, skjøndt jeg i Grunden ikke ret under ham den. Til Straf fordi De har forsømt min Opdragelse i det Capitel om „Viser” saa skammelig, maa De finde Dem i, at jeg idag anden Gang lader mig see.³ De skrev: O du gode gamle Generallieutenant „Jansen”; det staaer der aldeles tydeligt, men hvem er J(ansen)? Ét andet Spørgsmaal. Det hedder *: ... „det „vilde dog være altfor urimeligt at skjønne paa de Døde, „da vi ikke skjønne paa de Levende, og dog siger Ord-„sproget, at en levende Hund er bedre end en død Løve. „Men Han skjønner nu engang paa de Døde, thi de gjøre „ingen Fortræd mere. Det er stygt og ingenlunde at an „befale; lad os da lære af Ham at aflægge denne slemme s. 10, „Feil og ret skjønne paa, hvad vi have i Dronning Mar-„grete o. s. v.” - Er Han rigtigt? (der stod først vi!). Den samme Feil, er det den „at gjøre Fortræd” ...

s. 10

*Fra Fru Heiberg til A. F. Krieger.
Søndag Aften Kl. 12. (April 1861.)*

Det kan da virkelig intet billigt Menneske forlange, at jeg efter at have spillet i Maria Stuart, skal sætte mig hen for at finde Mening i, hvad der ingen Mening er i.

General Jansen skal De ikke bryde Dem om, at De ikke kjender; jeg kjender ham heller ikke. Det er en gammel Gadevise, som alle Skomager-Drenge gik og sang paa Gaden, saameget veed jeg. Det skal være h a n.1 Det næste NB vil jeg ikke indlade mig paa i Aften, thi jeg er nu saa søvnig, at alle Bogstaver løber i et for Øinene. Vil De spise med mig Kl. 4 eller 5 i Morgen, ligesom det bedst passer Dem, saa kan vi jo see, om vi kan finde Bede i alt dette. Kan De nu heller ikke læse dette Brev, saa kan det jo følge med, og jeg skal da give Dem al den Oplysning, som jeg Stakkel formaaer.

Deres
J. L. H.

s. 10

Fra A. F. Krieger til Fru Heiberg.

For trende Dage siden saae eet af Deres Værker Dagens Lys; idag kan jeg atter sende Dem et andet, eller rettere trende nye.² De see virkelig — dog jeg vil ikke foregribe Deres Dom, jeg glæder mig til at høre den i Morgen Formiddag. Tak for igaar, blandt andet og, fordi De viste mig Ungdomsbilledet; De vil maaskee smile ad mig, men det vinder bestemt, hver Gang man seer paa det (NB med lidt Phantasie).

Jeg kan hilse fra Madvig; han er [saa] fordybet i „Livius”, at jeg ikke engang med Viola og Kong Salomon kunde lokke ham til at følge mig i Aften.³ Den Stakkel!

d. 24. April 1861.
Deres hengivne
Fr. Krieger.

Fru Etatsraadinde Heiberg.

s. 11

*Fra A. F. Krieger til Fru Heiberg.
Torsdag Aften d. 25. April. (1861.)*

Det er jo i Morgen een af Deres Fødselsdage, hvis jeg tør bruge dette Ord i en dybere Betydning. Det er kun en ringe, beskeden Gave, jeg byder Dem, i Skikkelse af et Hertzisk Erindringsblad, men hvor mange Minder knytte sig dog ikke til disse Navne!¹

Det var underligt idag igjen at sidde i den gamle Spisestue — det forundrer mig ikke, at De et Par Gange næppe bemærkede, hvad De selv sagde.² ...

s. 11

*Fra Fru Heiberg til A. F. Krieger.
Fredag Aften d. 26. April 1861.*

Tak for Gaven d. 26. April!

Naar jeg paa Søndag har slidt paa Prøven fra 12 til 3 paa Ninon — et Værk af Deres Tyrantie — saa finder jeg, at det ikke er mere end Deres Pligt ikke at lade mig spise ene til Middag Kl. 5.3 Er det ikke sandt? I Morgen maa jeg forberede mig til Prøven, og jeg har nok Lyst til at høre Glucks Opera i Morgen Aften; at den vil gjøre stormende Lykke, tvivler jeg ikke paa, efterat W. Gade har været saa god at orientere Folk i, at de ikke kan være andet bekjendt end at finde Behag i samme.⁴ Tak fordi De bragte mig hans Anmeldelse; det er jo al Ære værd, at en Componist, et Folkefærd, hvorom man er enig, at de sædvanlig ere nogle F., kan skrive samme.

Tak i det Hele taget fordi De hjælper mig til fremdeles, som jeg tidligere har været vant til, at følge lidt med i, hvad der gaaer for sig i den literære Verden; uden Dem vilde jeg virkelig for Øieblikket være udelukket fra alt Samqvem med denne og i endnu højere Grad, end jeg ofte føler, blive dummere og dummere Dag for Dag, idet jeg kun var henviist til at fordybe mig i mig selv, hvortil jeg desværre kun er altfor tilbøielig. Vor Herre har nu sendt mig Dem, for at dette ikke skulde skee. Bær derfor Deres nye Embede fremdeles med Taalmodighed og vær vis paa, at om endskjøndt Læberne ofte ere tause, derfor ikke Taknemmeligheden er ringere.

s. 12

d. 8. Mai 1861.

Har De Lyst at læse lidt i mit Blad, af vor fælleds anerkjendte Ven?¹

I Morgen er det Torsdag; kan De, saa kom i Morgen Aften, thi i Morgen Middag venter jeg et Hængetræ, der har nok af en Knage — mig — og vil derfor forskaane Dem fra at være den anden.

s. 12

d. 11. Mai 1861.

Jeg har næppe Mod til at berøve Deres Moder og Søster, atter i Morgen Deres Selskab. Vil De spise med mig Kl. 5? Eller vil De hellere komme til Aften? Gjør hvad De kan og helst vil.

Har De seet, at Berling har saaret Verecundus bagfra i sin Anmeldelse af Ninon?² Den Verecundus sidder ham paa tvers i Halsen. „Jeg kan ikke udtrykke Moderfølelsen, men til Gjengjæld kan Fru Nielsen ikke spille Ninon.“ Saa er Stykket Ninon dog bedst tjent med mig, som det lader, saameget mere, som Frue Nielsen er død, og jeg paa en ærgerlig Maade lever.

Det er moersomt at see disse maskeerte Bemærkninger; de opmuntrede mig i Aftes i min Eensomhed og fik mig til at lee. Jeg har virkelig en stor Fortjeneste af at holde Frue Nielsens Minde vedlige, ellers er jeg bange for, at den Stakkel laa glemt i sin Grav.

s. 12

Fra A. F. Krieger til Fru Heiberg.

Idag troede jeg virkelig, De skulde have sluppet for at see min Haand, men De har jo lovet at „hjælpe“, og det er farligt, veed De nok, at love.

Saa derfor faaer De idag den første Halvdeel, den anden kommer vistnok snart efter. Maaskee er det ubilligt at plage Dem med den juridiske Udvikling i Centrum; men Begyndelsen (og Slutningen) * underligger fuldstændigt Deres Dom; mundtlig vil jeg i ethvert Tilfælde kunne forelægge den „skarpe Logiker“ Gangen i Udviklingen.

s. 13 Vi havde da Møde igaar; det glæder mig, at der aldeles ingen Indsigelse kom mod Mythologiens Optagelse.¹ I al Uskyldighed har jeg Lyst at vise Dem den medfølgende lille Seddel; kan De see, hvorledes den bidrog til at støtte min Autoritet?

*d. 14. Mai 1861.
Deres hengivne
Fr. Krieger.*

Fru Etatsraadinde Heiberg.

s. 13

*Fra Fru Heiberg til A. F. Krieger.
Fredag d. 17. Mai 1861.*

Det vilde glæde mig, om De engang paa Søndag Eftermiddag vilde komme for at tage mine tre smaa Søskende — Sarah, Lelia og Anna Luise — i Øiesyn. Jeg selv seer dem for første Gang i Morgen. Kl. 3 drager de ind i dette deres nye Hjem. Mit Hjerte bankede, da jeg igaar fik Efterretning om Skibets Ankomst. Gid jeg om et Aar maa kunne sige med den italienske Sanger: „Velsignet være Timen, Dagen, Aaret!”

Til intet Menneske har jeg endnu sagt, at de ere ankomne; jeg vil i nogle Dage beholde dem for mig selv. Frøken Harboe har seet dem igaar.² Egentlig smukke skal de ikke være, men have et godt Udtryk og et net Væsen. De skal see lidt forknytte og triste ud, dog det er jo intet Under, ogsaa de smaa Stakler have jo alt prøvet Smerterne ved Adskillelsen fra dem, man har kjær. I Morgen Kl. 3 begynder altsaa et nyt Afsnit i mit Liv! Min Moder sagde engang til mig, da jeg var bedrøvet: „Du skal ikke være bedrøvet, Gud har jo altid været med dig, hvorfor skulde han da nu forlade dig.” Disse simple Ord trøstede mig virkelig, og til dem vil jeg holde mig.

s. 13

d. 24. Mai 1861. Aften.

Stolende paa Deres Sanddrthed smigrer jeg mig med, at De nok vil gjøre mig og mine tre Smaa Selskab paa Søndag Middag Kl. 4.

Jeg sidder her ved Vinduet, i den lille Stue, og seer paa den fulde Maane, der skinner mig lige ind i Ansigtet. Uag-s. 14tet det er en bedragerisk Klode, har man dog Glæde af at see dens Ansigt som saa mangt et andet Ansigt, der ligesaa lidt er at stole paa. Af disse Betragtninger maa De ikke slutte, at jeg er forstemt, tvertimod, jeg er virkelig glad i Dag; mine tre smaa Venner have været saa elskværdige og viist mig saa tydelig, at de alt hænge ved mig, men derfor maa mine store Venner ikke tro, at jeg kan undvære dem; nei, jeg trænger til alt hvad jeg kan faae baade af Store og Smaa.

s. 14

d. 28. Mai 1861. Aften.

Tak for Bøgerne! Det har været mig en behagelig Hvile i Dag at læse om den vidunderlige for mig, usigelig interessante Goethe og den lykkelige og ulykkelige Frue von Stein. De har oftere sagt om mig, at jeg var vanskelig at overbevise, og De vil atter her faae Grund til at gjentage dette, thi jeg bliver ved min gamle Mening og har den Indbildskhed, at jeg bedre end nogen Hr. Stahr forstaaer dette Forhold imellem denne Mand og denne Qvinde.¹

At Goethes Reise til Italien ikke var en Flugt, hvorved han vilde bryde sit Forhold til hende, giver Hr. Stahr mig jo selv Beviset for, idet han gjør mig bekendt med et Brev til Frue Stein, to Maaneder efter Afreisen, hvori det hedder, som Hr. Stahr siger: „im Gefühl, wie schmerzlich er die Trennung von ihr empfinde!”

„Nur die höchste Nothwendigkeit konnte mich zwingen, den Entschluss zu fassen. Lass uns keinen andern Gedanken haben als den, unser Leben miteinander zu endigen.” Naar Hr. Stahr yttre, at det hele Forhold mellem disse To var sygeligt og unaturligt, mon det da ikke ligger i den Kortsynethed, der seer dette Forhold fra een Side, der vel redder Frue Steins Ære som Kone og Moder, men viser, at Hr. Stahr ikke kjender Kjærlighedens Styrke ligeover for en Mand som Goethe, der elsker, og som hun har skjænket sin Gjenkjærlighed? Vilde Slutningen af dette Forhold have været, som det blev, hvis Frue Stein ikke havde føelt: „Hvor Hjertet raader, der er intet Meget, der er kun et Alt”?, Stahr tager aabenbart Parti for Goethe mod Frue Stein; jeg kan i dette Forhold ikke tage Parti for den Enkelte, jeg siger: Stakkels Goethe! Stakkels Frue Stein! Aldrig vilde en Qvinde, i et saadant Forhold, ende, s. 15som hun endte, hvis hun ikke havde sat sin Samvittigheds Tab under sin Kjærligheds Styrke. Det er Smerten over dette Tab, der lyder gjennem hendes Had og Uforsonlighed, dog dette Tab seer en Goethe med andre Øine end en Qvinde, og heri ligger, at de ikke længer kan gjøre sig forstaaelige for hinanden. Dog mere herom, naar vi sees, maaskee paa Torsdag eller Fredag.

Mine Smaa have været saa søde i Dag og viist mig saa megen Kjærlighed. Jeg fatter ikke, hvorfor Gud er saa god imod mig og atter her saa tydelig har givet mig et Beviis derpaa, thi jeg fortjener det ikke, det er vist. Jeg havde stor Lyst til at vise Deres Moder og Søster mine Tre, men inden Saisonen er forbi, faaer jeg ikke Tid dertil, og efter den ere de vel tagne paa Landet; dog Dyrehaven ligger, Gud være lovet, ikke i Maanen, og man kan maaskee besøge dem der, inden jeg tager til Bonderup. Tak endnu engang for Bøgerne! Tak, at De med saa godt et Hjerte tænker paa hvad der kan fornøie

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

Skjøn paa, at jeg saa frimodig sender Dem min slette Skrift.

s. 15

*Fra A. F. Krieger til Fru Heiberg.
(Mai 1861.)*

Ved denne Ledighed vilde jeg dog ikke tale om, hvorvidt det er vanskeligt at overbevise Dem; thi jeg har jo altid været enig med Dem i Deres Opfattelse af Fru v. Stein; men jeg har ikke gransket Brevene i Marienbads Eensomhed og turde derfor ikke med Bestemthed sige, at Stahrs Formening om Udgangspunktet for den italienske Beise er falsk; det ene Brev gjør ham jo selv tvivlsom. Det ene Brev, De oftere har nævnt, — om den hellige Aands Vigen fra hende — har jeg engang ledt efter, men ikke kunnet finde. Eier De Brevene? Iøvrigt er det vist og sandt, at Deres Dom betyder mere end Stahrs, men jeg tvivler kun, om man i Sandhed kunde sige, at hendes „Ære som Kone og Moder“ er mere reddet under den ene Forudsætning end under den anden, og hvis jeg skulde antyde Noget, der lignede en Dom over Goethe, da maatte s. 16 det være det Spørgsmaal: dersom Stein var død nogle Aar før den italienske Reise, var det kommet til et Ægteskab? Og var han bleven hende tro?

s. 16

*Fra Fru Heiberg til A. F. Krieger.
3. Juni 1861.*

Naar De veed, som jeg engang har sagt Dem, at det bestandig har været min bestemte Tanke, at Ingen medens jeg var ilive skulde læse, hvad jeg saa frit og uforbeholdent har nedskrevet om mit Liv, da vil De forstaae min Sky for nu at overlevere dette til Gjennemlæsning; paa den anden Side veed jeg, at det, efter al Sandsynlighed, umuligt kunde benyttes ganske som det er, uden at en kjærlig Haand udsletter og tilføier hist og her.¹ Jeg maa jo altsaa være taknemmelig over at have fundet en saadan Haand, og jeg er det. Læs det altsaa, helst saa strengt, som Deres Venskab for mig tillader det. De veed, at jeg paa dette Punkt ikke vil være ømfindtlig. Om jeg skulde tabe eller vinde i Deres Øine, efter denne Læsning, vil jég ikke fortryde at have viist Dem, saa godt jeg har kunnet, Gangen i mit Livs Historie, thi jeg veed og troer, at jeg lægger det for en trofast Vens Øine. Gud forbyde, at jeg nogensinde skulde komme til at fortryde min Tillid. Det er stygt, men jeg kan ikke ganske væрге mig imod en Frygt, som de seneste Aars troløse Venskab har kastet i min Sjæl og voldt mig Smerter, som ingen formaaer at fatte Styrken af, Smerter, som jeg aldrig, det er jeg vis paa, ganske vil faae Bugt med. Dog, som sagt, jeg frygter ikke for Dem.

Den ene Tillid fører den anden med sig; jeg lægger derfor nogle Smaasedler ved, skrevne af Heiberg, og som staaer omtalte i mit Levnet fra „Bordskuffen“.² De vil maaskee bidrage til at vise, at det Billede, jeg har udkastet af mig selv, ikke er et Phantasie-Billede af mig, men at ogsaa han havde samme Syn paa mig. Jeg havde i mange Aar ikke læst disse Sedler, først efter at denne Deel af mit Levnet var skrevet, kom jeg tilfældigviis til atter at gjennemløbe dem og fandt, til min Glæde, at de ligesom vare et Vidnesbyrd om Sandheden af det Billede, s. 17 jeg selv havde bevaret om Johanne Luise Pätges. Altsaa min kjære Ven læs og døm. Jeg er forlegen over at vide denne Læsning i Deres Hænder, forlegen, meget forlegen!

s. 17

Aften d. 4. Juni 1861.

For den Kapital, som tilhører Dem, og som i længere Tid har ligget hos mig og ventet paa en Bestemmelse, har jeg nu kjøbt et Kjøre-Tæppe, en Gjenstand, som ingen Gentleman — som vel Ingen vil nægte, at Sir Frederik Krieger er — kan undvære.

Paa Deres Reiser til og fra Taarbæk, til og fra Bonderup, har jeg tænkt, at det kunde komme til Nytte. Paa Løverdag Eftermiddag mellem 5 og 6 kunde jeg maaskee forestille mine Smaa for Deres Moder? Paa Fredag Middag tager De vel tiltakke hos mig i Børne-Selskab; saa kan De lade mig vide, om De troer, at Dagen og Tiden ikke vil være til Hinder for andre Planer i Deres Familie.

Mon De alt i Aften læser i det største af mine Værker?¹ Det er en ængstelig Tanke.

s. 17

*Fra A. F. Krieger til Fru Heiberg.
d. 5. Juni. (1861.)*

Det er Morgen; Timerne ere forsvundne; jeg veed ikke, hvorledes. Jeg kan ikke gaae i Seng uden at sige et Ord til Dem, men hvilket? Lad det være dette: De er et velsignet, sanddru Menneske! Behøver jeg at sige

Dem, at hvad der har rørt mig mest, er d. 3. Novbr. 1830?2

Deres taknemmelige
Fr. Krieger.

s. 17

*Fra Fru Heiberg til A. F. Krieger.
d. 12. Juni 1861.*

Tak min kjære Ven for det Tilsendte! Jeg er rørt over Deres udholdende Godhed imod mig, kunde jeg kun gjøre lidt Gjengjæld, men hvorledes? At De har taget Dem af mig i min tungeste Tid, skal jeg aldrig glemme, aldrig op-s. 18høre at være taknemmelig for. Jeg maa af og til have Lov at takke Dem skriftlig, thi mundtlig gaaer det nu engang ikke, som det skulde, og som jeg ønskede.

Afhandlingen om Mademoiselle Mars har jeg atter læst og mærkede ved Læsningen, at jeg erindrede den bedre, end jeg selv troede.¹ Stakkels Mars, som behøver et saa-dant Forsvar! En stakkels udmærket begavet Skuespillerinde giver i en Række af Aar de bedste Blomster af Sjælens Dyb; hun veileder Publicum, veileder andre begyndende Talenter i mange Aar af sit Liv, hun anerkjendes af Alle som enestaaende, og dog lader det til, at Nødvendigheden byder, at En fremstaaer for at undskylde, at hun vedbliver at give, hvad der kun kan modtages af hende, vedbliver sin Virksomhed til Skræk for de unge tomme Lapse, der trænge til at see paa, hvad Kierkegaard ytrer,² — „en forbandet rask Tøs paa 18 Aar“ — for at indbilde sig selv, at de interesserer dem for Kunst og Poesie. Ja! Der bødes haardt for den Dristighed, den Trang, den Evne at begive sig ind i Idealernes Verden, der maa bødes med Virkelighedens hele Gyselighed. Hvor ofte har jeg ikke selv følt dette! Og dog, De maa ikke tro, at disse Betragtninger have forstemt mig, nei, Tanken herom er for gammel, til at den ikke skulde have antaget en Form, om hvilken Lapsene ikke have nogen Idee. Det Slette hos Menneskene virker ofte til det Gode, naar man kun har Mod til ret at betragte det og drage Nytte deraf.

Jeg har i Dag haft en Mængde knusende Besøg. Jeg er træt og vil nu begive mig til Bo, stolende paa en bedre Dag i Morgen, og i Overmorgen er det jo Fredag.

s. 18

Mandag d. 15. Juni 1861.

Det er gaaet mig, som det er gaaet Dem, ogsaa jeg har glemt et og andet og vil være Dem taknemmelig for et Eftermiddags Besøg. De har i den Grad taget Dem af mig, at naar der er Spørgsmaal om ikke at see Dem i nogle Dage, da sætter det mig i Forlegenhed.

s. 18

Bonderup, d. 22. Juni 1861.

Tak for Underretningen om Deres og Herholdts Komme.³ Kunde man nu ikke bevæge ham og Dem at overnatte s. 19her og først tage herfra Torsdag Eftermiddag 61/2? Vi kunde da ret i Mag tale om Alt. Lader det sig gjøre, veed jeg, De ikke siger mig nei.

Jeg har ret været sjæle- og legemsmat, siden vi sidst saaes. Det kommer vel og for en Deel af den megen Torden, der er i Luften, og jeg hænger nu engang stærkt sammen med Elementerne. I Løverdags Eftermiddag vandrede jeg ene og beklemt om Hjertet, ind i Skoven, med Eckermanns „Gespräche mit Goethe“ i Haanden.¹ Jeg satte mig paa Jorden op ad en Høestak, men uagtet Ecker-manns Levnet virkelig interesserede mig meget, faldt jeg i en dyb Søvn. Jeg blev meget forundret, da jeg vaagnede, og tænkte: Hvad vilde Kongen af Holland sige, om han saae dig i den Positur! Skamfuld reiste jeg mig op, rystede Høet af mine Klæder, gik hjem og fortsatte Læsningen længer, end jeg burde. Hvad var dog den Goethe for et mærkeligt Menneske! Jeg siger ikke som Rachel²: „Der manglede ham kun at have kjendt og levet sammen med mig.“ Jeg siger: mig mangler at have kjendt og levet med ham. Og dog har jeg havt den Lykke at have levet med En, der var ham meget aandsbeslægtet. Hvor mange kan sige det? Jeg skal vise Dem et Sted i Bogen paa Onsdag, hvor Goethe udtaler sig om religiøse Damer. Jeg maatte tænke paa min Aften-Prædiken til Dem og takkede Gud, at De ikke var Goethe. Det er jo fælt, hvad De skriver om Hall. Bare vi ikke kommer til at sørge over, at han ikke fulgte sin Faders Haandværk istedetfor at blive Udenrigsminister.³ Hvorledes hænger det dog sammen, at hans Colleger finder sig i at spille de Stumme i Danmark? Det er jo uværdigt at være Medlem af en Regje-ring paa den Maade. Andræ faar jo Ret i ikke at ville være Minister, naar Hall er Udenrigsminister. Seer De Andræ, saa siig ham, at jeg længes efter at tale med ham.

Jeg tænker saa ofte paa Dem med Taknemmelighed, naar jeg gaaer her saa ene omkring. Paa al Deres Godhed og Omsorg for mig. Deres milde — vist for milde — Dom over mig. Deres Glæde ved at forskaffe mig nogen Glæde. Deres Interesse for min kunstneriske Virksomhed. Kort, Deres Hjelp i stort og smaat. Jeg repeterer ofte for mig selv de to sidste Vers af Goethes deilige Digt „An den Mond“.⁴ Sligt kan vi andre

dødelige vel føle, men kun en Goethe formaaer at udtale det klart og bestemt. I disse s. 20 Aftener har Naturen netop den Dragt paa, som omtales i dette vidunderlige deilige Digt. Det maa dog være en Salighed at kunne saaledes, som han, udtrykke i Ord, hvad der griber Sjælen; og hvilken Befrielse maa det ikke være! Brørdsted sagde: „Alle Mennesker bør kunne synge!” Jeg siger, alle Mennesker burde kunne digte. Men der hører Vinger til at digte, og mine hænger blytunge til Jorden. De troer ikke, hvor jeg i Grunden har det tungt i denne Sommer, hvor sjæleamat jeg føler mig. Er Veiret slet, da klager jeg over, at man ikke kan komme ud, er det godt, gider jeg ikke gaae ud. Jeg synes undertiden, at det er dumt, at jeg tænker paa at bygge mig et Huus. Jeg trænger til at løsrides og ikke til at binde mig ved nye Baand. Dog nu begynder jeg at blive urimelig og vil standse disse Klager itide. Giid De, der har deelt saa mange tunge Timer med mig, ogsaa maa komme til at dele de lysere, ifald det er Himlens Villie, at saadanne skal oprinde. Jeg er paa engang for ung og for gammel; for ung til at afslutte mit Begnskab, for gammel til at begynde forfra med nye Forhaabninger, nye Interesser, nyt Arbeide. Dog jeg vilde jo ikke klage, altsaa — Punktum. —

Nu vil jeg glæde mig til at modtage Dem paa Onsdag og takke Dem ret hjertelig for, at De kommer og ikke trættes af at arbeide for mig, og endelig ønske, at De maa kunne læse dette kludderagtige — ja det skal vel være et Brev fra

Deres hengivne
Johanne Luise Heiberg.

Jeg har kjæmpet med mig selv, om jeg skulde sende dette Brev bort, dog Begyndelsen af Brevet gjør, at jeg sender det.

s. 20

Bonderup, d. 2. Juli 1861.

Deres sidste Brev gjorde mig paa en Gang glad og betænkelig. Det er faldet i min Lod, uden egen Skyld, saa synes mig i det mindste, at komme til at staae i Taknemmeligheds Gjæld, snart til En, snart til en Anden. Det er ikke Alle, som man kan staae i et saadant Forhold til, uden at Forholdet trykker. Det forekommer mig, at jeg s. 21 ikke kan modtage de ubekjendte Venners Gave, uden at vide hvem disse Venner ere, og paa den anden Side har jeg ligesom en Sky for at vide hvem de ere.¹ Hvad er alt-saa herved at gjøre? Dette Spørgsmaal venter jeg besvaret af Dem, naar jeg paa Fredag skal have den Glæde at see Dem; men lad mig ikke over disse Betragtninger glemme det Vigtigste, det at takke Dem for al Deres Venskab, Godhed og Interesse for mig. Jeg vil i Dag bekjende, at jeg, da De sidst var paa Bonderup, havde skrevet et Par Ord, som atter gik ud paa at takke Dem, og som jeg havde isinde at give Dem tillige med det Dagblad, som var Deres. Disse Linier indeholdt tillige Klager over den Stemning, hvori jeg har været, siden jeg atter betraadte dette Sted, hvor saa dybe Smarter ere gaaede igjennem min Sjæl. Vor lystige Stemning hiin Løvedag gjorde, at jeg ikke syntes, at Brevets Tone længere passede, og derfor holdt jeg det tilbage. Jeg vidste jo, af Erfaring, at jeg, efter al Bimelighed, snart paa ny vilde faae Anledning til at anbringe min Tak, og hvis jeg nu skulde faae isinde ogsaa at holde dette Brev tilbage, saa veed jeg, at Opfordringen for mig til at takke Dem snart igjen vil være der. Jeg kjæmper herude med et Tungsind, som er større, end jeg selv havde anet, at det vilde blive, jeg skjuler det saa godt jeg kan for alle, men det angriber mig, og jeg har virkelig befundet mig meget ilde, siden vi sidst saaes. Paa Bonderup kommer jeg ikke oftere, det er vist. Bonderup har for længe siden opfyldt sin Bestemmelse for mig. Vinteren 1858 blev mig mindre trykkende ved den Beskjæftigelse, det Haab, som jeg indbildte mig, at dette Sted skulde bringe mig, jeg glædede mig som et Barn til dette een-somme Sted og havde hundrede Planer om alt, hvad jeg vilde udføre og beskæftige mig med; alt er slaet feil, undtagen Eensomheden, men en Eensomhed som ingen Frugter bringer.² Nydelsen af Bonderup er saaledes for længe siden nydt, og nu staaer kun Smerten tilbage, den har jeg nu saa grundig gjenemgaaet her i to Sommere, at det er paa Tiden at søge mig et andet Sted, hvor venligere Alfer maaskee vil staae ved min Side end dem, som lader til at have fæstet Bo i dette for mig uforglemmelige Huus. Gid da noget Nyt og Godt maatte oprinde for mig og mine tre søde smaa Søskende i det nye Hjem, som De, min kjære Ven, med saa megen Godhed arbeider paa at for-s. 22 skaffe mig, og gid De og mine andre mig hengivne Venner i mange Aar der maa kunne glæde Dem ved at bidrage til at opretholde

Deres hengivne
Johanne Luise Heiberg.

s. 22

Bonderup, d. 10. Juli 1861.

Tak for Deres Tak! Mit Løfte holder jeg og passer paa mig selv. Jeg befinder mig ret vel, men jeg veed ikke hvorledes det er; jeg har slet ingen Sommer-Følelse i Aar. Sommeren forekommer mig, tiltrods for de grønne Træer, som en Vinter; maaskee Vinteren til Gjengjæld vil forekomme mig som en Sommer. Jeg har saa ofte tænkt mig mit Paradiis som en Forening af Børn, Blomster og Musik. De seer altsaa, at jeg, paa Klaverets Forstemning nær, saa temmelig alt er i Paradiset, og dog! Ak vi Mennesker ere nogle uforførelige

Skabninger. Mine tre Smaa ere jublende af Glæde og rører mig saa tidt ved deres Kjærtegn og Ord, som saa ofte, paa en forunderlig Maade, ligesom besvarer mine tause Tanker. Især den lille Lelia. Da Sarah forleden kom til at sige: „Min Moder er død, saa jeg har jo ingen,“ reiste den lille Lelia sig fra Stolen, faldt mig om Halsen og sagde: „Men jeg har en Moder.“ Og strax kom de to andre til og gjorde ligesaa og sagde: „Du vil ogsaa være vor Moder!“ Og Kys og Favntag fik ingen Ende. Om Aftenen, da jeg sagde Lelia Godnat i Sengen, saae den lille mig ind i Øinene med et Udtryk af Inderlighed, som forundrede mig hos et Barn, slyngede sine Arme om min Hals og sagde: „Godnat min smukke Søster!“ Jeg veed ikke hvorfor, men Beplikken i Ninon, „Farvel min skjønne Moder,“ faldt mig øieblikkelig ind, det synes mig, som om Digt blev Sandhed. Da jeg svarte hende af et oprigtigt Hjerte: „Jeg er ikke smuk min lille Lelia!“ raabte de alle Tre i Munden paa hinanden: „Jo! Jo!“ De synes maaskee, at det er barnagtigt af mig, men jeg blev glad over at de fandt mig smuk, thi det vil med andre Ord sige, hvor meget de holder af mig.

Da det rimeligvis vil vare længe, inden jeg atter tager fat paa Beskrivelsen af mit Levnet, saa vil jeg nu give Dem en lille Levnetsbeskrivelse af, hvad jeg har oplevet siden s. 23sidste Løverdag. Da De og min norske Ven forlod mig, benyttede jeg Eftermiddagen til ret at læse den nye Oversættelse af Macbeth.¹ Saa god som Oversættelsen af Romeo og Julie vedbliver jeg at mene, at den ikke er. Paa mange Steder er der vel kommen Tydelighed ind, hvor den gamle er dunkel, men det forekommer mig, som om det, at opnaae Tydelighed, berøver den noget af det Poetiske, det Mystiske. Dog, det er ingen paatagen Beskedenhed, naar jeg tilføier, maaskee har jeg Uret. Det gaaer os ofte med de gamle tilvante Udtryk som med de smukke Erindringer fra vor Ungdom; om ogsaa Livet længere hen byder os skønnere Minder, forekommer det os dog, at de gamle ere de bedste. Det er en Uret, vi begaaer mod de nye, dog — „Den Feil kan man sagtens med Aarene rette.“² Blive de nye gamle, saa komme de, ligesom hine, til Ære og Værdighed.

Søndag Formiddag gik jeg i Kirke. Det maa De ikke fortælle Andræ! Jeg holder af den lille Kirke, der ifjor husede mig og mit nedbøiede Sind, og hvor jeg fandt Trøst ved Herrens Bord, kort før jeg, med et Hjerte saa tungt som Bly, drog hjem i mit eensomme Huus. Paa Veien hjem plukkede jeg en stor Bouquet Markblomster. En Bondekone havde i Afstand seet mig gaae og plukke. Da jeg kom til hendes lille fattige Huus, sendte hun sin lille Dreng til mig med nogle simple Blomster fra hendes lille naive Have. De kan vel tænke, at jeg ikke lod denne Ledighed gaae ubenyttet hen. Jeg gav mig i Snak med Konen, hvis rare, smukke, velsignede Ansigt strax banede hende Vei til mit Hjerte. Inden to Minutter fortalte hun mig sit Livs Historie. Hendes Moder havde været en simpel Pige, som en høiere staaende Borgermand havde forelsket sig i. Frugten af denne Forelskelse var min nye Bekjendt. Moderen var tidlig død. Faderen havde Bondekonen kun besøgt engang som voxen, et Besøg, der havde gjort en saadan Virkning paa Manden, at han gav hende en heel Bigsdaler! Siden har hun ikke seet sin kjærlige Fader. „Jeg kan jo ikke gjøre for dette,“ sagde den stakkels Kone, „og der kan ingen Foragt falde paa mig derfor.“ Jeg lovede at besøge hende oftere. Paa Vejen hjem med mine tre Smaa løbende mig imøde op ad Landeveien med deres Pige, hvem de havde overtalt til at følge dem. Om Eftermiddagen kom to af Forpagterens Børn og s. 24Frøken Simonsen, der i Sommer boer hos Forpagteren, og forestillede mig sin Forlovede. En ganske net ung Mand, der saae klog og god ud. Paa Plainen dandsede alle Børnene, spillede Ring, etc. etc. Om Eftermiddagen, senere hen, malede alle Børnene Billeder under min kunstforstandige Veiledning. Forpagterens lille Pige, der aldrig havde haft Pensel i Haanden eller Farver at see paa, var ganske betaget over denne Leg. Stakkels Barn! Naar man hele Aaret igjennem omgaaes med Heste og Køer, Sviin og Faar, da er jo unægtelig Forandringen ikke saa ringe endda. Saa fulgte jeg mine Tre til Sengs, hvor de sædvanlige Kjærtegn og Omfavnelser ikke udeblev. Goethe siger i et af sine Breve til Frue Stein: „Lykkelig den, der har En at sige Godnat til!“ Jeg har Tre. Og — dog! — Mandag Formiddag var jeg Barn igjen. Efter at have skrevet Vaskerseddel paa en stor Vask, en Gjerning, som de ferme Huusmødre vilde tage ilde op, at jeg beskjæftigede mig med, syede jeg hele Formiddagen Dukketøi; en Gjerning, jeg ikke har beskjæftiget mig med siden mit 12. Aar. Jeg mærkede imidlertid, at jeg endnu besad Færdigheden, thi det blev nydeligt, hvilket ogsaa Sarah fandt. Det morede mig virkelig, og jeg var altsaa blevet som disse, der kan komme ind i Himmeriges Rige.

Om Eftermiddagen sad jeg ene i min lille Stue og læste i „Französische Geschichte“,¹ en af Deres Velgjerninger! Det havde tordnet og lynet en kort Stund. Da Uveiret var draget forbi, var Luften ganske deilig. Den skikkelige Hans kom ind til mig og sagde: „Fruen skulde virkelig gaae en Tour, det vilde De have godt af.“ Af Føielighed mod ham gik jeg og blev forundret over den mageløse Aftenbelysning og den Duft, som Marker og Enge udbredte. At gaae op ad en bred Landevei i Solnedgangen har altid haft noget forunderlig tiltrækkende for mig. Det Monotone, et og det samme, har noget beroligende for Sindet. Som jeg nu gik hensjunken i Tanker, uden selv ret at kunne gjøre mig rede for disse, mødte mig et nyt Held. En stakkels gammel syg Bondekone var lokket ud af sit Hjem, som jeg, for at trække frisk Luft. Jeg tiltalte hende, og inden faae Minutter blev jeg atter her bekjendt med Sorg og Modgang. Hendes Sygdom, som Weyse paastod, at han leed af og kaldte Fader-Syge, men som hun kaldte Moder-Syge, var mig velbekjendt. Den stakkels s. 25Kone blev ganske glad over at have fundet et Øre, der forstod hendes Klager. Hun bød mig ind i sin lille Stue og satte mig ind i sit Livs Gjenvordigheder. Som Konen i Hellebæk, som De jo kjender af min Fortælling,¹ i mange Aar havde sukket efter en Salve for at helbredes, saaledes havde denne i mange Aar sukket efter nogle Draaber og især efter et varmt Klædningsstykke, som var hende tilraadet for lang Tid siden, ifald hun vilde komme sig for de Smertes, hun Sommer og Vinter lider af. Jeg agter nu at begynde en lille Cuur med hende, i det Haab ikke at blive mulkeret for Qvaksalverie. Dette Møde, i Forening med Luftens

velgjørende Virkning, hjalp paa mit noget trykkede Sind, da jeg begyndte min Vandring. Vi have godt af, vi forkjælede Børn, at see hvad andre Mennesker maa bære uden at knurre. Da jeg gik hjem dandsede Elverpigerne over de dampende Enge.

„Paa Engen hviler taus de hvidgraa Taager.
Hver Skabning søger sig et Hvilested
og frygter ei, at timeviis dens Fred
forstyrres skal af den, hvis Øie vaager”.²

Da jeg kom hjem, var Hans³ gaaet til Postbudet, for at jeg saameget hurtigere kunde faae Breve og Blade. Tak fordi der var et fra Dem! Ogsaa Bladene læste jeg, som et lydigt Barn, og min Lydighed gjorde, at jeg først kom i Seng henved 12. De seer heraf, at selv Lydigheden kan være strafværdig. „Fædrelandet”s Artikel om I. A. Hansen var ret kraftig og godt skrevet. Den falder vist i Halls Smag.⁴ De kjender nu alt, hvad jeg har bedrevet, siden vi sidst saaes, saa at De ikke med rette vil kunne bebreide mig, at jeg „forholder Dem Budskab” om mig selv. Skulde De finde, at dette lange Brev paa en vel naiv Maade opfylder Deres Ønske, saa lærer det Dem en anden Gang at være forsigtig med slige Opfordringer. De skal betænke og vide, at naar jeg, som Tilfældet er med Dem, har bidt Hovedet af al Skam og kan skrive uden at tænke paa de kloge Bogstaver, saa skriver jeg gjerne og længere, end anstændigt er. Jeg troer nu engang om Dem, at De nok kan tyde mine Buner, hvad Under da, at jeg gjerne rister dem for den, der kan læse dem.

Dagen i Dag er gaaet stille og rolig hen, altsaa godt. Jeg s. 26 har læst om det frygtelige Blodbryllup.¹ Det er, som jeg siger, det er grueligt at læse Historie. Det gaaer i Menneske-Verdenen som i Naturen; Alt gaaer ud paa at æde hinanden op. De vil maaskee sige: det er en eensidig Anskuelse, men De veed nok, at vi Qvinder ere eensidige. Og nu var det vel paa Tiden, at jeg sluttede dette Brev. Husk paa, at naar jeg ikke opfordrer Dem stærkere til at komme til Bonderup, da er det af Beskedenhed, thi jeg er virkelig undseelig over, hvad Udbytte De her kan hente for en heel Dags Kjørsel og Tid. Gid De nu ikke maa have for megen Uleilighed med det nye Hverv, De har paataget Dem for mig. Jeg glæder mig til den første Gang, at jeg kan indbyde Dem i Bosenvænget. Bed Vedel bygge ved Siden af, saa skal De, han og jeg politisere de lange Vinteraftener.² Der var da to Arner, som trak Dem til Bosenvænget, hvor De altid skal blive modtaget paa det hjerteligste af

Deres taknemmelige hengivne
Johanne Luise Heiberg.

s. 26

Bonderup, d. 16. Juli 1861.

I Aftes, henved Ti, bragte Hans mig Deres Brev, med samt Pakken med de velsignede Blade. Altsaa et behageligt Brev og en ubehagelig Pligt-Forretning. Jeg satte mig ind i min lille Bonderups-Stue, tændte Lysene, trak Gardinerne sammen, saa Stuen havde et fuldkomment Vinterpræg. Her læste jeg i al Bo, thi alle mine vare gaaede i Seng, først Deres rare venlige Brev og dernæst, paa Deres Opfordring, Clausens grønne Bog.³ Min Lydighed, thi det var unægtelig af Lydighed mod Dem, at jeg tog fat paa denne Læsning, blev imidlertid belønnet over Forventning. Bogen finder jeg interessant, underholdende og lære-riig. Læreriig for mig og mine Lige; men da mine Lige ikke ere saa faa, saa kan jeg aldrig tro andet, end at denne Bog maa gjøre sin Nytte i en ikke ringe Grad. De tidligere Kongers Dumhed og vor Bet til, om muligt, at gjøre Dumheden god igjen er her klart og bestemt paaviist, og jeg kan ikke tro andet, end at denne Bog, meer end saa meget Andet der er skrevet i denne smertelige Sag, burde oversættes for dem i Udlandet, der virkelig ønsker hurtig og s. 27 let at faa et historisk Overblik om vore Forhold. Desværre staae Holstenerne med et Skin af Ret, selv i denne Fremstilling. Har man ladet en Befolkning seile i Ro og Mag i flere hundrede Aar mod den Kyst, de vil naae, saa er det jo unægtelig for meget forlangt, at de, idet de vil stige i Land, skal vende om med uforrettet Sag. Men at vi, der nu staaer paa denne Strandbred, hvis hele Tilværelse er afhængig af at rette Dumheden, at vi, med Liv og Blod og høi Røst tilraaber dem: Vend om! Reisen er begyndt i Brøde af vore Forfædre, nu staae vi her for at rette, hvad de forbrød; dette er nu de danske Mænds Hverv, et Hverv, som De, min kjære Ven, jo ogsaa har gjort til Deres Livs Opgave. Clausen har mange ypperlige Beviser for den danske Sang-Bund, som, tiltrods for Alt hvad der er gjort for at tilintetgjøre den, endnu findes hos Befolkningen derovre. Det er et meget betegnende Sted i Noten P. 27 om Angelboens Danskhed, at han taler Dansk, „naar han vil bede om noget, naar Vreden eller anden Lidenskab sætter hans Indre i Bevægelse, naar Hjertet aabner sig under selskabelige Glæder.”¹ Den, som man med Sandhed kan fortælle dette om, er ufeilbarlig dansk, saa dansk som det er muligt at være. Give dog Gud, at han vilde hjælpe os Alle til at samles og ikke at spredes.

Paa Bonderup er Alt ved det gamle. Min gamle syge Bondekone har Børnene og jeg bragt, hvad jeg troer tjener hende bedst. Da hun saae mig, sagde hun: „De maa ikke være vred, fordi jeg sidst begik en Feil. Jeg kaldte Dem Frue Heiberg, fordi jeg troede, at De heed saaledes, men nu siger min Mand, at De hedder Hr. Etatsraadinde, men det vidste jeg ikke.” For nu at gjøre sin Feil god igjen, kaldte hun mig ved hvert andet Ord Hr. Etatsraadinde. Jeg veed ikke hvad De synes om den Titel? Det er forunderligt, hvorledes det Comiske

og Tragiske hos den Slags Folk altid blander sig sammen. Jeg troer, at det egentlig er dette, der giver dem en Tilløkkelse for os andre kloge fordærvede Folk.

Ja, nu sidder jeg atter her og skriver et langt Brev til Dem, hvilket er reent imod mine Principer. Vidste jeg, at mine Breve bleve tilintetgjorte strax efter Læsningen, saa fik det endda være, men jeg er bange for, at De er istand til at gjemme dem, og det er meget nedslaaende. Naar De siger, at mit Torsdagsbrev var mig selv lyslevende, saa s. 28 giver dette mig jo unægtelig Lyst til at skrive, thi en større Ros kan man ikke give et Brev.

Da De sidst kjørte fra Bonderup, tænkte De vel, at jeg laae i en dyb Søvn. Det var ikke Tilfældet. Jeg laae vaagen og hørte Dem kjøre bort. Jeg kjæmpede med at sende Dem en Hilsen fra mit Vindue, men jeg kunde ikke overvinde Følelsen af en gammel Erindring, som De maaskee har glemmt.

Tak for Kritische Gänge af Vischer.¹ Den Bog vil jeg virkelig anbefale Dem at læse. Ikke i Alt kan jeg være enig med Forfatteren, men i Meget. Det vil interessere Dem, at han søger at bevise, at Shakespeare er en politisk Digter. Ved at læse hans Bemærkninger om Hamlets Ca-racteer, har jeg opdaget, hvad aldrig tidligere er faldet mig ind, at Hamlet og jeg ikke har saa lidt tilfælleds. Det kan De vel ikke forstaae? Det er ogsaa kun fra en Side, den Tungsindige. God Nat! Alle paa Bonderup ligger længst i dyb Søvn. Jeg og Uglerne ere de eneste, der endnu vaage. Himlen skjules af tunge sorte Skyer, ikke en eneste lille Stjerne titter ind af Vinduet i min Natte-Eensomhed. Maaskee Drømmene kan bringe, hvad Virkeligheden nægter.

s. 28

Bonderup, d. 30. Juli 1861.

Her sidder jeg da, for efter Ordre, at sende et lille „Budskab“ til Nørregade.² Tak for Deres Brev, men især Tak for Onsdag og Torsdag; ifald De ikke alt har sagt Dem det selv, saa vil jeg fortælle Dem, at De var meget elskværdig begge Dage; hvad jeg derimod har glemmt at skjæn-de paa Dem for er, at De forrige Gang, da De var her med Herholdt, sagde paa vor Spaseretur, da jeg, lidt uforbeholdent, omtalte Frøken H.s³ Dame-Opførsel — en Udtalelse, som jeg nu veed var grundet, thi hun var virkelig taget paa Landet — „hvad siger De nu om os, naar vier borte?“ Var det smukt sagt af Dem? Hvad jeg siger om Dem, naar De er borte, kunde jeg vise Dem sort paa hvidt for, ifald jeg virkelig troede, at det behøvedes. De vil maaskee svare mig: det var jo Spøg, ja! men saadanne stygge Ord maa man ikke engang sige for Spøg, og De burde i Grunden have en eller anden lille Straf, men jeg kan ikke hitte paa hvad den s. 29 skulde bestaae i, og det er indtil videre Deres Lykke; jeg vil derfor, ligesom Grevinde D, gjemme min Hevn, i Haab om, at den engang kan komme til Udførelse. Mine Fremmede, med samt Frøken H., kom alle i Løverdags Kl. 12. De reiste atter — paa Frøken H. nær — Mandag Morgen. Min Broder¹ var saa god og rar, at alt gik efter Ønske uden mindste Indvending, saa jeg bebreidede mig mit lille Forræderi imod ham ved til Dem at tvivle herpaa. Han er virkelig et fortræffeligt Menneske, der kun har een Feil, den, at holde af en Søster som af en Elskerinde; De har vist selv alt talt med ham, medens jeg skriver om ham. Den 25. Juli kjender jeg Betydningen af; nu herefter har jeg jo dobbelt Grund til at erindre den, da den har viist sig skikket til at lægge Grunden til min Grund.² Men at en Patriot, som De, kan være bekjendt at sige: „Nu glemmer jeg den aldrig,“ fordi De paa den Dag fandt mig i Klæderne Kl. 11! Det vil jeg holde hemmeligt for alle Fædrelands-Venner. Er De med at feire Slesvigerne?³ De burde dog virkelig være med som En af deres ivrigste Beskyttere; men De gjør vel ved dem som ved mig, De holder Deres Velgjerninger hemmelige. —

Igaar havde vi den første Fornemmelse af en Efteraarsdag, det blæste og var ordentlig koldt. Paa Himmelen funkede Stjernerne i Aftes klare og tindrende som om Vinteren. Jeg var ordentlig ganske glad herover, jeg veed ikke selv hvorfor; det er ligesom jeg i Aar trænger til Naturens Strenghed og Kulde for at tage mig sammen; den milde, stille, leende Sol gjør mig blødere, end jeg kan taale, og døsigere, end det er behageligt for mig og mine Medmennesker; dog, det har De vel selv erfaret og lagt Mærke til; jeg haaber, at Kulden igjen skal bringe lidt Liv og Kløgt tilbage i mine monotone Tanker. I Fredags havde jeg Besøg af den skikkelige Holst.⁴ Han kom fra Tølløse, hvor han havde været i flere Dage hos Prindsen af Noers Veninde.⁵ Han gjorde en skrækkelig Beskrivelse af den Suus og Duus, som gaaer i Svang der fra Morgen til Aften. Han bragte mig en Hilsen fra Fruen, at det meget vilde glæde hende, om jeg vilde gjæste Tølløse. Jeg tænkte: jo vist! Nu løber vi om og bager Æbleskiver i en Solhat! Kjender De det Ordsprog? Han skulde ikke til Kjøbenhavn, men til en Svoger af sig, som boer en Miilsvei herfra. Da han benyttede Ole Madsens Heste, fik vi Lyst at s. 30 kjøre med. Børnene og jeg fik os saaledes en smuk Eftermiddags-Tour. Paa Veien hjem trak et forfærdeligt Tor-denveier op; jeg synes aldrig, jeg har seet Himlen i et saa-dant Røre, Regnen strømmede ned, og Lyn og Torden fulgte Slag paa Slag. Det var et meget interessant Syn, og lille Anna raabte den ene Gang efter den anden: „Det var morsomt!“

Bruger De Deres Øienvand? Jeg bruger mit og takker Dem derfor. Sæt det paa Deres Skrivebord, ligesom jeg, ved at have det for Øie tænker man paa Øinene. Nu har jeg saa temmelig gjort Dem Regnskab for, hvad der er hændet mig, siden vi sidst saaes. De blaaøiede Stjerner titte ogsaa i Aften ind af Vinduet. Karlsvognen og den nordlige Krone glimrer med usædvanlig Pragt paa denne Aarstid. Giid vi inden i Dag et Aar kunde sige om den nordlige Krone, hvad der staaer i Elverpige-Visen: „De trende blev til En, og den Ene til tre.“¹

Peter Rochegune Munch, 1870-1948 Aage Friis, 1870-1949, *Johanne Luise Heiberg og Andreas Frederik Krieger (1. bind)*,

God Nat! „I Morgen er det atter Dag,” en Dag, som Erindringen krymper sig ved at tænke paa. 2 Tak for Deres Bistand, Deres Hjelp, Deres Venskab.

s. 30

Bonderup, den .31. Juli 1861.

Tak, min kjære Ven, for Deres Morgenhilsen! Det er skjønne Ord, Guizot skriver, og kunde jeg tilegne mig hans Roes, da var det jo altid noget, men den, der besidder denne rosende Egenskab, besidder ogsaa Smarter, som de lettere Naturer ikke kjender. Det er en smuk Fortælling om Lady Holland; og hun havde Ord for at være kold! 3 Saaledes dømmes Menneskene, men derfor er det en stor Trøst, ja en af de største, at der er En, der veed og seer vort Indre. Verden dømmes efter den glatte, stille Havflade; hvad der rører sig i Dybet, veed den intet om og skal heller ikke vide eller kjende det. Ligesom der hiin-sides er noget Forborgent, som vi Mennesker ikke kan gennemtrænge, saaledes maa ethvert Menneske, der ikke er huul og tom, have en Verden i Dybet af Sjælen, som ikke ligger udbredt for alle. Nogle hæve sig til at ane denne Verden i Menneskets Bryst som den hiinsides; andre troer, at den ikke er der, fordi de ikke have faaet s. 31 Øine til at see den med. At tro uden at see, deri beroer det rette Syn, saavel i Himlen som paa Jorden.

Jeg vaagnede i Morges ved, at de tre søde Børn kappedes om, hvem af dem der først kunde falde mig om Halsen. Jeg er saaledes ikke ganske forladt og overflødig i Verden; jeg har dem at virke for, og jeg har Venner saa trofaste, saa hengivne som Dem, min kjære Ven, om hvem jeg ogsaa tør tro, at min Tilværelse har nogen Betydning for. At disse uskatterlige Goder maa vare ved i de Aar, som det er Guds Villie, at jeg skal dvæle i denne Verden, derom vil jeg bede ham og derfor takke ham.

Deres af Hjertet hengivne
Johanne Luise Heiberg.

P. S. Deres Brev fra i Aftes var alt forsegleet, jeg aabner det nu for at lægge disse Par Ord deri. Lev vel til vi sees!

s. 31

Bonderup, 6. August 1861.

Det ventede De vist ikke at faa et Budskab idag, men netop derfor morer det mig at skuffe Deres Forventning. I Aftes modtog jeg Deres Bud og takker for Underretningen; naar De modtager denne min Tak, har Mødet ved Aastedet, forhaabentlig, fundet Sted.

Deres „Skændighed” har De jo forsvaret som en rigtig Smigrepræst, der arbejder paa at bringe Forfængeligheds-Djævlen til at husere der, hvor Ydmygheden med Bette har sin Plads. De stygge Egenskaber, som De tillægger Dem selv, og som jeg ikke vil repetere, passe ikke paa Dem. Hvad vilde De sige, om jeg istedetfor det „Plumpe”, satte det Fine. Istedetfor det Ufri, satte det Frimodige. Istedetfor det Keitede, satte det Fribaarne. Istedetfor det „Tunge”, det Bevægelige? Hvad vilde Deres Beskedenhed sige hertil? Hvad Blindheden angaaer, da har jeg altid haft den Forfængelighed at finde Behag heri; der er noget beroligende i, at man ikke sees altfor godt. Jeg holder meget af at gaae med Slør for Ansigtet; da dette nu ikke skikker sig at gaae med i Stuen, maa jeg jo være Dem taknemmelig, at De raader Bod herpaa ved at bringe et med; det er jo en overordentlig Fordeel for mig. Og hvad nu ende-s. 32 lig det „kjedelige” angaaer, da er denne uretfærdige Beskyldning mod Dem selv en Dadel mod mig. Finder man sig selv kjedelig, saa kjeder man sig, og da man ikke kan kjede sig, naar man er ene, saa maa det være Modpartens Skyld, ifald Kjedsommeligheden indtræder. Jeg finder aldrig, at jeg er kjedelig, naar jeg taler med Dem, og altsaa kan De ikke være kjedelig. Hvad synes De om den Slutning? Jeg finder den indlysende og sand.

De spørger mig, om Broderen lignede Søsteren? 1 Ja, han lignede hende meget. Han var ligesaa god og opoffrende som hun. Hans Kjærlighed til mig er gaaet i Arv til Søsteren. Giid jeg blot kunde gjøre noget for den stakkels Pige til Tak for alt, hvad Broderen ydede mig, men den menneskelige Egoisme standser ofte de Tilløb, jeg af og til tager i denne Betning. Var jeg saa god, som jeg burde være, da stod det i min Magt at gjøre hende til det lykkeligste Menneske, men jeg er ikke saa god.

Jeg har levet eensomt, siden vi sidst saaes. En Visitte har jeg dog havt, der gjorde et eget Indtryk paa mig, nemlig Doctor Krebs fra Bingsted. 2 Det var ham, der blev tilkaldt ifjor i Heibergs Sygdom. Jeg havde en Følelse, en ubillig, jeg tilstaaer det, af Vrede mod denne Mand. Jeg var forlegen over atter at staa Ansigt til Ansigt med denne Fremmede, der har seet mig i et af de smerteligste Øie-blikke i mit Liv. Et Øieblik, hvor kun de, der er vort Hjerte nær, burde staae ved vor Side. At staae saa ene, som jeg hiin Nat stod, vil jeg ikke ønske min værste Fjende. Ak, det er utroligt, hvad et Menneske alt kan gennemgaae uden at gaae istykker. Da jeg saae denne Mand igjen, gjøs det i mig. Dog selv i Smarterne bestaaer jo Livet, og undertiden et fyldigere Liv end gennem Glæderne

Snart efter rejste Krieger over Slesvig til Italien og Frankrig, og Brevene under Rejsen fra August til

Slutningen af Oktober indeholder vidtløftige, her for Størstedelen udeladte Drøftelser om Bygningen af det nye Hus i Rosenvænget. Den 9. August skrev Fru Heiberg om en Plan for dette, som Marstrand havde tegnet, og som Herholdt skulde se paa. Ogsaa Maleren P. Chr. Skovgaard interesserede sig derfor. Hun fortsætter her:

s. 33 „Jeg læser nu daglig paa mine Roller og belønner mig selv derfor ved at tage fat paa min Goethe, naar Pligtlæsningen er tilende.”

s. 33

Tirsdag Aften. (13. Aug. 1861.)

Jeg maa have Lov skriftligt at sige Dem endnu et Farvel, da det ikke skeer mundtligt. Jeg vil bede alle gode Engle om at ledsage Dem paa Deres Veie og bringe Dem rask og glad tilbage, naar jeg næste Gang trykker Deres Haand til Goddag! Pas paa Dem selv og betænk, at en Fattig, som jeg, har intet at miste.

s. 33

Bonderup, d. 14. August 1861.1 Aften.

.... Nu da jeg skriver dette, haaber jeg, at De har Foden paa fast Grund. I Morgen strider De maaskee med andre oprørske Elementer, i Slesvigernes Bryst, og de kan være slemme nok. Tak for den nye Ledighed, De giver mig at læse om min Goethe. Om ham gjælder, hvad han siger om Humboldt: „Han er som en Brønd med mange Rør; man behøver kun at holde Karret under og rigt og udtømmeligt strømmer det forfriskende Væld os imø-de.” Men hvad er det, De siger? Er De min Lærling i For-staaelsen af Goethe? Gud hjælpe mig for at være Lærer for nogen, jeg er selv en slet Lærling. Jeg har i Aften læst lidt i Bogen, og Begyndelsen er jo smuk og interessant skrevet. Hvor mange Bøger er der dog ikke skrevet om denne Goethe! Man maa forbauses. Han er ligesom en Kilde, der rinder ustandselig, og saa ofte man fylder sit Bæger, forfriskes man af den ædle Drik. ...

s. 33

Bonderup, Søndag Aften d. 18. August 1861.

.... Vedel var det elskværdigste jeg endnu har seet ham.² Det er dog vist, at de fleste Mennesker er behageligst, naar man har dem ene. At kunne faae sagt alt hvad man vil i manges Nærværelse, sagde Heiberg, deri bestaar den rette selskabelige Dannelses. Denne Evne er s. 34 imidlertid meget faa givne, og da dette nu i Almindelighed er saa, taler jeg ogsaa helst med de Fleste i Enrum. Den Forlegenhed, som jeg tidligere har bemærket hos Vedel, var forsvunden ved dette Besøg. Han har et meget behageligt og betryggende Væsen. Den lille Annas Hjerte stjal han formelig, saa at hun i Dag bebreidede mig, at jeg ikke havde bedt ham blive her og faaet Forsikringen af ham om at komme igjen. „Du skulde have bedt ham,” sagde hun, „meget, for jeg holder saa meget af ham.” Det er godt, at hun kun er 4 Aar.

Det er jo forskrækkeligt, hvad De skriver om den stakkels N. N.¹ Han har vel givet et skjødsløst Løfte, som Frøkenen har fanget ham i. Ja, man skal tage sig iagt for Fruentimmerne, de ere ikke at spøge med i det Capitel. Det har forresten noget comisk for en Mand at blive overrasket, som en ung Pige, i Frier-Øieblikket; og at blive afsindig af Sorg herover har atter noget comisk. En Tragedie kan ikke skrives over dette Emne, men vel en Vaudeville. Tag Dem ivare! Det skal være saa farligt i Udlandet at træffe paa Damer fra Hjemmet, siger man. Husk da paa N. N. og vær forsigtig. Dog Spøg tilsidesat, det gjør mig virkelig ondt for N. N., det kan let have Følger for hans hele Liv, selv om Forbindelsen hæves. Vedel talte ogsaa til mig om Halls nedslaaede Stemning. En tro Tjener har Hall vist i Vedel, men ikke en der hænger ved ham med Hjertet; dog dette Baand maa man være to om at binde, og Skylden, at det ikke er inderligere, er vist Halls. Vedel roste Dem for Deres Trofasthed mod Deres Venner — en Bos, hvoraf jeg ikke lærte noget Nyt — men han frygtede for, at denne Dyd hos Dem var saa stærk, at den vilde hindre Dem fra at optræde mod Hall, naar Omstændighederne maatte gjøre dette ønskeligt. Jeg troer det ikke; thi der er eet, der er høiere end det personlige Venskab, og det er Pligten mod Gud og Fædrelandet. Er det ikke sandt? Ligesom for Dem, lader Vedel ogsaa til at have megen Hengivenhed for Andræ. Han er jo ogsaa virkelig et udmærket Menneske. Jeg har ofte tænkt, om ikke det, vi undertiden savner hos den rare Andræ, skulde staae i Forbindelse med hans matematiske Studium. Mathema-tikerne have ofte den Indskrænkning i deres Tankegang, at Intet har Vægt, Betydning, Bealitet for dem, uden det, de matematisk kan udregne. Dette holder ikke Stik. s. 35 Kjærligheden, foruden meget Andet, lader sig ikke mathe-matisk udregne, og dog tvivler vel ikke engang han paa dens Realitet. Jeg troer Beskjæftigelsen med de kolde strænge Tal er en Dæmper paa den Følelse, han med An-strængelse og Møie arbejder paa at skjule og qvæle. Jeg kan aldrig glemme den Modsigelse hos ham, at han, der ikke troer paa den individuelle Udødelighed, frygtede for at faae Bebreidelser af Heibergs Moder i Livet efter dette, fordi han læste hendes Breve. Er dette dog ikke betegnende for den Tro, han paastaaer, at han ikke har, og hvorfor? Mon ikke fordi den ikke matematisk lader sig beregne? Men vel er det, at i hans Hjerte, ikke i Hovedet, sidder et Noget, der i enkelte Øieblikke lader ham ane, at herind række Tallenes Herredømme ikke. ...

Bonderup.

Brevet er fortsat Tirsdag og Torsdag med Meddelelser om Herholdts Byggeplan, om Børnene, om en omrejsende Fotograf, der har fotograferet Gaarden og Børnene, samt Udbrud om, hvorledes hun mindes Heibergs Sygdom ved denne Tid det foregaaende Aar. Derpaa fortsættes atter:

s. 36

Fredag Morgen. [23. August.]

I Aftes, da jeg ikke kunde falde i Søvn, faldt det mig ind, om det maaskee kunde more Dem at see de tre Smaa. Lad dem bringe Dem min Hilsen. Ogsaa grublede jeg over Forskjellen mellem det tydske „Tro, Kjærlighed, Haab” og det danske „Tro, Haab, Kjærlighed”. Forskjellen er vel, at det tydske er meest henvendt paa den himmelske Kjærlighed, det danske paa den jordiske. Derfor kommer Haa-bet tilsidst i det tydske, medens det staaer i Midten af det danske. Er De fornøjet med denne Forklaring? ...

s. 36

Bonderup, d. 26. August 1861.

Igaar Morges, da jeg med et tungt Hjerte betraadte min lille Stue, fandt jeg den smukke Hilsen fra min hedengangne Ven.¹ Denne med samt Deres hjertelige Linier rørte mig inderlig. En saadan Betænksomhed kan kun udspringe fra en inderlig Hengivenhed for mig, og det er denne, jeg af mit fulde Hjerte i Dag takker Dem ret inderligt for.

Gud var god imod mig igaar og sendte den Ro, den Fred ned i min Sjæl, som jeg saa inderlig havde bedet ham om. I den lille Landsbykirke tilbragte jeg Morgenen og hørte en Prædiken om den barmhjertige Samaritan. En saadan barmhjertig Samaritan har Gud været imod mig, ikke i Gaar, men i hele dette tunge Aar. Tro ikke, at jeg er utaknemmelig, men om ogsaa den barmhjertige Samaritan yder os sin Bistand, sørger for, at vort Saar bliver lindret, skaffer os et Herberg til at udhvile os i, smerter dog Saa-ret. Men hvad vilde det ikke gjøre uden denne Bistand! Da jeg kjørte fra Kirken, kom mine tre Smaa mig imøde paa Vejen og satte sig op til mig jublende af Glæde over den lille Kjøretour, de ved denne Leilighed fik. Jeg var saaledes ikke ene. I Aftes gik jeg i Seng Kl. 10, efter at jeg ene havde vandret omkring paa Marken og i Skoven; jeg vilde ikke oppebie den sørgelige Midnatstime, hvori Heibergs Hjerte ifjor ophørte at slaae, hvori hans Øine lukkedes for ikke mere at see i mine, hvori jeg sidste Gang trykkede den varme Haand. De ældste Christne kaldte Dødstimen for Fødselstimen. Giid denne Fødselstime da maa have været salig for min Barndoms Ven! Jeg haa-s. 37ber! Ak, hvem kan undvære dette Haab! giid vor Frelser, mod ham som mod mig, vil være en barmhjertig Samaritan! Giid han med sit barnlige Digtersind maa kunne glæde sig med Englene i Himlen, maa faae de dybe, for os paa Jorden dunkle Spørgsmaal, hvorover hans utrættelige, aldrig svækkede Aand grublede hernelde, besvarede. Giid han — ak jeg kan ikke lade være at ønske det — med lidt Længsel maa tænke paa mig, indtil jeg kommer. Jeg bad i Aftes saa inderlig til Gud, ikke klagende, nei takkende for alt, hvad han i sin Godhed har ydet mig; ogsaa for Deres Venskab og Hengivenhed mod mig takkede jeg. ...

Senere paa Dagen.

... Nu er De altsaa i Italien. Dette Land hvorefter alle sukke. Snart staaer De indenfor Roms Mure, den By hvorom Professor Göttling siger: „Das ist eine Stadt! Das ist ein Leben! Das ist eine Welt!”¹ Og min Goethe! Hvilke Sukke lyde ikke i hans Tale, naar han udbryder: „Ich kann sagen, dass ich nur in Rom empfunden habe, was eigentlich ein Mensch sey.” Det er jo trist, at man ikke har været paa den Plet paa Jorden, hvor en Goethe har lært, hvad et Menneske er. Mon jeg aldrig skulde komme der? Dog, da jeg ikke er en Goethe, er det ikke sagt, at jeg formaaede at see og føle, hvad han saae og følte. Der hører Lykke til at opfatte saavel Naturen som Menneskene; giid De da maa have Lykken med Dem for ret at nyde, hvad saa mange forgjæves tragte efter. Ikke alle ere af Goethes Mening. Christian Winther kjedede sig i Rom, og Fru Deichmann² lukkede sig inde for at brodere Canevass-Puder. Ja, vi er alle Mennesker — paa en Maade

I Berlingske Tidende staaer i denne Tid en biographisk Skizze om Skuespiller Nielsen, hvori han berømmes, ikke alene som Skuespiller, men som Tænkter, Historiker og som en, „der stod paa Toppunktet af den høieste Dannelses.”³ En Brevvexling, som han har havt med Röttscher, og som her gives Brudstykker af, er meget comisk. Man kan ikke bare sig for at lee, naar man som jeg har havt den Ære at kjende denne Vindpose, ved at læse al den Affectation, der er saa stor, som om Nielsen s. 38selv havde været Mester for den. Der siges heri, at han forlod Theatret, da Heiberg blev Directeur, og vendte først tilbage, da Heiberg tog sin Afsked. Dette seer jo virkelig ud, som om Manden havde havt Caracteer. For mig, som veed, hvor ofte Hall sagde til Heiberg: „Vil De ikke tage Nielsen tilbage, han har været hos mig og at-traaer intet hellere end at tjene under Dem,” har dette noget høist latterligt. Var De herhjemme for Øieblikket, begik jeg vist en af mine Forbrydelser, ifald det var Umagen værd.

Der bygges nu fort paa mit Huus efter den første Plan, og jeg er glad ved, at jeg ikke lod mig vildlede, thi det er ganske sikkert saaledes bedst. Jeg har funden en Bemærkning hos Goethe, som ret har glædet mig, da

jeg her har faaet min mangeaarige Mening udtalt i tydelige og bestemte Ord. Det Raseri, som har fundet Sted i de senere Aar, især hos Kunstnere, at male deres Værelser pompejansk, har altid været mig en Vederstyggelighed. Goethe kalder dette, „at indføre Maskerade i det daglige Liv“. Han forkaster det aldeles. Det er vel denne Maskerade, denne Usandhed, der mig selv ubevidst, har gjort et uhyggeligt Indtryk paa mig, og det er naturligt, at det netop hos mig maatte frembringe denne Følelse. Naar man, som jeg, tilbringer saa megen Tid af sit Liv i Costume, da er det vel en rigtig Følelse, at man vil være frie herfor i Hjemmet. Goethe har ganske ypperlige Bemærkninger om denne Sag, som om alle andre. Heiberg var ogsaa af min Mening, jeg siger m i n, thi jeg troer ganske vist, at denne Mening oprindeligt kom fra mig; og dog, naar man lever et Samliv med hinanden som Heiberg og jeg, hvad er da den Enes og hvad den Andens? Meninger, Anskuelse udvikle sig saa forunderlig samtidig, at man tilsidst ikke selv veed, hos hvem disse først sloge Rod. Med megen Glæde har jeg seet hiist og her i de to sidste Bind af Heibergs Værker og følt en sand Taknemmelighed mod Dem, min kjære Ven, for den Omhue, den Kjærlighed, den Smag, hvormed alt er ordnet. Uagtet Deres Beskedenhed i at omtale hvor stor en Deel, ja hvor ganske det Hele er Deres Værk, saa vær vis paa, at jeg tilfulde anerkjender det og skal bevare det i et taknemmeligt Hjerte. ...

s. 39

Bonderup, d. 2. September 1861.

... Jeg siger mange Gange til mig selv: March! Fremad formaaer du maaskee at gaae, det Tilbagelagte kan du ikke indhente, saa tag Mod til dig og gaae; hvad nytter det at staae stille. Han, denne Goethe, forstod denne Kunst, og det uagtet jeg meer og mere er kommet til den Over-beviisning, at det humoristiske Element var denne rige Naturs svageste Side. Han kunde vel være vittig, satirisk, men den barnlige humoristiske Gude-Glæde, heri var Heiberg ham overlegen. Jeg maa dog fortælle Dem, at min Goethe har bedrøvet mig. Eckermann fortæller, at da Hertugen af Weimar pludselig døde, og hans Enke og hele Hoffet var som ramt af Lynilden og nedsjunken i den dybeste Sorg. Hvad gjorde da Goethe? Han reiste øieblik-kelig ud paa et Landsted for at unddrage sig alle Klager og Taarer. Var det ikke stygt og egenkjærligt af ham? Hvad kunde han ikke have været for den stakkels Kone og for alle i et saadant Øieblik. Tak for, at De ikke lignede Goethe og holdt Dem tilbage, da jeg meest trængte til mine Venner i en lignende Situation. ...

Samme Dags Aften.

Takker for et Brev og besvarer forskellige Spørgsmaal, hvoraf de første er uvæsentlige.

... No. 4. Rollerne! Dette er det vanskeligste Spørgsmaal at besvare. Jeg indsuger dem som en bitter Medicin, som Nødvendigheden byder En at tage. No. 5. Hvorledes jeg selv har det? Ak giid jeg kun ret vidste det selv. Legemlig har jeg det ganske godt, sjælelig har jeg det bedre i den sidste Tid. Jeg øver mig daglig paa at stille den i Ro, og jeg synes, at det lykkes mig nogenlunde. No. 6. Jeg har virkelig begyndt paa at skrive paa det blaae Papiir, men det forekommer mig saa mat, at det, ligesom Frue Cederfeld, næppe taaler en Reise til Rom.1 Svage Mennesker skal blive hjemme, og svage Aandsproducter gjør bedst i at blive i Rordskuffen. No. 6. Om jeg har Chr. 8's Held? Jeg vil ikke gjerne have noget tilfældes med Chr. den 8'de, men jeg vil finde mig i at tilstaae, at jeg i dette Punkt ikke er ham uliig. Endelig beder De mig om et Navn? De kan kalde Dem: Deres hengivne Med s kyl-s. 40dige. Jeg glædede mig over i mit sidste Brev til Dem, at De havde Cederfelds Selskab; nu er De altsaa atter ene. Den Tryghed, som De omtaler hos den lille Frue, kjender jeg saa godt hos andre Fruer. Jeg misunder dem; jeg har aldrig kjendt den. Det maa være græsseligt at træffe saa-danne Idealer, som De i Brevet omtaler, midt i den deilige Natur! Det er det værste ved Naturen, at der findes saa mange fæle Insecter i den, som næsevis klæbe sig til Mennesket og forstyrre vor Nydelse. Kunsten staaer derfor, som Hertz har, i et Digt, udtalt, høiere. Dog ogsaa her have vi Spye-fluer at kjæmpe med.1 En saadan har overspyet Excellencen Tillisch i „Fædrelandets Løverdags Nummer d. 31de.2 Artiklen er fuld af det gamle Vrøvl om de yngre Kræfter ved Theatret, der ikke gives Ledighed til at blive „Stjerner af første Bang“. Disse Vrøvlebøtter skulde see lidt paa Stjernehimlen og af denne lære, at der gives Stjerner, som i Alevighed ere bestemte til at være af anden og tredie Bang, en Evighed vil ikke forslaa til at hæve dem til første. Denne Herre — eller Mand —, som underskriver sig „Spectator“, siger iblandt andet: „Vel skal jeg vogte mig for at komme til at staaemellemde „Verecunde“, solblinde Forgudere af en svunden Ti d.“ Ogsaa dadler han Verecundus' ypperlige Opfatning af Cantoren i Barselstuen. Hans Beviis for at sammes Anskuelse er feil, bestaaer i, at Hr. Wiehe har spillet den akkurat som Hr. Paetz. Et ypperligt Beviis! Artiklen er iøvrigt uden Betydning, saa den vilde ikke give mig, eller min Medskyldige, Ledighed til nogen Forbrydelse, selv om De var her. Min Ven er samme Mand ikke, og det er jo smukt af ham, at han lægger dette tydeligt for Dagen. En ny Theater-Resencent har „Fædrelandet“ altsaa faaet — formodentlig Blasen Holst.3 Naar De kommer hjem, maa vi have lidt Øie med hans Bestræbelser, for de Umyndiges Skyld. Ved De, at Professor Glæser er død?4 Det er et Tab for Theatret. Theater-Saisonen aabnede med — hvad tror De? Abekatten!5 Det var i sin Tid ikke sunget for dens Vugge. Man har altsaa været i Forlegenhed, og godt var det, at jeg sad paa Bonderup. — Hvilken Deel jeg har taget i min gamle Vens, Collins, Død behøver jeg ikke at sige Dem.6 Ninon sagde engang, da hun var meget syg og troede, at s. 41Døden nærmede sig: „Hvad er det saa det Hele; Alle som staae her tilbage, ere jo dødelige.1 ...

Deres Medskyldige.

Bonderup, d. 8. September 1861.

I Fredags kom Frue Martensen og den lille Josepha til Bonderup og bliver her i 14 Dage. Mine tre Smaa ere henrykte over en Legekammerat, og jeg glad over Moderens stille behagelige Selskab. Veiret er stygt, det stormer og regner hele Dagen, saa vi ere henviste til Stueglæder. Imidlertid gaaer De i det store Rom, formodentlig i fuld Solbelysning, og seer alt det Vidunderlige, som vi Andre kun kjende af Bøger og Billeder.

Efter at have rensset min lille Stue for Fluer — denne Pøbel mellem Insecter — vil jeg nu begynde paa mit „Budskab“, som først skal afsendes d. 13., thi jeg maa tage Øieblikkene iagt, hvori jeg er ene, for at kunne holde, hvad jeg har lovet min Romer-Ven. Altsaa først, jeg har det ved det Gamle, maaskee i lidt bedre Stemning end den, hvori mangt et trist Ord i mine sidste Breve til Dem tyder paa. Jeg fortryder dem altid, naar de staaer der, men De har jo fordret Oprigtighed, og derfor nedskriver jeg uforbeholdent, hvad jeg i Øieblikket føler og tænker, enten det stormer eller er mildere Veier i mit Indre. Naar Stormene naae Dem, da tænk: nu have de maaskee lagt sig hos mig, bryd Dem derfor ikke herom. Til En, der er bortreist, burde man altid skrive glade Breve, men jeg siger som Hertz, da jeg engang opfordrede ham til at skrive noget lystigt: „Ak, kjære Frue Heiberg, hvor skulde den Lystighed komme fra?“ Og dog hører det jo til en af vore Christenpligter at være glade. Da jeg engang roste en Kokkepige, jeg havde, fordi hun altid var i godt Humør, svarede hun mig: „Det er jeg ogsaa, thi jeg har bemærket, at man bliver saa styg, naar man sørger, og saa er det jo Pligt at lade det være.“ See det var nu at tage Pligten fra en anden Side, som jo heller ikke er at foragte. At Pigens Bemærkning har sin Rigtighed, har jeg ofte erfaret. Altsaa, hvorledes gaaer det med Deres Skjønhed, er De glad i Rom? Er Lykken med Dem? Formaaer De ret at gribe Indtrykkene af alt dette Store og Herlige? s. 42 Varmer Italiens Sol Deres Sjæl, saa De der ret føler, „hvad et Menneske er“? Eller kan den ikke gjennembyrde vore Sletters Taage, ledsager disse Dem og forhindrer Solen fra at gjøre sin Virkning? Ere Tankerne i Rom eller i Hjemmet hos Halls Politik? De seer, at ogsaa jeg kan gjøre Spørgsmaal.

...

Jeg har nu begyndt at læse i Goethes Italienske Reise, men Gud bedre det! Disse evige Naturbeskrivelser, denne Udmalen af hver Steen og hver Krog kan jeg ikke holde mine Tanker ved, selv ikke naar en Goethe beskriver disse Herligheder. Jeg vil dog imidlertid fortsætte Læsningen, haabende paa at støde paa Mennesker. Naturbeskrivelser hører Malerne til og ikke Digterne, undtagen naar disse bruge Naturen som Baggrund for deres Personer. Saaledes benyttet kan Beskrivelsen være af en overordentlig Virkning, hvilket netop Goethe har viist sit Mesterskab i. Been og bar Naturbeskrivelse er Landskabsmalernes Sag, her forslaaer ikke Tanken og Ordet, men kun Farverne. Har man seet et Sted og kjender det nøie, hviler Billedet i vor Erindring; da kan man glædes ved Beskrivelsen i Ord, thi Farverne kan vi da selv føie til, og Ordet opfrisker vor Erindring, saa vi atter see Billedet tydeligere, men kan vi ikke selv hjælpe til, lære vi — eller rettere sagt — jeg intet af Beskrivelsen.

d. 10. Sep.

.... De spørger mig, om jeg før har lagt Mærke til Forskjellen imellem det tydske og danske „Tro, Haab, og Kjærlighed“? Nei, det er aldrig faldet mig ind. De er ikke fornøiet med min Forklaring; 1 De mener, at man ligesaa godt kunde vende Forklaringen om? Ja, det er saa-mænd meget muligt. Mon ikke den hele Forandring er opstaaet ved, at den Orden, hvori de tydske Ord følger paa hinanden, ikke ret vilde falde paa Dansk? Det vilde ikke klinge godt paa Dansk at sige: Tro, Kjærlighed, Haab. Ofte skeer slige Forandringer blot for Klangens Skyld i det nye Sprog. Er De mere tilfreds med denne Forklaring? At den himmelske Kjærlighed er den høieste, det er vist; men maaskee vi gennem den jordiske øve os i at gribe den himmelske. Maaskee vi gennem den jordiske Kjærlighed — den høieste Lyksalighed, vi stakkels Mennesker s. 43 kjende hernede — have ved denne og kun ved denne en Forestilling om, hvad den himmelske kan bringe os. Blive vi ikke hernede, naar denne Følelse har grebet os, ligesom opløftede til andre Regioner? Vort hele Væsen antager et høiere idealt Sving; Legeme og Sjæl afkaste den Tyngde, der ellers trykker os mod Jorden, og vi er alt paa Veien til den himmelske, men vor syndige Natur formaaer ikke i Længden at fastholde Baandet mellem denne og hiin. Som Icarus¹ forsøge vi paa at stjæle den himmelske Ild, som han plumpe vi atter hovedkulds ned paa Jorden. Det er det jammerlige ved vor jordiske Natur, vi formaae ikke at fastholde Noget. Ingen Glæde, ingen Smerte, ingen Opløftelse, ingen Sønderknuselse, vi trættes og trænge til Forandring. Vi forsøge atter at stige, for atter at synke. Lykkelig den, der kan vedblive at stige, saa den jordiske og himmelske Kjærlighed lidt efter lidt gaae op i hinanden og blive til Et.

Torsdag Aften d. 12.

... Jeg har forøvrigt i Morges modtaget Efterretning om Jf. Beyers Død.² Den 10. sov hun stille og rolig hen, efter endnu engang at være tappet. Jeg har mistet i hende en inderlig hengiven Sjæl, der gjerne gik i Ilden for mig. Jeg maa bestræbe mig for at faae nye Venner, thi alle mine gamle dø. Det er ret en Trøst, at De ikke hører til de gamle. ...

Bonderup, d. 17. Sep. 1861.

... De spørger mig, om jeg har seet Goldschmidts „Ude og Hjemme“?³ Hvor skulde jeg see sligt fra? Erindrer De ikke, at den, der holder mig sammen med Blad-Verdenen og meget andet, er borte? Gs. „Bouket Blomster“ skal jeg vel vogte mig for; hvad der kommer fra den Kant pleier sjeldent at dufte godt. Tak imidlertid for Advarselen! ...

De troer, at der er italiensk Blod i mig? Ja, maaskee. Jeg troer, at der er lidt i mig af alle Slags. Men De veed jo, at naar man blander alle Farver sammen, da kommer der graat ud af dem Alle, og graa vil jeg paa den anden Side nødig være, saa heller sort, naar man ikke kan være hvid. Men hvad om jeg dog havde Ret i min Mening om s. 44de blaae Øine? Hvad om der var dansk, eller nordisk, Blod i Deres Italienerinde? Umuligt er dette jo ikke, det maa De dog indrømme. Hvorfor spurgte De hende ikke herom? Dog hvem indestaaer for Svarets Sanddruhed? De seer, jeg er som alle Qvinde, jeg giver ikke efter. De blaae Øine hører Norden til, og jeg er glad ved dette Vidnesbyrd om min nordiske Natur. At der ofte koger noget i mig, som vel kunde høre Syden til, betyder intet, thi man har ogsaa ildsprudende Bjerge i Island. De seer, De kommer ingen Vei med mig. ...

Jeg hører af Frue Martensen, at Treschow er misfornøiet med mit Byggeri.¹ „Hvorfor raadfører hun sig ikke med sine gamle Venner,“ har han sagt. De seer, at han misunder Dem den Ungdom, som jeg i mit forrige Brev til Dem yttrede min Glæde over. Hvor heldigt for mig, at jeg kom under et saa snildt Scepter som Deres, istedet-for det, som Hall staaer under, mere, end maaskee De eller andre troer. „Heifiskenes“ Nei formaaer intet, naar den gamle Grib siger Ja. Halls Stædighed er en Andens Stædighed; han er dog vist bestandig under en Andens Indflydelse. Giid Griben ikke vil hakke altfor dybt i Danmarks Lever. Dog, det er altid et Fremskridt, naar man har staaet under en Christensens Indflydelse, da at komme under Ts.² Dog nu synes De vist, at jeg er ond, og jeg vil derfor gaae over til mildere Toner.

Torsdag, d. 19.

... Jeg har i denne Tid trængt til at støttes af Deres Baad. Tillisch har plaget mig med Opfordring om at udføre Beras Bolle i „Hagbarth og Signe“.³ En Opgave som flere betydelige Skuespillerinder forgjæves have anvendt deres Kræfter paa. At jeg kunde løse denne Opgave bedre end de Kræfter, Theatret for Øieblikket har at raade over, er vel muligt, men overtager jeg Bollen, da stiger hos Publicum Fordringerne, og ikke En blandt dem vil sige sig selv: Her har Fru Heiberg bragt et Offer. Paa den anden Side var det vel en Pligt at understøtte et af Oehlen-schlägers Stykker med de Kræfter, der staaer til min Baa-dighed, men et Offer fra min Side bliver det at overtage denne Mandfolke-Qvinde. Jeg har nu sagt, at jeg vilde betænke mig lidt herpaa og skal give mit bestemte Svar, s. 45naar jeg kommer hjem. De vilde vist sige: Gjør det? Og det bliver vel ogsaa Enden paa Betænkningen. Gjør jeg det ikke, faaer jeg Skjænd af den offentlige Mening! og gjør jeg det, faaer jeg ogsaa Skjænd, idet man ikke vil glemme at fortælle mig, at Rollen ligger over mine — især legemlige — Kræfter. Jeg er altsaa stillet som Drengen, der blev lovet Prygl, enten han tog det op eller ikke. Pryglene, naar jeg siger: Nei, er ialtfald mindre besværlige at bære, end naar jeg siger Ja.

De gode Kjøbenhavnere skal være overordentlig be-skjæftiget med min Bygning og i stor Forbauselse, hvorfra jeg har den store Formue, som denne kræver. Sladderer er i fuld Gang, og den almindelige Mening er, at altsaa dog Suhr under Haanden har stukket store Summer til mig.¹ Det er en Svaghed hos mig, at jeg ikke ganske kan foragte slige Yttringer. Det glæder mig nu, at Ole Suhr er saameget inde i vore Sager, at han veed den simple Sammenhæng, thi det vilde være mig ømfindtlig, om han og hans troede paa denne uværdige Sladder. Dog, det hører nu engang til mit Livs Historie, at man i Meget troer mig bedre end jeg er, og i Meget slettere. Saaledes betaler jeg det Første med det Sidste, det er der jo en Slags Retfærdighed i. ...

Ved Nattetide samme Dag.

... At vore Samtaler gjør samme Virkning paa Deres Øjne som de uundværlige Reiser, er jo ganske fortræffeligt. Naar blot ikke denne Medicin, som al anden, taber sin Virkning ved at bruges i Længden. At det moralske Elements Velvære gjør sin Virkning paa vort stakkels Legeme, føler jeg saa godt som Nogen. Nu er De da virkelig i Rom! Ogsaa jeg er i Rom i Goethes Reise. Hvor var det Menneske dog lykkelig under sit Ophold der! Men hvor havde han ogsaa i mange Aar forberedt sig til at nyde denne Lyksalighed! See, det var hos ham et nyt Foraar, som kom, efter at mange andre vare afblomstrede. Maa-skee det dog var hans sidste Foraar, dog man kan jo ogsaa have det godt om Efteraaret, uden at tale om Vinteren. Og nu Godnat! og far vel! Naar De vandrer mellem s. 46græske Guder og Gudinder, mellem Templer og Søilegange, da tænk, som hidindtil, venlig paa Deres een-somme

Veninde.

De veed vel, at Lehmann d. 15. er udnævnt til Indenrigsminister?

s. 46

Bonderup, Aften d. 21. Sep. 1861

Peter Rochegune Munch, 1870-1948 Aage Friis, 1870-1949, *Johanne Luise Heiberg og Andreas Frederik Krieger (1. bind)*,

Bonnerup, Aften u. 21. Sep. 1881.

Dette er altsaa det sidste Bonderupske „Budskab” for i Sommer, og efter al Sandsynlighed for bestandig. Det er med en egen Følelse, at jeg drager fra dette, for mig uforglemmelige Sted.

... Det vigtigste Blad i mit Livs Historie er udfyldt med Smerter og Lidelser, som her mødte mig i meer end en Form paa denne Plet, hvor jeg ifjor drog ud opfyldt af saa mange Forhaabninger og Phantasier om alt, hvad der her ventede mig i den eensomme Skov, i det stille afsides liggende Huus, i hans Selskab, hvis Underholdning aldrig trættede, i hans Selskab, hvor Fornemmelsen af Eensomhed var en Umulighed. ...

Jeg har en Følelse, som om jeg havde været paa Havet i en Storm, der er draget forbi, og nu skimter Havnen, hvor Haabet om Fred og Ro igjen synes at vinke; rigtignok har Stormen bortrevet det Bedste, det uerstatteligste, og Erindringerne om Uveiret kan og skal ikke udslettes af mit Sind. Igjennem Smerterne naae vi Mennesker et godt Stykke fremad mod det ædlere i vor Natur, som Lykken saa ofte trænger tilbage, men jeg vil dog saa nødig være saa bedrøvet, som jeg har været i denne Sommer! Levede jeg een saadan til, gik jeg virkelig istykker. Jeg bebrejder mig saa ofte min Unøisomhed, min Fordring til Livet. Jeg har jo virkelig været et lykkeligt Menneske! Bunden til en Mand, der satte mig høiere, end jeg med Billighed turde forlange. Paavirket af hans ædle Natur, der ligesom tvang min til at rykke frem med, hvad der var nedlagt i den af Godt. Leilighed i en usædvanlig Grad til at udøve et Talent. En Paaskjønnelse heraf i mit Fædreland langt over, hvad jeg med Grund turde fordre. Venner, dyrebare Venner, af de bedste i min Tid, have s. 47holdt mig værdig til, at de sluttede sig til mig. Hvad vil jeg meer? Og nu tilsidst, da mangen en Qvindes Liv, under mine Omstændigheder, vilde været sluttet, træder et Foraar, en ny Begyndelse mig imøde i Form af tre søde Børn, der ere afhængige af min Tilværelse! Min Lykke i Livet have mange havt Øie for, mine Smerter paa den sidste Store nær, kun faa. Det hører med til et Menneskes Liv at have havt Smerter, som Ingen kjender, og jeg har havt af disse. Ingen kjender dem, og Ingen vil nogensinde komme til at kjende dem, ja, det er sandt, hvad den „Tungsendige Sanger” siger:

„Der er Taarer, Ingen kan beskrive,
„Taarer, Ingen gjerne taler om.
„Graad, der maa en Hemmelighed blive
„Mellem os og Gud, fra hvem den kom.1

Skal man prise dem lykkelige eller ulykkelige, som ikke forstaar Sandheden af disse Liniers Udtalelser? Hjelp De mig nu da ogsaa fremdeles, som hidindtil, min kjære Ven, til at holde fast ved Haabet! Bliv ikke utaalmodig, om mine Klager af og til skulde bryde frem, de ere ligesom Bølgerne efter en Storm, der først lidt efter lidt kunne komme til Ro.

s. 47

Søndag d. 22.

... De spørger om, hvad jeg troer Frue Stein vilde sige om Goethes Menneske-Yttring? Hun vilde vel med Smerte sige: Han har glemt det Foraar, jeg bragte ind i hans Sjæl, for et nyt, han nu finder i Planter, Steen og Kunstværker. Ja, det er en utaknemmelig Yttring af Goethe. „Disse Elskere!” * siger „Dronning Marguerithe”, „der er ikke een af dem, som fortjener den Sindsro, den Lykke, den Agtelse, man sætter paa Spil for deres Skyld.”2 ...

Den stakkels Lola Montezs Endeligt har jeg læst om.3 Hvad var hendes Ulykke i Livet? Vi Qvinder trænge til en Mand at støtte os til, en Mand at adlyde, i Ordets gode s. 48Betydning. De ringere begavede af os, for at veiledes i Dit og Dat, de rigt begavede, for at holdes tilbage, for at der ikke af en genial Qvindenatur skal blive en daarlig Mand. En saadan Mand i Skjorter var Lola. Dette undskylder imidlertid ikke Ladyens — det var godt hun ikke heed Johanne — Troløshed. Det gaaer saadanne stakkels Qvinder som Lola, ligesom visse Planter, der skyde det ene kraftige Sideskud efter det andet; blive disse ikke strax borttagne af Gartneren, og faae de Lov at groe uforstyrrede, svækkes Hovedstammen, og Enden bliver, at hverken denne eller Sideskuddene komme til Blomstring. Kraften ødsles til alle Sider, istedetfor at concentreres. De maa uophørlig være under Saxen — som det hedder i Gartnersproget —, men ikke alle Planter ere saa lykkelige at staae under en veløvet og indsigtfuld Gartners Sax. Vor Herre være hendes og alle forvildede Sjæle naadig. ...

Jeg har formelig maattet pakke Goethes Reise, med samt andre fristende Bøger, ned, for dog endelig, i disse faae Dage, jeg har tilbage her, at læse for Alvor paa mine Roller. Hvad vil nu Theater-Verdenen bringe i Vinter? Det gyser i en ved at see af Aviserne, alt hvad det store B. har skrevet for vor Scene.1 C. Petersen har atter begyndt at meddele af sin Visdom i „Fædrelandet”, og med endnu større Myndighed end ellers.2 Det er siden faldet mig ind, at Anmelderen i „Fædrelandet” mod Tillisch, hvem „Verecundus” sad paa tvers i Halsen, vist var Petersen.3 Han skriver jo i Bladet snart paa første Sal, snart i Kjælderen. Det kan man kalde at blive ædt af sine egne Unger. ...

s. 48

Kjøbenhavn, d. 30. Sep. 1861.

... Hvad de blaae Blade angaaer, da ere de vel paabegyndte, men derved er det fremdeles blevet.⁴ De raader mig at vedblive? Tankerne ville sprudle frem, siger De? Nei, min kjære Ven, de sprudler ikke frem. De har selv sagt, at naar det ret skal lykkes mig, maa jeg være vred, og det er sandt. Men jeg er slet ikke vred. Menneskene og deres Meninger, deres Forvildelser, deres Flauhed i Dommene, deres utrolige Løgn og Affectation, som tidligere bragte mig i Harnisk, er mig meer og mere lige-s. 49gyldige. Kommer Vreden engang igjen, kommer vel og-saa Lysten til at give denne Luft i Ord. ...

Onsdag Aften,

— I Berlingske Aavis er begyndt en meget velskrevet Artikel om Prindsen af Noers Memoirer.¹ Disse Memoirer har jeg ikke læst, men nu vil jeg see at faae dem, thi det er jo ganske karakteristisk at see et saadant Menneske tegne sit eget Physiognomie og ganske naivt vise Pletter, som mangen en kortsynet maaskee havde overseet. Han er dog vist dum, og maaskee en Slyngel af Dumhed.

Nu begynder jeg en af Dagene paa at prøve „Dronning Marguerithes Noveller”.² Imidlertid vil det vist ikke komme til Opførelse før om fjorten Dage i det tidligste. At det er mig, der nu atter skal spille Comedie, kan jeg næppe forestille mig, saa aldeles er jeg borte og har været borte fra den Ting i Sommer. Vidste jeg ikke af Erfaring, at jeg kan, naar det skal være, vilde jeg ansee det for en reen Umulighed. Repertoiret har været utroligt fattigt i September, om Marguerithe vil gjøre det rigere, faaer vi nu at see. Jeg gyser lidt ved at skulle spille denne Dame, som Munden ikke staaer paa. Fra min Side bliver dette kun en Repetition, thi jeg har forgjæves søgt at faae et nyt og friskt Indtryk af al den Passiar. Mig vil det altsaa kjede, giid det ikke ogsaa maa blive Tilfældet med Andre. Bera har jeg opgivet, det er et utaknemmeligt Arbeide, som det ikke er Umagen værd at spille sine Kræfter paa, og jeg har ikke mange at dele med.³ Jeg begynder Saisonen mattere og mere anstrængt end jeg endte den, og det er slemt, meget slemt. Maaskee Kræfterne kan komme med Arbeidet, det gaaer jo undertiden saa. Hertz' Stykke er istand til at vente paa Deres Hjemkomst.⁴ Jeg skal i det mindste ikke fremskynde det, uagtet det dog er mig kjærere end at spille i det franske Pludder. I Dialogen af Hertz' Stykke fornemmer man dog en Digter, og det er dette, man mangler i hiint. Jeg kommer vist til at gaa en Aften paa Comedie, inden jeg selv skal spille, thi jeg synes, at jeg har glemte, hvori det Hele egentlig bestaaer. Ja, det er utroligt, i hvor høi Grad jeg kan kaste det Hele bort, naar jeg ikke er midt i Virksomheden. De forundrede Dem engang s. 50over denne Bekjendelse, men De troede mig; Mange vilde høre den uden at tro mine Ord.

I „Fædrelandet” har staaet en Skildring af Carnevallet i Rom af Weilbach.¹ Jeg læste den til Ære for Dem og Deres Ophold i Rom. Det er dog en fersk Fisk, den Weilbach! Alt hvad han skriver har Blegstot; selv Italiens Farvepragt bliver Graat i Graat, naar han prøver paa at skildre Farverne. Han har jo giftet sig i Udlandet? Det maa være betryggende for en Qvinde at støtte sig til et saa-dant opløbent Siv! Dog maaskee hun seer i ham en drabelig Ridder, thi hvilke Illusioner kan vi Mennesker ikke være i, især paa dette Capitel.

Torsdag.

... Tillisch har været her i Formiddag.² Min første Optræden bliver ikke før d. 15. eller 16. i det tidligste. Afslaget om at spille Beras Rolle fandt han sig meget taal-modig i.

s. 50

Kjøbenhavn, d. 4. October 1861.

.... Af Deres Brev seer det ud, som om jeg i mit Brev til Dem har udtrykt mig klodset — dette er der nu intet forunderligt i —, som om jeg i Brevet havde udtalt det Haab, at De i Rom blev et Menneske! Har De virkelig forstaaet mine Ord saaledes? Nei De har ikke. De har blot villet straffe mig for min daarlige Stiil. Troer De, jeg vilde kalde En min kjære Ven, som først skulde blive et Menneske? Hvis man var saa beskeden ikke at have denne Fordring til dem, man optog i sin Vennekreds, da var det sandelig ikke vanskeligt at faae Venner, men denne Ubeskedenhed hos mig gjør, at min ømme Samvittighed kun tillader mig at benævne faa, meget faa, med dette dyrebare Navn. De maa altsaa have misforstaaet mine Ord, ligesom De har misforstaaet hiine beskedne Ord paa Bonderup: „Er det ikke for meget.” Nu vel da! Meningen, den sandfærdige Mening var: Vil det ikke blive for Meget for Dem at modtage? Ikke for Meget af mig at yde. At jeg ikke skriver til Dem, min kjære Ven, af tør Pligt, dette udlyser dog vist af mine Breve og trænger ikke til at forsikkres. ...

s. 51Hvad De fortæller om Bjørnsons Udbytte af Italiens Paavirkning er jo glædeligt.¹ Han kan afslibes, siger De? Ja, men hvad bliver han saa for en Steen, naar Slibningen er foretaget? En Digter, hvis Natur gjør, at han aldrig bliver „fiin”, er en mislig Ting. Plumshed, Raahed, og frem for alt Affectationen, er Modsætningen til den virkelige Digternatur. Dog vi ville ikke dømme ham endnu. Hvad De skriver om min „Protegée”, har gjort mig ondt. Er det dog ikke en forunderlig lumpen Egenskab hos de fleste Qvinder, at de ikke kan tie med deres Hjertes Anliggende; at det er dem ligesom en Trang at profanere disse ved denne idelige Pludren om dem til saakaldte Venner og Veninder? Jeg har længe havt hende mistænkt herfor, men at udtale sig herom

til en yngre Mand, en Mand som B.! Heri ligger en Ufiinhed, en Mangel af Qvindelighed, som jeg ikke havde tiltroet hende. En Ragnhild er hun sandelig ikke, hun skjuler og gaaer tilgrunde.² Et saadant Forhold, som det imellem Frøken N. N. og N. N. er en Hemmelighed mellem T o.³ Om ogsaa man har Lyst at give sin egen Hemmelighed til Priis, da har man ingenlunde Ret til at give den Andens til Priis, dette betænker de ikke; det er en Troløshed mod den anden Part, som er utilgivelig, og var jeg en Mand, da vilde et saadant Træk for bestandig tilintetgjøre min Godhed. Denne Egenskab hos denne Pige, som hos saa mange Andre, er for min Natur noget næsten ubegribeligt, og jeg kan atter ved denne Ledighed anbringe Hertz' Ord:

Der er Taarer, Ingen kan beskrive,
Taarer, Ingen gjerne taler om.
Graad, der maa en Hemmelighed blive
Mellem os og Gud, fra hvem den kom.⁴

Det eneste Udbytte af en saadan Smerte, det er jo den, at det er eens hemmelige Eiendom, som man ikke ønsker at dele med Nogen. Og trænger Brystet til at udtale sin Smerte, da maatte det da kun være til Een, en Eneste. Sikkrest er det imidlertid at beholde det for sig selv, og at dette er de Fleste saa vanskeligt, ja næsten en Umulighed, det er dette, jeg ikke ret forstaaer.

Prindsen af Noers Prostitution læser jeg nu i Oversættelse i Flyveposten.⁵ Jeg er aldeles forbauset over dette s. 52 Menneske, og jeg kan aldrig tro andet, end at han, imod sin Villie, har gjort os en stor Tjeneste ved Udgivelsen af denne Bog. Det er i Grunden en meget moralsk Bog, thi man skal sandelig ikke faae Lyst til at gjøre Revolutioner, naar man læser, hvorledes han og alle de Andre have havt det i hele denne Periode derovre. Men det Billede, han selv er saa god, at give af sig selv! Nei det er dog ubetaleligt! For ham havde det ogsaa været heldigt, om han havde kunnet tie.

Søndag Aften.

Igaar Formiddags var jeg første Gang paa Gaden. Ved en heldig Indskydelse fik jeg Lyst til at aflægge Etatsraad Bornemanns et Besøg, til Tak for deres paa Bonderup.¹ Jeg blev modtaget af Datteren med den sørgelige Efterretning, at hendes Fader i to Dage havde været meget syg af en Underlivs-Betændelse. Siden kom Fruen, som imidlertid ikke lod til at nære nogen Angst, men beklagede blot, at det vilde blive langvarigt. Jeg forlod dem virkelig bekymret, thi der anede mig intet Godt. I Morges sendte jeg Hans for at spørge til hans Befindende, og han bragte mig da Budskabet om hans Død. Jeg har ret været bedrøvet hele Dagen og har ikke kunnet faa den stakkels Kone og Børn ud af mine Tanker. Jeg har ret tænkt i Dag paa Suhrs² Vrede over, at jeg engang yttrede, at jeg nødig vilde være riig. Hvad kunde man ikke gjøre for en saadan Familie, ifald man var det! Hvorledes vil det dog gaae hende og de mange Børn? Medens jeg sidder her og skriver til Dem, lyder Musikken fra Gaden i Anledning af Kongens Fødselsdag ind til mig. Hvorledes maa denne Musik lyde for de stakkels Sørgendes Øre i denne Aften? Musik har noget saa usigeligt melankolsk, naar man er bedrøvet. I Sommer kom et Musik-Cor og spillede paa Bonderup. Børnene jublede af Glæde, men en uudsigelig Smerte greb mig, og jeg kunde ikke tilbageholde mine Taarer. Jeg maatte derfor i Aftes tænke paa den stakkels Fru Bornemann! Dette Dødsfald veed jeg ogsaa vil bedrøve Dem. Jeg har altsaa atter mistet et Menneske, der var mig hengivent! Kredsen bliver mindre og mindre! Jeg er glad over, at jeg var der igaar, jeg veed, at min Hilsen har fornøiet ham paa denne hans sidste Dag. Ak! s. 53den Død! Kunde man kun ret gjøre sig fortrolig med den. „At være beredt,” siger Hamlet, derpaa kommer det an. Bornemann var kommet saa oplivet hjem fra sin norske Reise og havde følt sig saa vel deroppe. Det smerter mig ret at tænke mig det livlige Menneske ligge bleg og død, bortrevet fra saa mange Børn, hvis Existens var afhængig af hans Tilværelse. „Gud trøste dem alle, som syge og sorgfulde ere”! Da han var hos mig i Sommer paa Bonderup, viiste han mig en saadan Hjertelighed! Jeg er virkelig meget bedrøvet over hans Død! Efter hvad De har sagt, er det jo ogsaa et stort Tab for Universitetet. Vort stakkels Fædreland taber i alle Retninger de Udmærkede. Man siger Døden forbinder, og det er virkelig sandt. Man slutter sig ved Tabet fastere til dem, man endnu har tilbage. Lad os da holde sammen vi faa, som endnu er sammen.

Da jeg kom hjem igaar Formiddags, kom Etatsraad Boiesen.¹ Jeg bad ham blive til Middag og han modtog Tilbuddet og spiste med mig og mine tre Smaa. Han talte saa venlig om Dem og var Dem endnu taknemmelig, fordi De havde ifjor bragt ham paa Bonderup, hvor han sidste Gang saae Heiberg. Faa have et saa klart Blik paa Heibergs Personlighed som Boiesen. Han var meget elskværdig igaar, legede og morede sig over Børnenes Overgivenhed og sagde, hvilket han ikke vilde have gjort, ifald han ikke havde meent det, at det jo ret var tre søde Børn. De viiste sig ogsaa igaar meget til deres Fordeel. Det var smukt af Boiesen at skjænke mig den eneste Dag, han opholdt sig i Kjøbenhavn. Han reiste atter tilbage i Morges. Det er herligt at have saadanne trofaste Venner, der holde ud med en i Aarenes Rækker uforandret. Den gode Madvig har været her, men ikke truffet mig. Jeg haaber at see ham og Andræ her Onsdag Middag. Ogsaa Treschow har været her og kunde ikke tilbageholde sin Misbilligelse med mit Byggeværk. Det kan nu være ligegyldigt; men han sagde noget, som gjorde mig lidt hed om Ørene, som man siger, nemlig, at Reitzel kunde standse med Udbetalingerne af Heibergs Værker, hvis disse, som Treschow meente, ikke svarede Regning, og at Reitzel ikke sad videre godt i sine Affærer.² Det var jo forfærdelige Ord! Denne Mulighed er slet ikke faldet mig ind. Alligevel er jeg ganske modig og vil haabe, at Himlen er med os i s. 54vort kjække Foretagende. De gamle Propheter ere døde, og denne ny Prophets Spaadomme, vil vi haabe, har ikke andet at betyde end, at

han ikke er spurgt tilraads i Sagen, og at den derfor mishager ham. Mine Venner har een svag Side, paa Dem nær, nemlig, at de ere skinsyge paa hinanden.

Jeg har i Dag faaet en meget smuk Gave sendende af Skjelderup i Norge,¹ nemlig en pragtfuld Samling af Tidemanns norske Folkebilleder, i alt 30 Blade, stukne i Berlin.² De ere overmaade smukke, og jeg har alt betænkt at ophænge dem alle i et af mine nye Værelser i Bosendahl.³ Jeg haaber, at denne norske Stue vil behage min Bomerven med det norske Sind, saa at han ofte vil besøge Norge i min Stue. Jeg har ret ønsket i Dag, at De igjen var hjemme i god Behold! Man bliver angst for sine Venner, naar man seer, hvor hurtigt man kan miste dem. Dog, Gud har sendt mig Dem til Hjelp og Trøst, han vil ikke nenne at berøve mig, hvad han for saa kort siden har skjænket mig.

Af T.s Tale erfarede jeg, at, hvad jeg havde formodet, Halls sidste Værk er udsprunget af hans Baad. Frue Hall har atter føitet om i Jylland hele Sommeren og har ladet Mand og Børn skjøtte sig selv. Om den ældste Søn, siger hun, at han har det daarligt; det eneste som kunde vække ham, yttre hun, var, om Hall døde.⁴ Det er nu en af disse pjattede aandrige Bemærkninger, som ere hende eien-dommelige. Det var dog virkelig at betale den dovne Drengs Helbred for dyrt. Stakkels Hall! Har han havt Lykken med sig i Meget, saa har han dog ogsaa havt Uheld med sig i noget af det Vigtigste, det daglige Livs harmoniske Støtte.

Torsdag Aften.

Madvig svigtede da igaar Middags. Han kom her i Tirsdags for at sige mig, at en Forelæsning forhindrede ham. Han var overordentlig elskværdig under dette Besøg, sagde, at han havde besluttet at besøge mig oftere i Vinter end nogensinde; „ja,” føiede han til, „jeg vil sætte mig ud over at være paatrængende.” Han og Martensen er rystet over Bornemanns pludselige Død, som i det Hele taget B.s Død vækker almindelig Beklagelse og Sorg hos unge s. 55 og gamle. Jeg var i Formiddags hos den stakkels Kone. Jeg forstod hendes Sorg, maaskee bedre end de Fleste, og jeg veed, hvad hun endnu ikke veed, at det smerteligste kommer, naar det daglige Savn bliver ældre. B. har lidt mange Smerter i to Dage; hans sidste Timer vare rolige. Selv havde han ingen Forestilling om sin Død. B. skal begraves paa Mandag. Martensen holder Talen. Det rører mig fra saa mange Sider at erfare, hvor hengiven en Ven jeg havde i B. Ak! jeg gjør ikke andet end binde Liigkrandse til mine Venner. ...

Naar jeg tænker paa, hvad det sidste Aar har bragt mig, da er det jo næsten som et Eventyr. Tre Børn! Et Hjem, som til første November, naar Margrethe¹ kommer, indeslutter 8 Sjæle, for hvem min Tilværelse er af Betydning. Et Huus, jeg selv bygger, hvorpaa Krandsen efter al Sandsynlighed vil blive heiset de første Dage af November. Et Huus ved Stranden, med en Have, med Jord, der i lang Tid kan optage min Interesse. Og hvor megen Deel har De ikke i alt dette, min kjære Ven! Og nu skal jeg fortælle Dem noget, som ogsaa er ret eventyrligt. Erindrer De den unge Pige, som staar omtalt i mit Levnet, hende, der var den første Aarsag til, at jeg og min Søster, mod vor Faders Villie, kom til Theatret.² Hun, som jeg længst troede død, er i disse Dage kommet hertil fra Rusland efter 36 Aars Fraværelse. Hun hedder nu Fru Elers, er i gode Kaar og bliver her i Vinter. I Aften kom min Søster, hos hvem hun havde været, for at bede mig fra hende, om hun maatte komme til mig. Med den største Interesse har hun i Afstand fulgt mig og ikke glemt, at hun var den, der bragte mig til Dandseskolen. Hun skal sige, at hendes høieste Ønske har været at see mig engang igjen. Paa Løverdag Eftermiddag kommer hun til mig for at fornye gammelt Bekjendtskab. Hvor mange Barndoms-Erindringer vil ikke ved hendes Nærværelse dukke op i min Sjæl! Mit Liv begynder paa saa mange Maader forfra paany. Giid jeg maa kunne gennemføre det Ny, saa jeg maa kunne glæde mig derover, naar det bliver gammelt. Papiret er fuldt, og jeg maa ophøre. Farvel! Tak for Deres Venskab!

Deres hengivne
Veninde.

s. 56 Jeg har foreløbigt besluttet at sende Frue Hall, som jo er een af Indbyderne til at skjænke Bidrag til Bazaren for Studenterforeningen, en Kikkert af Heibergs Efterladenskaber; det var jo muligt, at der mellem de mange Kjøbere fandtes Een, for hvem den vilde have forhøiet Værdi ved at have tilhørt ham.¹ Det er en mindre Kikkert med et lille Messing Stativ.

s. 56

Kjøbenhavn, d. 14. Oct. 1861.

... At C. Petersen i mange Aar har været Lærer i en Skole, veed jeg.² Han var hos mig forleden, men det vil ikke ret gaae mere med os to. Han er forlegen, og jeg kommer til, imod min Villie, at sige mangt et Ord, som forøger Forlegenheden. Han er som en Plante, forgroet og trænger til at beskjæres, dog det maa Vorherre om. — Marstrand har været her og beklager fremdeles, at jeg ikke fulgte hans Plan. Imidlertid roeste han det Hele og meente, at det vilde blive meget smukt, naar jeg kun havde mere Sol. Herholdt og Frohne, sagde han, kjælede ret for den hele Bygning og udførte Arbeidet med Kjærlighed. Han var ganske rørt over at see mine tre Smaa og syntes saa godt om deres Munterhed og Frimodighed. Jeg kan dog saa godt lide den Marstrand, uagtet jeg nok kunde ønske en noget lysere Tonart i hans Caracteer. Hans Melancholie streifer

lidt hen imod det ærgerlige, og det maa Melancholien ikke. Men jeg holder af ham og seer ham altid med Glæde. ...

I Dag sagde Krigsraad Aagesen til mig, at alle i Huuset³ her skulde flytte til Foraaret, dog han veed aldrig ret Be-skeed. Meldahl⁴ skal have med Ombygningen her at gjøre, hvilket ikke er heldig for mig, thi han er vist saa vred paa mig, som han kan blive. Forfærdeligt var det at flytte to Gange, dog vil jeg haabe paa min Lykkestjerne, den maa forhindre dette; hos Fenger⁵ og lignende Herrer møder mine Ønsker vist ingen Sympatie, uagtet jeg synes, det vilde være barbarisk, hvis det lader sig forhindre. ... Nu har jeg da talt med Frue Elers, den forhenværende Jomfru, der bragte mig til Theatret.⁰ Det var en net lille Kone, der talte dannet og fornuftigt. Hun var rørt over at see mig igjen og fandt, at Nationen burde s. 57 give hende en Præmie for hendes Gang til Hoftheatret med mig. Hendes Fornuft bestod dog ikke blot i denne Yttring. Hun har i de 36 Aar stadig fulgt min Gang herhjemme og vidste god Besked. Hun bliver nu her i Vinter og glæder sig til at see mig spille; giid Forventningen maa svare Regning. Hun fortalte mig meget interessant om Rusland og Polen. Hun er en lille mærkelig energisk Person, der ganske paa egen Haand har banet sig Vei i Verden. Ved at see et Menneske igjen, som man forlængst troede var død og borte, har man en Følelse, som om man gjorde et Resøg i den anden Verden. Det var mig ganske forunderligt at see hende igjen. Jeg kunde dog godt mindes hendes Træk.

d. 15. Aften.

... Tak for alt det smukke og gode, De skriver om Deres Forstaaen af mit Væsen, men husk paa, engang i Tiden, at jeg ofte har udtalt for Dem, at De i Sandhed overvurderer mig i meer end een Retning, siig da Dem selv: hun sagde mig det, men jeg troede det ikke dengang. Det er svært at kjende andre men endnu sværere at kjende sig selv, og jeg siger ikke, som Goethe, „detskalogsaa Vorherrebevare mig fo r,“ uagtet man vel kunde frygte for et saadant Kjendskab til Runds.

Nu er De altsaa i Paris! Ogsaa der vilde jeg gjerne engang igjen hen. De vil faae Ristori¹ og mange Andre at se, som vil lære Dem, at vi stakkels Indesiddere i et lille Land ere smaa. Jeg er ikke skinsyg, jeg betragter dem ikke som mine Rivalinder. Jeg kan vel undertiden udtrykke mig lidt ubeskedent om mig selv, men det er kun i Forhold til det endnu ringere herhjemme. Skal jeg endnu i nogle Aar udøve denne forhexede Kunst, da trænger jeg ogsaa i den Henseende til at modtage nye Indtryk fra Andre end dem, der bydes mig i Hjemmet af mine Kunstfæller. Giid jeg kunde være fjorten Dage i Paris! Paa Mandag skal Oehlenschlägers Statue afsløres.² Martensen holder Talen. Det er, Gud skee Lov, kun Herrer, som bliver indbudne, ikke fordi jeg frygtede en Indbydelse, men kom Damer med, kunde der vel være dem, der vilde gjøre mig det til en Pligt at indfinde mig.

Jeg har det fremdeles i alle Henseender bedre, siden s. 58 jeg atter sidder paa det gode Qvæsthuis. Jeg glæder mig nu til, at jeg snart atter skal lave Salep, og det paa en af mig ny opfundet Sammensætning, til min, af store Indtryk berigede hjemvendende Reisende. Vand kan De faae her, men intet Springvand. Viin, men ingen Druer. Skyer, men ingen Bjerge. Kirker, men ingen tomme. Paladser, men ingen Ruiner. Æsler, men ingen fiirbenede. Men saa husk paa, at mange Venner og Frænder ville glæde sig ved Deres Hjemkomst, og at jeg i det mindste tør svare for een Veninde. ...

Saa vidt mig er bekjendt, har Bjørnson ikke indleveret noget nyt Arbeide. Kong Sverre er nok i Grunden ikke antaget endnu. Hauch vakler i Beslutningen.¹

s. 58

d. 18. October 1861. Aften.

... C. Petersen har i Fædrelandet skrevet en Theater-Afhandling, som De vel har læst.² Jeg synes det er noget af det Bedste, han har skrevet, uagtet der er et og andet haltende ved Ræsonnementet. Bjørnsons „Kong Sverre“ har ingen Lykke gjort i Norge, og man skal der paa en uskaansom Maade kaste sig over ham.

Jeg har sendt Kikkerten til Studenter-Bazaren til — Frue Hall.³ Var det ikke pænt. Jeg havde nær aldrig kommet ud af, at skrive hende et Par Ord til, paa Grund af min ømme Samvittighed, der ikke tillod mig at begynde og endnu mindre at ende Brevet med de sædvanlige venlige Talemaader. Til Underskrift valgte jeg: Deres I. L. H. I Brevet fik jeg et Par venlige, og tillige meente Ord, indsmuglet til Hall; for at faa en naturlig Ledighed hertil blev min lille Skjærv sendt til hende, ellers havde jeg sendt den til en af de andre Indbydere. Andræ og Martensen fandt, at jeg burde lade det Hele fare, men jeg fulgte, som De seer, ikke deres Raad. ...

Reitzel har været her i Dag og bragt mig 700 Rd., der ligesom Hertz' Stykke og mere andet venter paa Deres Hjemkomst. R. saae saa fornøiet ud, saa jeg haaber, at Treschows Frygt ikke har noget at betyde.⁴ Han sagde, at man ad Aare maatte være betænkt paa en ny Udgave af Hverdagshistorierne. I Dag er der udkommet paa hans Forlag „Nye Digte“ af Paludan-Müller. De bestaae af tre s. 59 større Digte: Paradiset, Kain, Benedict fra Nursia. Jeg har endnu intet læst deraf og læser heller ikke før efter Onsdag, af Frygt for at mine Tanker altfor meget skal drages bort fra det, de nødvendigvis skal dvæle ved. ...

Paa Mandag afsløres Oehenschlägers Statue, og vore Damer har da ikke havt Rist eller Ro, før Comiteen har givet efter og sørget for, at de fik en Plads;1 de kan med Sandhed sige: hvor tre ere forsamlede, der ere vi i deres Midte; at blive borte fra hvilket som helst er dem en Dødsorg. Jeg har alt bragt min Hyldest til Statuen, idet jeg forleden var nødt til at passere forbi den. Den stod naturligvis tilhyllet, men desuagtet greb mig Indtrykket af her at see dette Mindesmærke, det Første i Landet for en Diger. Taarerne kom mig uvilkaarlig i Øjnene. Stakkels Ø., om han kunde see dette, hvor vilde hans barnlige Forfængelighed glæde sig ved dette Syn! Ved denne Statue kommer Nationen i en Gjæld, som den maa og skal betale, nemlig Holbergs Statue; det bliver jo nu et aldeles uuridgaaeligt Krav. Naar vil dette skee? Maaskee om hundrede Aar, thi han har Tid at vente. Om ham gjælder ikke: „Om hundrede Aar er alting glemmt.” Mange Tanker opstode hos mig ved at gaae forbi dette Mindesmærke, den høieste Ære, der kan blive et Menneske i Samfundet til Deel. Hvilken Plads er nu anviist denne Hædrede hisset? Der spørges ikke om Kunst, Færdigheder, Talent, men om noget heelt andet. Hvor græsseligt maatte det være, om man hisset var af de Ringeste og kunde see ned paa denne Modsætning af vort Væsens Bedømmelse. Dog lad mig ikke komme for dybt ind i disse Betragtninger, de fører til Intet. Gud er god og barmhjertig, han vil være det mod den stakkels O. som mod os alle.

Og nu velkommen hjem! De kalder Deres Breve blege, som handler om det meest brogede, det meest farverige Jordan eier, hvad bliver da mine til Dem? Dog lad dem være som de ere, de ere skrevne fra et Menneske til et andet Menneske, skrevne i Hengivenhed og modtagne i Hengivenhed. Jeg trængte til at skrive til Dem, og De trængte til at høre fra mig, det er Hovedsagen og Undskyldningen for, at Brevene bleve skrevne. Undskyldning for, at jeg første Gang har gjort, hvad jeg bestandig tidligere erklærede, at jeg ikke vilde gjøre. De beder mig s. 60love Dem, at jeg, naar jeg kommer til Italien, skal skrive Dem til eengang om Ugen? Jeg vil sige, som Dandserinden siger i Qvækeren: „Jeg lover Intet, men jeg holder.”1 Og nu vilde jeg endnu engang være Deres Læge. Læg et Stykke Postpapir paa Hjertekulen, naar De gaaer til Søes hertil. Jeg forsikrer Dem, at det hjælper mod Søsyege. Jeg har selv prøvet det og sporet Forskjellen, naar jeg havde det paa, og naar ikke. Forsøg det. ... Giid da ogsaa Hjemmet maa berede Dem nogen Glæde baade i Kunsten og i Naturen, nogen Glæde ved vort stakkels Fædrelands for-Qvaklede Forhold, i hvis Kampe De har taget saa stor Deel. Uundværlig er De for Mange og ikke mindst for

Deres hengivne
Veninde.

s. 60

d. 11. November 1861. Aften.

... A B C. Bogen har jeg læst med lidt Forskrækkelse, Tonen heri er mig for stærk, dog foruden Forfatterens Ungdom maa vel Tidspunktet holdes fast, hvori den er skrevet, men desuagtet, tiltrods for disse to Hensyn vedbliver den at forskrække mig.2 Dog herom mere mundtligt, naar jeg, som jeg haaber, snart taler med Dem. Har De af Berlingske Avis seet hvad der er overgaaet Deres kjære Rom?3 Hvor mange Magter have dog vi stakkels Mennesker at kjæmpe med baade i Aanden og i Naturen. Undertiden kan denne pludselige, uberegnelige Tilintetgjørelse, baade af Mennesker, Kunstværker og Byer, gjøre en saa utaalmodig, at man ønsker selv at tilintetgjøres, hellere i Dag end i Morgen. Til Lykke er ingen af Raphaels Malerier beskadigede. Det er en modbydelig Tanke, at en saadan Vandhose skulde kunne tilintetgjøre i et Øieblik en Skat, som ikke Alverdens Kongeriger kunde erstatte, som Slægt paa Slægt have beundret og Slægt efter Slægt i Fremtiden ville beundre, og som er ligesom hele Verdens Nationaleiendom! Den stakkels Pave! Man bliver ganske rørt over hans bedrøvede Udbrud.

Jeg sender Dem herved Valkyrien tilbage uden at have læst den, men kun skammeligt seet i den hist og her.4 Jeg skulde alligevel tage meget fejl, om det ikke var en af Nordens Graasteen slebet og glattet til efter O. Myn-s. 61ster uden at komme Mynsteret nær i Kraft og Skjønhed. Jeg gyser lidt for det Nordiske paa anden Haand. De skrev engang, at De ikke vilde læse den, førend De havde hørt af mig, om den var værd at læse; jeg vil nu benytte denne Lærdom og læser den ikke, før De har sagt mig, om det er Pligt eller Glæde at læse den; er det Pligt, da vil jeg forsømme denne som saa mange andre, er det Glæde, da veed Gud, at jeg kan trænge til at modtage den. ...

s. 61

14. November 1861.

... I Onsdags Morges læste jeg, at Rosenkilde var tabt hernede. Ak, det er trist!1 Næsten alene! Snart ganske ene staaer jeg der, hvor jeg maaskee ikke mere burde staae.

Martensen var ikke skinsyg igaar, thi han var selv tilstede. Treschow var der ogsaa. Han var spansk, og han og jeg kom i en livlig Dispyt om Kunst og ikke Kunst.

I Aften paatager jeg mig det Arbeide at see Hagbarth og Signe, saa er det gjort.2 Jeg er i Dag kommet sildig hjem fra en Prøve og skriver Dem i en Fart disse Par Ord til, for at de kan komme i en Kasse inden 4. Det er

jo foruroligende hvad De skriver om Monrad; jeg længes efter at tale med Dem om dette og andet mere. ...

S. 61

d. 26. November 1861.

God Aften! Nu har jeg været i Selskab og opført mig, som mig synes, meget pænt. Jeg har overvunden min Natur og endogsaa talt livligt med — Finansministeren, der var min Sidemand ved Bordet.³ Og efter Bordet klynget mig fast til alle Madammerne, tilfredsstillet Videbegjer-ligheden i det Yderste om Huset ved Havet, om de tre Børn, etc -- etc --. De troer ikke hvor exemplarisk jeg har opført mig, men det er slet ikke morsomt at opføre sig exemplarisk, og dog kommer man jo i slige Selskaber for at more sig, men det er en behagelig Tanke, naar man er kommet hjem, at man har kjedet sig paa en saadan Maade, at man kan kjøre hjem med en god Samvittighed. ...

Inden jeg nu gaaer til Ro, skal jeg læse paa min Rolle s. 62 til i Morgen. Mon De kommer i Theatret? Giid nu den stakkels Hertz maa have lidt Glæde af sit nye Arbeide og Publicum have velvillige Øren og Øine. God Nat! Om lidt sover jeg i min Seng og dette Brev i Postkassen til i Morgen.

S. 62

Aften, 1. December 1861.

Heed i Hovedet af Snue og Hoste, sidder jeg her, oven-paa Frue Thomsens tilsyneladende Velbefindende og lykkelige Forlovelse for at lade et lille Budskab gaa til Nørregade.¹ Kunde De høre, at min Røst var fæel? Kunde De see, at Snuen drev Blodet til Hovedet? Kunde De mærke, at jeg var nervøes og ikke kunde lade være at lee af Mantzius' forlibte Øine? Men det gjør ikke noget. Publicum morer sig allerbedst ved privat Comedie og ved, at man lader dem kigge lidt bag Masken. Nu kommer det an paa, om jeg ikke faaer Skjænd af Dem, eller af „den grimme Ælling“, eller af den dybsindige Petersen,² eller af Cosmus³ for min Lystighed; dog alle disse Herrers Dom er vel færdig fra Hverdagsforestillingerne [;] om Søndagen gaaer de vel i Kirke og ikke i Theatret. Cosmus er jo slet ikke saa gal, som han kunde være. Hans Dom om Hagbarth og Signe er næsten min egen. Det er ret betegnende for alle disse Herrers Ungdom, at ikke Een af dem nævnte Md. Holsts Fremstilling af Signe, noget af det Smukkeste jeg har seet paa vor Scene.⁴ Der hører virkelig en Deel Fromhed og Resignation til at være Skuespillerinde, naar man ret betænker, hvor hurtig Alt er glemt, og endda misunder man os ofte Øieblikkets Paa-skjønnelse. I et sort Øieblik kunde man fristes til at græde over Bifaldet og lee over Dadlen, men i Aften er jeg ikke trist i Sindet og vil hverken græde over det Ene eller det Andet. Der er i Grunden noget comisk i, at en lille Borgerpiges Fremstilling af Signe sætter saa mange Penne i Bevægelse for at fortælle hende og os Andre, at den hele Fremstilling ikke er et Pennestrøg værd. ...

Kommer De til M[artensen] paa Torsdag? Jeg saae saa gjerne, at De kom. M. ønsker virkelig at tælle Dem blandt sine Venner. Stød ham ikke tilbage! Dog det behøver jeg ikke at bede Dem om. De har været saa elskværdig at nærme Dem ham paa en saa smuk Maade. Han s. 63 trænger til Venner, og jeg er baade Dem og ham taknemmelig for, at de mødes. Jeg vil aabenhjertig tilstaae, at jeg heri seer fra begge Sider en Hengivenhed mod mig. Er dette en Indbildskhed af mig? Jeg skylder ham og Dem saa meget, at jeg glæder mig ved at faae Gjælden forøget.

Vil De bringe Vedel min Lykønskning. Jeg har besluttet, naar jeg engang seer hans Hustru, at jeg vil synes godt om hende.¹ Giid hun blot ikke vil see paa mig med mistroiske Øine. Jeg vil gjerne slutte mig til Deres Venner til Tak for, at De slutter Dem til mine.

Prøverne i Slutningen af Ugen er ikke paa Slavinden, men paa Ninon. Tonia kommer vist først.² Det er et Løfte til Hertz, som jeg maa holde. Jeg saae i Aften et Glimt af ham paa Theatret, han saae saa glad og lykkelig ud. Ak, det er deiligt at see nogen, der seer lykkelig ud!

Og nu Godnat, min kjære Ven! Moer Dem godt hos „de Nygifte“,³ og tænk med Venlighed paa Deres

taknemmelig hengivne
Veninde.

S. 63

Torsdag Aften, d. 5. Decbr. 1861.

Ved min Hjemkomst forefandt jeg medfølgende Brev fra Collin. Er noget heri nyt for Dem? I Morgen Aften kan jeg jo faae dette Spørgsmaal besvaret, thi De erindrer vel det Løfte, De gav mig, at være 4. Mand ved Vedels og Hustrus Indtrædelse her i Huuset?

Tak for Offeret, De bragte mig i Aften, at være hvor De var, i Stedet for paa Østerbro.⁴ Bare De ikke ved Deres Hjemkomst har sagt, som Heiberg engang sagde om en vis Frue: „Sikken en lumsk Kone!“

Saa jeg var „skammelig underholdende“ i Tirsdags Aftes? Det er jo behagelige Skjænd, giid disse Skjænd, med Bette, maa kunne gjentages paa Løverdag om Fredag Aftenen.

s. 63

Aften, d. 7. Deb. 1861.

Mange Tak og om Forladelse! Saaledes troer jeg, at jeg herefter vil begynde alle mine Budskaber til Dem, for en s. 64 Sikkerheds Skyld. Jeg taler desværre ofte uden at tænke, og tænker, Gud være lovet, ofte uden at tale. Naar en Hemmelighed er aabenbaret for hele Verden, husker man ikke altid paa, at der var en Tid, da den ikke var det; i hiin, for Hemmeligheden, vigtige Tid, vilde jeg næppe have kunnet begaae Fredag Aftens Forbrydelse. Jeg har imidlertid begaaet den saa uskyldigt, at først Deres Brev sagde mig, at Forbrydelsen var begaaet. Dog dette hjælper ikke. Altsaa, om Forladelse! Jeg bliver uforsigtig med Aarene, i min Ungdom vilde sligt ikke have kunnet hænde mig. De maa nu være forsonlig og ikke unddrage mig Deres Fortrolighed, Venskabet's vigtigste Gave.

Jeg syntes godt om Frue V[edel], meget godt. Synet af disse to Mennesker har fyldt mig med mange Betragtninger. Til langt ud paa Natten tænkte jeg paa dem, og hele Dagen have de saa godt som ikke været ude af mine Tanker. Der var noget ved Frue V., som rørte mig. Vil hun i V. finde, hvad hendes Natur trænger til? Han er dog vist et lunefuldt Menneske? Jeg kan saa godt lide ham og ønsker, at jeg maa tage Feil, men, mon disse to Naturer passe for hinanden? Mon Venskabet vil kunne voxer, naar Kjærligheden blegner? Mon han har Mandighed nok til at faae denne Qvindelighed til at underordne sig, underordne sig, idet hun stiger i Selvstændighed? Vil han være stærk nok til at staa ved Siden, eller rettere over denne Selvstændighed, uden at Forholdet forrykkes? De smiler maaskee over alle disse overilede og unyttige Tanker og Spørgsmaal af mig? Men jeg har ikke kunnet holde dem borte. Der bygges ofte saa utroligt paa Kjærligheden, Velbehaget, Forelskelsen, og dog er alt dette, desværre, af saa flygtig Natur. Venskabet, det inderlige, fortrolige, det, hvis Væsen er at voxer, naar hine Foraars Blomster visner, det er det, som holder ud et Liv igjennem. Men det er nu engang Qvindens Natur, at vi vil føle os underordnede den Mand, der knytter sin Skjæbne til vor, underordnede, idet vi dog ønsker, at han skal see op til os. Der er ingen Modsigelse heri. De Svage af vort Kjønn trænger til en Mand, de kan støtte sig til, de Stærke til en Mand, der kan moderere vor Styrke og tvinge den ind under Qvindelig-hedens Afhængighed. Det er derfor altid betænkeligt for en Mand at forene sig med en selvstændig Qvinde, thi s. 65 han maa da være en Mand i Ordets fulde Betydning, hvis han ikke tidligt eller seent skal føle sig trykket.

Ja! Skal jeg nu sende Dem disse Linier eller ikke? Hvor er hun nu faldet paa alt dette, siger De vist? Maaskee jeg i Morgen, i Dagens Løb, seer Dem, og kunde da mundtligt bedre end skriftligt forklare alt dette, ifald De bryder Dem om nogen Forklaring. Ved at sende Dem disse Linier gjør jeg, hvad jeg dadler hos andre Damer, jeg skriver Dem saa mange Breve til, at det ret er en Skam, men det er jo qvindeligt at være inconsequent.

...

s. 65

d. 9. Decbr. 1861.

Det er mig meget kjært, at De antager mig for uretfærdig i den omtalte Sag. Den er opstaaet af Frygt og ikke af Ondskab. De pleier at see godt, og jeg vil indtil videre see med Deres Øine. ...

Manuskriptet, som De er saa god at kalde det, er virkelig ikke saaledes, at det tør vise sig, end ikke for Deres medlidende Øine. ...

s. 65

d. 12. December 1861. Aften.

Jeg har en stor Angst for at overraske, thi de glædelige Overraskelser vende sig saa let om og blive til det Modsatte. Altsaa, jeg kommer virkelig i Dag Kl. 5, stolende paa, at De ikke, uden at tale om Deres Damer, kommer i Forlegenhed med en Plads til mig, der maaskee ved min Træghed nu er besat med en Anden. Det koster mig Overvindelse at blande mig med saa mange, især fordi jeg føler, at jeg er saa lidt for Selskabet, og denne Følelse gjør mig forlegen. Jeg mangler Øvelse; dog, da jeg selv saa ofte har paastaet, at en slig Forlegenhed i Grunden er Forfængelighed, saa bør jeg jo overvinde denne Følelse og komme.

I Dag var jeg indbudet til at overvære en Concert hos Frue Jerichau Kl. 11 i Morges.¹ Hvad synes De? Gud fri En for al Omgang med Kunstnerinder. Kl. 11! Det er dog vist mere skadeligt end at sove uden Bullegardiner, troer De ikke? ...

... Jeg var forresten trist i mit Sind derovre [i Theatret] i Aften og kunde ikke lade være at repetere for mig selv: s. 66 „Den stakkels fremmede Pige, som gaaer saa eensomt her!“¹ Ja, undertiden gribes jeg af en Medlidenhed med mig selv, som Ingen aner, og Ingen deler. Og naar jeg saa kommer hjem i det stille

eensomme Hjem, da savner jeg et Øre, der med Godhed kunde modtage mine Klager og svare mig lidt til Trøst. Børnene sove, alt er saa stille, at Huuset undertiden forekommer mig som et af de fortryllede Slotte i „Tusind og een Nat“. Dog alt dette var det slet ikke min Hensigt at plage Dem med, da jeg begyndte at skrive. Jeg kommer Kl. 5 i en anden og bedre Stemning end den, jeg i Aften befindes i, det skal De faae at see. God Nat!

s. 66

d. 16. December 1861. Aften.

De sagde for kort siden: „Det gaaer mig, som Martensen siger, man bliver glad ved at see et Par Linier fra Deres Haand.“ Jeg vil altsaa tage Mod til mig og vedblive af og til at sende Dem et Par Ord, selv om disse lige saa godt kunde være uskrevne.

Det har noget hyggeligt, naar jeg Stakkel kommer hjem fra en Forestilling til mit sovende Huus, da at finde paa Bordet den bekjendte Haandskrift fra min trofaste Ven, vis paa, at Indholdet aander Godhed og Hengivenhed for mig.

Frue Vedels Yttringer ere jo meget elskværdige; jeg sætter Priis paa dem og takker Dem for, at jeg har erfaret dem. Hvis Himlen og Jorden ikke sætter sig derimod, besøger jeg hende i Morgen. Det er ikke umuligt, at vi to gjensidig kunne blive noget for hinanden, uagtet jeg siger til mig selv: hvad trænger hun til Dig? Hun, i sin unge begyndende Lykke, midt i et nyt Foraars Udspring. Og Du — ak, turde og vilde vi Mennesker dog uforbeholdent udtale os for hinanden, havde vi Frimodighed og Kjæk-hed nok dertil, hvad kunde vi da ikke vinde! Jeg bilder mig ind, maaskee med Urette, at ikke mange forstaaer hendes indre Tilstand i dette Tidspunkt som jeg; forstaaer hvad der bevæger sig i hendes Tanker om før og nu. De siger maaskee: „De kjender hende jo saa lidt;“ det er sandt, men et Menneske er et Menneske, og hvad der følger heraf kan ikke udeblive. Dog Tiden vil vise, om vi gjensidig faaer Frimodighed, Kjækhed til at udtale os s. 67for hinanden. Hun frygter mig maaskee for det samme, som jeg frygter hende for, nemlig, at hun er en Qvinde, der meddeler til Andre, hvad kun er bestemt for Een.

Lægger De rigtig Mærke til, hvor megen Fortrolighed jeg har til Dem? Vor underlige Samtale i Søndags var atter et Beviis herpaa. Tak fordi jeg saa uforbeholdent tør udtale mig for Dem, vis paa, at Alt optages i et kjærligt og humant Sind. ...

s. 67

Onsdag Aften, Kl. 12. (18. Decbr. 1861.)

... Andræ har været hos mig i Aften, og hans velgjø-rende Samtale har virket godt paa mit Gemyt. Vi talte en Deel om Dem, en Omtale, De ikke vilde have havt noget imod, om De havde hørt den. Jeg maatte lee — indvendig — da Andræ yttrede: „Der er en Side hos Kr., som De ikke kjender, nemlig hans Hurtighed i skriftligt at meddele hans Venner, hvad han troer der kan interessere dem og være dem behagelig.“ Jeg svarte ikke paa denne formentlige Tro hos ham, men tænkte: „Jo, jeg kjender ogsaa denne Egenskab saa vel som Du.“

Tak for Meddelelserne fra Norge! Tak for, at Deres Tanker i Fraværelsen følger Deres

hengivne
Veninde.

s. 67

d. 23. December 1861.

Tak for at De og Herholdt vil offere mig første Juledagsaften!

Medfølgende Kort viser Navnet paa en mig ubekjendt ung Mand, der i Dag har været hos min Broder for at tilbyde sig at male hele mit nye Huus for — intet. Hvad synes De! Den unge Mand skal efter Sigende være meget smuk, men heraf følger ikke saa lige, at ogsaa hans Male-rie vilde blive det, og ialtfald kunde jeg da ikke godt modtage et saadant Tilbud af en mig aldeles ubekjendt Person. Som sædvanlig tyer jeg til Dem for at høre om De tilfældigviis skulde kjende noget til min unge Velynder. Jeg kan godt lide af ham, at han henvendte sig til min s. 68Broder, der ogsaa er ham aldeles ubekjendt, og ikke til mig selv. Maaskee Herholdt kjender noget til ham.

Med Hvilen i Nat var det kun saa som saa, men jeg er dog ret qvik i Dag. Ja, Solen vækkede mig ganske rigtig i Morges, ikke ved Søerne, men i Sengen; det var deilig, om det havde været ved Søerne.

Tak for Almanaken igaar! Jeg er et Barn, et gammelt Barn, der intet kan foretage mig uden at have mine egne Tanker derved, ikke engang at kjøbe Aarets Almanak. Tak fordi De saa venlig gaaer ind paa mine

mange smaa Indbildninger; Aarets Almanak er imidlertid en indholds-riig Bog. Den tages saa godt som hver Dag i vor Haand, og det er altsaa ingen ligegyldig Ting, fra hvilken Haand vi have modtaget den; selv at kjøbe den for 20 Sk. er dog saa fattigt. Jeg hilser altid den nye Almanak med en vis Ærbødighed, med Frygt og Haab. At jeg i Aar har modtaget den fra en trofast, en mig saa kjær Ven, heri maa jeg have Lov at see et godt Omen for Aarets Gang.

Det er skammeligt, at jeg har glemt at takke Dem for Shakespeare, et Arbeide, der interesserer mig saa meget, at jeg næsten føler en national Stolthed over, at vi nu have en Oversætter som Lembcke, men der er altid saa meget at takke for, at jeg glemmer det Ene for det Andet.¹ Uagtet min Juletravlhed har jeg dog i Aften villet sende Dem disse Linier, som, naar De tager nogle Ord fra hist og her, og hist og her lægger andre til, De nok kommer ud af at læse og forstaae.

I Morgen Eftermiddag sees vi jo ved Julelys!

Deres hengivne
Veninde.

s. 68

Aften, d. 29. Decbr. 1861.

Saa det er længe siden De saae min Haand? Ja, er det ikke som jeg siger: De er en Frister! Nu vel, her er den. Tak for igaar! Jeg havde det rart hos Dem og Deres. Det glædede mig dog at see og tale med H.2 Det er svært at fordrive et Menneske ud af sit Hjerte, naar han engang er kommet derind. Jeg maa dog vist være en trofast Natur alligevel, siden det falder mig saa svært. Ogsaa hos ham, den Letsindige, lader det jo virkelig til, at hans Ungdoms s. 69 Godhed for mig har kunnet taale at blive gammel. Han udtalte sig atter igaar saa — blødt, saa hjerteligt. Hvad vilde jeg dog ikke give for, at alt det Skeete var uskeet! Jeg bebrejder mig mit Hjertelag for ham som en Troløshed, og her har vi altsaa et Tilfælde, hvor Trofasthed bliver Troløshed.

Jeg har i Aften, mod al Sædvane, været hos Martensens efter Forestillingen, ikke i Selskab, men i al Eensomhed med Husets Personale. Jeg lovede ham det igaar hos Dem, thi baade han og hans Kone have flere Gange søgt mig forgjæves i Hjemmet. Det er mig forresten imod at vise mig for Nogen, naar jeg har spillet, hvorfor har jeg ondt ved at forklare, jeg har kun en Følelse af, at der ligger noget ublufærdigt deri; det hjælper dog betydeligt, naar Vedkommende ikke har været i Theatret. Heraf følger at jeg nu henved Kl. 12 skriver til Dem, for at De ikke skal glemme min Haand og for at takke Dem for den venlige Hilsen ved min Hjemkomst.

Det vilde ret glæde Heiberg at læse Deres Udtalelser om hans Kjæledægge Prindsesse Isabella.¹ Hans Hjerte hang virkelig paa en egen Maade ved dette Arbeide, og jeg mindes endnu, at han efter den sidste Omarbeidelse en Aften sagde, ganske bevæget: „Det er virkelig et over-maade smukt Stykke, saa fiint i Anlæg og Udførelse.” Han pleiede ikke at rose sine egne Arbeider og derfor erindrer jeg dette Udbrud. Han tilføjede: „Jeg har havt stor Glæde ved atter at læse det og er glad for at have skrevet det, det er Folks Dumhed, at de ikke kan finde Nydelse ved dette Arbeide.” De bar truffet den rette Anstødssteen, hvorfor Stykket ikke godt lader sig opføre. Ak disse Skuespillere ere jo sande Mordere af al flint gennemstuderet physiologisk² Poesie. De ere Philistere, indbildske Philistere, uden Phantasie, uden Ærbødighed for det, der gaaer høiere end deres Evner strække til at fatte. Kan de ikke faa Synet paa noget, saa troer de, at det ligger i Gjenstan-dene og ikke i deres svækkede Syn. Hvor megen Hjertesorg have de ikke i Aarens Løb voldet mig paa dette Punkt. Nu sørger jeg ikke mere over dem, og det kommer af, at jeg ikke elsker dem mere som engang, da de næsten udgjorde en Deel af mig selv, men det er ikke godt at slippe Sorgen for den Priis. Romancerne i Prindsesse s. 70 Isabella er noget af det skjønneste, Heiberg har skrevet. Hvor ofte har jeg ikke repeteret hine Linier:

Hjerte Du bør ikke klage,
Selv Naturen føler Savn.
Trøst Dig, hvis Du har tilbage
Kun et Billed og et Navn.

Ogsaa spiller dette Drama ind i min egen Livshistorie og har saaledes en dobbelt Betydning for mig.¹ Tak for den Kjærlighed, hvormed De læser Heibergs Værker og sørger for, at de, der formaae det, kan nyde dem i saa smuk en Form, som den hvori hans samlede Værker, ved Deres Bistand, i Fremtiden kan have. De veed ikke, hvor taknemmelig jeg er Dem herfor. ...

... Dette er vist det sidste Brev, jeg skriver til Dem i det gamle Aar. Lad mig da nu i denne Midnatstime ret hjertelig takke Dem min kjære trofaste, opoffrende, hengivne Ven for Alt, hvad De i Aarets mange Maaneder, Uger, Dage har viist mig af Venskab. Hvor ofte har De ikke hævet mit sjunkne Mod! Hvor megen Deeltagelse i Alt hvad Dagene bragte! Hvor ofte opmuntret mig ved Deres Nærværelse! Hvor taalmodig lyttet til mine Klager! En trist Tid i mit Liv førte Dem til mig, og mindst drømte jeg hiin Aften om, at Deres første Godhed imod mig var en Begyndelse til saa mange andre, der skulde følge bag efter. Det er bedre at give end at

modtage, siger Ordsproget, De har forstaaet den Kunst, at det blev en Glæde for mig at modtage; siig da Dem selv, at De har opnaaet hvad Deres Godhed har attraaet, men siig Dem tillige at De for bestandig har en taknemmelig og hengiven Veninde i

Johanne Luise Heiberg.

s. 70

Nytaarsaften 1862.2

Herved sender jeg Dem, efter venlig Opfordring, en lille grim Pige.³ Den skjæve Mund er imidlertid Malerens Opfindelse, han har vel villet idealisere Originalen, som de pleie at kalde det.

Forunderligt nok er De nu den Tredie, som med God-s. 71hed vil huse samme lille Pige og med gode, velvillige Øine betragte disse Træk. Mangt et betydningsfuldt Strøg er i Aarenes Løb indskrevet i Originalens Physiognomie, saa det næsten er blevet et andet, men hist og her findes dog maaskee endnu noget af denne Begyndelse, naar man seer nøie til. Det er imidlertid ikke med Ligegyldighed, at jeg skiller mig fra samme lille Pige. Saa mange Erindringer vaagne ved Synet af hende; Kjæden om Halsen, Korset, Ørenringene, ja selv det blaae Belte med Spændet i have hver en lille Historie at fortælle mig, uden at tale om hele Billedets Tilblivelse. Jeg siger ikke: giid jeg var 15 Aar som den Gang, nei Gud frie mig! Allerede paa dette Punkt af mit Liv havde jeg lidt og stridt, mere end sundt var, og jeg kunde ordentlig blive ganske rørt, idet jeg i dette Øieblik til Afsked betragter det stakkels Barn, der i saa tidlig en Alder forstod den uødkelige Sangers Ord:

Wer nie sein Brod mit Thränen isst,
Wer nie die kummervollen Nächte
Auf seinem Bette weinend sass,
Der kennt euch nicht
Ihr himmlischen Mächte.¹

Hvor ofte har ikke i den senere Alder et beklemt Bryst havt Ledighed til at føle, hvad der ligger i disse Ord! Man kan næsten forbauses over, hvad et Menneske alt har Kraft til at bære uden at gaae istykker.

„Livet er rigt, der blive altid Spirer tilbage.“² Det er sande Ord, og hos mig maa der vel have været saadanne.

Kjære Ven! Jeg behøver ikke at bede: tag venlig mod den Lille, hvor mange Prøver har De ikke givet mig paa, at De vil det. Lad hendes Øine stundom takke Dem for Alt, hvad De har været for mig, naar jeg selv ikke formaaer at gjøre det saa fuldt, som jeg ønskede.

Tak for det gamle Aar!!

Bevar mig Deres Venskab i det nye!!

Deres taknemmelige hengivne
Johanne Luise Heiberg.

s. 72

d. 4. Januar 1862.

Kun et Par Ord, thi det er Midnat. Ikke Ungdom og Galskab, ikke min Pligts Opfyldelse, der bød mig at læse paa Toniotta i Aften, men Læsningen af den stakkels Christ-indes Kamp og Seier har uafbrudt taget al min Tid, saa jeg, paa faae Blade nær, er færdig med Bogen.¹ At den altsaa har interesseret mig følger heraf. Tak for at De sendte den! Tak for alle Deres venlige Ord til mig, jeg trænger til saadanne. Hvis De kan, veed jeg, at jeg seer Dem i Morgen; vi kunde da tale om Bogens Indhold; den er jo mærkelig nok. Mange Følelser, Smerter, Angster og nogle Glæder hos denne Sjæl er mig ikke nye og fremmede. Ak! Det er ikke lidt hvad der kræves af et Menneske, det er noget uhyre stort, hvad Under da, at saa faae præsterer det, der fordres, dog jeg vil jo ikke skrive herom, men tale, jeg maa nu gaae til Bo, ifald jeg i Morgen skal være blot et almindeligt Menneske. Jeg er træt og vil haabe, at Tankerne, der ere saa villige til at gaae paa Vandring, naar de helst maatte forholde sig rolige, vil lade mig faae Bo. God Nat! Tak for alt godt!

s. 72

Onsdag Aften, d. 8. Januar 1862.

Jeg er staaet op en Timestid for at min Seng kunde redes, og denne Timestid vil jeg nu bruge til at skrive til Dem som Belønning for den sure Dag, tilbragt med Hoste, Hede og Ærgrelse over al den Theaterforstyrrelse, min Sygdom har frembragt.

Altsaa, først min hjertelige Tak for den nette lille Bog, De sendte mig i Mandags. Jeg vil sige om den, som Herren sagde ved Skabelsen: „Og see, Alt var saare godt"! Ja, Tak for al den Kjærlighed, der lyser ud af Alt, hvad De virker i denne Sag.

I Brevet i Aften var der jo mange Skjænd, og man maa jo ikke skjænde paa en Syg. Jeg svarede ikke strax paa Brevet i Mandags, da jeg antog at see Dem hos mig i Tirsdags. De kom ikke, og som jeg hører af Beskedenhed, og af Beskedenhed undlod jeg at bede Dem derom. Vi kan tilsidst slet ikke komme ud af det med hinanden af bare Beskedenhed paa begge Sider. Jeg frygter kun altfor ofte min ubetænksomme Ubeskedenhed. Har jeg ikke saa-s. 73 ledes tilintetgjort en Deel af den Glæde, jeg har ved at forefinde nogle Linier af Dem ved min Hjemkomst, naar jeg har spillet? Havde jeg aldrig nævnet for Dem, at det var mig en Glæde, og altsaa paa en Maade opfordret Dem dertil, saa vilde jeg nu ikke lide af den Tanke: det kan jo dog undertiden være til Besvær, men nu synes han, at det er en Pligt, en Venskabspligt, han ikke nænner at unddrage sig for. De synes maaskee, at det er sygelige Tanker, men det er det dog virkelig ikke, naar De ret vil betænke min Frygt. De maa nu lade en og anden Gang gaae over uden Budskab til mig, naar jeg har spillet, for derved at tilintetgjøre mine Skrupler. ...

Den danske Depesche til Tydskland forekommer mig at være skrevet kjækt og godt, dog hvad forstaaer jeg mig herpaa.¹

s. 73

d. 11. Januar 1862.

Har man Dem, har man ingen Nød, og jeg har Dem jo. Tak for den nøiagtige Underretning: Altsaa gift to Gange og Forfatterinde forinden hun skrev „det betydningsfuldeste Aar".² Det sagde jeg jo nok! Men hvorledes hænger det da sammen, at hun i 1845 skrev Bibelske Samtaler mellem Moder og Børn og i 1861 fortæller, at hun først nu begyndte paa at læse Bibelen? ja, siger, at hun end ikke vidste, at der var et evigt uforanderligt Ord fra Gud at holde sig til, at det ny Testament var hende indtil da ganske ubekjendt? Altsaa maa dog Bogen, „Det betydningsfuldeste Åar i mit Liv", være en Slags Digtning, bygget paa Erfaringer — sande Erfaringer vil vi haabe — af en ikke kort Levetid. Dette Factum forringer og forhøier paa eengang Bogens Værdie.

Jeg er nu kommet hjem fra Prøven paa Tonietta. Det gik daarligt. Jeg forsømmer, som sagt, mine Pligter paa nogen Tid; kunde jeg endda trøste mig med, at jeg, idet jeg fjerner mig fra Loven, er kommet Evangeliet nærmere, men, ak! Gud bedre det!

Jeg har sovet daarligt i Nat og er mat i Dag. Jeg troer virkelig, at der er nogle Smaatrolde i mit Sovekammer, der forhindrer min Søvn, jeg synes tidt, at jeg mærker deres Nærhed. I gamle Dage fik man en Præst til at røge dem ud, i vore Tider maa vi selv see at forjage dem

s. 74 Veed De af, at De igaar Aftes sagde til mig, at jeg var borneert? Efter hvad jeg nu har skrevet, gjentager De maaskee denne Beskyldning, men desuagtet vil jeg spørge Dem: Vil De spise med Børnene og mig i Morgen Middag Kl. 4?

Deres hengivne
Johanne Luise Heiberg.

s. 74

d. 13. Januar 1862. Aften.

... Hostrups Forsvar for Hauch har jeg nu læst.¹ Jeg finder det tyndt og mat. Det er dog en underlig lille Mand, den Hostrup. Det lader jo virkelig til, efter hans Bemærkninger om Hauchs Personlighed at dømme, at han, uagtet han i flere Aar daglig har omgaaedes med Hauch, er gift med hans Datter, er inde i hans Familie-Liv, har seet ham, det antager jeg for uundgaaeligt, snart saa, og snart saa, dog ikke har noget Billede af denne forunderlige vakkende Natur, der formaaer at illudere sig selv saa godt som i alle Betninger. Det er en betænkelig Sag for en Præst og Sjaelesørger, uden at tale om Digteren, at være saa starblind i logisk Henseende. Dog, en blind Høne kan ogsaa finde et Korn, og denne lille Mand har jo virkelig fundet mange. ...

Deres hengivne
J. L. H.

s. 74

d. 18. Januar 1862.

Hvorledes har De det i Dag? Jeg var bedrøvet over Dem i Aftes. Det er saa tungt at see vore Venner bedrøvede og Intet at kunne gjøre for at mildne den. Jeg forstaaer godt hvad det vil sige, naar man har sat sit

Hjerte og sit Liv i en ædel Sags Tjeneste, og man da troer, at Andre om-gaaes letsindig og uforsvarlig hermed. Tak for den Fortrolighed, De viiste mig ved at underrette mig om hvad der var i Gang. Undertiden rører der sig noget i mig selv, en Følelse, en Trang, som om jeg selv havde Kraft og Evne til at vove det Utroligste for vort kjære Fædreland. Det er taabeligt af mig, jeg veed det, men det er dog ikke s. 75desmindre sandt, at en saadan Følelse undertiden griber mig. De seer, at jeg ikke troer, at De sagde mig den fulde Sandhed i Aftes; ikke Polens Tragedie, men vor egen mener jeg var Aarsag til den Sky, der laae over Deres Pande. Jeg saae det strax ved Deres Indtrædelse i min lille Stue i Aftes, at noget var gaaet Dem imod. Vær ikke forbeholden lige over for mig, jeg har saa tidt klaget for Dem, at De skylder mig Gjengjæld. Husk at min Mening er, at Fortrolighed er et af de smukkeste og fasteste Baand, der binder os Mennesker til hinanden. De kan svare mig: „De er ikke inde i alle disse Ting, har ikke den fulde Interesse derfor,“ men bedrøves vore Venner af noget, da voxer strax Interesse hos os Qvinder, ja maaskee Indsigten med, naar man gjør os den Ære at udtale sig uforbeholdent og aabent. Jeg følte mig ret fattig, da De havde forladt mig i Aftes! Jeg sender Dem hermed Plougs Sang; der er en Varme deri, som gjør godt.1 Til hvilken Melodie mon den er afsungen? Jeg kan ikke komme ud af at udfinde det ved at læse Versene. ...

Deres hengivne
Veninde.

s. 75

d. 19. Januar 1862.

Tak for Deres interessante Aftenhilsen! Ja tilvisse er det en besynderlig Dobbeltthed i et Menneskes Liv at være, som jeg var i Aftes herhjemme i min Eensomhed, og i Aften udføre en sliq Rolle.2 Jeg læste i Aftes et og andet i 9. og 10. Bind af Heibergs Skrifter.3 Saa mange Erindringer, saa mange Minder stillede sig saa levende for min Sjæl, at jeg ret veemodig og kuert gik i min Seng. Jeg taaler virkelig ikke at læse i Heibergs Skrifter, jeg bliver altid saa bedrøvet. Det er en Feil, jeg veed det, at de have den Virkning paa mig, det burde være omvendt, men hvad formaae vi stakkels Mennesker mod Smerten, naar den ikke vil lade sig dulme. I saadanne Øieblikke synes jeg, at jeg ikke tilfulde har skjønnet paa ham, da jeg havde ham ved min Side. Jeg troer, jeg gjør mig selv Uret, thi jeg skjønnede dog virkelig paa ham. Saae op til ham med Beundring og Taknemmelighed for Alt, hvad han havde vakt hos mig, for al den sande, den inderlige Trofasthed, hvor-s. 76med han i saa mange, mange Aar hang ved mig og min Virksomhed. Hvor glad han altid var ved mit Selskab, ja saa glad, at man jo næsten maatte tvinge ham til dog og-saa at søge Andres. Han satte mig altfor høit; gjid han nu ikke, hvor han nu er, maa have et andet Syn paa mig og selv sige, som jeg nu siger: jeg satte hende for høit. Ikke en Eneste af de mange Tilskuere i Aften har anet, hvor smertelig jeg i Aftes lagde mig til Ro. Ja denne Dobbeltthed er sandelig stor. Ingen aner den, men De skal ogsaa vide mere om mig end Andre. ...

Skyerne drive saa urolig forbi Maanen, der staaer her ligefor mit Vindue. Det gaaer Naturen som os; den er snart i Ro og snart i Uro, ogsaa den sukker efter en Forløsning. Mon den, ligesom vi, paa eengang haaber paa den og frygter den.

Deres taknemmelige
Veninde.

s. 76

Mandag [20. Januar 1862.]

Ved at gjenneumlæse mit Rrev fra i Aftes, veed jeg ikke ret, om jeg skal sende Dem disse frugtesløse Klager. Det blev ikke afsendt i Morges, fordi jeg ønskede, at den lille Lampe skulde følge med. Tag venlig imod den! Lov mig, at den ikke skal staae ubenyttet. Jeg har i Morges tænkt meget over det Spørgsmaal, som De i Deres Rrev har stillet til mig. Ved at nævne Mynster og Ørsted, kunde De taget Goethe og lignende Mænd med. Factum er, at Kunstnere, Videnskabsmænd, Theologer ere i Almindelighed Aristokrater. De frygter for Masserne og vil nødig forstyrres af deres raa Luner, men kun ved at blande sig med disse formaar man at virke i Politikens og Statsstyrelsens Tjeneste. Skulde det ikke være naturligt, at alle slige Mænd ere aandelige Aristokrater? Det eensomme Studerekammer er deres Rige, i hvilket de ikke godvillig indfører Constitutionen. Det er ikke alle givet paa eengang at virke indadvendt og tillige virke udad i det bevægede urolige Folkeliv. Mange store Aander have formaaet dette, men man tør vel ikke med Rillighed kræve det af Alle. I Regrændsningen af sin Virksomhed viser sig Mesteren, siger Goethe. Mon ikke i vor Tid Mange, der kunde virke ud-s. 77mærket paa et besternt Punkt, i vor Tid Intet virke, fordi de ville virke med paa alle Punkter? Det gaaer Menneskene som Planterne, Dyrene; hvem kan hæve sig ud over sin Naturs Begrændsning? Ifald disse Mænd have kunnet, hvad De kræver af dem, da havde de gjort det, men er det da ikke godt, at de ikke have villet gjøre, hvad de ikke kunde? Er der nogen, der har kunnet skrive betydelige, blivende Værker paa samme Tid, som de have været i stærk Virksomhed i det offentlige Liv? Have de ikke først begyndt paa dette, efter at de have trukket sig tilbage til det stille Studerekammer? Jeg spørger, thi jeg veed det ikke, men er det saa, da maa vi jo være glade ved, at Nogle lukker sig inde for i Eensomhed at

frembringe, hvad der siden efter bliver os til Lærdom, Glæde og Opbyggelse. Jeg glæder mig til at tale med Dem herom og modtager gjerne Belæring af min kjære Ven.

s. 77

Onsdag aften, d. 22. Januar 1862.

See saa! Nu har jeg levet hele denne Dag for den „hellige Kunst”, som den gamle Lund¹ var saa christelig at kalde den. Nu vil jeg ende Dagen med at lade Dem høre et Par Ord fra mig. I Aftes var jeg henne og hørte „Ungdom og Galskab”.² Ak, hvor man længes efter Glæden, naar man hører den sprudle frem af hver Note, som det er Tilfældet i denne lyse glade Musik. Man kunde blive ganske rørt over at høre og see al den naive Lystighed. Man gjør ligesom en Visite ind i det forrige Aarhundrede. Alt dreier sig her om Amor, Viin og lystige Spilopper. Man kommer til at tænke paa Rahbek og hans Tids Gemytlighed. Ikke. et Ord om Jernbaner, Politik, Børs-Spekulationer som i de nyere Stykker, Alt er Kjærlighed og Glæde, det kommer an paa. Jeg har seet dette Stykke bedre og langt fuldendtere udført end Tilfældet var i Aftes, men det er Musikens Triumf, den faaer selv Dragkister til at dandse. Jeg saae efter Dem i Parquettet i Aftes, jeg synes De burde været der, men saa vidt jeg kunde se, var De paa andre Veie. Ogsaa Stykket og dets Text er morsomt og godt sat sammen. Vore nyere Stykker ere som oftest altfor tunge; Tidens Tryk hviler over dem, og Kunsten burde altid frigjøre Sindet og ikke nedtrykke det. Det s. 78 kommer vist for en Deel af, at Amor jo næsten er afskaffet i Stykkerne; ganske kan de vel ikke vise ham Døren, men Vingerne ere studsede, han kommer nu med Kongebrev og et godt Embede for at bestorme den Elskede og for at forsikke hende om, at han kan ernære Kone og Børn; dette er vel fornuftigt, men meget kjedeligt. Og Elskerinderne, de ere saa vel opdragede og saa dydige, at det er en Skam. De synes vel, at jeg selv taler, saa det er en Skam? Jeg vil derfor ikke udvikle det videre, endskjøndt Emnet er saa rigt, at det nok var Umagen værd. ...

s. 78

d. 29. Januar 1862.

Tak for den „sorte Jørgen”!¹ Hans Billede er meget ligt; jeg har saa længe ikke personlig seet ham, at det dog fornøiede mig at see hans Ansigt igjen. Tscherning er dog en af vor Tids mærkelige Personligheder. Ved at see hans Billede og læse hans Levnetsløb mærker jeg, at jeg dog fremdeles holder af ham, uagtet han tidt taler som et Skarn.

Jeg sender Dem herved alle Slags. Collins Regnskaber synes mig, De burde see.² For mig er slige Papirer en Rædsel, som mine Øine ikke taale at see i.

Sarah har været ganske brav hele Dagen. Jeg selv er noget flau, dog haaber jeg, at De ikke anseer det for Flauhed, at jeg i Morgen Middag skal i Selskab hos Tillisch. Frygtelige Følger af at jeg to Gange har været i Selskab hos Dem, og at det altsaa hedder sig, at jeg nu tager ud. I næste Uge har jeg lovet at komme til Rottbøll.³ Jeg veed ikke hvad De synes? Ja, hvad som værre er, har jeg halvveis lovet Fru Martensen at kjøre fra Tillisch hen til dem for at see paa deres Bal, som de giver i Morgen Aften. Det sidste bliver der dog næppe noget af, thi Tonietta skal, desværre, gaae paa Fredag. I Tirsdags var Huuset atter udsolgt til Tonietta, hvilket jeg ikke havde ventet, og det uagtet det store Casino-Bal. Den grimme Theater-Bygning havde nær havt det utrolige Held at brænde op i Tirsdags, det skete ikke. Halls Lykke har dog sine Grændser. ...

Jeg har seet hist og her i Varnhagens Dagbog.⁴ Hvilken Menneskejammerlighed lyser der dog ud af disse Blade! Hvilket Billede af Kongen!

s. 79 Varnhagen udtaler sig et Sted i Henrykkelse over Goethes Faust og især over den Idee, at Grethe redder Faust fra Fortabelsen hisset. Den Idee kan jeg ikke gaae ind paa. Det ene Menneskes Forbøn kan ikke frelse det andet. Vor egen Sjæl maa føre os til Frelsen, en andens kan det ikke. Den stakkels Varnhagen! Hvilken Tomhed, hvor forladt har han dog ikke følt sig efter sit Tab af sin Hjertens Veninde! Hvilke Savn lyser ikke frem af hans Ord. Kan en Mand i den Grad føle sig forladt ved Tabet af sin Hustru, hvad skal da en Kvinde sige! ...

s. 79

d. 8. Januar 1862. (d. 6. Febr.)¹

... De har vel hørt om den Drøm, Kongen har havt paa Fredensborg? Christian den fjerde har viist sig for ham og sagt til ham: „Staae op din Pjalt og gjør noget for dit Folk.” Man seer heraf, at Christian den fjerde kjender sin Slægt og er inde i vore Forhold. ...

s. 79

d. 9. Februar 1862.

... Af Beding seer jeg, at De er valgt i Forening med I. A. Hansen og Mourier til at prøve Lovudkastet om Indfødsret for Udlændinge.² Jeg synes det er ængsteligt at vide Dem i Selskab med I. A. Hansen.

Forslaget er jo gaaet seirrig igjennem! ...

s. 79

d. 14. Februar 1862. Aften.

Tak for det Tilsendte! Den stakkels Frøken Schwartz; jeg vilde nødig være bitter og hensynsløs mod hende. Jeg har oftere mærket, at den Artikkel i Ugentlige Blade har gjort et stærkt Indtryk paa hende.³ Det er Uret at skrive saa haardt, men hvem kan vogte sig for at gjøre Uret.

Jeg har hele Dagen siddet og slidt i Maria Stuart.⁴ I Morgen skal jeg paa en lang Prøve og veed da forud, at jeg ikke kan være mine Medmennesker til nogen Glæde den Dag. Jeg har saa smaat hele Dagen haabet paa et Bud fra Theatret, der sagde, at Stykket ikke kunde gaae paa Søndag, men Lykken har hidindtil ikke været mig saa s. 80god. I Morgen maa jeg nægte mig hjemme for alle for fremdeles at læse over til Søndag. Tænk med lidt Beklagelse paa mig. Jeg burde virkelig ophøre med at spille Co-medie, det er stygt at udøve en Kunst uden at have den rette kunstneriske Glæde, og hvor lidt har jeg dog heraf i denne Vinter! Skal jeg udføre noget lystigt, kunde jeg gjerne give mig til at græde, og skal jeg udføre noget alvorligt, kunde jeg gjerne give mig til at lee. Smerten er lige-stor i begge Tilfælde. Sagen er, at Virkeligheden optager mig saa ganske, at Illusionen næsten forekommer mig som en Synd. Dog nok herom.

Jeg sender Dem hermed lidt smaat Pilleri fra C.¹ Det er ubehageligt, som han tager alt dette. Det seer jo ud, som om han troede, at man mistænkte ham. Det er jo stygt! Ja, ikke alle ere at modtage Tjenester af, som De! Hvor maa jeg dog være Dem taknemmelig, og jeg er det tilvisse min kjære Ven! Taknemmeligheden mod Dem er som en kjær Leeg, mod saadanne som C. et tungt Tryk, man aldrig kan kaste af sig.

Paa Mandag er jeg vel saa træt, at jeg maa hvile, indtil jeg om Aftenen skal til den kedsommelige Lystighed. Paa Tirsdag kan De vel indsee, at det er Deres Pligt at komme til mig ovenpaa alle mine Gjenvordigheder. Indtil da lev vel! Lad mig høre lidt fra Dem skriftligt, for at jeg kan vide, om De har det, som det ønskes af Deres

hengivne
Veninde.

Jeg længes efter at høre Dem læse noget mere om Mennesket.²

s. 80

d. 15. Februar 1862.

Tak for Deres venlige Brev i Dag! De kan fuldkommen stole paa min Sandhedskjærlighed baade med Hensyn paa „Mennesket“, som i andet mere.³ Kan De ikke læse noget for mig af ham selv? De gjør det jo virkelig saa godt, at man ikke mærker det besværlige Arbeide, som jeg har Ubeskedenhed nok til at anmode Dem om, stolende paa Deres Godhed. Har De ikke Tid for Øieblikket, kan det jo s. 81skee længere hen, hvis De i det Hele taget vil have denne i Sandhed store Uleilighed.

Min Ven Topelius' „Regina“ er ganske rigtig oversat af Hertz, og Gud bedre det, paa min Anmodning.¹ Det er over sex Aar siden. Heiberg formaaede Hertz hertil. Ved at høre Heiberg en Aften læse dette Stykke for mig paa Svensk, fik jeg Lyst til at spille heri og haabede, at Stykket vilde kunne tage sig ud paa Scenen. Men da jeg senere læste det paa Dansk, var det for mig, som om hele Fortryllelsen var borte, og jeg ansaae det nu som et frugtesløst Arbeide at bringe det paa Scenen. Saaledes kan man tage feil.

Det er en modbydelig Kritik i Dagbladet over „den Stumme“.² Tillisch lader jo til at skulle afløse Heibergs Medfart i Dagbladet. Har man maaskee en anden Directeur i Kikkerten, for hvem man begynder at arbeide? Det lader næsten til det. Men Berlings Anmeldelse i Aften af „Rosa og Rosita“, den stikker dog Dagbladets i Vrvøl.³ Det var morsomt at svare begge disse Herrer lidt paa deres Visdom.

Hvad min Grusomhed angaaer, saa vil jeg forklare Dem dens Grund. Jeg har ikke havt Tid, men især ikke Lyst til at tænke paa min Baldragt til Mandag Aften, og uagtet en Herre vel smiler over slig Fruentimmer-Travlhed, saa vil jeg dog være saa aabenhjertig at tilstaae, at hertil bliver jeg nødt til at bruge Dagen for med nogenlunde Anstand at kunne vise mig ved Festen.⁴ Antager De denne Grund for gyldig? Jeg synes den er vægtig.

„Hver har i Klæderne sin Tolk,
„Og Alle gjør Skrædderne til Folk.

Men Ulykken er, at jeg her selv skal være Skrædderen. Ja Heiberg havde Ret i at misunde Hundene, der

ingen Klæder behøve, men vi ere nu engang ikke Hunde og maa finde os i at være Mennesker. Altsaa paa Tirsdag!

God Nat! De sover jo altid godt, gid det samme maae være Tilfældet med mig i Nat.

s. 81

d. 19. Februar 1862.

Ja! hvad er vi Mennesker! Da Unge og Gamle bevægede sig efter de lystige Rythmer, da Røn paa Røn blev s. 82stillet til mig, saa hjertelige, saa gemytlige, saa ydmyge, da, ja da var jeg svag, og efter det første Feiltrin fulgte, som det saa ofte gaaer, flere.¹ Alles Glæde over min Eftergivenhed yttrede sig saa rørende, at jeg ikke engang i Dag ret kan fortryde, hvad jeg gjorde. I Aften omringede man mig paa Theatret med Taksigelser og forsikkrede, selv Hr. Høedt var imellem disse, at det egentlig var mig, der havde gjort Festen til en „Glædes-Fest”. Og lad mig ligesaa godt tilstaae det, da det dog er Sandhed: jeg var virkelig lystig stemt, og det morede mig at erfare, med hvilken Lethed det endnu stod i min Magt at bevæge mig. At det forundrer Dem, finder jeg i sin Orden, men hvem kan modstaae de forførende Dandse-Rythmer, der ligesom ophæve Sjælens og Legemets Tyngde, det er Musikkens Triumf, og man siger med „Emilie”: „Tante, din Dragkiste dandsede med!!”² Nu er jeg rigtignok blevet noget betænkelig, og det var jeg forinden Deres Udraab i Aften i Brevet, men De veed jo, De kjender jo bedre end Nogen disse to Elementer i mig, der snart bringer mig til at flyve, snart tynger min Sjæl til Jorden. Det ene af disse Elementer blev i Aftes, imod min Villie, det dominerende. Det var jo intet offentligt Bal, men et Bal inden fire Vægge mellem Mennesker, blandt hvilke der var mange, jeg har kjendt fra min tidligste Ungdom. Nu skal jeg vel dadles af Alverden for, at jeg i nogle Timer har formaaet at ophæve det kun altfor tunge Tryk, der i de sidste Aar har hvilet paa mig, og nu skal vel denne øieblikkelige Leeg tages som noget betegnende og vigtigt. Paa Løverdags Middag spiser Martensen og hans Kone hos mig. Hvad vil han sige! Og Andræ! Forsvar mig til Middag, saa godt De kan, hvis denne vigtige Begivenhed har naaet til hans Øre. Ja, jeg følte det i Aftes, der er virkelig en utrolig Ungdom endnu tilbage i min Sjæl, og jeg troer ikke om Dem, at De er vred over, at jeg en kort Tid gav efter for den. Da jeg saae Frue Holst, Frue Phister og flere af mine Jevnaldrende lystige tage Deel i den almindelige Glæde, forekom det mig komisk fornemt, at kun Tillisch og jeg sad paa Parade og saae til. Det Hele havde, paa een Undtagelse nær, et elskværdigt Præg, og jeg var næsten rørt over at blive sat tilbage til hine Aar, hvor jeg mellem disse Mennesker, indenfor disse Mure, følte mig lykkelig og som i mit andet Hjem.

s. 83Jeg saae Dem i Aften i Theatret, maaskee jeg i Morgenaften seer Dem i mit Hjem.

Tak for „Luthers Huusliv.”¹ Den Bog vil vist interessere mig.

s. 83

Fra A. F. Krieger til Fru Heiberg.

Da jeg jo endnu ikke er ganske vis paa, at jeg faaer den Glæde at see Dem i Aften — skjøndt jeg jo trygt haaber derpaa —, eet eneste Ord: Mit Spørgsmaal var ikke et Forundringens Spørgsmaal, men Interessens. Det glæder mig, at De kunde dandse, og det glæder mig dobbelt, at det blev paaskjønnet. De trænger ikke til Nogens Forsvar, men mit Forsvar skal virkelig ikke udeblive, hvis Nogen giver Anledning dertil. Tak for Deres Brev.

20. Febr. 1862.
Deres hengivne
Fr. Krieger.

s. 83

*Fra Fru Heiberg til A. F. Krieger.
d. 24. Februar 1862.*

Jo det er rigtignok smukt, paa samme Tid, som De formaner mig til at være flittig i mit Embede — hvilket det var min Hensigt i Aften, naar jeg kom hjem, at adlyde — og ret at sætte mig ind i en Slavinde af Kjærligheds Lidelser, Haab og Seier, sender De mig en saadan Mængde af Aandsføde, at Slavinden maa skjøtte sig selv til en anden Gang, og jeg atter forsømmer min Pligt.² Tak for Billedet af C.³ Det ligner skammeligt godt. Han seer ud, som om han ikke alene børstede sine Støvler med Tran, men end-ogsaa friserede Haaret dermed. Der er noget rørende ved denne Mand; ogsaa han er en Slags „Trop”, der ikke kan leve af 1 Bd. om Ugen, som han ikke faaer....

... Andræs Tale er dog, mellem os, for tør og stiv; kunde ikke hvad her er sagt, siges med Halvdelen af de Ord, som ere brugte?⁴ Jeg finder den, Gud hjælpe mig, kjedelig og har havt ondt ved at holde mine Tanker ved den. De siger maaskee, at det er min Feil og ikke hans, og det vil jeg ogsaa helst, at det skal være....

s. 84, „Tonieta” gik da, som en Anelse siger mig, i Aften for sidste Gang i mange Aar; ialtfald spillede jeg vist Rollen for sidste Gang.¹ Betydningfuldt nok har jeg først i Aften udfundet, hvad der egentligt er dette Stykkes væsentligste Feil. Jeg skal forklare Dem det, naar vi atter tales ved.

De spørger mig, hvem der spillede Elskeren i Nina 1836?² Paa mig, som spillede Nina, har han ikke gjort det tilbørlige Indtryk, eftersom jeg virkelig ikke kan huske det. Tak for at De kan huske Elskerinden! Ogsaa hende har jeg glemmt, uagtet jeg har en Kjærlighed for hende paa Grund af Heibergs Vers over hendes Fremstilling, og naar jeg nu hører, at hun ogsaa erindres af Dem efter saa mange Aars Forløb, saa forøges jo min Kjærlighed til hende....

s. 84

d. 27. Februar 1862.

Min kjære trofaste Ven! Tak for al Deres Omsorg for mig, for Deres Raad og Bistand! Hvor eensomt stod jeg dog ikke i dette Øieblik, ifald jeg ikke havde Dem at støtte mig til, Dem at raadspørge, Dem at adlyde, thi ogsaa dette sidste trænge vi Qvinder til.

Det glæder mig nu, at jeg ikke har svaret Tillisch skriftligt, men jeg agter i Morgen efter Prøven (Slavinden) at tale med ham, han mener det jo godt, og jeg vil derfor opgive at give ham en lille Irettesættelse. Jeg skal da tillige tale med ham om Wiehe.³ Hvorledes denne Samtale løber af, kan jeg meddele Dem, naar De maaskee i Morgen i Dagens Løb kan afse mig nogle Timer.

Min lille Anna har det bedre, men nu er Hans⁴ i disse Dage noget svagelig. Jeg er ogsaa hans Doctor, saa jeg haaber snart at bringe ham i Orden. Det er comisk, hvor saadan et stort Mandfolk kan være forknytt ved et lille Ildebefindende. Nei i sligt ere vi Qvinder Helte, uden at jeg derfor vil sige, at der ikke ogsaa i dette Punkt kan findes Helte blandt Mændene, men de ere sjældne.

Den stakkels Frue Ingemann!⁵ Jeg tænker saa meget paa hende i disse Dage! Der hører virkelig ogsaa Heltmod for hende til at vente, vente i den eensomme Nonne-Celle paa Timen, da hun skal samles med sin Ven, og Eensomheden ophøre. Man skulde tro, at vi Mennesker s. 85 havde god Øvelse i at mødes og skilles, og dog kommer det altid som noget Nyt og Uventet. Stakkels Fru Ingemann!

Tak for Dagbladet med Bulwers Betragtninger om Bønnen.¹ De sidste Linier ere følte og sande.

Jeg var et Øieblik i Aftes inde i Theatret, talte for første Gang et Par Ord med Nyrop,² saae det fulde Huus, som Begeistringens havde sammenkaldt, sidde der i dorsk Bo uden al Begeistring. Prindsen og Prindsessen, Kongen og Grevinden, den fine og den grove Pøbel, alle krævede af den stakkels Nyrop, at han skulde bringe Blodet i raskere Omløb i de matte Legemer, det saae ikke ud som om det lykkedes, dette Mirakel! I de Par Ord, jeg udvexlede med ham, gjorde han et godt Indtryk paa mig.

Lev vel indtil vi sees, og bevar mig som hidindtil Deres Venkab.

s. 85

d. 3. Marts 1862, mod Aften.

Jeg er staaet op af Sengen og har det ret godt, jeg vil nu sende et lille Budskab til min trofaste Ven, baade for at takke Dem for alt det Tilsendte og for at meddele Dem Gaarsdagens Fata.³ Jeg vaagnede igaar Morges, ikke upasseligt, men virkelig syg. Jeg tænkte, man kan hvad man vil, og besluttede at spille. Blot at kjøre derhen og klæde mig paa kostede mig en stor Anstrengelse, og under Spillet var jeg i den største Angst for at faae ondt. Jeg besluttede ikke at tale til Nogen om mit Ildebefindende paa Theatret, det bliver kun værre ved denne megen Snakken derom. Men da Forestillingen var forbi, var min Kraftanstrengelse det ogsaa. Inden jeg endnu kunde faae min Dragt af mig, besvimede jeg saa grundigt som aldrig før, til stor Forfærdelse for min Pynte-Jomfru og Petrine Fredstrup,⁴ som tilfældigviis var traadt ind til mig. Der var nær aldrig kommet Liv i mig igjen, og jeg følte mig overordentlig angrebet, da jeg atter kom til mig selv. Den gode Petrine kjørte med mig, af Frygt for, at det kunde gjentage sig. Det lader dog ikke i Dag, som om det skal have videre Følger. Jeg er kun mat og flau. Saaledes lærte jeg igaar Aftes, at man kan, hvad man vil, naar man vil tage, hvad der følger ovenpaa. Sarahs Glæde over s. 86 Forestillingen yttrede sig ved min Hjemkomst kun i Omfavnelser og ved at see mig ind i Øinene paa en egen rørende Maade. Jeg troer virkelig, at der alt er megen Dybde i den lille Barnesjæl.

Det har glædet mig at læse, hvad Dagbladet skriver om Andræ.¹ Ja, der kan De see, hvilken Tosse jeg er i Politiken, jeg trænger stærkt til at belæres. Jeg ønsker Andræ alt godt, og altsaa ogsaa det, at paaskjønnnes og forståes ret.

Hvad De skriver om Romanlitteraturen, har De vel Ret i, men jeg talte ogsaa kun om mig selv og ikke om det store Publicum. I dette Svælg behøves der jo meget og mangt, for at det kan fyldes; det gaber bestandig og

siger: Meer! Meer! Det sulter med de fyldte Maver, hvor heldig altsaa at der gives Nogen, som paatager sig det Hverv bestandig at fylde det Bundløse. —

Det gjorde mig ondt, at jeg ikke kunde modtage Dem i Eftermiddag, jeg trængte i Grunden til at tale med et Menneske.

Tak for at De vil læse for mig, hvad De har fundet af Heiberg paa Fransk. Tag det med, naar jeg atter seer Dem, maaskee i Morgen.²

De bekjendte Ord og Melodier i „Nei” vakte ingen Munterhed i min Sjæl i Aftes, men Veemod, og, jeg veed ikke ret selv hvorfor, men en Bitterhed, som jeg havde ondt ved at overvinde. Hvad har jeg ikke alt lidt og gennem-gaaet ligeoverfor dette Publicum i de 26 Aar! Naar de morer dem og klapper, da mener de, at Regningen er fuldstændig betalt med Renters Renter, at Gjælden er paa min Side og ikke paa deres. Jeg havde atter i Aftes den uhyggelige Følelse, som undertiden har grebet mig pludselig, at forlade Scenen. De kan vel spørge: hvad vil De da, at Publicum skal gjøre? Vær ikke saa unøisom, saa ubeskedent. Ja hvad vil jeg? Sørge over at Naturen gav mig Vinger, som jeg maa bruge, men hvoraf hvert Vingeslag smerter. Det smerter mig at staae der for at skulle behage. Det smerter mig, at maaskee ikke Een i det fulde Huus veed, med hvilken Alvor, med hvilke Følelser jeg selv betragter Udøvelsen af en Kunst, som for dem er en Leeg, en Tidsfordriv, en Forfængeligheds Sag. De kan svare mig: nu vel! saa afbryd denne Virksomhed. Ja seer De, her ligger den største Smerte, at dette falder mig frem-s. 87deles vanskeligt. Men hvor fører mit Skriverseri mig hen i Aften! Hav Overbærelse, jeg er endnu ikke ganske rask, og dog har jeg i Dag atter faaet Lyst til at reise til Finland; De kjender jo min fixe Idee. Men inden jeg reiser til Finland, maa jeg nu slutte dette Brev og takke Dem for alt godt.

s. 87

d. 5. Marts 1862.

Uagtet det i Dag er Aske-Onsdag, saa hyller jeg mig dog ikke i Sæk og Aske, men befinder mig meget lysere, mindre tilhyllet paa Sjæl og Legem end igaar. Den dei-lige Sol i Dag bidrager vist hertil; det er dog Varmen i enhver Form, vi Mennesker især trænge til. Tak derfor for den, De yder mig paa saa mange Maader. Kunde dog Heiberg see, med hvilken Kjærlighed og Omhu De arbejder i hans Interesse! Hvor omhyggelig De søger efter ethvert nok saa lille Spor af hans aandelige Virksomhed, hvor vilde han blive rørt og taknemmelig, thi den Evne ret at være taknemmelig for, hvad Godhed man viiste ham, var een af hans allerelskværdigste Egenskaber. Som et Barn kunde han takke. Som en Olding bevare Erindringen. Tak for hvad De læste for mig i Aftes! Det glæder mig at høre Dem læse, De giver hverken meer eller mindre, end der behøves for, at man i Bo kan overlade sig til Oplæsningen. Det er et Talent, maaskee et af de sjældneste.

Tak for Sendingen i Dag. De kommer vist selv til at læse dem for mig paa Svensk. Hvorledes kan nu min gode Ven tro, at man er mere sikker paa et pludseligt Ildebefindende, naar man kun spiller een Gang om Ugen end to Gange? Tak imidlertid for Skjændene!

Jeg har hele Formiddagen havt Besøg, ellers var maaskee dette Budskab blevet længere, nu maa jeg sende det bort for at holde det Løfte, jeg gav Dem igaar.

s. 87

d. 9. Marts 1862.

Jeg er ikke kommet tidligt hjem i Aften, thi jeg blev og saae „Bosa og Bosita”, det var den nemmeste Maade at faae den Nydelse besørget. I Morgen skal jeg paa Prøve s. 88paa den velsignede Slavinde, hvis Lænker jeg føler tungt. Jeg beklager Dem ret over al Deres hemmelige Slid. „Den Ene Arbeidet, den Anden Lønnen”. Vi kunde virkelig trænge til de 40 Riddere, som i Dag staar i Almanakken, thi de bringe jo godt Veier, og vor Himmel herhjemme er taaget og truer med Regn og Torden. Naar skal den dog klares? Naar skal vi kunne sige: „Det er atter Dag”.

Om jeg i Dag har været i Haven? Ja, et Øieblik. Jeg saae fra mit Vindue, at Vintergjækkene var komne frem, og saa maatte jeg ned for at plukke de første Rlomster i Aar. Her sender jeg een af dem, thi De veed vist ikke, hvad en Vintergjæk er for en Blomst?¹ Er det en skammelig Formodning af mig? Som Barn har jeg lært et Vers om denne Blomst, der lød saaledes:

Jeg sender Dig en Gave
En Blomst ud af min Have,
En Ridder i hvide Klæder,
Hans Kappe bær han grøn,
Selv er han meget skjøn,
Jeg vil den forære
Du faaer jo saa at være

Min — — Den sidste Linie tør jeg ikke nedskrive til Dem. At sende en Ridder paa denne Dag passer jo godt.

Jeg er nu færdig med „Luthers Huusliv”. Hvor saa-danne store Aander dog have det haardt i Udførelsen af deres Sendelse. Hvor ere de dog utrættelige disse koleriske Naturer; selv med Døden paa Læberne arbeide de fort; de kjende ingen Slutning paa deres Arbeide, men vedblive ustandselig med nye Begyndelser. Det har smertet mig at see, at hans sidste Dage vare fulde af Bitterhed og Mismod. Ja, det betales dyrt at skulle bevare sit Navn igjennem Aarhundreder. Tak for hans aandelige Sange, jeg glæder mig til at gjøre deres Bekjendtskab.²

Jeg selv har det godt og feiler intet uden en slet Samvittighed og et ustyrligt Sind.

Maaske jeg seer Dem i Morgen i Dagens Løb, ifald ikke andre 40 Biddere forhindrer det. God Nat! Bær Deres Kors med Taalmodighed, vi have jo Alle Eet, som det gjælder at tage op.

s. 89

d. 11. Marts 1862.

Tak for Anviisningen om Ruslands Stilling for Øieblik-ke! Det er jo meget interessant at læse om. Den stakkels Alexander kan udbryde, som Blicher i en af hans Noveller: „For silde! For silde!” Det gjør mig forresten ondt at see Nicolaus omtalt paa denne Maade, thi en Stemme i mit Hjerter har altid talt for denne storartede Skikkelse. Det er en forunderlig Ting, at et eneste Menneskes Nærværelse formaaer at holde Millioner af andre Mennesker lænkebundne, som om disse vare Dyr uden Villie og Modstand, og dog er dette saa gammelt i Historien. Nu seer det jo ud, som om den stramme Line, hvori Alt er holdt i 30 Aar, vil springe med Forfærdelse. Jeg seer af denne Beretning, at alt, hvad De tidligere har meddeelt mig om Tilstanden i Busland, stadfæstes i denne Artikel. Vi ville vel opleve Udfaldet af denne uhyre Explosion.

Paa Søqvæsthuset er alt ved det gamle. Dagen er gaaet stille hen. Martensen var her i Formiddags og klagede over den skarpe Tilretteviisning over hans Kritik af den Stumme, som jeg havde tracteret ham med sidst.¹ Som sædvanlig var han elskværdig og indsaee, at den ikke havde været ufortjent. Man finder sig i saa mange flau Domme af saa mange flau Mennesker, skulde man nu ogsaa finde sig i lignende Domme af de Begavede, af dem, man seer op til, da maatte der jo ikke være en varm Blodsdraabe i eens Aarer. Jeg kan derfor ikke fortryde, at Blodet kom i en raskere Bevægelse hos mig, og at jeg lod denne Bevægelse komme frem i Ord.

Sarah spurgte mig i Dag, om jeg havde bedet Kongen, om hun maatte hedde Sarah Henriette Heiberg. Hun blev ganske mismodig, da jeg svarede Nei. Er der mange Omstændigheder ved at adoptere Børn? Det er jo noget, De maa vide, ikke sandt? Vær saa elskværdig at tænke lidt herover.² Vi plager Dem Allesammen, Store og Smaa, Ge-heimeraader, Ministre og Skuespillerinder; den Gode, veed De nok, bliver altid misbrugt.

„Cosmus” i „Norden” er jo virkelig en fornuftig Mand.³ Jeg underskriver ganske, hvad han siger om „Bosa og Bosita”. Skulde han engang dadle mig i sine Kritiker, maa De ikke forholde mig det, men lade mig læse hans Dadel saavel som hans Ros.

s. 90 Naar Deres mange Forretninger tillader det, da glem ikke Søqvæsthuset og dets Beboerinde.

s. 90

d. 15. Marts 1862.

Kan De, vil De, spise med mig og Børnene i Morgen Søndag Kl. 4?

Andræ var jo usædvanlig oprømt igaar, det viser bedst, at hans Plads ikke alene er paa Østerbro, men i Forretningens Kamp, Møie og forhaabentlig — Seier.¹

Tak for igaar!

s. 90

17. Marts 1862.

... Det har moret mig at læse Indholdet af „Den Første paa Skandsen”.² Hvor dette hele Indhold ligner den ene Straale af det „Springvand”, som Marstrand engang saa heldigt gjorde et Caricatuur-Billede af! Jeg kjender Holst’ Savlen (undskyld det fæle Udtryk), naar han kommer ind paa Danskhed, Fædrelandskærlighed, gamle Konger, og, for ikke at staae udenfor sin Tids Bevægelser, Friheds-Genier. Hvilket af alt dette der saa i Øieblikket svømmer ovenpaa, han er altid med for at lade sin lille Vandstraale springe til dets Priis. For mig har han altid havt et Talent til at gjøre mig upatriotisk ved sin Patriotisme. Jeg vilde ikke see dette hans sidste Værk, om En gav mig to Mark....

s. 90

*Fra A. F. Krieger til Fru Heiberg.
Fredag [21/3 1862].*

Igaar havde vi Hall under Behandling i 6 Timer. Dersom han kunde have erklæret sig igaar Aftes, havde vi havt Sagen i Orden — nu faae vi at see, hvorledes det vil gaae, naar han og Fenger give Møde i næste Uge i Finansudvalget.³ Det er dog et snurritigt Forhold mellem Hall og hans nuværende Colleger. Da Andræ sidst var ondartet,⁴ sad Hall inde i Ministerværelset og drak Caffé; Lehmann kom ind yderst forbittret, men Alt, hvad han opnaede, var — et Forbud mod et tage Ordet! Og den stakkels Djævel maatte tie.

s. 91 Idag var Rigsraadet imod Forventning saa fornuftigt at antage, at Prinds Frederik nu, da han faaer Apanage, ikke kan modtage Løn for noget Embede, der maatte tildeles ham.¹ Alle Landofficererne stemte derfor, selv gamle Lüt-tichau. En svensk Prinds, der er Officer, modtager aldrig Gage — vore tydsk-danske Prindser kunne ikke af egen Drift opgive en saadan Indtægt; Tscherning, der var mødt for at forsvare Forslaget, excellerede i sin eiendomme-lige Combination af bon sens og Nonsens.

Jeg har havt den Glæde at faae authentisk Bekræftelse paa, at det Brev, jeg læste for Dem, i Formen skrevet af en Handelsreisende om Kjøbenhavn, Universitetet, Vægttere og Forlovelser, virkelig er af Heiberg, og saaledes er der da Intet til Hinder for dets Optagelse.²

Har den flittige Overskou sendt Dem fjerde Bind af den danske Skueplads?³ Det er jo en Krønike, en annalistisk Skildring, men nu naaer han fra 1800 til 1828—29; han er saaledes nu kommen Nutiden saa nær, at selv denne krønikeagtige Beskrivelse faaer en egen Interesse. Vaudevillens Fødselsveer komme for Dagen; Collin og Rahbek staar der lyslevende.⁴

Jeg havde idag en Samtale med Martensen, hvor han kom ind paa Kierkegaard og B. Nielsen; han var virkelig elskværdig, som jeg ellers kun har set ham under Deres Præsidium; men det forstaaer sig, De præsiderede dog, omend usynligt.

Jeg længes efter at høre Noget fra Dem, og af Dem. Har De været helt og holdent „Slavinde“?⁵

Deres hengivne
F. K.

Vil De see Anmeldelsen af Carit Etlars „I Dynekilen“?⁶

s. 91

*Fra Fru Heiberg til A. F. Krieger.
Fredag Aften, d. 28. Marts 1862, i Sengen.*

Tak for de tilsendte smukke Billeder! Det gaaer mig, som andre Børn, for at jeg skal have den rette Nydelse af dem, maa en Voxen vise mig dem og forklare mig s. 92 deres Betydning, jeg venter derfor paa Deres Komme for ret at tilegne mig dem.

Mennesket spaaer, Gud raader. Jeg har det ikke værre, men heller ikke bedre end igaar, og har ikke Lov til at staae op i Morgen, saa det lovede Aftenbesøg maa jeg finde mig i at opgive. Jeg haaber dog kun endnu i et Par Dage at skulle nyde Sengens Behageligheder, et Behag, som unægtelig tager af for hver Dag, der lægges til. Jeg er hjertefrisk, spiser som sædvanligt og har ingen Feber, nyder ingen anden Medicin end Taalmodighed, jeg vil ikke haabe, at jeg skal nyde saa meget heraf, at den til-sidst bliver bitter.

Jeg har atter i Dag læst et Par spanske Comedier. Hvilken Forskjel paa Livet i Spanien paa de Tider og vort nuværende borgerlige Liv! Naar en Bival i Kjærligheds Forholdet i vor Tid høist vilde skjælde sin Rival ud for en Laps, en Nar, da gjennebores Rivalen i Spanien som det eneste Svar der er ved Haanden. Kaarden taler istedet-for Tungen, og unægtelig er dens Tale kraftigere og virksommere end alle Ord. Forunderligt nok, at imedens Ytringerne i Kjærlighedskampene ere saa kraftige, forekommer det mig, at Kjærligheden selv er blegere, flygtigere, mindre dyb end hos os. Man binder, løser, skifter Gjenstand med en saadan Hurtighed, Lethed, som om det Hele var en Leg kun bestemt til at vare et flygtigt Øieblik. At læse „Calderon“ i Prosa, som jeg gjør, er vel unægtelig det Samme, som om man vilde læse Texten til Don Juan uden at kjende Mozarts Musik hertil. Det er i Grunden skammeligt! Men hvad alle disse spanske Forfattere dog have for en Opfindsomhed! Man har Stof til tre Stykker, naar man har læst eet af disse.

Jeg tænker meget i disse Dage paa, hvorledes Udfaldet af Andræs og Deres Kamp vil ende.¹ Tak for at De underretter mig om Gangen i denne Sag. Gid De maa faa den Glæde, at det ender til Deres Tilfredshed. God Nat! Bevar i venlig Erindring

Deres hengivne

Veninde.

s. 93

d. 29. Marts 1862.

Saa det er ikke muligt at see paa mit Brev, at det er skrevet paa Sengen? Velan! Her er eet til fra samme Plads! „Hvis De vil have Ende paa denne Forkjølelse, da maa De blive 3 a 4 Dage i Sengevarmen.” Saaledes lød Dahlerups Dom i Dag.¹ Herved er nu kun et at gjøre, nemlig, at lyde. Jeg kan altsaa ikke have den Fornøielse at tale med Dem i Morgen, kom derfor ikke selv ved Døren, det er uhyggeligt at vide Dem ved min Dør uden at kunne aabne den for Dem; saa snart jeg kan tale staaende paa begge Fødder, da skal De være den Første, som jeg skal underrette herom. Jeg har det ellers virkelig bedre i Dag, saa de 3 a 4 Dage kan maaskee blive 2 a 3.

Tak, min betænksomme Ven, for Luthers Ungdomsliv!² Jeg har netop i disse Dage ønsket at læse om ham fra denne Periode af hans Liv. Jeg er virkelig rørt over, at De, der i denne Tid har saa meget Andet at tænke paa, skjænker mig paa saa mange Maader Deres Tid og Tanke. Tak for den politiske Forklaring! Jo, den var tydelig. Politikken er en Dands mellem Æg som den, jeg havde saa stor Færdighed i at udøve i min Barndom; det gjæl-der om at dreie sig mellem disse uden at træde nogen af dem istykker. Det jeg dengang gjorde med Fødderne, maa De i denne Tid gjøre med Hovedet. Hvilket af disse to Kunststykker er nu det sværeste? For mig vilde Deres være en Umulighed og for Dem — tilgiv min Formodning — mit. Mit Kunststykke fører rigtignok til Intet, giid Deres maa føre til noget saa fornøftigt, som det burde og kunde.

Saa De mindes Dagen i Morgen?³ Den for mig saa forunderlige Dag, da jeg vendte tilbage til Liv og Virksomhed; en Dag med saa uforglemmelige Minder, hvor imellem nogle staae som en Drøm. 9 Aar ere henrundne siden hiin Aften. 9 Aar! Og hvilke 9 Aar!! Ja, jeg er stærk, jeg maa være stærk, eftersom disse 9 Aar ikke have gjort mig til en — Olding. (Det er en stor Feil i Sproget, at man ikke har et tilsvarende Udtryk for Qvinden som dette betegnende for Manden.) ...

Dernæst glæder det mig at have frelst min afdøde Venindes sidste Arbeide fra at falde igjennem.⁴ Hvor vilde hun have været henrykt over „Slavinden”, om hun havde seet s. 94dens Opførelse! Hvor ydmyg og taknemmelig var hun ikke mod mig, naar et Arbeide gik lykkeligt over Scenen. Hun sagde ofte: „Det er kun ved Tanken paa Dem, at jeg for-maaer noget.” Ogsaa denne Veninde er nu død, og dog staaer jeg ikke ene, mit utrolige Held sendte mig i Dem en trofast hengiven Ven, der deler mine Glæder og Sorger, der hjælper mig i Stort og Smaat, der ofte glæder mig ved den Tanke, at ogsaa jeg er noget for Dem, idet De trygt tør udtale Deres Tanker for mig, vis paa, at jeg i Taushed bevarer, hvad De udtaler for mig. Ligesaa mange Mindedage man har i Aarets Løb, ligesaa ofte begynder der et nyt Aar for os. Bevar mig da Deres Venkab i dette nye Aar som i det gamle.

Børnene have det Alle godt. Sarah er et velsignet Gemyt; jeg kan ofte blive ganske rørt ved blot at betragte det Barn; hun minder mig om mig selv som Barn. Hvor er hun dog kjærlig i disse Dage imod mig. Naar jeg siger, at hun minder mig om mig selv, da er det fordi hun ofte sidder saa taus, som om hun tænkte paa en hemmelig Sorg.

God Nat! Om nogle Dage haaber jeg, at vi kan sees og tales ved, som om ingen Forkjølelse existerede i Verden.

s. 94

d. 30. Marts 1862.

Ulydig i høi Grad mod min Læge sidder jeg i Aften ved Skrivebordet; jeg er bedre og haaber at have gjort Ret i at være ulydig. Og nu, min kjære Ven, Tak og atter Tak for dette tredie Bind, der hilste paa mig paa denne Dag.¹ Det kjære lille Vers foran Nina, staaer nu atter paa den Plads, hvorpaa jeg med saa megen Glæde første Gang saae det, og det staaer jo saa iøinefaldende, som kun min Forfængelighed kan ønske. Jeg er endnu i Aften saa barnagtig, at jeg atter med Bedrøvelse tænker paa, at han udelod dette Vers i den tredie Udgave. „Jeg har jo udeladt alle saadanne Vers i denne Udgave,” sagde han, men jeg syntes dog, at han burde ladet dette staae. Nu takker jeg Dem for, at den lille Forskudte atter er kommet til Ære. Hvor det dog er en Glæde at see denne smukke Udgave! Der lyser en saadan Omhu og Smag ud af den hele Ordning, at Heiberg og jeg aldrig kan være Dem taknemmelig s. 95nok herfor. Tak min kjære Ven! Ja vist gjorde De Ret i at være ulydig i Dag, Tak og atter Tak!

Jeg har læst meget i Luther i Dag.¹ Ak hvad dog et Menneske formaaer, naar den hellige Aand driver ham fremad. Ved at læse et saadant Menneskes kraftige Arbeiden, opstaaer altid det Spørgsmaal hos mig: gjør du nu ogsaa med dine Kræfter i dit Arbeide Alt, hvad du formaaer at gjøre? Og Svaret lyder ikke meget trøstende.

Rousseaus Billede har forundret mig, saaledes havde jeg slet ikke tænkt mig ham. Jeg havde tænkt mig ham

som en Blanding af Rahbek og Claudius Rosenhof og en lille Tilsætning af Baggesen. De synes nok, jeg er ikke ret klog, men mundtligt skal jeg forklare dette nøiere. Dette Billede ligner jo Sangeren Nyrop.

Ifald jeg befinder mig bedre i Morgen, da vil jeg staae et Par Timer op i Morgen Aften mellem 8 og 10. Vil De da tale et Par Ord med mig, da haaber jeg at kunne modtage Dem. Helst Kl. 9. Drik Deres The først hjemme; thi jeg vil helst tale med Dem den Timestid uden Brød og Smør. De seer, hvor oprigtig jeg er. Jeg har faaet en Mængde deilige Violer i Dag; jeg dealte dem gjerne med Dem, men Blomster lader sig ikke pakke ind som Bøger.

Deres hengivne Veninde.

Dette Brev seer saa fælt ud, at man ikke skulde tro, at det var skrevet ved et Skrivebord men liggende paa Ryggen i Sengen.

s. 95

Atter i Sengen. d. 2. April 1862.

... Det har interesseret mig at læse den varme og velskrevne Artikel i Dagbladet om de nye Skibe;2 man bliver forresten lidt øm om Hjertet ved Visheden om at vore rare Matrosers eiendommelige Liv synes at have udspillet deres Rolle, dog Dagbladet siger jo, at det vilde være Sentimentalitet at nære slige Følelser, altsaa maa man jo see at holde disse borte. Det seer jo ud paa alle Punkter, som om Jern skulde erstatte Menneskene. Forsynet maa vel have Noget, den herefter vil bruge Menneskene til, Noget, vi endnu ikke vide, hvad er. Det er de ringere stillede i Samfundet, der lide og blive brødløse ved alle disse Maskiner, der gaae ved deres egen Kraft. Herefter s. 96 maa jo alle Mennesker blive Smedde. („Hvor sørgeligt for Tscherning at han er saa gammel, nu, da hans egentlige Haandværk først ret kommer til Ære og Værdighed“.) Det er underligt, at alt det Jern ikke tiltaler Tscherning mere, man skulde jo tro, at han først i dette følte sig i sit Element....

... Forleden talte jeg med Martensen om, at jeg dog kunde ønske, at han ved Ledighed løb hiint store Værk,1 som er i Deres Eie, igjennem, medens jeg endnu er ilive. Han er en streng Dommer, og det er jo netop det jeg ønsker. Han svarede, at det vilde være meget ønskeligt, om man med mig kunde blive enig om, hvad der burde beholdes, og hvad der burde falde bort....

s. 96

d. 8. April 1862.

Naar jeg tænker paa, hvor megen Uleilighed De har med mig, da synes jeg, at det maatte kunne optage et Menneskes hele Tid, og endda styrer De Land og Rige, dømmes i Ret og Uret, giver store Værker ud for mig og Andre, læser Alt, hvad der udkommer, omgaaes med Deres Venner, uden at tale om det meget Andet af Deres Virksomhed, som jeg ikke er inde i. Hvorledes bærer De Dem ad med alt dette? Tak for Abælard og Heloise! Hvem maa disse to ulykkelige Elskende ikke interessere? Jeg glæder mig til at læse om dem, men Tak især for Deres Omtanke med Hensyn til det store Værk; jeg er meget glad over, hvad De herom ytrer, thi sandt at sige er jeg helst frie for at rode op i alt dette og tale frem og tilbage herom. Jeg skal ogsaa nok stille M.'s Regjærlighed, ifald han har en saadan, og lade Sagen gaae i Glemmebogen.2

De spørger mig, hvorledes jeg har det? „Op og ned,“ altsaa ikke med det Redste, thi da skulde det jo bestandigt være „Op.“ Ifald det ikke var formasteligt, da vilde jeg sige som Luther, at hans nederdrægtige Majestæt Satan huserer i mit Legeme; og dog kan jeg ikke ved nøiere Eftertanke fatte, hvorfor han skulde gjøre sig den Uleilighed med mig, der desværre ikke som Luther ved mit Levnet giver ham tilstrækkelig Grund til, at han skulde forfølge mig; men det er jo en glædelig Tanke, at det virkelig lader, som om han var mig imod og finder sin Fornøi-s. 97 else i at plage mig. Det er dog en stor Trøst, at det især er Legemet, han denne Gang har kastet sig paa og ikke Sjælen, og saaledes bliver jo den legemlige Smerte til en Glæde.

W. Holst, som har været her i Dag, forelæste mig et morsomt lille Vers til Svar paa den „Sentimental liderlige“ Digter Nygaards Vers i „Fædrelandet“ til Frøken Nerudas Violiin, som skal staae i „Dagbladet“ for i Dag.1 Det er rigtig deiligt at slige Poeter faaer et passende Svar. De siger, at samme Poet engang har skrevet et Vers til mig; det glæder mig, at jeg aldeles har glemt det, længe før han ønskede at være en Violiin og intet Andet.

I Dag har jeg begyndt at ordne et og andet til mit Sommer-Ophold paa Søqvæsthuset. Naar jeg tænker paa Bonderups Skov- og Markveie, da opstiger der vel et lille Længsels-Suk, men tænker jeg saa paa Savnet, der taler til mig fra [hun] Plet, paa Nætterne i hiint Kammer, hvor den kolde Haand laae i min varme, da siger jeg til Qvæst-huset: Tak for at du vil huse mig; stundom vil vel Plankeværket om min Have her trykke mit Aandedræt noget, men da vil jeg tænke, det bør jo saa være, thi det er jo en Afskeds-Sommer fra den Plet, jeg med saa megen Kjærlighed har fredet i saa mange Aar, og hvo er ikke bedrøvet ved en Afsked. Jeg stoler paa, at De hjælper mig med at komme Sommeren igjennem, som De har hjulpet mig med Vinteren, dog, De

og mine andre Venner flyver vel bort over Havet til Bjergene og lader mig sidde ene i Reden med mine tre qvidrende Fugleunger. Næste Sommer begynder der altsaa atter et nyt Afsnit i mit Liv! Naar jeg tænker paa de Mange, jeg alt har havt i mit Liv, da er det dog vist, at et Menneskeliv ikke er kort, men langt. Bevar mig imidlertid, hvor langt eller kort mit nye Afsnit i mit Liv end maatte blive, Deres Venskab, for at jeg kan faae Tid at takke Dem for al Deres Godhed mod

Deres hengivne
Veninde.

s. 97

*Fra A. F. Krieger til Fru Heiberg.
9. April 1862.*

Da jeg sidst sendte Dem Zwingli, laae de medfølgende Ark ved Siden af, og jeg havde nær taget dem med. Men s. 98 Tiderne og Charactererne — Zwingli lige over for Abælard og Heloise — vare saa forskellige, saa jeg tænkte: det er bedre at skille dem ad. Nu kan jeg takke Dem for Deres venlige Svar paa den Frygt, jeg i Løverdags ei lod komme til Orde, men som jeg siden dog maatte lade træde frem i de Par Linier, jeg skrev til Dem.

Vil De have et Billede af den franske Revolutions Tyrannie, saa læg lidt Mærke til den Feuilletonartikel, der begyndte i „Fædrelandet“ igaar Aftes!¹ Jeg kjender ikke Originalen og veed altsaa ikke, hvorledes Fortsættelsen er, men Indledningen er ganske characteristisk.

Siden De fortalte mig, hvad den nye Medvider sagde om det hemmelige Værks Granskning i Forening med Dem, har jeg uvilkaarligt oftere tænkt derover, og jeg er mere og mere kommen til den Tro, at, hvor behageligt en saa-dan.²

Koncepten ufuldendt.

s. 98

*Fra Fru Heiberg til A. F. Krieger.
11. April 1862. Aften.*

Tak for Budskabet i Aften! Jo, Vandet gjorde godt i Dag, det er jo ogsaa det Modsatte af Satans Element, Ilden.

Det var et slemt Budskab om Byg-Forestillingerne; det vil gaae ud over mig, som ingen Byg faaer. Denne Sommer truer med at blive en Slags Vinter, hvad Theatret an-gaaer.³

Jeg har reent glemt at udtale min Ærgrelse for Dem over Rotwitts Monument; jeg blev aldeles opbragt over at læse herom forleden i et af Bladene.⁴ I et Land som vort, hvor der saa godt som ingen Mindesmærker ere for vore udmærkede Mænd, der sætter Landet med Kongen i Spidsen eet for saadan en Fyr, der kun har udmærket sig ved en eneste Ting, den nemlig, at dø i et beleiligt Øie-blik, det er dog virkelig uanstændigt. Har De læst, hvad der staaer skrevet paa hans Forside, Bagside og begge Side-Siderne af denne Kameratstøtte, som man giver Udseende af at være Folkets Røst? Det kan man kalde en Løgn, der er Forslag i, naar Vandringsmanden i Fremtiden standser foran denne Grav og læser hvad her er indhugget i Steen. Det er dog ellers det Gode ved Løg-s. 99nene, at de ere flydende og opløse som oftest sig selv i et Intet, denne staaer med kongeligt Segl fast.

Jeg har nu læst Calvins Kamp og Seier, men hvilken Forskjel paa ham og Luther! Jeg maatte atter tænke paa den Afhandling om de Dyr, Fugle, hos hvem der findes Giftstoffer, og [om] dem, hos hvem der ingen findes. Calvin hører til de første, Luther til de sidste. Ved at læse om Luther inddrikker man ligesom den friske Havluft, hos Calvin trykkes man mod Graven. Lavater siger: „Kun den glade Christen erkjender jeg for en Christen, disse Grav-og Fængsels-Christne ere de eneste Mennesker, der ere og blive mig fremmede og imod, og med hvem jeg ikke kan finde mig tilrette.“¹ Saaledes ere omtrent hans Ord, Ord, jeg for en Deel Aar siden læste med Glæde. Luthers Levnet fordrev for en Deel den Gift, der desværre ogsaa findes i min Natur; Calvins Levnet lod mig atter føle den.

Jeg har levet aldeles eensomt i Dag og ikke talt med andre end mine tre smaa Spurveunger. Anna sagde i Aften til mig, da jeg kyssede hende til Godnat: „Sov sødt Lady Johanne og drøm om en Engel.“ Jeg vil nu gaae til Ro og haabe, at hendes Ønske maa gaa i Opfyldelse. Ifald jeg ikke seer Dem i Morgen, vil jeg benytte dette Budskab til at spørge Dem, om De paa Søndag vil tage tiltakke hos mig Kl. 4, eller er De maaskee saa ugudelig, at De ogsaa om Søndagen har Møder i 8 Timer? Det haaber jeg dog ikke.

s. 99

16. April 1862.

Med Syningen gaaer det atter i Dag godt, mere behøver jeg jo ikke at sige om min Sundhedstilstand. Herrerne ane ikke, hvilket Fortrin vi have frem for dem ved Udøvelsen af disse qvindelige Sysler; at vi saaledes kan glædes ved at føie Sting til Sting for endelig at fuldende noget i sig selv saa smaat, heri ligger vel noget characteristisk for Qvinden, og jeg har ofte takket Gud over, at jeg ikke var saa stor, at jeg jo kunde finde Behag i dette Smaa, ja hvad som mere er, jeg har den Dristighed at paastaae, at ingen Qvinde ustraffet unddrager sig denne beroligende, velgjø-rende, nyttige Syssel. Hvad mon alle de store berømte Qvinder, om hvem vi i disse Aftener have læst, vilde sige til en saadan Paastand? Md. S. vilde vel sige: det er en s. 100lille Qvinde, der taler sligt ud. Md. R. vilde maaskee give mig Ret, og den russiske Dame vilde maaskee skrive et heelt Bind Bemærkninger om Syning. Tak fordi De vil lade mig høre lidt Sammenhængende om Md. Stael; det er ret elskværdigt af Dem, at De med Glæde læser for mig, det er mig en virkelig Nydelse; man har godt af, at ens Tanker føres bort fra sit eget lille jeg og hen til mærkelige Personligheders Liv og Skjæbner. Jeg har ofte selv seet slige qvindelige Figurer ved Badene, som hende Varn-hagen beskriver, og naar jeg har talt med disse sydlige Damer, da har jeg ofte havt en Fornemmelse af, at vi nordiske Damer staae saa blege og graae ligeover for dem, jeg har forekommet mig selv som en lille Pige selv i mit 40. Aar, saa overlegne have de forekommet mig, men vist er det, at det maa være stærke grove Mænd, der skal kunne dominere slige mandhaftige Qvinder, at have dem til Elskerinder maa være en egen Sag, det maa jo næsten være livsfarligt at omfavne dem.

Aften, Kl. 11.

I Formiddags blev jeg afbrudt i mit Brevskriveri, og nu er jeg træt og maa see at komme til Ro for i Morgen tidlig at fortsætte min Badekuur....

Tak for Shakespeares Værker! De forsyner mig ret med aandelig Føde. God Nat! Tak for alt godt!

Deres Veninde i den stille,
som i de urolige Uger.

s. 100

d. 24. April 1862. [rettet af Krieger til d. 23.]

Tak, min altformaaende Ven for den interessante Sending i Dag! Plaget af Besøg har jeg dog kun faaet Heibergs tre Breve læste. De rørte mig paa en Maade, paa hvilken de ikke vil røre nogen Anden, thi de mindede mig om en Tid, hvorom jeg ofte har hørt mine to Afdøde tale, en Tid, da de kjæmpede for deres Udkomme og trængte til formaaende Venners Bistand, som dog kun blev dem sparsomt tildeel.¹ Heiberg var i Grunden skikket til at være en elskværdig gavmild Millionær, og dog s. 101maatte han i saa mange Aar føle Trykket og Savnet af de kjedelige Penge, der i Grunden formaae saa lidt, naar man har dem, men saa meget, naar man savner dem.

Den lille Spille-Pause, som min Sygdom har tvunget mig til, har allerede frembragt hiin Sommer-Følelse, saa det i Dag forekommer mig høist besynderligt, at det er mig, som skal spille i Morgen Aften; jeg er allerede langt borte fra det Hele. Naar De i Morgen i Ro og Mag sidder paa Østerbro og maaskee spiser Torsk, da tænk paa mig Stakkel, som imidlertid dandser paa Linie, og bed en god Bøn om, at jeg ikke maa falde ned.¹ Det forekommer mig virkelig i Aften aldeles unaturligt, at jeg skal til den Gjer-ning i Morgen.

Frohne har været her i Eftermiddag.² Det er en velvillig rar Mand, som jeg godt kan lide. Han fortalte, at der til de øvrige Rygter om Husets Synkning, Svamp, etc. etc. ogsaa blev fortalt, at han og jeg vare i Strid og Kamp med hinanden. Folks Sladder og Usandhed ere dog aldeles utrolige.

Jeg glemte at fortælle Dem, som jeg fortæller Alt, at Bojesen³ var her igaar; jeg fandt ham ikke saa svag som Madvig. Giid han vilde skrive en Biographi af Heiberg; Ingen vilde kunne gjøre det som han. Han talte endnu igaar med Harme om Bjørnsons Digt og det Billede, som denne Blindebærte har udkastet af Heiberg i hans flauue og pjattede Digt.⁴

Treschow har været her i Aften. Han var i sit elskværdige Lune.

Nu har jeg gjort Dem Regnskab for Dagens Begivenheder. Jeg vil nu, forinden jeg gaaer til Ro, endnu engang læse paa „Slavinden” og derpaa begive mig til Ro og haa-be, at jeg i Nat kan opfylde Børnenes Bøn, om virkelig i Nat at drømme om en Engel. God Nat! Og Tak for at De glæder Dem over at glæde

Deres Veninde.

s. 101

d. 24. April 1862.

Jeg troer ikke, at jeg vil opfylde Deres Ønske at sende et Budskab i Aften. Jeg vil ikke fortælle Dem det Mindste; De skal øve Deres Taalmodighed og vente, til De kan s. 102faae et mundtligt Foredrag, thi det er jo virkelig skammelig saaledes at forføre mig Dag ud og Dag ind med at skrive og atter skrive, en Kunst jeg aldrig burde befatte mig med, med mindre jeg havde en Skriverkarl ved Haan-den, der kunde nedskrive mine smaa Tanker og Fornemmelser, siden De nu engang er saa ubegribelig, at De ønsker at høre disse skriftligt. Hver Gang jeg sætter mig ned for at skrive til en Ven, der boer et Par Gader fra mig, da er det jo den blodigste Straf, fordi jeg tilforn latterliggjorde Clara Raphael, Frøken Schwartz og alle disse mange skrivende Damer, der sendte deres Minutskud af Tanker for at faae dem hvert Minut besvarede. Og nu gjør De mig til en af disse! Skam Dem! Det er jo at vende op og ned paa min Natur. Nei De faaer intet Budskab i Aften. Det vil nu vise sig, hvor begjærlig De er paa det mundtlige Foredrag, efter at det skriftlige er afslaaet.

Jeg veed meget godt, at det er den 24. April i Dag, uagtet jeg ikke vidste, at det igaar var den 23de.

God Nat!

s. 102

d. 1. Mai 1862.

... Jeg glæder mig til at tale udførlig med Dem om det Tilfældige i Heibergs Skjæbne. Tal endelig herom uforbeholdent, vei ikke Deres Ord, det er saa kjedeligt. Jeg har ret tænkt paa vor sidste Samtale, og vi ere maaskee meere enige, end De selv troer. Hvor ofte har hans Moder og jeg klaget over den kolde Philosophie! Hvor ofte har jeg været ligesom skinsyg paa Musens Vegne over Astronomiens Enevælde; hvor ofte har jeg sukket og klaget for ham selv over, at han istedetfor at synge de deilige Sange sad Aar ud og Aar ind og skrev disse Bøger fulde af Tal og atter Tal i en slet Uendelighed, og derpaa atter bebrei-det mig min Klage, fordi jeg dømte om, hvad jeg ikke forstod, thi det var dog vist disse Studier, der holdt ham frisk og hævede ham over al Trivialitet i Aanden, dem, som befriede ham fra al Selvforgudelse og Forfængelighed, dem, som gav ham denne ophøiede Ro og forunderlige Elskværdighed i Omgang. De siger, at jeg, og kun jeg kan udkaste Billedet af denne Moder og denne Søn. Ak, hvor kan De tro dette? Gid Guderne vilde forunde mig denne s. 103Evn, da vilde et af mine høieste Ønsker være opfyldt. Jeg gribes ofte af en Veemod, en uendelig, over at jeg ikke kan det; jeg har en Følelse af, at jeg uværdig har havt den Lykke at leve i 30 Aar med saadanne to Mennesker. Det er ogsaa Synd, at den Ringeste af os Tre skulde leve længst, det burde være omvendt...

s. 103

Fra A. F. Krieger til Fru Heiberg.
6/5 62.

Nei, min kjære Veninde, Deres Tak lyder ikke fattig — den er tværtimod langt rigere, end jeg fortjener, men netop saa meget kjærkomnere. Jeg skjønner ret paa, at De under mig det smukke, karakteristiske Blækhuus....

s. 103

Fra Fru Heiberg til A. F. Krieger.
d. 10. Mai 1862.

Tak for det Tilsendte! Hvorfor skal det være en Hemmelighed, at De undertiden har været saa god at læse noget høit for mig? Kalder De det at røbe Dem?...

Jeg har i Aften gjennemlæst Heibergs Breve til mig 1854 for at see, om et eller andet heraf kan bruges. I Morgen Aften vil jeg læse dem fra 1855, gjøre et Udvalg heraf, som De skal faae at see.1 Det er næsten umuligt for mig at have nogen Mening i Valget heraf eller at sætte mig ind i, hvilken Interesse disse maatte have for Andre. Med megen Veemod har jeg atter læst disse Breve fra en Tid, der var saa tung for os begge i meer end een Henseende. Hvor levende dog slige Breve formaae at bringe Billedet af den, der skrev dem, for vore Øine! Intet er istand dertil i den Grad som slige Breve. Hvor brændende bliver ikke Ønsket om endnu engang at kunne modtage et Brev, endnu engang at kunne have en Samtale! Afsluttet! Forbi! Forbi! Ak, min kjære Ven, det er haarde Ord at udtale for sig selv. Disse Breve bliver mig kjærere for hver Gang jeg læser dem, og jeg takker Gud for hiin Sygdom, der tvang mig til at reise til et Bad, uden den havde jeg nu ikke denne Erindring, disse Breve.

s. 104Nu vil jeg prøve paa at sove ovenpaa denne Læsning, det vil næppe blive let. God Nat! Tak for Deres Venskab, Deres Deeltagelse.

s. 104

d. 19. Mai 1862.

Det er paa min Begjæring, at M. har sendt Dem Brevene.¹ For Dem ere mine Runer ikke ubekjendte, uagtet, jeg tilstaaer det, at det er med en Forlegenhedsfølelse, at jeg tænker mig Dem granskende i dem. Jeg sender Dem endnu et Brev af Heibergs; M. lod nogle Ord falde, som gjorde, at det maaskee kunde ønskes at benytte noget af dette hans Brev.

Jeg er hjemme i Aften, ifald De vil mig noget, og jeg er ogsaa hjemme, ifald De intet vil mig.

s. 104

d. 21. Mai 1862.

Jeg er hjemme i Morgen, De er altsaa velkommen.

Jeg har ikke saa lidt at skrive til Dem om, men jeg er saa dum i Aften, at jeg ikke kan samle mine Tanker, og det er jo ogsaa bedre at tale derom, naar De, som jeg haaber, kommer i Morgen.

De beder mig om at læse det Brev, jeg selv synes saa godt om? Ak jeg er et letsindigt, eller rettere sagt, et ubesindigt Fruentimmer, hvis Tanker „vælder og hvad de burde tie med fortæller“. Hvis jeg reiser i Sommer, skal De faae det og maaskee et Par til. God Nat! Drøm om en Engel! dog det er sandt, De drømmer jo aldrig.

s. 104

26. Mai 1862.

... Martensen var her i Dag for at sige mig Farvel. De har jo faaet nye Breve, hvoraf i det Mindste eet kan bruges? Jeg fik Stikpiller af ham i Dag, fordi jeg var Skandinav, paavirket af en vis Indflydelse paa mine Anskuelser. Det er en underlig Skjæbne jeg har, at man aldrig troer, at mine Meninger udspringer af mine egne Anskuelser. Den gode M. var forresten god og elskværdig....

s. 105

d. 31. Mai 1862.

Jeg svarer Dem i Dag paa Deres Brev igaar, thi jeg var saa betaget i Aftes, at jeg maatte skynde mig i Seng Kl. 10. Det var en suur Dag igaar; jeg befandt mig ilde hele Dagen og blev dertil fra Morgen til Aften plaget af Knusere og Knuserinder, ja der er visse Dage, der ere udseete til vor Plage i den Retning; det er vel en naturlig Sympathi, at slige Plageaander beslutte at overfalde En paa samme Dag. I Dag lader det til, at jeg har det noget bedre. Takket være alle Guder, at Saisonen slutter i Aften, og det med et Bal og med „Beskjærm vor Konge store Gud“ — for al Galskab, burde føies til. Og nu til vore Forretninger.

De to Breve ere jo temmelig ubetydelige fra Heiberg til Hansen og Frue, men fra det smukke Synspunkt, hvorfra De seer dem, kunde det vel forsvares, at de bleve optagne.¹ Jeg var med til Hansens Jubilæum. Det rørte Heiberg og mig at see det gamle Ægtepar blive gjenviede i den smukke Kirke, hvor vi i 1831 stod for dette samme Alter. Jeg tænkte hiin Dag med Glæde paa, at ogsaa vi to endnu engang skulde drage til Slangstrup til vort Guldbryllup. De to eneste Gange jeg har seet Slangstrup Kirke var saaledes til Bryllup, den tredie Gang i samme Anledning var det ikke Himlens Villie, at jeg skulde komme der.

Hvad Uddraget angaaer af Brevet til Fru Kellermann, da maa De om, hvorledes det lod sig gjøre, og derfor sender jeg Dem Brevene tilbage.² De seer, De har en daarlig Hjelp i mig. „Elverhøi“ er først ude Kl. 11, eller rettere sagt jeg kan først være hjemme til den Tid; vil De nu ulei-lige Dem til mig efter Forestillingen i den natlige Time, da haaber jeg at være saameget ved Kræfter, at jeg kan tale ordentlig og sammenhængende med Dem. Paa Onsdag har jeg lovet Tillisch at spise hos ham med Børnene, og hvis Veiret tillader det, at kjøre ud med dem efter Bordet. Saaledes er Mandag ogsaa optaget. Har De altsaa Mod til det natlige Besøg da kom.

s. 105

d. 1. Juni 1862.

See, det kan man i Sandhed kalde interessant at faa et Budskab Aaret, førend man er født, altsaa 1811. Ja see De s. 106kun forundret ud! Paa Deres Budskab i Dag staar d. 1. Juni 1811!! Hvis Efterverdenen engang — og intet er jo umuligt under Solen — finder dette Brev, skrevet til Johanne Luise Heiberg 1811, tænk hvilken Forvirring, hvilke Kampe der kan opstaae om mit Fødselsaar, det er jo uberegneligt, hvad et saadant Brev, skrevet af en af Tidens paalideligste Mænd, i sin Tid kan lede til; hvilken Forvirring et saadant Aarstal kan afstedkomme. De kan vel fatte min Triumf, da jeg opdagede dette Aarstal paa Deres Brev; jeg har dog kun gjort mig skyldig i gale Daturner i den samme Maaned og er strax af Dem blevet tilrettevist for denne Brøde, men naar De engang imellem begaaer en Feil, da gjør De den grundig. De troer ikke, hvilken Glæde De har gjort mig ved denne Unøiag-tighed, tænk hvad jeg herefter har Bet at tillade mig, uden at De har Bet til at lee mig ud! Men det er i Grunden skammeligt at skrive et Brev til Johanne Luise Heiberg 1811 og saaledes

gjøre mig til en gift Kone, inden jeg er født. De kan vel see af min onskabsfulde Glæde over Deres Aarstal, at jeg i Dag har det godt, thi kun naar man er rask, er man ond, Sygdom gjør En strax frommere. Og nu da jeg har udøst min Ondskab, saa lad mig nu udøse min Taknemmelighed for alle de venlige Ord, alle de hjertelige Ønsker for Deres hengivne Veninde. „Nei, ikke Alt jeg tabte, da slig en Ven jeg i min Nød beholdt.”

De bebreider mig, at jeg fortrød min aabne Udtalelse; visselig hører det til Venskabet Velsignelser aabent at turde udtale sine Tanker, Meninger, Anskuelser, Følelser, men, det var vel smukkere kun at gjøre en Anden opmærksom paa det Gode hos et Menneske end at belyse Træk i Sjælen, hvis betænkelige Linier maaskee aldrig havde tiltrukket sig Opmærksomheden. Dog jeg har nu udtalt det og vil gjentage, at en slig Yttring vilde jeg lade passere hos en 16-aarig Pige, som en Kaadhed, og naar hun sagde: „Lad dem dø alle omkring mig, hvad gjør det,” da kunde man vel fristes til at svare en saadan ung Pige med Digterens Ord: „O, Bagnhild du er saa ung og saa haard, betænk at Ingen kan vide, om Gud gjør altid dine Kaar saa blide,”¹ men naar en udviklet Qvinde, prøvet i Livets, i Smerternes, i de store Sorgers Skole, hvem Døden har berøvet en kjær Ægtefælle, et elsket Barn og kjær Søster for ganske kort Tid, siddende endnu i sin s. 107 Sørgedragt, siddende ligeover for den Mand hun saa nylig har knyttet sig til med fornyet Haab til Livet til Fremtiden og — lad mig være frimodig nok til at udtale det for Dem — bærende under sit Hjerte et andet Haab, hvis Opfyldelse bringer en Qvinde til at siddre, naar en saadan Qvinde ligeover for denne Mand, for dette Haab udbryder: „Jeg ønsker at leve i tre hundrede Aar, hvad gjør det om Alle omkring mig døde”, ja hvad Navn skal man da give en saa unaturlig Udtalelse, hvor er det muligt, at den kan komme over de Læber, der saa nylig — thi det maa man jo antage — have besvaret en Mands inderlige Følelser, de Læber, der saa nylig anden Gang har udtalt hiint høitidelige Ja for Guds Aasyn! Jeg tilstaaer Dem altsaa, at enten betyde disse Ord ikke andet end en Lyst til at sige noget, der ikke er meent, men som klinger piquant uden at være smagfuldt, eller er det meent, ja, — — da er her en Raahed i Sjælen, jeg ikke kan gjøre for, at jeg gyser noget tilbage for. Dog Gud er taalmodi-gere med os Mennesker, end vi ere med hinanden indbyrdes, saa jeg haaber, at han ikke tager hende paa Ordet og atter lader hende prøve, hvad det vil sige at staae ene berøvet dem ved Døden, der have knyttet sig til hende. Men Dem, min kjære Ven, vil jeg bede, at naar De stundom hører slige Yttringer af Deres Vens Veninde, da modsig dem og lær hende at indsee, at slige formastelige Ord ere som de Kugler, man skyde paa et Gjenfærd: de vende tilbage og saare vort eget Bryst tidligt eller sildigt. Ved slige Leiligheder er det, at vi Alle skulde være Præster, at tie og lee af saadanne Yttringer er Synd, thi Taus-heden og Bifaldet opmuntrer til at gaae videre, hvorimod et lille velvalgt tilbagevisende Ord kan ofte være af uberegnelig Nytte hos et Menneske, der kan vækkes af Ordet til Eftertanke. Hvilken Nytte vilde hun ikke have af at have en Qvinde, som Heibergs Moder daglig om sig, det vilde ikke være hende behageligt, men hvilken Nytte for hende!

Bliv nu ikke utaalmodig over Alt, hvad jeg her har skrevet, det er Dem selv, som er Skyld i denne lange Udvikling, det maa De betænke, og jeg har betænkt, at jeg maa finde mig i, at De anseer denne min Udtalelse for eensidig, dog, Ingen kan lægge en Alen til sin Høide, som man siger, og jeg kan ikke see dette med andre Øine.

s. 108 Og nu God Nat! De maa jo have haft en deilig Dag paa Landet, god for Øinene og jeg vil haabe for Sindet; ogsaa jeg har haft en behagelig Dag og nydt det gode Veier. I Morges drak jeg og Børnene vor Morgendrik i Haven, hvor Blomsterne duftede. Fuglene qvidrede og de glade søde Børns Kjærlighed ret gjorde mig godt, jeg var virkelig i Morges let og — — — jo jeg syntes glad i mit Sind. I Morgen skal jeg jo i Skoven og skal da tænke paa Dem, der slider og trætter Deres Øine med at arbeide for Deres

hengivne Veninde.

Søndag Aften 1811.

s. 108

d. 5. Juni 1862.

Tak min kjære Ven for det Tilsendte. Jeg synes ikke, at der er nogen Grund til at udelade de omtalte Linier, de indeholde jo intet fornærmeligt mod de Paagjælden-de, og de bidrage — synes mig — til at give Brevet Liv.

Er det med Villie, at De har udeladt Frøkenens ... F.1, der fandt Behag i den grønne Vest? Baade hende og flere Andre i den Kreds, hvori samme Vest gav daglig Anledning til Spøg og Latter, vil det mere at see, at det er deres Kreds, her omtales. Dog gjør som De vil, Tingen er jo ikke vigtig.

Har De bemærket, at der staaer i Brevet til Martensens, „vort to Ugers Ophold i Marienbad?”² Staaer det virkelig i Heibergs Brev? To Uger? Om det var 4 eller 5 Uger vi opholdt os i Marienbad, kan jeg ikke med Bestemthed sige, men at det ikke var to, anseer jeg for afgjort.

Børnene og jeg havde en ret fornøielig Dag paa Sølyst igaar. De unge Suhrs vare meget elskværdige og fulde af Opmærksomhed imod mig.³ Det var første Gang, at jeg efter de Gamles Død atter sad ved dette Bord i den be-kjendte Stue, omgivet af alle de bekjendte Gjenstande, der alle ere mig som gamle Venner; disse

sjælløse Ting mindede mig saa stærkt om de Sjæle, der have taget Afsked fra Jorden. Den gode Suhrs Hengivenhed for mig traadte mig saa levende imøde. Gud være lovet, min kjære Ven, at jeg kan tænke paa dette Venskab med en Følelse, hvori ingen Bitterhed, ingen Selvbefreidelse, ingen Anger blander sig. Ved Bordet vare mine Tanker hos alle s. 109de Afdøde, men især, ak! For første Gang sad jeg her uden Heiberg, han, der saa ofte havde oplivet Samtalen ved dette Bord med sin Humor, sin fine ridderlige Conversation. Hvor ofte have han og jeg ved dette Bord hemmelig nikket til hinanden og i Stilhed drukket en Skaal sammen. Alle disse Tanker stormede ind paa mig, mit Hjerte svømmede i Veemod, og jeg havde Møje med at samle mig saa meget, at jeg med Anstand kunde tage Deel i den almindelige Samtale; det gik imidlertid dog nogenlunde, men da Etatsraad Schiern¹, der sad ved min ene Side, med eet begyndte at tale til mig om Heiberg, om Alt, hvad han og andre unge Mennesker fra hans Tid skyldte hans dannende Paavirkning, og i hvor høi Grad hans egen Hengivenhed og Beundring for Heiberg i Aarenes Løb var tiltaget, da, ak, da lode mine Taarer sig ikke længer holde i deres Leie om mit Hjerte, men steg op i Øinene. Den stakkels Schiern blev ganske forskrækket over, hvad han havde fremkaldt, blev selv ganske blød og tau. De maa dog ikke af, hvad jeg her fortæller Dem, tro, at jeg har givet en Scene ved Bordet igaar, Ingen uden Schiern bemærkede dette, og jeg blev ogsaa hurtig Herre over min Stemning i Henseende til det Ydre.

Jeg er saa ene her i mit Hjem; de tre søde Børn ere, Gud være lovet, for unge til, at man kan meddele dem sine triste Tanker og Følelser, men det gjør godt at udtale disse, og derfor maa De i dette som i mere staae mig bi; jeg veed jo, at De gjerne deler baade Glæder og Sorger med Deres

hengivne
Veninde.

Vi sees vel i Aften?

Clemens Petersens gjentagne Kogen Suppe paa den gamle Pølsepind, uden at saameget som en ny Gulerod paa Suppen har gjort den friskere — har kjedet mig.²

s. 109

Første Pintsedags Aften 1862.

Jeg vil begynde mit Budskab i Aften og fortælle Dem lidt om Dagens Gang, Hændelser og Følelser. Denne første Pintsedag har været en god uskyldig Dag. Jeg begyndte Dagen med at gaa i Vor Frelzers Kirke; da jeg traadte s. 110ind i Kirken, blev jeg overrasket og rørt over at see den smukt pyntet med det unge Foraarsløv paa alle Stole, og Alteret skinnede af Guldregn, Syrener, Hvidtjørn og alle de smaa Pintse-Propheter, der i denne deilige Aars-tid udgjør vor Glæde. Jeg modtog med en virkelig Opbyggelse Velsignelsen. Disse Ord, der endnu lyder uforandret til os fra de første Christentider, forfeile aldrig deres Virkning paa mig, kun gjør det mig ondt, at denne skønne opløftende Velsignelse lyder to Gange i Gudstjenesten, først fra Prædikestolen og siden fra Alteret. Gjentagelsen af noget saa vigtigt svækker Indtrykket; jeg vilde, at de kun skulde udtales eengang og da fra Alteret og ikke iforveien fra Prædikestolen. Jeg klagede engang herover for Martensen, og det lod paa ham, som om han syntes, at min Klage ikke var saa ganske dum. Ved Udgangen i Kirken stod hiin stakkels unge Pige, hvis Ideal ikke har kunnet hæve sig høiere end til min Person. Ved min Hjemkomst forefandt jeg de skønneste Blomster, som hun selv havde afleveret ved min Dør. Børnene ventede med Længsel paa min Hjemkomst, og nu satte vi os alle 4 ned i Haven og nød vor Morgendrik, efter at jeg først med Glæde havde modtaget og læst Deres venlige Budskab til mig. Vi gav os nu alle 4 til at være Gartnere og pillede Ormene af de stakkels Bosenknopper, hvis Hjerter næsten alle vare naaede af de fæle Orme, hvoraf der i Aar er en usædvanlig Mængde. Det er underligt, at Naturen frembringer Noget, der i samme Øieblik tilintet-gjør noget af det skønneste, den frembringer. Mine tre Smaa og jeg har ved vor Flid i Dag reddet mangan en Bose fra dette fæle Kryb. De troer ikke, hvor flinke de tre Smaa vare ved dette Arbeide. Efter et Par Timers Arbeide kom den gode Madvig, der selv saae foraarsglad og pintse-uskyldig ud; han var saa hjertelig og venlig; Gud lade os længe beholde dette elskværdige Menneske iblandt os! Efter Bordet fortsatte Børnene og jeg vor Kamp mod det Onde; da vi endelig vare træt, satte vi os i den saakaldte Dagligstue under Lindetræerne, en Plads, som ved Deres Læsning forleden for bestandig vil staae fast i min Hukommelse. Ogsaa hvad jeg i Eftermiddag oplevede her vil vanskelig gaae mig af Glemme. Børnene vare blevne saa glade og overgivne. Sarah var i høi Grad indtagende og forundrede mig paany som sidst paa Sølyst. Hun hav-s. 111de atter en let Sommerkjole paa, og hendes Dandselyst kom tilbage. Hun smykkede sig med Blomster i Haaret og ved Brystet, hvilket klædte hende overordentligt smukt. Hun opførte formeligt smaa Scener for mig, hvori hun snart forestillede Een, snart en Anden. Tilsidst sagde hun, at hun forestillede en lille fattig Pige, der om Natten skulde gaae i en mørk Skov for at finde en Urt, der kunde helbrede hendes syge Moder, en Phantasie, som vist var opkommet hos hende ved min Fortælling i Sommer om „Kirkeklokken i Farum”.¹ Hun tog nogle smaa hvide Stjerneblomster og lagde dem paa Jorden langs med Træerne; da jeg spurgte hende, hvad dette skulde forestille, svarede hun: „Den lille Pige er saa bange for at gaae i den mørke Skov, derfor falde nu Stjernerne ned fra Himlen og lægger sig paa Jorden, for at hun ved deres Lys kan finde Vei.” Er det ikke besynderligt af et 8-Aars Barn? Og da nu hun og de to andre Smaa, som ogsaa havde pyntet sig høist phantastisk med Blomster, dand-sede let og yndigt til min Sang, da blev jeg ganske rørt ved dette Syn og maatte tænke paa mine Barndoms-Drømme om Alferne, der omsvæve mig.

Giid De havde staaet i Skjul bag et Træ og seet dette Syn, det var virkelig det yndigste, jeg længe har seet. Og da jeg nu i Aften lagde dem i deres Seng, og Sarah faldt mig om Halsen og med en for et Barn besynderlig Inderlighed sagde: „Lady Johanna! Lady Johanna! Du veed ikke hvor meget, hvor meget jeg holder af Dig”, og de to Smaa raabte: „Ogsaa jeg! Ogsaa jeg!” O min Ven, hvor kan jeg da andet end takke Gud for hans Godhed imod mig! Har jeg da nu ikke Bet i at kalde denne første Pintsedag for en god og uskyldig Dag? Hvorledes har Dagen været for Dem? I Skoven har De holdt Deres Pintse.

„Pintse Morgen, o hvor skøn,
„Skoven vinker lysegrøn etc. etc....

Jeg vil nu gaae til Bo. Jeg har jo nu aflagt mit Begn-skab over Dagens Begivenheder; jeg vil ikke gjøre Undskyldninger over dette lange Børne-Brev, jeg veed, at De har Hjerte og Sindelag til at modtage, hvad jeg giver, det være sig stort eller smaat. God Nat! I Morgen skriver jeg endnu Et og Andet til Dem især om en Sag, der ligger mig paa Hjerte.

s. 112

Fra A. F. Krieger til Fru Heiberg.1
Foraar. [1862.]

Mennesket har ikke altid godt af at følge sin Lyst — alt-saa blev jeg hjemme i Aftes istedenfor at gaae ud paa Sø-qvæsthuset. Men takke Dem maa jeg dog, fordi De undte mig den lille Meddelelse om Deres Offer. Det var med en underlig Følelse, jeg hørte Elisabeth sige: „Det er ei første Gang, jeg er besvimet.” Jeg kunde derfor med Sandhed sige, hvad De selv for nylig sagde, da De havde fortalt mig en Hemmelighed: jeg havde Samvittighedsqval — (fordi jeg havde bedt Dem om det lille Budskab,) — og dog syntes mig, „det havde været Uret, hvis jeg ikke havde gjort det.”

Fra Hertz har jeg faaet et Svar, som jeg har sendt Martensen.² Han maa være af Steen, tykkes mig, dersom han er døv for Hertz's indirecte Bøn for Optagelse af Brevet om den eneste Feil. Jeg vedlægger M.'s Brev af D. D., uagtet De taler med ham idag; imorgen Aften haaber jeg at kunne tale med Dem om eet og andet af de Breve, De forleden betroede mig.

Ventelig har Frøken Beyers Brodersøn sendt Dem hendes sidste biographiske Værk. Hvis det er sendt Dem uden Bemærkning, vil jeg bede Dem see S. 29—31.³

s. 112

Fra Fru Heiberg til A. F. Krieger.
d. 12. Juni 1862.

Tak min kjære Ven for den nye Gave af Heibergs Breve⁴ og for Deres aabne hjertelige Udtalelser til mig, men ak, De seer mig med altfor partiske Øine! De siger: bliv ikke vred? Hvor skulde jeg kunne det, ikke Vrede men vel en dyb Ydmygelse griber mig ved Ord som Deres om mig Stakket, og vel kan det ængste mig baade for Deres og min egen Skyld, om De ikke er i en Illusion, som det vilde være smerteligt at vækkes af, som af alle Illusioner. Vær ikke saa mismodig i disse Dage, betænk at en Plante trænger til Tid at voxte i, forinden den kan sætte Blomst og Frugt, og de unge Spirer i Norden har jo dog virkelig skudt et godt Stykke i Veiret siden 1845, hvilket disse s. 113 Dages Stemning jo er et Beviis for; husk paa, at ere først de Mange der, da er det kun den Ene, der ventes paa, og hvem kan sige, som Paludan-Müller saa smukt sagde i Aften i Prologen, om ikke denne Ene alt staaer i vor Mitte?¹ I Historien gjælder det, fremfor i noget Andet, at Tusind Aar kan være som een Dag og een Dag som Tusind Aar. Det gaaer med de historiske Begivenheder som med en Blomster-Knop; længe holder den sine Blade tæt sluttede men groer i Stilhed, da kommer en Solstraale, en mild Regn, og med eet revner det faste Lukke, og vi forundres over, at den staaer fuldt udsprungen for vore Øi-ne, og hvis vi da kunde spørge den: „hvorfor sprang Du ikke før ud?” da vilde den svare, om den kunde: „fordi Tidens Fylde endnu ikke var der.” Jeg haaber saa vist, at Forsynet vil være god imod os, alt tyder paa Liv og ikke paa Død, men vi maa være taalmodige og vente paa Solstraalen, paa den milde Regn, der skal aabne Knoppen.

Kom nu og spiis med mig i Morgen Middag, saa vil vi tale om dette og meget andet. Og Tak nu, min trofaste Ven, for denne Vinter, hvori saa mangt et venligt Budskab fra Dem, saa mangen en kjærlig Omsorg for mig ret har hjulpen paa min Tilværelse, ja hjulpen i den Grad, at jeg sandelig ikke veed, hvad der var blevet af mig uden denne Hjelp.

Klokken er mange, og jeg vil nu sige Dem God Nat. I min Aftenbøn vil jeg ret bede Gud om hans Bistand, baade for det store Hele og for os enkelte Mennesker; han har saa ofte hørt min Bøn, De skal see det hjælper.

Altsaa i Morgen Kl. 4 venter

Deres hengivne

Veninde.

s. 113

d. 15. Juni 1862.

... De skal altsaa til Lystighed i Tivoli? Hvorfor vil De først komme ved Caffen? hvorfor ikke ved Suppen, og skulde denne maaskee udeblive, da er De jo vant til at tage tiltakke ved mit tarvelige Bord; at mine tre Graaespurve og jeg seer Dem med Glæde, veed De.

s. 114 Senere paa Aftenen.

Kl. gaaer til 12, nu staaer Maanen op, og nu vil jeg gaae hen at lægge mig. Jeg kommer lige op af Haven, hvor jeg har vandret i den eensformige Kreds, medens mine Tanker ogsaa i Eensformighed have vandret i Kredse og have gjort mangt et Spørgsmaal, som er og bliver ubesvaret. Jeg studsede ved pludselig at see Lys i Heibergs Værelse paa anden Sal; det er jo ganske naturligt, eftersom min Brodersøn¹ nu beboer dette Værelse, men det er dog første Gang, at jeg efter Heibergs Død har seet disse Vinduer oplyste fra Haven. Hvor ofte har jeg saa-ledes som i Aften vandret eensomt i Haven og holdt Øie med, om Lyset sluktes, et Tegn paa, at Heiberg da kom ned til Theebordet eller for at begive sig til Ro, hvor utaalmodig var jeg ofte, fordi han opsatte det saa længe, hvor ofte var jeg vred paa Stjernerne, fordi de unddrog mig hans Selskab; i Aften var jeg ikke utaalmodig, men veemodig! Det er en bitter Tanke, at de Afdøde ikke er os nær i saadanne Øieblikke, ikke føler eller veed vor Stemning, dog hvem veed? ...

s. 114

d. 18. Juni 1862.

... Hvorledes skal det gaae mig i fem Uger, naar jeg ikke kan meddele Dem Dagens smaa Begivenheder? Det er besynderligt, men jeg troer aldrig, at jeg kunde faae saa megen Fortrolighed til en Kvinde som til en Mand. Er det naturligt eller unaturligt? Jeg troer hverken paa deres Taushed eller paa deres Evne til at opfatte det Betroede, det er vist en ubillig Dom, men saa ofte jeg i mit Liv har nærmet mig til en saadan Fortrolighed med en Kvinde, har de stødt mig tilbage, enten ved Mangel af Opfatning, eller, hvad som værre er, ved Mangel af Fiinhed. Ingen af disse Mangler har imidlertid Fru M., og dog kan jeg ikke skjænke hende min fulde Fortrolighed, Feilen ligger dog vist hos mig selv.² Sagen er, at jeg maatte finde en Kvinde, som i alle Henseender stod over mig, i Menneskekundskab, i Verdensanskuelse, i indre Dannelselse, og det er altsaa min Ubeskedenhed, som gjør, at jeg ikke kan faae dette Syn paa dem, jeg har mødt paa min Vei. Det er stygt, og jeg dadler mig ogsaa s. 115 selv herfor. De, som nærmest kunde kaldes mine Veninder, de seer op til mig, og det er det, jeg ikke kan bruge, jeg vil see op til dem. Maaskee jeg ogsaa trænger mindre end de Fleste til at tale om mine indre Anliggender, maaskee — dog alle disse Betragtninger ere forfængelige, og jeg vil derfor afbryde dem. ...

T. var hos mig i Dag, og jeg mærkede ret Forskjellen paa hans og Hanses Dannelselse i Anledning af „Brevene”.¹ Men dog holder jeg af ham, der er et elskværdigt Gemyt i ham.

God Fornøielse paa Østerbro.

Deres taknemmelige og hengivne
Veninde.

s. 115

d. 22. Juni 1862.

... Tak for Morgenhilsenen! Mon Qvindens sociale Stilling virkelig nogensinde skulde forandre sig i den Grad? Hvilket Held for mig, at jeg, efter al Sandsynlighed, da ikke færdes hernede; en Tosse er jeg i Qvindens nærværende Stilling, men hvad vilde jeg da være, naar al den Lærdom krævedes. At Forfatteren er A. S. er uden for al Tvivl.² De sagde: God Morgen til mig, nu siger jeg God Nat til Dem! Drøm om en Engel, det bliver alt-saa ikke om A. S.

s. 115

d. 25. Juni 1862.

Tak for Dagbladets knebne Anmeldelse af Heibergs Breve.³ De klager over, at kun saa faae have Øie for Totaliteten? Jeg klager ikke længer herover, jeg forundres, naar denne Evne en enkelt Gang træder mig imøde ved denne som ved andre Ledigheder.

Ja, jeg seer, at Goethe har udtalt disse Ytringer om sig selv som Tragedie-Forfatter, men jeg vedbliver at sige, Goethe skrev ingen Tragedie, fordi han ingen kunde skrive. Naar De inddeler de to

Digterindividualiteter i de objective-kritiske og de subjective, da har De vel Bet i, at der gives disse to Arter af Digternaturer, det kan vel ikke nytte at nægte det, men netop fordi Goethe hører s. 116 til de Første, skrev han ikke og kunde ikke skrive en Tragedie. Mon i det Hele taget en kritisk Digternatur har skrevet en Tragedie? Mon der ikke hører en umiddelbar Begeistring, fri for alle kritiske Tilløb, til at skrive en Tragedie? Mon ikke den kritiske Natur vilde blive forlegen over sine egne Stormskridt og ved Kritiken herover blive afkjølet, hvor han uafbrudt skulde være i Flamme? Jeg veed ikke, men det veed De og maa sige mig det, om der er Exempler paa, at en kritisk Natur har været Tragedie-Digter. Jeg tænker mig forgjæves om efter et Exempel imellem dem, jeg har den Ære at kjen-de. For mig er det en Umulighed at tænke mig Goethe skrive en Kong Lear, ligesaa umuligt som at en erotisk Tenorstemme skulde kunne tage de dybe Bastoner. Dog, maaskee er Alt, hvad jeg her yttre Snak, hvorover man kan slaae en Streg.

Jeg befinder mig i Dag meget bedre, en Følge af en god Nat, hvori jeg har sovet. Jeg tror De var min Doctor igaar, ligesom De jo paastaaer, at jeg undertiden er Deres. Jeg har været aldeles frie for Besøg i Dag, formodentlig fordi jeg i Morges beredte mig paa at modtage en Deel, ligesom man jo sjældent faaer Begn, naar man forsyner sig med Paraply. Jeg har tilbragt det meeste af Dagen i Haven med mine tre Graaespurve og har endogsaa haft den Glæde at befrie en Svale fra at qvæles, der sad fast imellem to Grene. Jeg blev saa glad, da jeg saa den flyve, jeg var formelig i Angst for, at den skulde ligge død for mine Fødder. Det Første, der mødte mit Øie om Morgenen paa den Dag, Heiberg døde, var en død Svale, mit Hjerte bankede derfor i Dag ved Tanken om en Gjentagelse af dette Syn; jeg troer derfor, at den stakkels Fugls Glæde over atter at kunne sprede sine Vinger og svinge sig op i Luften ikke var større end min. Den saa paa mig med saa rørende Øine, da jeg hjalp den løs, at jeg anseer denne Dag som godt benyttet.

God Nat! God Fornøjelse paa Broen og megen Nytte af Vandringen hjemad.

Deres hengivne
Veninde.

s. 117 Det er skammeligt, at jeg har glemt, at jeg jo dog har haft et Damebesøg i Dag, men det var kort og beskedent, derfor er det gaaet mig af Glemme. God Morgen thi nu gaaer Klokken til 1.

s. 117

(d. 1/7 1862.)

Min kjære Ven! Skulde Enden dog blive, at De aabner denne Pakke, thi jeg veed jo af Erfaring, at naar De ret beder, kan jeg ikke sige et kraftigt Nei! Læs da disse stakkels fattige Breve af mig med Overbærelse, baade i Henseende med Indhold og Form.¹

Naar De i Brevene fra 1855 maatte synes, at jeg har været uartig, da betænk Tidspunktet, hvori de ere skrevne, alt hvad i denne Tid havde stormet ind paa mig; meget heraf kjender De, men mange Smerter havde jeg i denne Tid, som De ikke kjender, og som De vel maatte kjende for at forstaae min triste modløse Stemning.

s. 117

(d. 5/7 1862.)

... I Marienbad glæder jeg mig til den første Efterretning fra Dem, man kan ikke leve af bare Børne- eller Engle-Conversation, man trænger ogsaa til Een, hvori Fanden har en lille Finger; dog det er ikke smukt, at jeg i dette Brev nævner den fæle Mand; for at gjøre ham uskadelig, vil jeg derfor nu henvende mig til Englene og bede dem bringe min trofaste Ven noget godt i min Fraværelse, men fremfor Alt vaage over ham og bevare ham for hans

taknemmelig hengivne
Veninde.

De maa ikke lee af de Chokoladekager, jeg sender. Naar man sidder og arbejder og synes, at man trænger til noget, uden egentlig at være sulten, da er det meget hensigtsmæssigt at tage en saadan lille Kage.

Fra Begyndelsen af Juli til sidst i August 1862 opholdt Fru Heiberg sig sammen med sin ældste Adoptivdatter Sarah og sin Tjener Hans Bøge i Marienbad, hvorefter hun i et Par Uger var sammen med Krieger i München og andre Steder i Sydtyskland. Af Fru Heibergs Breve fra Kuropholdet er de fleste almindelige Udtalelser om andre Gæster og lign. udeladt.

s. 118

Marienbad, d. 12. Juli 1862.

Kjære Ven! Jeg havde Lyst til at sende vedlagte Brev til T[reschow]¹ i Norge. Hvis det kan afsendes i den

Form, hvori det er skrevet, uden at jeg behøver at skamme mig altfor meget herover, da læg det i en Convolutte og bed min Broder besørge Udskriften og sende det afsted. De seer heraf, at det ikke er min Hensigt at trygle om hans Bistand, men snarere eller kun, at gjøre ham lidt betænkelig. Og dog, saaledes som jeg kjender dette besynderlige Menneske, var det ikke umuligt, at Brevet netop kunde gjøre en Virkning paa ham i god Retning. Dog maa De ikke glemme, at det ganske beroer paa D e m, om De vil sende det bort eller ikke. Hvad Virkning hans Adfærd har gjort paa mig, vil han nok kunne læse mellem Linierne, og det er kun dette, der ligger mig paa Hjerte, at han skal fornemme.

Jeg har det ret godt, men Veiret her er afskyeligt, og det klæder ikke Marienbad saaledes at fælde Taarer fra Morgen til Aften. Det har glædet mig i Dag ved Brønddrikningen at see de kjendte Steder igjen. Oberst Irgens fra Norge, en Mand jeg lærte her at kjende 1854, er her atter i Aar og henvendte sig strax til mig.² Det er en net og fornuftig Mand. En Datter af afdøde General Ewald, der er bosat i Norge, modtog mig med saa megen Hjertelighed ved Brønden i Morges og var saa lystig, at det ordentlig gjorde godt. Hun hedder nu Fru Gerner. Desværre reiste hun alt herfra i Eftermiddag. Hun var nær aldrig bleven færdig med at sige mig Farvel, den venlige Kone. En engelsk Herre forærede Sarah en uhyre stor deilig Bouquette Blomster, hvilket gjorde hende meget lykkelig. Saaledes var jo Begyndelsen god. Jeg lever virkelig ogsaa i Haabet, at Cuu-ren vil bekomme mig vel. Jeg hilste Kilden i Dag som en gammel Ven, der alt flere Gange har skjænket mig fornyet Kraft. Gud, hvilken Samling af stygge Mennesker man dog seer paa saadant et Badested! Sarah udraaber den ene Gang efter den anden: Uh! hvor de er grimme! A. S.s Anmeldelse af Brevene er jo ganske net.³ Saa meget er dog vist, at hun skriver bedre end de andre Blades Herrer.

Jeg har været ganske rørt over atter i Dag at læse Deres Brev fra 8. Juli. Jeg kan næsten ikke taale at tænke, at De s. 119 har maattet tale med den hovmodige T.¹ Jeg kjender ham, naar hans Hovmodsdjævel har Sæde hos ham! Jeg er taknemmelig over det Offer, De har bragt mig ved at henvende Dem til ham. Hvor det dog er forfærdeligt at være saa gammel og saa forfængelig, thi at hans Modstand i vor Sag reiser sig af saaret Forfængelighed, derom er jeg overbeviist. Gud fri os Alle fra det Onde!! Da jeg i Aftes i Sengen tænkte med Vrede paa ham, da overfaldt der mig tillige en Medlidenhed med ham, tænk dog! Saa nær ved at skulle forsage al Forfængelighed, som han ifølge sin Alder er, og dog, at sidde saa dybt i denne Verdens Jammer! Jeg fik virkelig Medlidenhed med ham. ...

s. 119

Marienbad, d. 14. Juli 1862.

I Dag skinner Solen for første Gang i lang Tid og det giver Lyst til at skrive lidt om et og andet. Jeg har forudseet, at da mit første Brev, paa Grund af Omstændighederne, kom sildigere til Kjøbenhavn, end De havde ventet, maatte Følgen blive, at jeg ogsaa maatte vente nogle Dage forgjæves paa Brev fra Dem med Underretning om, at De havde modtaget mine to Breve her fra Marienbad. Det sidste til T. er jeg forberedt paa, at De forkaster som altfor uklogt, men undertiden har man en Trang til at kaste Kløgten overbord. Jeg havde en stor Lyst i Brevet til ham ret at udbrede mig om Dem og alt, hvad Deres Bistand havde været mig, men saa tænkte jeg, det er vel ikke værd at irritere Fjenden altfor meget, og heller ikke vidste jeg, om det vilde behage Dem at omtales saaledes, som Tilfældet da var blevet. Kan De erindre, at jeg om Aftenen i Haven sagde til Dem, at T. var istand til at være os imod? De svarede lidt bebreidende: „Troer De ham saa slet!“ Jeg har saa ofte maattet høre, at jeg er streng i min Dom over Menneskene, men hvem er det, der har gjort mig streng? Menneskene selv. T. har mange gode Egenskaber, der ere adskillige gode smaa Lukafer i hans Hjerte, og ikke sjældent lader han disse være eneraadige, men kommer hans Hovmod og især hans Forfængelighed til Boret, da hjælper ingen „kjære Moder“! Da raader disse Magter, og han er istand til endogsaa at gjøre noget Slet for at tilfredsstille dem. Jeg har i tidligere Aar mod-s. 120 taget Tjenester af T., fordi det ligesom laae ham paa Hjerte at yde mig dem, men vist er det, at han er Een af dem, der har lært mig, at man skal være varsom med at modtage Tjenester af Folk; de selv huske dem kun altfor godt og kræve en evig Skat til Erstatning for, hvad de have ydet. De fleste Mennesker takke kun, idet de modtage; kun faae takke, fordi de faae Lov at give. Planen med Klosteret anseer jeg som opgivet. Det har vist forundret Mange, at det viser sig, at T. er mig imod, thi de vide ikke, i hvor høi Grad jeg har saaret hans Forfængelighed ved ikke at stille mig under hans Værge efter Heibergs Død; takket være Dem, behøvede jeg det ikke ...

Senere paa Dagen.

I Eftermiddag havde jeg den Glæde at modtage Deres Brev Nr. 3. At De vil tale med Hall, kan jeg naturligviis intet have imod, men tro mig, det hjælper ikke. Spørger Hall, hvorfor jeg ikke har henvendt mig til T., da er Svaret: jeg har talt med ham. Første Gang var det, at han svarede: „Det gaaer ikke an.“ Anden Gang begyndte T. at tale til mig først herom og sagde: „Jeg tænker meget paa Deres Sag med Børnene,“ hvorpaa jeg svarede: „Det er smukt af Dem.“ Forresten kan De jo bruge den samme Undskyldning, som jeg har skrevet i Brevet til T., at Adoptionen kom saa sildig. Men som sagt det nytter ikke. Ifald Kongen var min særdeles Ven og kunde faae det Syn paa Sagen, at T. ikke brød sig om, hvem han gav Bangsrettig-heder, da lod der sig vel ad denne Vei udrette noget, men nu er Kongen ikke min Ven; ergo er ogsaa denne Vei spærret. Sagen er, at jeg virkelig ikke har vidst, at T. var Enehersker over Vemmetofte Kloster; jeg hørte om

en Direction, men at denne bestod i T. alene, var jeg, som vel Alle, uvidende om. Hans Kulde imod mig i den senere Tid var ikke indbydende til at henvende en Bøn til ham. Tag Dem, som sagt, ikke den hele Sag saa nær og tro ikke, at den har voldet mig saa stor Smerte. T. og jeg er for denne Gang færdige med hinanden; har jeg gjort mig skyldig i en Tilsidesættelse mod ham, saa har han jo taget sin Hævn, og dermed er vor Begning sluttet. Jeg vil hellere ved denne Leilighed være i mit Sted end i hans. Plag s. 121 Dem ikke mere med denne Sag, min kjære Ven, det beder jeg Dem ret om. Min Moder havde imellem sine mange Ordsprog ogsaa dette: „Gud veed, hvad det er godt for,” og det vil jeg holde mig til, gjør De ligesaa.

Det glæder mig, at Andræ har havt Glæde af sine Sønner.¹ Stakkels Andræ! Han er jo virkelig som en Høne, der har udruget Andeæg, han staaer paa Strandbredden og klukker efter sine Unger, fordi de vil svømme. Det nytter ham ikke, naar Vingerne ere fuldvoxne flyve de bort.

Det er jo rart, at der er Udsigt til at faae flere af Heibergs Breve. Boiesens Bog glæder jeg mig til at læse, der er altid noget originalt i, hvad han kommer med.² Jeg holder meget af ham for hans Trofasthed mod Heiberg. ...

s. 121

Marienbad, d. 18. Juli 1862.

I Dag haaber jeg paa et Brev fra min „Fuldmægtig” som Svar paa nogle af de Breve, jeg har sendt. Jeg begynder derfor alt nu i Morgenstunden paa et lille budskab” til Dem. I Dag har jeg været i Marienbad i 9 Dage — et heldigt Tal — og føler, at saavel Vandet som Badene gjøre mig godt. Marienbad er dog et henrivende smukt Sted! Luften saa balsamisk at indaande, det er virkelig, som om man var Himmelen nærmere, hvilket man jo i Virkeligheden ogsaa er. Jeg kan nu nøjagtig fortælle Dem, hvorledes min Dag er indrettet fra Morgen til Aften, saa at De næsten paa Klokkeslettet kan vide, hvad jeg foretager mig. Kl. 5 om Morgenen staaer jeg op, begiver mig da med Hans til Brønden.³ Efter det næstsidste Glas Vand gaaer Hans hjem og henter Sarah, der da møder mig ved Brønden, og nu drikker jeg mit sidste Glas Vand og hun et lille Glas, hvilket bekommer hende saare vel. Efter dette vandrer hun og jeg en lang Tour imellem Bjergene, hun plukkende Blomster og Jordbær, jeg fordybet i mine Tanker. Kl. 9 komme vi hjem og nyde nu den længe forønskede Caffe og en Mængde flint Brød. Nu har jeg et lille Melletrum, en behagelig Pause. Kl. 12 gaaer jeg i Bad, hvorefter jeg da paaklæder mig, og Kl. 2 spise vi til Middag her i vore smaa Qvistværelser. Efter et Par Timers Forløb vandre vi atter imellem Bjergene, komme hjem s. 122 henvend 8, sidde da og passiare lidt, drikke et Glas Mælk med Brød til, og da gaae vi til Ro for atter Kl. 5 om Morgenen at begynde forfra. Her har De Dagens Repertoire, det forekommer Dem maaskee temmelig eensformigt, men denne Eensformighed har noget velgjørende.

I mine Fritimer har jeg hidindtil beskæftiget mig med at læse Heibergs Moders Breve til mig i de tre Perioder 1829-1833 og 1836.¹ De troer ikke, hvor det rører mig at læse alle de kjærlige Ytringer. Hun træder ret saa levende for mine Øine med alle sine elskværdige Egenskaber og smaa Svagheder. Det kjærligt brændende Hjerte, det ved Modgang lidt ømfindtlige Sind, den store Interesse for Livets smaa Bequemmeligheder, Trangen til at elske og til at elskes, det dybe Gemyt og dog det lette Sind, de melancholske Toner og dog den lette Skjæmt. Jeg seer hende lyslevende for mine Øine. Med en sand Ydmyghed læser jeg hendes mange kjærlige Ytringer om mig, ak, hvad gav jeg ikke, om jeg kunde høre hende fra sin nuværende Bolig sige: „Jeg mener endnu, min Hanne, hvad jeg dengang skrev!” Der er hos os Mennesker noget haardt og ubarmhjertigt. Vi see saa ofte i det daglige Liv og Samleven bort fra de udmærkede ophøiede Egenskaber og fortabe os i det Smaa, det Uvæsentlige, det mindre Gode. Det har jeg ofte gjort med hende, og det er slemt, meget slemt, ja syndigt. Denne Bebreidelse rammer mig ikke ved Tanken om Heiberg, idet mindste synes jeg det ikke. Kjærligheden var her stærkere, og den hjælper godt til at bevare En mod Synden og alle dens Ytringer. De har Ret, det er et yndigt Brev, som hun skrev til den unge Pige 1829. Hvorledes læste jeg dette Brev dengang? Vist ikke som nu. Man kan ikke læse i sit 16. Aar, man kjender endnu ikke Ordenes Betydning, man mangler Erfaring i Smerterne, og selv om man har gennemgaaet en Deel af dem, de ere endnu ikke komne til Orde, have ikke fundet Udtrykket, saa at dette træder En imøde som en gammel fortrolig Ven, hvis Sprog man kjender. Naar man er ung, græder man enhver Smerte ud af sit Bryst, naar man er ældre, græder man ikke saa meget, Taarerne samle sig om Hjertet og holde Smerterne vedlige, saa at de ikke visne. Heibergs Moder sagde ofte i de ældre Aar: „Ak, hvem der kunde græde som i sin Ungdom.” Da Georg² døde, følte hun ofte, den Stakkelt, hvad en Sorg vil sige, s. 123 der ikke lettes af Taarer. Det var en god Beslutning, at jeg tog disse Breve med mig hertil for efter mange Aar atter at gennemlæse dem. Disse Breve have noget mildt og beroligende, ligesom hun selv da hun levede. De talte saa kjærligt til En som gamle fortrolige Toner, man glæder sig ved at høre, netop fordi de ere En saa bekjendte, og i min Eensomhed her trænger jeg til lidt kjærlig Tiltale imellem de mange fremmede Mennesker, der ikke bryde sig om mig, og jeg ikke om dem, undtagen for saavidt at de ere Mennesker. ...

Tænk Dem, at Sarah og jeg ere de eneste qvindelige Væsner, der ikke bærer Crinoline! Jeg troer, at vi ordentlig gjør Opsigt over vor Dristighed. I Huset her boer en Mand, der har sagt til Datteren her i Huset: „Jeg gifter mig aldrig, thi hvor skal jeg finde en Kvinde, der ikke bærer Crinoline.” Nogle Dage efter sagde han til samme: „Her boer jo virkelig en Dame i Huset, der endnu forstaaer den sjeldne Kunst at gaae uden

Crinoline." Jeg har dog hidindtil ikke mærket, at han har nærmet sig mig paa Grund af dette Fortrin. Damerne see virkelig med Forundring paa mig, thi de kan jo vel see, at jeg ikke seer saa fattig ud, at jeg jo nok maa have Raad til at købe en Crinoline, og de studse derfor over min Egensindighed. Men, om saa „Sablen brækker", som der staaer i en gammel Vise, tager jeg ikke dette Instrument paa. Jeg har forresten forelsket mig her i Marienbad, kan De gjætte i hvad? I en meget stor Alabastes Vase, af den ædleste Form, men den koster 110 Rd. dansk, og naar man har Huus og Børn, uden at tale om Byggeriet, tillader Samvittigheden vel ikke at gjøre slige unødvendige Udgifter, men daglig gaaer jeg jo og seer ind ad Vinduet til Vasen, som en Elsker, der ønsker et Glimt af den Elskede. Jeg har i det Hele taget i de senere Aar faaet et sandt Sværmeri for Vaser i græsk Form; det forekommer mig, at deres Skjønhed har noget saa beroligende for Øiet.

s. 123

19. Juli.

Da jeg i Aftes kom hjem efter en lang Spaseretur, havde jeg den Glæde at modtage Deres Brev fra 15. Juli. Tak, min kjære Ven, for at De ikke glemmer den Fra-s. 124værende. Jeg vil nu begynde med at besvare Deres mange venlige Spørgsmaal.

1. Min Doctor er Heidlers Svigersøn, Doctor Kratzmann. En net og ganske behagelig Mand. 2. De maa tro, at jeg altid skriver den fulde Sandhed til Dem. Jeg tog mig virkelig Sagen med Børnene ikke mere nær, end jeg tilskrev Dem. 2 Jeg vil jo ikke nægte, at den ofte vender tilbage i mine Tanker, og ærgrer mig især over, at jeg her i den yndige Natur saa ofte tvinges til at tænke paa den troløse T.; hvad der imidlertid forsøder mig Tankerne om den Troløse er, at ved Siden af disse vandrer Tankerne hen til den trofaste Ven, saaledes vandrer Godt og Ondt tilhobe sammen i denne Verden. Siig mig hvad Indtryk mit Brev til T. har gjort paa Dem, selv om De finder, at det ikke bør afsendes. Om De faaer det Indtryk, som har været min Mening, at det er en Slags Afsked i vort Venskabsforhold til hinanden. Undertiden troer man at være tydelig, medens Udtrykkene dog ere utydelige. Det var min Mening, at det skulde være et Brud ikke i Fjendskab men i Sagtmodighed. Gjør det dette Indtryk? At det ligger den gode Martensen paa Hjerte, at intet Brud finder Sted, forstaaer jeg, og jeg mener ogsaa, at det ikke skulde have Udseende af et formeligt Brud, men at dette dog skulde ligge deri, saa at jeg paa en ærlig og naturlig Maade kunde forandre min Tone mod denne forfængelige Mand. De noget bittre Ord i Brevet, samt den noget formelle Tone er valgt med Forsæt, for at han skal føle Overgangen i dette Brev og i de tidligere venskabelige Breve, han har fra mig. De har Bet, Brudet er i Virkeligheden skeet ved ham.... 3. Hvad jeg gjorde i de første Dage i Berlin? kjedede mig. Var i Museet, vandrede omkring, gik den anden Aften i et Vaudeville-Theater, hvor Forestillingen var græsselig, den tredie Dag laae jeg i Sengen hele Dagen og befandt mig meget ilde, jeg troer af en Fiskeret, jeg var saa ubesindig at nyde ved Table d'hote. Der hørte Mod til at gaae paa Jernbanen næste Dag, men Modet blev belønnet, og jeg befandt mig ganske vel. Fra Berlin vilde jeg under alle Omstændigheder, og gaaer det som jeg vil, kommer jeg aldrig mere i denne store trivielle, trykkende By. ... 7. Af Blade seer jeg ingen her. Jeg har al mit Kundskab fra Dem. Saa vor lille Prindsesse skal virkelig blive Dronning af Eng-s. 125land engang? 1 Det er jo en stor Ære for os og vilde vel ogsaa kunne blive til Nytte, ifald hun virkelig var dansk, men herpaa tvivler jeg. Saa den gamle Beskow har saa megen Ungdom i sig, at han har begyndt en ganske ny Virksomhed? 2 Det er jo herligt! Lykkelig den, der i sin Alderdom kan faae en ny Kjærlighed, hvis Sjæl kan sætte nye Knopper og friske Skud. Saaledes burde det altid være, men hvor sjældent er det saa. Alderdommen burde altid have Noget at give ud af det, som Ungdommen havde taget ind, men ikke alle formaaer at gjemme det Erhvervede; hos de Fleste veires det bort for alle Vinde.

I Dag har jeg havt den Glæde ogsaa at modtage et rart Brev fra Margrethe hjemme. 3 Børnene havde det godt; det rørte mig at læse, at den lille Anna i de første Dage efter min Bortreise havde været saa trist og ikke havde Lyst til Noget af Længsel efter Lady Johanne. Hun skriver, at de søde Børn mange Gange om Dagen kysser mit Portrait, at de hver Morgen plukker en frisk Rose og hænger derpaa — — etc. — etc. Hvor har Gud dog været god, idet han sendte mig disse Tre! Sarah er saa indtaget i Ma-rienbad, at hun sukker over, at en Uge alt er gaaet og ønsker at kunne blive her bestandigt. Tænk, hvis det Modsatte havde været Tilfældet, hvor trykkende det havde været for mig. Det er dog rørende og næsten ubegribeligt, hvor megen Kjærlighed de ogsaa have for Heibergs Minde. Forleden kastede Sarah sig om min Hals og bad paa den inderligste Maade, om jeg ikke vilde købe to smaa nydelige Alabastes Vaser, for at disse kunde staae ved Heibergs Buster — De veed, jeg har to —, og da jeg nu købte dem, jublede hun af Glæde, som om hun selv havde faaet det kjæreste Legetøi, talte om hvor glad han vilde blive, naar disse Vaser bleve fyldte med smukke Blomster. Er det dog ikke besynderligt? Da vi spaserede forleden sammen, sagde hun: Alle Damer gaae her med en Herre, men du har Ingen, thi Johan Ludvig er død. Jeg svarede, men jeg gaaer med en lille rar Pige, det har de Andre ikke, og nu saae hun paa mig med det sødste Udtryk i de smukke Øine. Hun er virkelig et ualmindeligt sødt Barn. Bliver De vel kjed af, at jeg fortæller Dem saa meget om hende? Jeg stoler paa, at Deres Godhed for mig gjør, at De med Godhed laane mine Beretninger om hende s. 126Øre, hendes Kjærlighed gjør mig saa godt, og jeg har maaskee aldrig mere end nu trængt til dens Yttringer.

Naar De seer Madvig, saa hils ham kjærligt fra mig og tak ham, fordi han har været hjemme og seet til Børnene. Jeg føler saa ofte Trang til at gjøre denne Ven nogen Glæde, og det staaer aldrig i min Magt. At give

ham et Sølv-Uhr tænker jeg vel ikke mere paa, men jeg vilde ønske, at jeg kunde give ham en Herregaard med hundrede tusinde Dalers Indtægt om Aaret. Jeg seer godt hans svage Sider, men det er sjældent, at Svaghederne vise sig saa elskværdige som hos ham; de ligge saa aabenlyse, at man er vis paa, at der ikke gives andre, som skjules....

Her boer en af de værste norske Normænd, jeg nogensinde har truffet paa, i Huset med os. En Consul N. N. med Frue.¹ Han seer ud som en koparret Graasteen, er lille og stikker derfor Næsen i Veiret for at blive en Tomme høiere. Konen er derimod høi, og til Lykke for ham lader hun til at have en medfødt Godmodighed, er venlig og fordringsløs; hun maa ikke have megen Skjønheds-sands, thi hvorledes kunde hun ellers have faaet dette lille, stygge, ubehagelige Menneske. De og Oberst Irgens, meget nette Folk begge, vare med paa Spaseretouren i Aftes. Talen kom paa Goethe, og uagtet den lille Graasteen ellers viseligt holder sin Mund og trasker bag efter som en Hund, fik han dog Lyst til ogsaa at give et Ord med i Lauget. Da vi længe havde talt om Goethe, spurgte han med eet: „Hvor boede Goethe? Hvad Landsmand var han?“ Jeg fik en stor Lyst til at svare: „Han var norsk og levede i Norge,“ men jeg turde ikke for de andre Norske. Der er noget meget moersomt i, at et Menneske ofte ved et Par Ord ligesom kan afklæde sit Indre og staae for os saa nøgen, som da han kom til Verden. Naar nu et saadant Spørgsmaal fremsættes med den behørlige Selvtillid og uden Anelse om det Latterlige i Spørgsmaalet, da hører der virkelig en stor Godmodighed til ikke at vække en saadan Spørger, saa han huskede herefter, hvem Goethe var, hvor han var født, og hvor han levede. Jeg var godmodig i gaar, saa han beholdt Næsen i Skyerne.

De fortæller mig saa mange Nyheder og saa meget om Andre, men saa lidt om Dem selv. Hvorledes har De det? Er De rask? Skaaner De Deres Øine? Arbejder De ikke for meget ud paa Natten? Ak Gud bedre det, De arbejder s. 127 vel især for mig og læser de slemme Correcturer, der tager saa meget paa Øinene; jeg skal ret være glad, naar den hele Udgave er færdig. De troer ikke, — og dog, jo De troer det, De veed det, hvor ofte mine Tanker med Taknemmelighed dvæle ved al Deres Godhed. Undertiden føler jeg mig her saa forladt, Hjertet svulmer da af Vee-mod; hvor ofte har ikke Deres Komme afbrudt lignende Tanker og Følelser i Hjemmet, hvor ofte har De ved Deres Indtrædelse i min Stue, ved Deres venlige Goddag, ved at føre mine Tanker bort fra det, som ingen Klage kan forandre, hjulpet mig til atter at komme i Ligevægt med mig selv, hvor ofte har De ikke viist mig den Velgjerning ligesom at tvinge mig til at interessere mig, snart for Et, snart for et Andet, som jeg da virkelig har bavn Glæde og Nydelse af. Ja selv Udøvelsen af den Kunst, som det nu engang er min Lod at udøve, selv paa denne, har Deres Interesse og Opmuntring været mig til saa stor Nytte, ja, jeg kan gjerne sige reent uundværlig. Naar jeg derfor forfalder til altfor stor Mismod og Forsagthed og synes, at jeg er blevet her paa Jorden for længe, da hjælper det at tænke paa, at jeg foruden mine andre Venner har en Ven, der oftere har sagt mig, at jeg er hans „Læge og Præst“, der viser mig i Gjærningen, at jeg er noget for ham, der følger mig med Interesse og Godhed, der hører til dem, der takker, idet de give. Lev da vel, min kjære Ven, indtil vi atter sees, indtil Deres venlige, hjertelige Goddag! atter virker velgjørende paa Deres

af Hjertet hengivne
Veninde.

s. 127

Marienbad, d. 24. Juli 1862.

... Saa De har været hos Halls med en Del søde unge Piger, som Fruen pleier at udtrykke sig? Jeg gad nok hørt Deres Samtale om Fru Vedel. Hvem er Schacks Svigerinde?¹ De spørger, hvad man skal tro om et Menneske som Fru Hall, med samt hendes Tvetungethed? Man skal tro, at hun og mange Damer med hende ere Pjatter, hvis Meninger ere saa løse, at de i Dag mene Eet i Morgen et Andet. De Fleste af os have en medfødt Misundelse mod hinanden. Er en af vore Medsøstre smuk, da haabe vi at s. 128 turde udtale, at hun er uden Aand; er begge Deelee umis-kjendelig forenede, saa at vor Snuhed siger os, at det ikke kan nytte at nægte nogen af Delene, da haabe vi, at det er Dyden, det skorter paa; er ogsaa den vitterlig tilstede, da tye vi til Anklage mod det ophøiede Sind, den ædle høie-re qvindelige Troskab. De fleste Enker ere ikke udsatte for, at nogen Mand anstrenger sig for at berøve dem deres Troskabs Glorie mod deres første Herre, hvilket unægtelig betydeligt letter dem at bevare denne for bestandigt. De deklamere da, og de tro i Reglen virkelig paa deres egne Deklamationer, at det er uqvindeligt, troløst at kunne aabne Hjertet for en ny Følelse, selv om denne ikke udelukker Erindringens Enthusiasme for et tidligere Samliv. De vil altid gjøre den Erfaring, idet mindste har jeg gjort den, at de faa Qvinder, der virkelig ikke ere istand til at aabne Hjertet for nye Indtryk i denne Retning, ere milde, overbærende i deres Dom i denne Retning, hvorimod jeg altid faaer en lille Mistanke til de strenge kvindelige Dydsmønstre, der for godt Kjøb kommer til deres ophøiede Moral. De Første have en menneskelig Glæde af, at en Smerte er mildnet. De sidste have en Ærgrelse af, at Ingen forsøger paa at mildne deres, og derfor bilde de sig selv ind, at de for ingen Priis ønsker den mildnet. Man har et Ordsprog, der siger: De bedste Qvinder ere bedre end Englene, de værste værre end Djævlene. Dette turde vel være sandt. Og hvad nu Fru Hall angaaer, da er meget hos hende forklaret ved Ordet Løgn; hun mener maaskee i ethvert givet Øieblik hvad hun siger, og veed ikke hvad hun sagde og meente i gaar. Kun saaledes kan jeg forklare mig den Slags Mennesker; det er en slem Forklaring, slemmere, end om de vare virkelig onde, thi da vare de dog Noget, men de Fleste kunne hverken hæve sig til det ret Slette eller det ret

Gode. See det skal man tro, min kjære Ven, og glæde sig over, naar det er faldet i Ens Lod, som Gud ske Lov er faldet i mit, at have kjendt Qvinder, der vare, om ikke Engle, saa dog virkelige sande Personligheder der viiste os, at der gives ædle Qvinder, der styrkede og opelskede det Ædle, der maatte findes i os selv. „Kun det Gode skjænker Personlighed,“ siger Heiberg, og Intet er vist sandere end dette....

s. 129d. 25. Juli.

... Det interesserer mig virkelig i høi Grad, at Goethes Afhandlinger om Zoologien og Botaniken ere komne til Ære og Værdighed. Ja, det hjælper ikke, en Digter, som Goethe, seer dybere end Prosaisterne af Faget, men maa finde sig i, at han i Førstningen modtages som en Hund i et Spil Kegler. Han selv tvivlede intet Øieblik paa, at hans Tid vilde komme. Giid det maatte gaae ligedan med Heibergs optiske Afhandlinger, der nu lader til at være komne dødfødte til Verden.¹ Den Prøve, De sætter min Tænkning paa, vil jeg opsætte at besvare til en anden Gang, ifald jeg i det Hele taget kan besvare den. Vil De hilse Vedels fra mig, hvis De troer, at de bryde sig om en Hilsen. Jeg hører virkelig, i Reglen, til de Mennesker, der ikke glemme noget, naar jeg reiser. Tak imidlertid for Deres noble Tilbud og især for, at De har tænkt over denne Mulighed. Igaar sagde en Dame paa Promenaden, idet de gik mig forbi: „Den Dame ligner Fru Heiberg.“ Det var altsaa to nys ankomne Danske, der ikke vidste, at jeg var her; jeg tilstaaer, at det gjøs lidt i mig. Hvem det var, veed jeg ikke, men jeg har en vis Frygt for paa Grund af Stedet at skulle tvinges til at omgaaes Mennesker, som man i Hjemmet aldrig vilde have mindste Berøring med. Sarah paastaaer, at hun i Morges paa vor Spaseretur har hørt et nyt Par tale Dansk, hvem veed, hvad der endnu forestaaer! Men hvad er det, De skriver, at Deres Tip-Oldefader var en Tydsker!² Det er da ærgerligt for Dem! Vi bør jo dog virkelig holde paa Tydskerne, hvorfra vore, Deres og mine, Forfædre have hjemme! Det har De jo hidindtil skjult for mig? Ja, det er dog ikke saa galt at komme fra denne Jordbund, naar man kun som andre Planter plantes om i ny og kraftig Jord og derved forædles. Det glæder mig usigeligt, at De nu Intet har at lade mig høre i denne Retning; vi ere jo nu, paa en Maade i dobbelt Henseende Landsmænd, fortryd ikke herpaa. Lev nu vel, min kjære Ven! Glem ikke i Deres politiske Interesser, i Deres andre Venners Omgang Deres fraværende

Veninde.

Sarah beder ydmygt, at De ved Leilighed vil sende hendes Brev til hendes Søstre.

s. 130

d. 28. Juli 1862.

... Jeg sender Dem her et Blad og en Bregne, samlede Baa mine Morgenvandringer. Urskovene vare jo i gamle Dage alle af Bregner; Tiden har gjort det Store smaat; i den aandelige Verden bliver det Store først rigtig stort med Tiden, hvilket kan sees af den stakkels Dantes Arv til sit Fædreland. Jeg har nu, for anden Gang, ved Deres Godhed, begyndt at fordybe mig i hans Guddommelige Comedie.¹ See, han er een af de Fugle, der have faaet Vinger, for at han skulde kunne flyve. Det er et herligt Svar, Dante giver Fyrsten, Can Grande della Skala, da denne bebreider Dante, at han, som kaldes den Vise, ikke har kunnet gjøre sig afholdt ved hans Hof, imedens en taabelig Gjøgler og Nar har formaaet at gjøre sig afholdt af Alle. Dante svarer da Fyrsten: „Du vilde ikke forundre dig derover, naar du vidste, at Grunden til Venskab ligger i Sjælenes Lighed og Sædernes Overensstemmelse.“ Hvor anvendeligt! Dante maatte, efter dette Svar, forlade Fyrstens Hof. Det saae ud som en Ulykke for Dante, men var i Grunden en Lykke, thi han arbejdede nu paa sit Værk istedetfor at ærgre sig over de Store. —

Ogsaa jeg havde glemt, at Sommeren 1855 var daarlig her i Marienbad, hvor daarlig husker jeg ikke mere, men denne Sommer kan man ikke kalde daarlig, i den sidste Tid have vi haft et himmelsk Veier; jeg nyder saaledes Sommervarme, medens de stakkels Kjøbenhavnere fryser af Kulde og drukner i Begn. Allerede dette er jo et Udbytte af Beisen.

Jeg har faaet et Brev fra den gode Frøken Løwmann.² Hun skriver, blandt Andet, at jeg endelig maa sørge for, at Børnene herefter kalde mig for Moder istedetfor Lady Johanna; Folk opholder sig herover, skriver hun. Jeg skal nu svare hende, at jeg Intet mere agter at gjøre for Folks Skyld. Folk, eller rettere sagt, den pyntede Pøbel, har altid noget at opholde sig over, har de ikke mere dette, har de et Andet. Jeg har forresten Intet imod, at Børnene nu kalde mig Moder, men det maa komme af sig selv, udspringe af deres Kjærlighed til mig og ikke paanødes dem som en Pligt. Der er noget uhyggeligt i, at saa mange Sladdere blande sig i Ens inderligste Forhold og berøre dem med deres grove Hænder. Frøken Løwmann s. 131 mener det godt, men hun lægger af Kjærlighed til mig altfor megen Vægt paa Folks Pjatterie.

Uagtet jeg haaber paa et Brev fra Dem i Dag, vil jeg dog nu sende dette bort, for at min kjære Ven saa hurtigt, som det har været mig muligt, kan faae Svar paa Deres sidste Budskab, hvori De beder mig skrive, saa snart jeg kan. Tro mig, jeg er glad over, at De med Længsel imødeser mine Efterretninger om, hvorledes det gaaer mig her. Det gjør godt, naar man føler sig saa ene, at høre, at der er Een, der længes. De taler om mine Manuskripter? Jeg vil ærligt tilstaae Dem, at jeg undertiden fortryder, at disse læses af Dem, ikke fordi jeg fortryder den Fortrolighed, jeg derved har viist Dem, en Fortrolighed, jeg ikke vilde vise

nogen Anden, men, for at læse saadanne umiddelbare Vexlinger af Tanker imellem to nøie forenede mangler der dog den udenfor staaende mangel en Kundskab, mangt et Indblik i Forholdet, som gjør, at Meget kan misforstaaes og faae en Betydning heel modsat af den, den har. Dog kan Nogen læse disse Breve rigtigt, da er det vist Dem; jeg veed, De læser Dem med Mildhed baade mod mig og Heiberg. Hans staaer og venter paa Brevet. Lev vel, min trofaste Ven! tænk mildt og godt om Deres

hengivne Veninde.

S. 131

Marienbad, d. 29. Juli 1862.

Kjære Ven! Nu har jeg som et lydigt Barn afskrevet Alt efter Deres Ønske, selv Ordet „n a v n i g”, hvilket Ord jeg hidindtil aldrig har taget i min Pen.¹ Et og Andet gjør mig ondt, at De har strøget, og fremfor Alt Deres eget Navn; vel veed jeg, at dette Navn maaskee af Alt var det, der saarede meest, men for mig seer det ud som Kujonerie ikke at turde nævne dette Navn paa den Maade, jeg ønskede at nævne det. Dog, Deres Villie skee; ifald jeg havde talt med Dem istedetfor ad skriftlig Vei at afhandle Sagen, havde jeg næppe givet efter heri....

S. 131

*Fra A. F. Krieger til Fru Heiberg.
Kbhvn. 31. Juli 1862.*

Idag modtog jeg da Deres venlige, rige Brev af 28. d. M. Tak for Templet² og for Erindringerne fra Deres Morgen-s. 132vandringer, Tak for Deres Venskab, for det gode Sind, hvormed De tager til Takke med mig, som jeg nu engang er bleven. Jeg er, som sagt, bange for, at mine Breve kun daarligt kunne taale at læses næste Morgen ved Skovkilden, men det maa nu være paa Deres Ansvar; læs dem fremdeles mildt og overbærende, og husk paa, at de ere skrevne, fordi jeg længes efter Dem. Ja, det er sandt, at Franskmandene ikke have noget Ord, der tilfulde svarer til Ordet „Længsel”; deres „regret” er snarere „Savn”; „blaa Savn” eller „blaa Sukke” bliver noget helt Andet end „blaa Længsler”. Og det er sandt, at jeg i min „Læges” Fraværelse Intet faaer udrettet herhjemme. Det begynder nu og at blive varmt; i hele denne Uge har det været smukt Veir, og det støver nu mægtigt paa Strand-veien ved mindste Pust. Jeg har derfor i disse sidste Dage været urolig som Fuglen, der skal til at flyve ud; jeg gjør imorgen med Gram, Brock, Worsaae og maaskee En og Anden endnu af Thorbækbjergets Jurister en Udflugt til Skaane paa et Par Dage, (jeg kommer hjem paa Søndag eller Mandag);¹ i Slutningen af næste Uge, ventelig Fredag d. 8. August, reiser jeg til Fyen eller til Slesvig; jeg beder Dem derfor paa de Breve, De afsender efter dette Brevs Modtagelse efter mit Navn at tilføie Adr. Hr. Boghandler Hegel. (Jeg vedlægger til Overflod et Stykke Papiir med den fulde Udskrift; De maa gjerne smile ad min overdrevne Nøiagtighed, men De vil deri faa et Beviis paa, hvor nødig jeg vil, at det mindste Ord fra Dem skal forhales, endsige forspildes, inden det naaer mig.) Paa denne Maa-de vil jeg hurtigt faae dem, saalænge jeg er paa Øerne; i Midten af næste Uge skal jeg betimelig fremføre min Bøn om et andet Afsendelsested....

S. 132

*Fra Fru Heiberg til A. F. Krieger.
Marienbad, d. 2. August 1862.*

... Det er jo glædeligt at læse om Festen i Flensborg.² De unge Studenter gjør dog virkelig ikke saa lidt Nytte ved kjækt at vove sig ud paa glat Iis. Ved alle slige Beretninger kan jeg ikke lade være at glæde mig over den Følelse af varm Fædrelandskærlighed, som gjennemstrøm-s. 133mer mig; saa latterligt, som det maaskee er, har jeg ved slige Ledigheder en Følelse, som om Landet, Folket, Alt var min egen specielle Eiendom; Skorsteensfeieren er min Ven, Bønderne vise mig en Artighed, idet de ere gode Værter for mine Studenter. Ja, smil kun af mig, men det er dog sandt, at jeg har denne Følelse....

Frøken Athalia Schwartz har sendt mig „Norden” med Anmodning om at læse hendes Afhandling om Brevsamlingen; at hun kom for sildigt, aner hun ikke.¹ Jeg ærgrer mig over, at de Fruentimmer aldrig kan forholde sig anonyme. De ere ligesom „Hans Mortensen”, der siger: „naar jeg ikke maa tale derom, hvad Fornøielse har jeg da deraf”. Cosmos er unægtelig den Fornuftigste af vore Blad-Becensenter, men veed først al Verden, at denne Mand er en Qvinde, da Godnat Autoritet! Hun skriver mig til fra Dresden, er kjed og led af Alt, hvad hun paa denne For-lystelsesreise seer, hører og fornemmer. Stakkels Athalia! Hun er een af de begavede Qvinder, der fortæres, netop fordi hun overalt mangler et Centrum. Havde en begavet, en meget begavet Mand sluttet sig til hende af ganske Hjerter og Sjæl, da havde hun været reddet.

Det gjør mig meget ondt, hvad De fortæller om den unge Fru Bissen.² Munken i „Borneo og Julie” siger vel: „Lykkelig er ei den længe gifte Kone, lykkelig den, der dør med sin Brudekrone.” Dette holder dog ikke altid Stik; ofte kan Sølvkrandsen have skønnere Frugter i sin Bing end Myrthekrandsens Blomster. — Saa Hjorten agter at skrifte paa sine gamle Dage?³ Jeg maa tænke paa det Billede af Kaulbach, hvor Bæven med

sammenfoldede Hænder skrifter sin Synd i Pilegrims Dragt, medens den lange lodne Hale stikker frem under Kutten. — Siden Hall har pebet, i sin Ungdom, af „Magt og List“, fordi han troede, at Stykket var af Heiberg, saa er han jo virkelig, i det mindste i eet Punkt, blevet sine Ungdoms-Anskuelser tro; senere i sit Liv peb han atter af Meget, fordi Heibergs Navn var knyttet dertil.⁴ Nu leer han over sin Ungdoms Daarlighed, naar vil han græde over sin Manddoms Ubesindighed?

Tak for Avisen med Halsbaand paa! Plougs Sang finder jeg smuk, og det Hele maa jo have været af stor Virkning.⁵ Stakkels gamle Bissen! Medens hans Løve bliver s. 134 uødelig, indfinder, maaske, den misundelige Død sig for at vise ham, hvor den kan ramme.

De spørger, om det ikke er ubeskedent at sende mig et Brev d. 31. Juli?¹ Ak min Ven! Tal ikke saaledes! Ubeskedent at vise mig, at E e n følger mig med kjærlige deelta-gende Tanker paa denne Dag? At være ganske ene med sine Erindringer er saa tungt, velsignet være Den, der ikke skyer de Bedrøvede, men søger dem! ...

3. August.

... Indledningen af Molbech og Dantes Biographi har jeg nu læst og med stor Interesse; lidt vel overfyldte af poetiske Billeder finder jeg Molbechs Forord.² Det er underligt, at en saa gnaven Person, som Molbech, er saa sentimental. Hvad er det dog for en mærkelig Kjærlig-hedshistorie, Dantes til Beatrice! Jeg staaer nu foran „Helvede“ og gyser lidt for at træde derind. Hvilke Syner og Aabenbaringer denne Dante dog har havt i sin første Kjærligheds Periode! Hvo kan tvivle paa Sandheden af hans Meddelelser herom? Men hvorledes forklarer man en saa-dan Tilstand? Verden affinder sig sædvanlig med alt sligt ved at sige: Han var en Phantast, en Sværmer. Ja visselig sværmede han, men det at kunne sværme saaledes, hvilken Styrke i Sjælen forudsætter dette ikke? Hans Aabenbaringer ere jo Mirakler, ikke ulige dem, der findes saavel i det gamle som nye Testament. Han har formaaet at fordybe sig i sin Gjenstand i samme Grad, som Apostlene i deres, og derved ere de almindelige menneskelige Love ophævede, nye Sandser indfinde sig til at see og høre med, og da er Miraklet ikke fjernt. De veed, at det er min gamle Tale, at enhver af os vilde kunne faae slige Aabenbaringer, ifald vi havde Styrke i Sjælen til at fremkalde dem. Jeg har følt det, jeg kan sige, jeg har erfaret det i faa Øieblikke, mærkelige Øieblikke i mit Liv, at man alt henede kan rykkes op i en anden og ubegribelig Tilværelse, hvor vi ligesom et Øieblik formaae at løsne de Baand, der binde os til denne Jord, og staae den anden Tilværelse nærmere. Den Styrke, Dante elskede Beatrice med, fremkaldte Miraklet. Den Styrke, Apostlene elskede Kristus med, havde samme Følger. Ja, maaskee kan man sige, at hvad Geniet frembringer, frembringes ad samme Vei. Til Dem vover s. 135 jeg at skrive dette, ikke til Enhver. Hvad mon Martensen vilde sige til slig Tale? Og dog troer jeg, at ifald jeg var Ordet mere mægtig, end jeg desværre er, var det dog muligt, at han gik ind herpaa. Lykkelig den, paa hvem Tunge-baandet er løst, saa at Tanken bliver til Ord, klare tydelige Ord, ikke matte og famlende som mine, men jeg har ikke, i det mindste ikke i den Retning, faaet Vinger, fordi jeg skulde flyve....

s. 135

Marienbad, d. 7. August 1862.

Jeg har i de sidste Dage flere Gange villet skrive til Dem men bestandig opsat det paa Grund af — med Skam at tale om —, at jeg i nogle Dage ret har lidt af Mismod. Maaskee den fæle Schlamm har Skyld heri, i det mindste paastaae alle Andre her, at disse Bade have den Virkning. I en saadan Stemning skal man ikke skrive, i det mindste skal jeg ikke, thi jeg gaaer da let for vidt i mine Yttringer; uagtet dette Mismod endnu ikke er ovre, vil jeg dog nu skubbe det tilside og igjen lade høre lidt fra mig.

Fra Fru Martensen har jeg havt Brev, hun skriver, at hun har det i Sommer, som om hun var i Paradiis. Uagtet, det veed Gud, at jeg af Hjertet glæder mig over hendes Lykke, saa gjøre dog slige Ord en besynderlig veemodig Virkning, naar Eens egen Stemning er saa modsat. Martensen føler sig saa lykkelig paa Bornholm og er det raskeste, han i lang Tid har været. Hun udtaler sig i de stærkeste Udtryk om Treschows Opførsel og siger, at Martensen i de sidste Dage, forinden han reiste, ikke tænkte og taledede om Andet.¹ Jeg kan vist med det første vente et bistert Brev fra den gamle Herre, thi han har vist følt sig meget saaret og fornærmet ved mit Brev. Vi faae nu see! ...

8. August.

Det falder af sig selv, at hverken De eller jeg taler til Nogen om, at vi mødes, efter al Sandsynlighed i München. Det er et Tilfælde, som fører os sammen, at det ikke er saa, er en lille Hemmelighed imellem os. Jeg saaer helst, at De tog ind i de Fire Aarstider og jeg i Hotel Haward. Skulde jeg ikke blive modtaget her, skriver jeg strax et Par Ord og lægger ind paa Posthuset, poste restante, for at s. 136 underrette Dem om, hvor jeg er at finde. Er det ikke saa-ledes rigtigst? Jeg haaber, at dette lille Münchener Ophold skal sætte Liv og Levnet ind i mig igjen. Hvad videre man kunde ville foretage, kan jo, som De siger, aftales paa Stedet....

s. 136

Marienbad, d. 9. August 1862.

... De siger i Deres sidste venlige Budskab til mig: „Tænk om Venedig blev befriet inden 1866.“ De er trofast ogsaa i Deres Ønsker, og efter min egen Theorie faaer man jo sine Ønsker opfyldte, naar man kun trofast holder ud med Ønsket, men for mig seer Planen med 1866 meget tvivlsom ud. Jeg troer ikke, at jeg længer er skikket til at reise, Vingerne ere for beklippede paa mig til at flyve saa langt mere; det smerter mig, at det er saaledes, men saa-ledes er det nu. Jeg kommer vist til at sidde paa Aastedet og vente paa Brev fra min Bommer-Ven, som da De sidst besøgte hiin Stad over alle Stæder. Dog Tiden vil vise, om jeg skal kjende Bom af Breve eller see Alt det Herlige med egne Øine; det sidste har jeg ingen Tro til, dog Tak for, at De endnu ikke har opgivet mig.

Her siges, at General Benedek pludselig er kaldet hjem herfra, og han er virkelig reist. Han saa noget mørk ud for noget siden, dog den sidste Dag, jeg saa ham, lod det, som om hans Stemning var bedre. Man kunde forresten have seet den Mand fra Morgen til Aften uden at ane, at der var noget udmærket ved ham. Ungarerne ere dog nogle prægtige Mænd at see til; her er mange ved Badet, og mine Øine forlyste sig ret ved Beskuelsen af disse kraftige manddige Skikkelser....

Søndag d. 10.

... Jeg haaber fremdeles paa at kunne tage herfra d. 23. og tager da lige til München. Naar jeg altsaa kjører herfra den 23., maa jeg jo kunne være i München d. 25. og sige et ærligt hjerteligt Goddag til Dem d. 26. Blot nu denne Udsættelse ikke er Dem til Byrde, men ikke sandt? De vilde have den Frimodighed ærligt at sige mig dette? Nu skal jeg atter i Bad og maa file med at slutte. Farvel! Vær ikke vred, men tro, at om jeg end ikke skriver saa flittigt, s. 137 da er De derfor ikke mindre i mine Tanker, Tanker, som hvis De kjendte dem, vilde overbevise Dem om, at jeg er Deres

inderlig hengivne
Veninde.

s. 137

Marienbad, d. 11. August 1862.

Velkommen paa tydsk Grund! De er altsaa nu i det mod de Danske troløse Hamborg? Denne By, der engang stod i Liv og Bevægelse saa høit over Kjøbenhavn, men, som jeg i de senere Aar til min Glæde har hørt, af Hamborgere selv, at nu er det Omvendte Tilfældet. Livet, Bevægelsen paa Gader og Stræder skal nu være langt større i vort gode Kjøbenhavn. Med stor Glæde har jeg altid hørt dette. Den lille indbildske Jødeby, hvor Penge er Alt, bør ikke staae over vor intelligente Hovedstad. Jeg har aldrig kunnet forstaae Heibergs, Bahbeks Forkjærlighed for Hamborg, den har altid forekommet mig som et stort Hotel, hvor man drager ind og ud, og hvor der er denne helvetiske Travlhed, der er Hyggelighedens værste Fjende. ...

Ved at tale med Irgens om Norge har jeg atter faaet stor Lyst til at bereise dette Land, uden at tale om min gamle Kjærlighed, Finland! Der er dog vist i dette sidste Land Et eller Andet, som venter mig, hvorfra ellers denne Længsel? De synes nok, at jeg snakker fælt frem og tilbage? Den ene Dag anseer jeg al Beisen næsten som en Umulighed, og saa lægger jeg atter Planer og udtaler Ønsker om store Foretagender i denne Betning. Man har to Villier, det er hele Ulykken. Paa en Beise saavel i Norge som Finland maatte man være flere i Forening, der drog ud sammen. Jeg veed nok, hvem jeg vilde have med paa Touren, De er selvskevret — hedder det ikke saaledes? Men Ulykken er, Manden tør ikke for Konen, Konen ikke for Manden, Broderen ikke for Søsteren, Søsteren ikke for Broderen, Faderen ikke for Datteren og Datteren ikke for Faderen, og Alle tilsammen ikke for Sladdereren, denne mægtige Tyran mod os Alle. Og at vente saalænge, til man for sin høie Alderdom maa lade sig bære til Finland, det er da heller ingen Fornøielse. Resultatet bliver altsaa, at man ikke kommer der.

s. 138 Jeg bliver indtil videre ved at bestemme min Afreise herfra til d. 23. August og da tage lige til München, hvor vi da i Forening kan udruge snedige Planer, som Verden ikke maa kjende til Skam for den, ikke for os. For de Rene er alting rent, men desværre det Rene hører Himlen og ikke Jorden til. Hvorom alting er, jeg glæder mig til at see Dem og tale med Dem engang igjen og vil nyde de faa Dage, vi ere sammen, som om det Rene fandtes paa Jorden, og bede en god Alf om at sørge for, at Intet stiller sig iveien til at forbitte nogle faa Dages Opmuntring i Deres Selskab. Jeg har ofte en Følelse af, at gode Aander skylder mig lidt Opmuntring, hvortil jeg sandelig i høi Grad trænger; gid jeg blot ret kunde være modtagelig for Gaven, hvis den bliver mig tilbudt. Farvel til vi sees! Gid ogsaa De maa have noget Udbytte og nogen Opmuntring af Deres Udflugt.

s. 138

Marienbad, d. 15. August 1862.

... Jeg har havt Rrev fra den gode Martensen, der sørger over T[reschows] og mit Forhold, men misbilliger i

høi Grad hans Opførsel. Jeg selv har endnu Intet hørt fra T. Maaskee det sunde Norge kan helbrede ham for hans Forfængeligheds Sygdom. Meget havde jeg endnu at skrive til Dem om. Deres Reskrivelse af Hall hos Andræ har ret givet mig meget at tænke paa. Hvorledes kunde dette Menneske ikke være med lidt Forandring? Dog dette gjælder vel om os Alle, lad os da bære over med hinanden. ...

s. 138

Marienbad, d. 19. August.

Igaar modtog jeg Deres Rrev fra Slesvig. Tak fordi mine Ord stemmer Dem til Mildhed, det kan vel behøves, naar man er i Slesvig, i det mindste af og til...

... Hebbels nyeste Værk „Die Nibelungen” har jeg nu seet lidt i.1 Min Remærkning ..., at dette Emne umuligt kunde være dramatisk, stadfæster sig ved Læsningen. Den egentlige Handling foregaaer derfor altid bag Scenen og bliver da fortalt gennem de handlende Personer, det bedste Reviis for, at min Remærkning var rigtig. Hebbel er s. 139forresten et Talent; det vidner ogsaa hans tidligere Arbei-der om, men, han er af de Fugle, der flyve, fordi de have faaet Vinger, ikke af dem, der have faaet Vinger, fordi det var deres høiere Bestemmelse at flyve. Jeg har seet Manden her ved Marienbad for nogle Aar siden, han saae ud, som om han var trukket op gennem en Flaskehals, saa tynd, saa blodløs, saa blegsoagtig forekom den hele Skikkelse mig. Saaledes maa en Digter ikke see ud. Maaskee hans Blod nu er blevet rødt paany af Glæde over den Lykke, hans sidste Værk synes at have gjort.

Jeg forstaaer godt, hvormeget der maa bevæge sig i Deres Hoved og Hjerter ved at opholde Dem paa den Plet af Jord, der i de sidste 12 Aar har opfyldt Dem med saa megen Varme og Begeistring. Lykkelig den, der har Noget, der kan bringe hans Hjerter til at brænde, og af al Kjærlighed er vel Fædrelandskærlighed den ædlest og reenest. Skulde man med et Ord betegne, hvad Pøbel vil sige — sagde engang Heiberg —, da er det de Mennesker, der ikke vide eller have Fædrelandskjærlighed. For Dem, min Ven, der saa troligt og udholdende har arbeidet i vor Sag i disse 12 Aar, maa dog ogsaa manges en glad Følelse opstaae ved at befinde Dem, hvor De nu er, eller rettere sagt, hvor De har været i denne Tid. Tænk hvor lykkelig vi dog har været i denne Krig, og hvilke Følger den har haft for os! At saadanne Følger maa betales dyrt med ædelt Blod er uundgaaeligt; det Bedste maa betales med den høieste Priis, men beklage de Faldne, hvis Liv har hjulpet til at vinde dette Bedste, kan man ikke; hvor manges Liv have et saadant Resultat? Lidt før eller lidt senere, derpaa kommer det ikke an, naar kun ikke Livet, medens man har det, gaaer hen uden at have haft Betydning og Udbytte for sig selv og Andre. Schiller siger: sætter du ikke Livet ind, da vil Livet aldrig vindes. Læssøe gjorde dette, og vi vil haabe, at et bedre, høiere Liv herfor nu er hans Løn.1...

... Ofte maa jeg lee over den Fart, som mine Tanker af Fædrelandskjærlighed tage. Jeg har tidt ønsket, at jeg af Forsynet var bestemt til et Redskab til at udføre Et eller Andet til Fædrelandets Nytt; jeg bilder mig da ind, at jeg vilde have Mod og Kraft til at gjøre det Utrolige, og har da til andre Tider med Skræk tænkt paa, at dette Mod og denne Kraft svigtede, naar Øieblikket kom. Forsynet har s. 140ikke sat mig paa saadanne Prøver, fordi det vel kjender mig bedre, end jeg kjender mig selv; havde det kunnet bruge mig, var jeg vel nok blevet brugt. Jeg har dog bestandig, jeg kan ikke andet, et godt Haab om vor Sags Tilendebringelse. Gid det her maatte slaae ind, hvad Heiberg altid sagde om mine Forudsigelser, at jeg var en Hex, hvis Spaadomme gik i Opfyldelse. ...

s. 140

Marienbad, d. 21. August 1862.

Kjære Ven! Endnu vil jeg dog sende Dem et lille Budskab til München for at bekræfte, hvad jeg alt har skrevet, at jeg reiser herfra d. 24. og er altsaa i München om Aftenen d. 25., samt at mit Befindende vedbliver at være godt, saa det lader til, at jeg heller ikke i Aar forgjæves har besøgt det gode smukke Marienbad, hvis Brøndgenius lader til at have Godhed for mig og ikke at lade mig forgjæves bede om dens Bistand. Jeg har ogsaa virkelig megen Kjærlighed til dette Sted og mine eensomme Vandringer her i den yndige Natur vil altid blive mig uforglemmelige. I Aftes gik jeg en saadan længere eensom Vandring, hvor saa mange Tanker om de to sidste betydningsfulde Aars Begivenheder ret levende traadte frem for mig. Jeg var forundret over Alt, hvad disse to Aar havde taget og givet. Efter det første store Tab, min Moders Død, flere af mine hengivne Venner, Collin, Tryde, Bornemann, Frøken Beyer.1 Bosenkildes og Nielsens Død have jo ogsaa haft Betydning for mig paa Grund af min offentlige Stilling. Og da, knapt et Aar efter, tre søde Børn, der lader til, at de ret vil optage mig i deres smaa Hjerter og hjælpe mig med atter at fylde det eensomme Hjem. Mit gamle, meget gamle Ønske om selv at indrette mig et Huus, hvorfra jeg kun behøver at flytte e e n g a n g, et Huus med Have, og hvad jeg næppe turde tilføie til Ønsket, ved Havet, det salte Hav „med sine iilende blaalige Vande”. Min Stilling ved Theatret roligere og bedre end nogensinde, skjøndt man vel kan sige om mig der, som der staaer i „Alferne”: „Den stakkels fremmede Pige, som gaaer saa eensomt der!”2 Dog, de, som ikke hører sammen, gjør jo bedst i at fjerne sig fra hinanden. Jeg gaaer der uden Bitterhed i Hertet, og kan jeg ikke gjøre disse besynderlige Mennesker noget s. 141Godt, noget Ondt vil jeg visselig ikke gjøre Nogen af dem. I mit Hjem er atter Kjærlighed, Fred og Ro, og det er jo det Vigtigste. Min Virksomhed har et

Maal, tre unge Sjæle drage Nytte af den til deres Pleie, Lærdom og Opdragelse. Er det ikke store Goder, som jeg bør takke Gud for? Jeg takker ham ogsaa ofte saa inderligt, saa ydmygt, thi jeg forundres ofte over hans Godhed og Naade imod mig. At jeg paa min Vandring, hvor alle disse Tanker beskjæftigede mig, umuligt kunde dvæle ved alt dette uden at Deres Venskab, Bistand og Hjælp ret levende stod mig for Øie, behøver jeg vist ikke at tilføie. Siig Dem selv, naar jeg engang er borte: jeg holdt hende oppe, da hun følte sig meest eensom, hjælpeløs og forladt. Tak, fordi De har ydet mig alt dette paa den Maade, som sligt skal ydes paa, ikke blot som en Gave, men som den Givende modtog, idet han giver....

I dette Øieblik havde jeg den Glæde at modtage Deres Brev fra Berlin. Deres Brev er af d. 19., og De skriver, at jeg vil være i München „i Dag otte Dage“, nei, om Morgen den d. 24. reiser jeg herfra til Hof, ligger der om Natten og næste Morgen begynder Touren til München, hvor jeg antager, at vi kan være Kl. 9 om Aftenen, dog maaskee De bedre veed, at det ikke gaaer saa hurtigt. Det skal være mig en Glæde at sige Godnat til Dem den første Aften i München; næste Formiddag ville vi i Ro og Mag drikke Caffé sammen, jeg tænker Kl. 10 eller 11, og da aftale Dagens øvrige Gang. Jeg skal nok bede om, at mit Navn strax maa blive slaet op, og et Par Ord skal strax sendes hen til „Vier Jahreszeiten“. Forslaget til Rigi frister naturligviis, vi faae nu see! De kom altsaa dog til Dresden, bare De nu ikke fortryder mit Raad. Paa Museet i Berlin var jeg atter denne Gang. Det der vedbliver at tiltale mig meest der, er en Polyhymnia efter en Antik, hvis Original jeg har seet i Paris. De siger, jeg skal forklare Dem, hvorfor det tydske Spil støder os Danske? Jeg troer det ligger dybt i vor forskjellige National-Charac-ter. Vi Nordboere have en medfødt Blufærdighed i at udtale vore inderste Følelser, som Sydboerne ikke besidde. Vi kalde deres aabne Udgydelser Affectation, de kalde vore tilbagestrængte Følelser Kulde. En characteri-stisk Forskjel for mig har altid været den Skik, at Mændene falde hinanden om Halsen og kysse hinanden, idet s. 142de udbryder „Bruder!“ Hvilken Skandinav vilde indlade sig herpaa, selv ved Mødet af sin bedste Ven eller Broder, undtagen i et høist enkelt Tilfælde? Mig er dette Syn altid modbydeligt. Kysset bør kun udvæxles mellem Mand og Kvinde; mellem Forældre og Børn er det noget Andet; thi her hører, ligesom i Paradiset, Kjønns-Forskjellen op. Tænk Dem det Tilfælde, om en Mand faldt f. Ex. Andræ om Halsen og kyssede ham? Jeg kan ikke lade være at lee ved Tanken herom. Det er, troer jeg, denne National-Forskjel i Maaden at udtale vore inderligste Følelser paa, der støder os i Spillet paa Theatrene, vi finder det svulstigt, og det, der skulde røre, opvækker vor Undseelse og Forlegenhed, vi fordrer Følelsen noget tilsløret, for at vi kan finde den dyb og sand, hvorimod de sydligere Naturer gjøre — hvad Heiberg kaldte — „sprætte sig op“, de give Alt, hvad de have, vi beholde en Deel for os selv, og medens man i vor Tilbageholdenhed maa see at finde Følelsens Dybde, give hiine den hele Sum ud, og det er dette, der mishager vor Natur, og vi tro ikke paa dens Sandhed. Troer De ikke, at det ligger heri? Jeg har ofte tænkt herover og kan ikke faae andet ud heraf. Maaskee vi gaae for vidt i vor Sky, ligesom de i deres Mangel paa Blufærdighed, men skal man gaae for vidt i en af Delene, da mener jeg dog, at Skjønheden iagttages meest paa vor Side. Det er ogsaa naturligt for Protestanter, saavel i Kirken som i Livet, at Følelsen vendes mere indad; Catholi-cismen fører vel ogsaa det ydre Væsen med sig; vi bede i dyb Eensomhed, de paa Gader og Stræder, dette kan ikke være uden Virkning paa et Menneskes Væsen....

Hr. Nyrop er krøbet til Korset. Bladene have mod Sædvane holdt med Ministeren og Directeuren.¹ Det glæder mig. Derimod ligger der nok et slemt Huus med Md. Sødring, fordi hun ikke kommer op i første Klasse a.2 Hun skal have havt en lang Samtale med Tillisch, saa lang, at en Prøve maatte gaae ind, og Dagen efter sendte hun en Sygeanmeldelse istedetfor at indfinde sig paa Prøven. Det er simpelt saaledes strax at blive syg, enten denne er virkelig eller paataget, fordi man ikke faaer sin Villie. Guderne være takket, at man er udenfor al Directeur-Vrøvl....

s. 143 Lev vel til vi sees i München, og deel der hvad godt gode Aander vil skjænke

Deres hengivne
Veninde.

s. 143

Kjøbenhavn, d. 11. Sep. 1862.

I Morges Kl. 11 ankom jeg i god Behold til mit Hjem. Børnenes Glæde, Hjemmet, som de og Folkene havde smykket med Blomster, den klare blaa Himmel, Solskinnet, Alt forenede sig til at sætte mig i en glad Stemning, og — hvad synes De — et Brev blev mig overrakt af Frøken Hirsch, der for flere Dage siden var sendt af Treschow med Anmodning, at hun strax ved min Ankomst skulde overrække mig det. Brevets Indhold var en Velkomsthilsen fra T. og en Skrivelse fra Directionen for Vemmetofte Kloster, hvor man underrettede mig om, at mine tre Børn vare optagne i Klosteret fra d. 5. Juli at regne. Brevet er underskrevet af Treschow og Moltke.¹ De kan tænke Dem, at jeg i meer end een Henseende blev glad herover, og at dette Brev forøgede den glade Stemning, jeg var i. I Morgen gaaer jeg til Treschow for at takke ham. Heraf seer De mit Brevs Virkning. Hvorledes Samtalen vil falde i Morgen, skal jeg meddele Dem i mit næste Brev, thi i Morgen skeer det vel næppe, thi først om Eftermiddagen kan jeg komme til T., og dette Brev agter jeg at afsende Kl. 4, for at det kan komme til Dem saa snart som muligt, men jeg vilde dog gjerne fortælle Dem lidt om Huuset, som jeg agter at tage i Øiesyn i Morgen Formiddag. Udfaldet angaaende Børnenes Sag er altsaa lykkeligt tilendebragt, og endnu eengang takker jeg Dem for Alt, hvad De har været for mig i denne. Man

siger: „Den giver dobbelt, som giver hurtigt,” dette gjælder ikke om T. i denne Sag, hvoraf følger, at min Tak til ham ikke er saa reen, som den kunde være; dog alt dette være nu glemt, og vi vil nu kun glæde os over Udfaldet....

S. 143

Kjøbenhavn, d. 14. September 1862.

... Foruden Treschows Brev laae her et rart Brev fra min kjære Dorothea Eriksen (Suhr)² og et, meget exalteret s. 144 Brev fra Fru Sødring, hvori hun skriver, at jeg er hendes eneste Trøst.¹ Jeg har været hos hende og ikke tilbageholdt, at jeg misbilligede hendes hele Opførsel i Sommer; hun var saaledes ikke tilfreds med sin Trøsterinde. Forresten er Alt igjen godt mellem hende og Tillisch; hun har faael sin Villie, og saa græder jo Børn ikke længer. Ved Thea-tret seer det for Øieblikket jammerligt ud. Mange ere syge, andre lader, som om de vare syge, dette i Forening med det smukke Veier gjør, at Theatret staaer tomt....

S. 144

Kjøbenhavn, d. 18. Sep. 1862.

... Martensen har formelig Medlidenhed med Treschow, han synes, at han formelig er prostitueret som Embedsmand ved Børnenes Sag. Til M. har han sagt, at efter at han havde læst Adoptionen, vare de jo tvungne til at optage Børnene. Mit Brev til ham paastaaer han, at han først læste, efter at han var reist fra Norge, thi da han der var syg, vilde han ikke udsætte sig for den Virkning, som Brevet muligvis vilde gjøre paa ham. Hele denne Sag, sagde han, havde i høi Grad angrebet ham. Martensen beder mig være from mod den Overvundne og komme ham lidt god imøde, en Bøn, jeg gjerne opfylder; han har været i Lidenskab, og det lader til, at han angrer den. Jeg har skrevet ham et Par Ord til, som jeg tænker vil berolige ham. Hans Modstand imod mig udspringer egentlig af Kjærlighed, der rigtignok ikke er af den bedste Slags....

S. 144

Kjøbenhavn, d. 20. Sept. 1862.

... Man skulde jo næsten tro, at det havde rygtet sig i Theaterverdenen i München, at jeg har været der, thi en uforskammet Blad-Bedacteur, af et Theaterblad, har sendt mig en Abonnementsbillet til hans Blad. For at jeg imidlertid ikke skal være altfor stolt over, at man i München veed, at jeg existerer, kalder han mig: Fräulein Louise Heiberg. Afskummet lader mig vide, at ifald han tør tælle mig blandt sine Abonnenter, da vil han kunne være mig til Nytte ved „Gastspiel”, naar jeg agter at optræde i München. Hvad synes De? Burde han ikke have et groft Brev, men det burde være meget tykt, for at han kunde komme til at be-s. 145 tale ligesaa mange Postpenge, som jeg har maattet betale for hans Brev. Har man bemærket os i Münchener Thea-tret, er De formodentlig blevet antaget for en Kunstbroder; hvorledes man har forholdt sig med Sarah, som fulgte med Frøkenen, ved jeg ikke, dog, det er vel ikke saa sjældent, at smaa Saraher følger med de tydske Frøkenes, der ere ved Theatrene i Tydskland. Gud være lovet, at man er dansk „durch und durch”. Giid jeg kunde spille paa Tydsk for at vise Tydskerne, at jeg ikke vilde spille for dem....

d. 21. Sept.

I Dag har jeg modtaget et Svar fra Brahesborg¹ til Svar paa de faa Linier, jeg sendte ham til Tak for Udfaldet af Børnenes Sag. Han er rørt og glad over mit lille Brev til ham, og hans Svar aander den inderligste Hengivenhed, som han forsikrer mig aldrig skal svigte. Hans Brev, i Forening med, hvad Martensen har fortalt mig om hans Udtalelser, synes at vise, at der er faldet en Steen fra den gamle Mands Hjerte ved mine venlige Ord til ham. Ja visselig har De Ret, naar De skriver til mig, at min Glæde maa være stor over ikke at tvinges til at bryde med en gammel Ven. Maaskee denne lille Katastrofe kan sætte vort Forhold tilbage til det Punkt, hvori det var inden Heibergs Død....

... Her taler Ingen om Grevindens og Kongens franske og italienske Trup.² Jeg stoler paa, at Pengene holder hende tilbage fra at ruinere det kgl. Theater....

S. 145

d. 9. October 1862.

Tak, min kjære Ven, fordi De har længtes efter Budskab! Men hvorfor kom De ikke igaar, som De i Tirsdags Aftes lovede? Hvorfor troede De, at T[reschow] netop kom igaar? Jeg blev lidt ærgerlig over, at De ikke kom, thi jeg havde Et og Andet at meddele Dem. T. kom derimod i Aften; vor Samtale skal jeg mundtlig meddele Dem, den endte med, at Venskabet var ved de senere Begivenheder forøget og ikke aftaget fra hans Side. Ja Solen skinner undertiden klarest efter en Tordenbyge....

S. 146

d. 20. October 1862.

... Jeg sender Dem herved Dagbladet, som jeg nu har læst.¹ Den hele Anmeldelse af Fægteren er jo ikke saa pukkelrygget som mange andre Anmeldelser om Theater-sager, jeg tidligere af og til har læst i dette Blad.

Tak for Deres frimodige Udtalelser om min Fremstilling; Tak fordi De har givet Dem Tid til at tænke saa meget herover, at Deres Tanker havde faaet tydelige klare Ord. De har ganske vist Ret, og jeg skal, uagtet jeg er bange for, at det ikke staaer længer i min Magt at rette, hvad der burde rettes, nu atter tage Rollen for mig og forsøge her-paa. Det gjør saa godt at høre engang imellem en motiveret Anke midt imellem alt det Taagede og Umotiverede. Forhold mig aldrig Deres Mening, selvom den er modsat, hvad jeg haabede og ønskede, det er jo Venskabetets egentlige Kjendetegn, Tak derfor, min kjære Ven, for dette nye Beviis paa Deres.

Hvilket Veier i Nat og i Dag! I saadant et Veier burde man egentlig samles, hver liggende i sin Seng og da underholde sig liggende med hinanden, det er vist den eneste behagelige Brug, man kunde gjøre heraf; dog jeg skal bruge Dagen til at læse paa Viola,² og De skal jo i Eftermiddag arbeide i min Sag, saa vi komme begge til at opgive Sengevarmens Beskyttelse mod Regn, Storm og Kulde. Lev vel til vi sees under en blidere Himmel!

s. 146

d. 25. October 1862.

... Jeg har nu læst saavel Fædrelandets som Dagbladets Bemærkninger.³ Det er jo rørende at see disse tvende Riddere engang at strides om en Gudinde; det er dog altid en Forandring! Jeg finder, at Fædrelandet har Ret i denne Sag. Man veed, hvad man har, men sandelig ikke, hvad man faaer. Dagbladets Argumenter ere meget svage. Den samme Kunstner lever endnu, siges der, og han kan alt-saa erstatte det Bortgivne? Men hvem indestaaer for, at denne Kunstner lever om otte Dage? En Marmorblok findes, siges der fremdeles, som kan erstatte hiin? Hvem veed ikke, at man i de sidste Hug i Marmoret pludselig kan overraskes af Pletter i det, Pletter, som forringer hele Kunstværket? vil man da saa kassere Statuen s. 147 og strax forsøge en anden Marmorblok? Den Anke er ofte gjort, at der kun findes faae Statuer i Museet af smukt Marmor, ja man har jo bebreidet Thorvaldsen denne Mangel som et Gnieri fra hans Side; findes der altsaa en reen Marmorstatue i Museet, bør man da berøve Samlingen denne for det usikkre Haab om, at den vil blive erstattet? Vi ere ikke saa rige, at vi kan rutte med vore nationale Eiendomme. En Bestyrelse bør ikke løbe løbsk med de Løbske, der i dette Øieblik finde intet Offer for stort for en Prindsesse, som de om nogle Aar maaskee ikke vilde samle saa mange Penge til, at der kunde kjøbes en Suppegryde for. Hvis den danske Prindsesses Formæling fører til noget for Danmark i den nærmeste Fremtid, da er det Tid at give hende „det Bedste“. Om Prind-sessen først nogle Maaneder efter Brylluppet kan opstille sin Hebe i sit Slot, er Ulykken jo ikke større, synes mig. At gjøre Begyndelsen med en saadan Udlevering er unægtelig farligt. Denne Gang skeer det for en Prindsesse, næste Gang kan man ikke afslaae en Konge det.

Her har De paa Opfordring min Mening i denne Sag. Qvinderne ere jo ulogiske; er dette nu Tilfældet med denne min Dom i Sagen, saa vinder jeg jo derved at have vist Qvindelighed, og det er jo yndigt og elskværdigt, og maa trøste mig over, at min Dom bliver underkjendt....

s. 147

d. 28. October 1862.

... Udgiverens Forord til Ingemanns Levnetsbog synes jeg ilde om.¹ Hans Beskrivelse om hans og Ingemanns Samliv er saa øllet og tobaksagtigt, at man ligesom lugter begge Deelee. Det er dog besynderligt, at det at have lidt Smag er saa sjældent hos Menneskene. Han mener det godt den gode Galschiøt — sikken et Navn —, det passer skammelig godt til Forordet, thi galt har han efter min Mening skudt efter det Billede, han vil forherlige og fastholde til Opbyggelse for Andre. Bogen selv har jeg endnu ikke læst, og i Børnevrimlen i Dag bliver der vel næppe meget af. Ingemanns Berømmelse er dog af en besynderlig Art. Der er mange Veie til Bom, som man siger, og mange Maader at skaffe sig Navnkundighed paa....

s. 148

d. 31. October 1862.

... Naar jeg hører saadanne gode Ord som dem, De sagde igaar: „Jeg kan ikke undvære Dem,“ da er det vel en stor Glæde, at saadanne Ord blive os til Deel, men naar jeg saa tænker paa, hvor Mange der have sagt lignende Ord til mig, og hvor godt de senere kunde undvære det, som forekom dem uundværligt, da gribes jeg af et Mismod, en Mistænksomhed, der ikke er god for den Tillid til Menneskene, som det er et saa stort Gode at kunne bevare. Ak, den troløse flygtige Menneskenatur! Ikke Alle have den, jeg veed det, giid det ikke maa være nogen Illusion, naar jeg troer, at Deres Natur er af en ædlere Slags. Og dog, det ligger i den

menneskelige Natur, at man ligesom søger Fornylse ved at slutte sig til nye Individualiteter, og jeg skal visselig ikke forundres eller klage, om ogsaa De følte denne Trang, men, idet vi optage det Nye, maa vi ikke kaste det Gamle bort eller glemme, hvad det har været for os; det er dette, jeg kalder Troløshed. Jeg kjender alle de Undskyldninger, hvormed vi da besmykker vor Sag. Han er ikke mere den samme som dengang, han har forandret sig, ikke jeg etc. etc., og vor Samvittighed er frelst. Ulykken er, at vi Mennesker ofte sætte hinanden for høit i den varme Aarstid, vi slaee en Streg over Feilene og vil ikke see dem; kommer da den koldere Aarstid, da trække vi Feilene frem som noget Nyt, uagtet de altid har været der, og vi sige da: hvor forandret! Den sikreste Maade til at fastholde sin Godhed for et Menneske er vist, at man ret tydeligt gjør sig Rede for Feilene, og kan vi drive det saa vidt at elske disse Feil, fordi vi see dem som en Betingelse for de gode Egenskaber, da troer jeg vor Godhed staaer paa den fasteste Grund. Sæt mig derfor ikke for høit, at De ikke engang skal see mine Feil som noget Nyt, men som noget, der var Dem bevidst, da Deres Venkab var stærkest, ellers bliver jeg bange....

s. 148

d. 3. November 1862.

... I Dag for 32 Aar siden var Heiberg, hans Moder, Georg og jeg saa bedrøvede over, at den foregaaende Nat havde overmandet i dyb Melankolie den kjære Møhl. Ved Kaffe bordet kom Georg fra Krarups Skole og bragte os s. 149den sørgelige Efterretning.1 Heiberg og hans Moder havde tabt deres kjæreste Ven og jeg en Mand, hvis store Hengivenhed jeg i min unge Alder vist næppe forstod at skatte saa høit, som den fortjente. 32 Aar siden!! Og hvor levende staaer ikke denne Dag for mig, som om det var Dage og ikke Aar, der vare forløbne. Ak, kunde vi dog see vore Afdøde, beroliges ved, at de have det godt!

... Dog Haabet, min kjære Ven, maa holdes fast, at de ere i Fremgang, at de fuldføre hist, hvad her var begyndt, at Sjælen bar seiret over Legemet; hvem vilde kunne udholde Livet, hvis dette Haab ikke hver Dag hviskede os Trøst i Øret? Jeg kjender nok Forstandens mange Spørgsmaal og Tvivl, men tro mig, min bedrøvede Ven, Forstanden har Intet hermed at gjøre, de Forstandige komme ingen Vei, det er ikke med den Sands, at vi fornemme, at dette store Noget hiinsides er til, til for os, naar vi kun lydigt haaber og troer paa den Naade og Barmhertighed, der er os tilsagte af Ham, i hvis Mund ikke var Svig.

Jeg veed godt, at De kan sige Dem alt dette selv, men jeg trænger til at sende Dem et lille Budskab i Dag, og hvorom skulde jeg tale i Dag uden om det, der udfylder saavel Deres som mine Tanker i denne Dag?2 Og medens De gaaer den tunge Gang, føler jeg en Beroligelse i at turde tale med Dem i al Eenfoldighed om det, der ligger os paa Sinde....

s. 149

d. 6. November 1862.

... Det er dog harmeligt at høre de Tydskere tale om os. Nei, der er ikke andet for, vi maa Nord paa for at komme ud af deres Kløer. Mon vi skal opleve, min kjære Ven, at see Dronning Margrethes Værk gjentages? En Qvinde havde Æren for at sætte de tre Kroner paa eet Hoved, maaskee en anden Qvinde atter af Forsynet bliver brugt til at opnaae det samme Resultat, om end ad heel modsatte Veie, thi hvis ikke denne Rasmussen var slængt ind imellem os, mon vi da var kommet til det Punkt, som gjør, at vi see nu hen til dette Maal? Har hun ved sin Slethed bevirket dette, saa ender det jo maaskee dog med, at hun bliver „Danmarks Genius“. Det morede mig i Dag s. 150at høre af Valsøe, at Pielhs og Scharff har været udsatte for Hr. Sørensens Brutalitet, fordi de toge Hatten af for Grevinden ved hendes sidste Ankomst hertil.1 De maatte tye ind i Kirsebærgangen for ikke at faae Prygl, ledsaget med Skjældords. Stemningen er dog saaledes mod denne Dame, at hvis der i det nære Tidspunkt rammer Nationen en Ulykke, da seer det galt ud for hende, skal De see. Dog maaskee, som sagt, at hun maatte staae imellem os for at vække os af vor naturlige Flegma. Det er et nyt Syn paa hendes Tilstedeværelse, ikke sandt?...

s. 150

d. 12. November 1862.

... Her var Een i Dag, som forsikkrede, at Grevinden dog har Planer med Blixen, hvis saa er, kan man rigtignok synges med Svinedrengen:

„Ach, du lieber Augustin!
Alles ist væk, væk, væk.“

Men lad hende tage sig ivare, at hun ikke selv kommer væk ved samme Ledighed.2

Hvilken Artikel i Fædrelandet for i Aftes!3 Hvorledes hænger det sammen, at Hall i den Grad har lagt sig ud med dette Blad, thi at noget Personligt er med i Spillet, er jo tydeligt.

Kjender De et Vers, som er gjort om Hall i Anledning af Cavours Dygtighed?

„Ja havde vi saadan Een,
Kunde vi staae paa vore egne Been,
Men vi have et ringere Tal,
Vi maa nøies med en — Hall.”

Det gjør mig dog ondt for ham i dette Øieblik, det er tungt at have paataget sig Noget, som man ikke magter. Mon ikke vor Samtale fra i Aftes ogsaa kunde gælde om ham? Mon ikke ogsaa han har lukket Øret for et høiere Baad og opgivet dette for at følge sit eget? Hvorom alting er, har jeg ondt af ham.

s. 151

d. 16. November 1862.

Jeg kommer fra de tre Smaas Senge, hvor det kjærlige barnlige „Godnat, god Bedring til i Morgen, drøm om en Engel”, etc. etc. altid gjør sin velgjørende Virkning paa mit Sind; fra de tre Smaas gode Ønsker gaaer jeg nu over for at bringe min trofaste Ven min Tak for al hans Omhu og Godhed for mig. I yngre Dage havde jeg en ubændig Trang til at lære mange Mennesker at kjende, jeg forstod dengang ikke, at det at lære eet Menneske tilbunds at kjende er bedre og indeholder mere end at lære Mange nogenlunde at kjende. Jeg er ofte saa bedrøvet over min Unøisomhed med Guds Godhed imod mig og gyser for, at han skal synes, at jeg er en Utaknemmelig og i sin Vrede berøve mig, hvad jeg endnu har tilbage at være taknemmelig for; hertil hører visselig Deres store opoffrende Venskab for mig Stakkelt, thi tro mig, jeg er virkelig en Stakkelt, der maa kjæmpe stærkt for ikke at opgive Haabet til Livet og til, hvad dette endnu maatte kræve af mig, kjæmpe for at udføre de Pligter, der hviler paa mig, nogenledes som jeg bør; undertiden fortvivler jeg over, hvor slet dette lykkes mig, og da overfalder jeg af et Tungsind, hvoraf De maatte bære en Deel igaar Aftes. Tak, fordi De saa venlig laaner Øre til mine Klager! Det eneste Menneske, jeg tidligere var istand til at udtale mig for, glemmer den forfærdelige Grav; jeg staaer nu saa ene med mine Smerter, med mine Klager, at havde jeg ikke Dem, der med saa stor Godhed lytter til dem, naar de ligesom truer med at sprænge Brystet, da var jeg jo virkelig høist ulykkelig. Lyksalig den, der kun trænger til at udtale sine Sorger, ligegyldigt for hvilket Øre, den har ingen Nød, thi Øren ere der nok af; jeg er forvænt med at have et hint Øre at udtale mig for og kan derfor ikke bruge de Mange med den grove Hørelse, og derfor har Taushed saa ofte været min Lod.

De mærker nok, at min Stemning fra igaar endnu ikke er bortveget for en lysere. Prøven i Morges har ikke gjort det bedre. Ak! Det Theater med al sin Aandløshed, hvad fanger jeg dog an med dette? Jeg har en Følelse som en forlovet Pige, der gaaer og kjæmper med, om hun skal hæve Forbindelsen eller ikke. Undertiden, naar jeg staaer der midt i Udøvelsen, overfalder der mig en Følelse af, at s. 152 jeg foretager mig noget uværdigt. Tænk, hvad det vil sige! Mine gode Øine bidrager ikke lidet til denne Plage. Forleden Aften, da jeg til Høire saa Kongen og hans Grevinde, til Venstre de mange af dette Hofs aandeløse Herrer med deres store Kikkerter mere liggende end siddende i Logen, da havde jeg et af disse uhyggelige Øieblikke, hvori jeg føler mig for god til at underholde og mere et saadant Selskab, og jeg kjørte hjem i den tristeste Stemning, i mit eensomme Hjem, hvor det Øre ikke mere var, der modtog mine Klager og ved sin Ligevægt og Overlegenhed bragte saa mange Gange Ro tilbage i mit Sind. Dog nok herom.

De fordrer nøiagtig Besked om mit Befindende, her er den. Jeg har været meget træt og mat i Dag. I Aften er jeg dog bedre, den fuldkomne Eensomhed i Dag har gjort, at jeg har faaet udhvilet og tænker vel, at det skal gaae nogenledes i Morgen Aften. Paa Tirsdag seer jeg Dem vel. Den 23. November, den første Dag i mit nye Aar, seer jeg Dem gjerne hos mig. Den 22. ængster jeg mig for; disse Mærkedage ere tunge at komme over. 1 God Nat! Bliv ikke træt af

Deres hengivne
Veninde.

s. 152

d. 19. November 1862.

... Det var morsomt at see Skuespillerne paa Prøven i Dag i „Hr. og Fru Møller” svømme som Ænder i Mudderet, saa glade har jeg ikke seet dem i lang Tid.² Dette er Mad for Mons, og jeg gyser alt ved Tanken om Publicums og Bladenes Tilfredshed med dette naturlige Kunstværk, hentet lige op fra Gaden. Nu skal De see, hvilken uforskammet Ros Dagbladet vil oversøle mig med for min Udførelse af Fru Møller. Til denne Høide af Skuespilkunst har de altid tilladt mig at stige, men dermed ogsaa Punktum; ved nu at rose mig heri, seer det jo ud, som om de var saa retfærdige, saa upartiske. Stykket er jo virkelig ret morsomt, men jeg har dog en Følelse af den Skam, som man føler af at være i slet Selskab, men i dette befinder sig jo Mange allerbedst....

s. 153

d. 24. November 1862

u. 24. NOVEMBER 1862.

Det er virkelig ganske kort siden, at De saae min Haand, og dog overraskes jeg i Aften ved at finde Skimmel over mit Blæk; heraf kan sees, at naar jeg ikke skriver til Dem, skriver jeg slet ikke. De opfordrer mig atter til at dyppe Pennen, og jeg lyder, men Sandheden til Ære vil jeg dog nu tilstaae, at selv om denne Opfordring var udeblevet, havde jeg i Aften sendt Dem et lille Budskab til Tak for Olaf Hansens Bog.¹ Den har meget interesseret mig. Vinje er jo især en mærkelig Figur, og de to Digte, som findes aftrykte, finder jeg udmærket smukke. Jeg kan dog ikke lade være at bedrøves over, at Norge kjæmper for et selvstændigt Sprog, Normændene blive os derved mere fremmede, og det stakkels danske Maal læst af endnu færre Læsere, end alt er Tilfældet. At et norsk Sprog vil komme istand, derom føler jeg mig overbeviist. Tak for, at De gjorde mig bekendt med denne Bog.

De spørger, om det var mig en Plage i Aftes at have Besøg? Jeg har i Dag bebreidet mig, at jeg misbrugte Deres Øine ved en Læsning, som jo ikke kunde have nogen Interesse for Dem. De er rigtignok usigelig god imod mig ved at føie mig i mine Ønsker, enten de saa ere billige eller ikke; har jeg saaledes ikke plaget Dem i Aftes, har De visselig ikke plaget mig. Naar jeg kommer tidligt hjem fra Theatret, vil jeg af og til benytte Deres gode Tilbud.

Hvad Prologen angaaer, underkaster jeg mig Deres og Martensens Beslutninger i Eet og Alt. „Den fangne Dronning” klinger jo saare skjønt.² Naar man seer sig om, er De selv et Stykke af en Digter. Har De aldrig skrevet Vers? Det er et Samvittigheds Spørgsmaal, vil De vel sige? men jeg gad dog nok vidst det; jeg skal være saa beskeden, at jeg ikke skal spørge til hvem.

Oversættelsen blev givet Jf. Beyer 1859, eller rettere sagt mig, fordi jeg ikke var tilfreds med hendes Oversættelse; det var en Kjærligheds Gjerning af Heiberg mod mig, thi sligt fik man ham ikke saa let til at indlade sig i, thi det var et Arbeide, vanskeligere end de Fleste formode.³ Ak havde han dog seet mig udføre denne Bolle, hvorom vi havde havt saa mange Samtaler; jeg haaber han vilde have havt Glæde deraf.

I Aften har Maleren været hos mig med den bedrøve-s. 154lige Efterretning, at Summen, hvad Maleriet vil komme til at koste ved Huuset, langt overstiger, hvad vi have tænkt os. Jeg bad ham gaae til Dem for at modtage Besked, om vi tør indlade os herpaa eller ikke. Man kan jo indrette det Hele simplere; de gode Aander flytte ligesaa gjerne ind i et simpelt malet Huus som i et rigt malet; giid de blot vil flytte ind med mig! Var jeg en „Tante Anna”, saa kom de nok, det er Sagen, dog en Natviol bliver ikke let til en Rose. Det falder mig ind, De har vist aldrig seet en Natviol? Den lille graae Blomst, der kun dufter om Natten, har jeg virkelig ikke saa lidt Lighed med, men denne Lighed maa De dog ikke søge efter at finde i Morgen Aften, naar De seer mig som Fru Møller.¹ ...

Jeg sov fortræffeligt i Nat og drømte i et væk; Sjælen var altsaa i Virksomhed, uafhængig af Legemet, og det synes mig altid en Trøst, at de To kan være uafhængige af hinanden.

God Nat min trofaste Ven og Tak for al Deres Godhed mod

Deres hengivne
Veninde.

s. 154

d 27. November 1862.

Tak min kjære Ven for Deres Trøst og beroligende Ord! Jeg har i Aften emanciperet mig og været henne og see „Det lykkelige Skibbrud”. Det hører ikke — efter min Mening — til Holbergs morsomste Stykker, men lader sig dog see med Fornøielse for een Gangs Skyld. Det gik ret værdigt over Scenen, uden at dog nogen Enkelt leverede noget nyt eller fremragende. Moralen er altfor synlig i dette Stykke, og derved faaer det en Tyngde, som standser Lunet....

s. 154

1. December 1862.

Inden De gaaer til Ro, vil jeg spørge Dem, om De vil tage tiltakke hos mig til Middag. I Morgen Aften er det rimeligt, at Martensens kommer til mig; vi kunde da forinden tale lidt om Forretningssager; jeg gjør imidlertid s. 155Regning paa, at De ikke flygter om Aftenen for disse mine Venner, der virkelig er Dem hengivne....

Tak for Budskabet i Aftes. Alt var udsolgt i Theatret til „Hr. og Fru Møller”, Publicum hylede formelig af Glæde; jeg vidste jo nok, at dette Slags Digterværker vilde blive Mad for Mons. At gaae hjem ligesaa tom, som man er kommet, det er det, man kalder at opmuntres i Theatrene. Er det nu rigtigt at give sin Skjærv til en slig Opmuntring? ...

s. 155

d. 3. December 1862.

... Hr. Andresens Bemærkninger i Fædrelandet har jeg læst.¹ Det havde ikke skadet, om Hr. Andresen havde været lidt mere morsom, men hvad kan man vente af en Urtekræmmer i den Retning. Rosenstand-Goiske er et Navn, som vist er kommet til stor Ære for godt Kjøb; han var en Pedant, og denne Egenskab bør en Kritiker mindst af Alle være i Besiddelse af; hans Prosaisme stikker frem, synes mig, i alle Theateranmeldelser; det er haardt for Digtere at dømmes af Prosaister, selv om disse ere ret forstandige som Goiske; det er dog Mennesker, der bevæge sig paa Krykker, der vil dømmes om dem, der have Vinger at flyve med.

Det skulde inderlig glæde mig, om Grev Russell² maatte betale sin Optræden mod Danmark med at miste sin Plads, dog det er vel ikke saa vel. „Smaaskjælmerne man hænger op, de Store lader man løbe.“ Paa Fredag seer jeg Dem vel og kan da mundtligt erfare, hvad De ikke tør betro Papiret. ...

s. 155

d. 10. December 1862.

Der hører sandelig Mod til i dette Dommedagsveier at sætte sig til at skrive Budskaber istedetfor at tænke paa sit Endeligt, ifald det skulde være Mening, at Verden i Aften skal forgaae. Deres venlige Opfordring har imidlertid gjort mig kjæk, jeg skummer Skimlet af Blækhuset og skriver, idet det ene Vindpust ryster Huset efter det andet.

Naar jeg sidder saadan ene i min lille Stue som i Aften, s. 156i det stille Huus, hvor ingen Lyd naaer mit Øre — i Aften gjør Stormens Hysten en Undtagelse —, da forekommer jeg mig undertiden som en fortryllet i „Tusind og een Nat“; i en saadan Eensomhed er det hyggeligt pludselig at modtage et lille Budskab, der forvisser mig om, at jeg endnu hænger sammen med Verden og andre Mennesker. I Aften, da Deres Budskab kom, sad jeg netop og tænkte paa, om ikke Spøgen med Strandmarkens Bebyggelse kunde blive til Alvor. Jeg betænkte, hvor Huset skulde ligge, hvor stort det skulde være, hvad det skulde koste etc. etc. De smiler vel over mine Phantasier, men det er saa morsomt at phantasere, selv om man leer deraf.

Har Hansen kun henvendt sig til „den strænge Mand“ for at tale om Plantningen?¹ Eller er der andre Ugler i Mosen?

De har altsaa nu ordnet det sidste Ark af Heibergs Skrifter! De har saaledes nu fuldendt den store Kjærligheds Gjerning mod ham og mig! Tak min trofaste Ven! Det sidste Ark! Jeg blev ordentlig ganske veemodig ved Tanken om dette Arbeides Slutning; uagtet jeg vel føler en Lettelse ved Tanken om ikke længer at misbruge Deres Taalmodighed og Udholdenhed og berøve Dem saa meget af Deres Tid, saa var jeg dog saa egoistisk i første Øieblik at ønske, at Deres levende Beskjæftigelse med den stakkels Heibergs Værker ikke skulde ophøre. Det sidste Ark! Ak, hvem der kunde slutte sit sidste Ark med saa god Samvittighed, som De har sluttet det sidste Ark af dette store Foretagende!

Det er et smukt Digt i „N orden“ til de smaa Violin-spillerinder. Det er naturligvis ogsaa af Frøkenen.² Hun er dog virkelig en mærkelig Person. Digtet rørte mig, jeg maatte tænke paa min egen voxne Barndom.

— „Tidlig snoet som giftig Banke
Bundt om Eders unge Tanke,
Vil den mørkne Lykkens Strøm.“

De stakkels Børn! Hvor dyrt vil de ikke komme til at betale deres Held.

I Morgen Aften er jeg hjemme lidt efter 9. Forlader De tidligt Broen, da drik Thee med mig, men lov mig, og det maa være vist, at De ikke forlader Deres Selskab et s. 157Øieblik tidligere, end De ellers vilde gjøre; viis mig nu, at De har Frimodighed til at blive borte fra min Thee, som De jo kan drikke hos mig en anden Gang, siig Dem selv, at vort Venskab jo ikke afhænger af en Høflighed; kommer De, vil jeg modtage Dem med Glæde, kommer De ikke, vil jeg glæde mig over, at De har det godt, hvor De er.

Deres hengivne og taknemmelige
Veninde.

s. 157

d. 13. December 1862.

Tak for det ottende Bind!¹ Jeg sad i Aftes og fordybede mig i alle disse Ungdoms og Manddoms Følelser. Jeg vandrede imellem alle disse Grave, der ogsaa for mig gjemme saa mangen en kjær Erindring. Med Taknemmelighed mod Dem, min kjære Ven, glædede jeg mig over, hvor smukt og forstandigt Alt var ordnet, hvor megen Omhu og Kjærlighed, der her er anvendt af en trofast Ven.

Hvor forunderligt at gennemgaae et saadant Digterliv med alle dets Forhaabninger, Lidenskaber, Begeistringer og den modne Livsanskuelse, hvormed det Hele ender. En saadan Samling af Digte fra Ungdommen til Alderdommen er igrunderen, ret beseet, et helt Levnetsløb, hvor meget staaer imellem Linierne for den, der kan læse. Der gives vel Digtere, der skrive Et og i Livet mene et Andet, men det gjælder visselig ikke om Heiberg, han har, det er jeg vis paa, været heel tilstede paa ethvert Punkt, og det er netop dette, der rører mig, der kjendte hans Ærlighed; selv naar han digtede, holdt han ikke sine Følelser tilbage, gav han visselig ikke mere, end hans Hjerte meente. Jeg seer i disse Digte hans letsindige, ungdommelige Sværmen, hvorom hans Moder saa ofte har fortalt mig. Jeg seer hans Manddoms dybere Følelser holdte i Tømme i Modsætning til hine, hvor han saa barnligt og uforbeholdent paa en ung Digtters Viis giver sig hen. Jeg seer ham saa levende for mig sidde og digte disse Sørgedigte over Venner og Veninder med Taarer i Øinene, som han saa ofte havde Møje med at tilbageholde, naar han kom ind til mig for at læse dem op, forinden de bleve sendte til s. 158Trykken. Jeg troer vist, at kun faae Digtere som Menneske har været saa ganske med i, hvad de skrev, som Heiberg. Alt, hvad der hedder Affectation i Følelsen, var visselig fremmed for hans Sjæl; dette kan ikke Alle vide, der ikke kjendte ham personlig, men mig rører det, fordi jeg kjendte ham og hans Sandhedskærlighed. Jeg faldt først sildig i Søvn i Aftes, jeg fordybede mig ret i Tanken om et Menneskelivs Drømme, Forhaabninger, Kampe og Smerter; mit eget Liv gled forbi mig igjennem hans; meget af hvad der findes i dette Bind Digte har jeg deelt med ham, og jeg er næsten skinsyg over de Aar, hvori jeg endnu ikke var født, og hvor jeg altsaa ingen Deel kunde have i hans Livs Svingninger. Kun mine første tretten Aar levede jeg uden hans Paavirkning; jeg skammer mig over, at de mange Aar, der fulgte herefter ved hans Side, ikke har ført mig til et høiere Resultat, end jeg Stakkel har naaet. Dette skriver jeg til Dem, De troer ikke, at det er en paatagen Beskedenhed, De veed, at jeg af Hjertet mener, hvad jeg skriver, ak, tro mig, disse ere kun svage Ord imod, hvad jeg føler, men hvo har Mod til at brede sin hele Sjæl ud, selv for en Ven som Dem.

Jeg kan desværre ingen nye Oplysninger give Dem med Hensyn paa Smaadigtene; det maa ikke have interesseret mig, thi jeg har dog vist engang hørt, til hvem de ere skrevne.

Det vil falde mig haardt at spille i Aften, mine Tanker ere saa langt borte fra „Hr. og Fru Møller“. „Taarer og Dands er en skurrende Dissonans.“ Jeg tænker nu atter Dag og Nat paa, hvorledes jeg paa en god Maade skal slippe bort fra dette Theater, der jo virkelig nu bringer mig større Smerter end Glæder, dog vil jeg være taal-modig og bie paa den Anvisning, der vil blive mig sendt ovenfra.

Seer jeg Dem i Morgen Middag? Jeg synes altid, at der er saa Meget, hvorom jeg trænger til Deres Raad og Trøst.

Igaar var den gode Martensen hos mig, han ønskede, at De, Andræ, Madvig og jeg skulde spise hos ham i Morgen, men det blev atter opgivet paa Grund af d. 14. December. Han sagde, at han ret ønskede at see Dem oftere. „Jeg trænger til at tale med saadanne Mænd, og jeg har altid et Udbytte af mine Samtaler med Krieger,“ sagde s. 159han. Hvis De selv vil, har De inden kort Tid en trofast Ven i ham, og hans Venskab, naar dette først er indtraadt, er sandelig ikke et, som kommer i Dag og gaaer i Morgen. Jeg bliver ret saa glad, naar han saaledes taler om Dem; dem vi selv sætter Priis paa, ønske vi ogsaa, at Andre skal faae det rette Syn paa.

De engelske Avisers Udtalelser om vore Sager ere jo meget glædelige, men De siger jo, at alt dette vil dog ikke hjælpe os, hvad nytter saa det Hele.

William Pitts Levnet har interesseret mig at læse. Her er atter et af disse Mennesker, der er sat udenfor de almindelige menneskelige Rækker ved Aandens Magt; ja, den formaaer en Deel, hvor den indlogerer sig for Alvor. Tak, at De hjælper lidt paa min Uvidenhed ogsaa i saadanne Sager. Det er altid opmuntrende at see, hvad Gud formaar at nedlægge og hvad den menneskelige Aand formaar at optage i sig.

Klokken er mange, jeg skal endnu løbe min Rolle igennem til i Aften; det er Deres Lykke, ellers fik dette Brev vel aldrig Ende. Lev vel til vi sees.

s. 159

d. 22. December 1862.

Min kjære Ven! I største Hast sender jeg Dem et lille Budskab for efter Løfte at lade Dem vide, at jeg virkelig i Dag er bedre og har sovet godt i Nat, og det uagtet jeg først seent faldt i Søvn, ikke paa Grund af et Ildebefindende, men fordi jeg længe laae og tænkte paa al Deres store Godhed, Taalmodighed og Omhu mod Deres taknemmelige Veninde. Jeg takkede virkelig Gud af et ydmygt Hjerte, fordi han havde sendt mig en saadan Ven; kunde jeg kun ogsaa ret takke Dem selv, saaledes som jeg føler det; mundtligt kan jeg slet ikke og skriftligt kun svagt, men vær vis paa, at De ikke ødsler Deres Godhed paa en Utaknemmelig. De var atter igaar god og elskværdig imod mig. Jeg skammer mig over min Frygtsomhed og Feighed, hvormed jeg atter igaar plagede Dem; De er det eneste Menneske, som lider under disse Svagheder hos mig, døm da selv om min Taknemmelighed over, at De med saa megen Godhed og Overbærelse lytter til mine Ord og hjælper

paa min Modløshed. Jeg er i Dag s. 160 staaet op med gode Forsætter til ret at tage mig sammen, giid jeg maa kunne holde dem; dog Eet skal jeg visselig holde: aldrig at ophøre at være Dem taknemmelig, min trofaste Ven! Gid alle gode Engle følge Dem i denne glade Juletid og Livet igjennem.

Deres inderligt hengivne
Veninde.

s. 160

d. 25. December 1862.

Vedels var hos mig i Dag og tog med stor Venlighed imod at samles med den begyndende Klub paa Løverdag Aften; Begyndelsen lader jo saaledes til, at der er Lykke ved det nye Foretagende.

Tak, fordi De atter vil læse for mig! Jeg vil gjerne høre, hvad Hjort skriver om Baggesen.¹ Er det muligt, at den Jesper Oldfux tør tale om B.s eller andres Uriddelighed? Saadanne litterære Posekiggere har dog en stor Uforskammethed, som nok kunde behøve Bevselse.

Tak, for at De med et barnligt Sind deeltog i min Barnefest! De skønne Ord, hvormed De slutter Deres Budskab for i Dag, tør jeg ikke tilegne mig; kun naar man seer med Deres Øine, hører med Deres Øren, kan mit fattige Hjem have et saadant Udseende som det, Deres Godhed i Dag udtaler.

Jeg var i Kirke i Morges og hørte den gode Fenger.² Det gjør mig ret ondt, at det rimeligviis er den sidste Juul, at jeg besøger vor Frelzers Kirke; Aastedet ligger saa langt fra det gode Christianshavn, noget ganske Nyt vil begynde for mig i 1863 ogsaa i denne Henseende. Fenger sagde i Dag: „Hjelp os Gud til, at vi ikke slipper Haabet og Glæden,” hertil sagde jeg i Stilhed et hjerteligt Amen. Jeg vilde saa gjerne høre Martensen i Morgen, men vover det ikke af Frygt for at forkjøle mig til i Morgenaften; det kan knibe nok alligevel med at gaae paa Bagbenene og være ung, munter, og om muligt, lidt indtagende, for at man ikke altfor meget skal beklage den gode Hammers Valg.³ Jeg pyntede engang en ung Skuespillerinde; efter megen Anstrængelse udbrød hun tilsidst: „Lad det nu være nok, de veed jo Alle, hvorledes jeg seer ud.” Disse Ord falder mig ofte ind til min Trøst med Hensyn paa mig selv. De s. 161 veed det jo Alle, men Ulykken er, at uagtet de veed det, har man en Følelse af en vis ubillig Fordring til dog at ville overraskes ved at see det maaskee altfor tidt seete. Lad mig nu see, at De gjør en Undtagelse i Morgen og ikke kræver for meget Nyt af det Gamle.¹

Fra 1863 findes i alt 95 Breve fra Fru Heiberg til Krieger. En Del af dem handler kun om Smaating, og de er her helt udeladt. Fra Begyndelsen af Juli til henimod Slutningen af August var Krieger paa Rejse i Sverige og Norge, og mange af Brevene fra denne Tid er meget lange; de er paabegyndte den ene Dag og fortsat en eller flere Dage. Overskrifter og Underskrifter er her i Reglen udeladt; „Min kjære Ven”, „Deres inderlig hengivne Veninde” lyder de som oftest.

I Foraaret 1863 blev Fru Heibergs ny Villa i „Rosenvænget” færdig, og li. April flyttede hun fra Søkvæsthuset dertil.

Kort Tid efter, at Fru Heiberg var flyttet til Rosenvænget, dukkede den Plan op mellem dem, at Krieger skulde bygge sig et Hus derude i Nærheden af hendes. Beslutningen herom toges, og inden Aarets Udgang var Boligen under Bygning.

s. 161

1. Januar 1863.

Jeg vil ikke lade den første Dag i Aaret gaae hen uden at sende min kjære Ven et lille Budskab, der ret af Hjertet skulde takke ham for Alt, hvad han har været for mig i det gamle Aar, og udtrykke mit Haab om, at det nye Aar ikke vil løsne men binde Venskabet fastere og fastere. Undertiden frygter jeg for, at Deres Veninde dog skal synes Dem noget besværlig, men naar De da, som igaar, uden Opfordring kommer og viser mig Deres store Godhed, da faaer jeg atter Mod til at modtage og atter modtage Alt, hvad Deres Venskab yder mig.

Jeg vaagnede i Morges med godt Haab for det kommende Aar. Hvor er dog Gjentagelserne i Eens Liv ofte besynderlige! Som i 1829 laae jeg atter i min Seng med Billedet af den gamle Heiberg for Øie;² det skarpe Blik, der dengang forvirrede den unge Pige, hvilede atter paa s. 162 mig uforandret, medens saameget om mig og i mig har undergaaet saa store Forandringer. Det er første Gang, at dette Billede hænger i mit Sovekammer siden hiin Tid, og jeg studsede næsten ved Gjentagelsen, som et Tilfælde har bevirket. Mange Tanker droges frem for min Erindring fra hiin Tid. Jeg ønsker ikke min Ungdom tilbage, tvertimod, thi hvem indestaaer mig for, at jeg kunde leve den bedre om igjen; jeg ønsker kun, at de Aar, jeg endnu har tilbage, maa kunne leves mig selv og Andre til Nytte baade for et andet Liv og for dette.

Jeg skriver disse Linier, inden jeg tager over paa The-atret, for at min kjære Ven endnu i Dag kan faae dem.

Tak for det gamle Aar og Tak forud for Alt, hvad De i det nye Aar vil være for

Deres
trofaste Veninde.

s. 162

d. 2. Januar 1863.

... I Eftermiddag var Hjorten¹ her, men jeg lod ham ubarmhjertigt gaae igjen uden at inklades. Jeg er lidt forlegen over min Haardhed, men han kan jo lade mig være med Fred....

s. 162

d. 5. Januar 1863.

Skulde det virkelig være i sin Orden, om jeg i Aften sendte Dem et lille Budskab? Og hvorom? Maaskee De er saa galant at mene, at et Budskab om ingenting dog altid er et Budskab; i Tro til denne min Ubeskedenhed sender jeg Dem altsaa et Par Ord. Jeg har i Dag ret været en Bendemaske; i Eftermiddag var jeg hos Treschow, der i den Grad var vel stemt imod mig, at han indbød mig til at reise med ham i Sommer til Stockholm. Jeg svarede, at naar mine tre Pigebørn var vel gifte og forsørgede, da vilde jeg modtage hans Indbydelse; indtil da havde jeg ingen Tid til slige Udflugter. Derfra gik jeg til Martensens. Veiret var saa skjønt, at Hans² og jeg bleve enige om, at det kunde ikke være saa galt at gaae ud i Bosenvænget for at see Huset i Maanebelysning. Vi udførte imidlertid s. 163 ikke denne gode Idee, men gik peent hjem; ja, det er ikke saa vanskeligt at faae gode Ideer, men at udføre disse des vanskeligere.

I Nat laae jeg virkelig og phantaserede om Hjorten, og i Morges synes mig, at det heele Indlæg i Sagen stod tydeligt for mig, men Dagens Travlhed og Adspredelser have nu adspredt alle mine Tanker, saa at jeg næppe erindrer en Eneste af de Mange, der i Sengen forekom mig sublime og fortræffelige.¹ Om de atter vil vende tilbage, bliver Spørgs-maalet, og vende de tilbage, vise de sig maaskee i et heelt modsat Lys; saa meget erindrer jeg nok, at jeg var „frygtelig“.

Jeg har været ganske qvik i Dag. I Formiddags var Martensen hos mig for at tale ene med mig i det nye Aar, og hans Ønske blev opfyldt, vi vare e n e. Af ham erfarede jeg, at De igaar havde været hos ham, atter som Velgjør-rer mod Enken og de Faderløse. De er rigtignok en trofast Ven!

Maanen skinner saa deiligt ind til mig ad Vinduet, Stjernerne glimrer paa Himlen, Kattene skrige i Haven under deres Elskovs-Eventyr, i min Stue er det blevet koldt, og Klokkeren slaauer 12, saaledes tyder Alt paa Nat og Sengetid. I Morgen skal jeg paa Prøve og vil derfor nu see at komme til Ro haabende paa god Søvn og gode Drømme. Godnat!

Deres hengivne
Veninde Johanne.

s. 163

d. 14. Januar 1863.

... Klokkeren er 12 og mine Fremmede borte. Den nye Forøgelse af Familien har mit Bifald; det er et smukt, beskedent Menneske med et net Væsen og en god Tone.² Hvor besynderligt, at en saadan Malermesters Maade at være paa kan overgaae mangan Een af de saakaldte dannede Herrers stødende og holdningsløse Manerer i Form og Tone; det er 1848, der her hjemme med Eet har omskabt vore Borgermænd og givet dem et Sving opad, der er høist mærkeligt og glædeligt. Leve altsaa 1848!! Denne Virkning kan hverken Rusland eller England tilintetgjøre, det er dog altid en Trøst.

s. 164

d. 19. Januar 1863.

Jeg har længe anseet det for min Pligt at see Holbergs „Maskerade“, men havde dog besluttet at blive hjemme i Aften af Frygt for, at De skulde gaae forgjæves herud. Deres venlige Budskab kom tidsnok for at underrette mig om, at jeg ikke kunde vente Dem, hvorfor jeg derfor strax satte mig i en Vogn for at udføre min Pligt. „Hvad,“ udbryder De vist, „to Aftener i Træk paa Comedie?“ Dog saaledes er det. Jeg havde forresten ønsket, at De var kommet i Aften, jeg trængte til at tale med en Anden end mig selv; jeg var træt af Nydelsen i Aftes og tænkte, med ondt skal ondt fordrives og trængte ligesom — forinden jeg i Morgen Aften selv skal spille — at see Theatret og dets Publikum i en mere nøgtern Tilstand, end Tilfældet var igaar. Vilhelm Tell ansees for Rossinis Mesterværk, men dette Mesterværk mangler netop — efter min Mening — den første Betingelse for et Mesterværk, Ro og Simplicitet.¹ Al den Bulder og Larm, alle de Midler til at frembringe Virkning er meget anstrængende baade for Theatret og Publikum; man har en Følelse af, at alle

uden Undtagelse maa være i en uhyre Transpiration, og jeg maatte tænke paa afdøde Skuespiller Hass,² der ansaae Maalestokken for sine tragiske Rollers Fuldendthed, hvor ofte han under Stykket skiftede Skjorte. Imidlertid aandede Alt Begejstring i Theatret igaar, og jeg blev næsten bange for mig selv, der sad der ene, efter al Sandsynlighed, kold, uagtet, det veed Gud, at jeg legemlig var varm nok. Hr. Docker var den, der interesserede mig meest, men ogsaa dette troer jeg, at jeg var ene om, thi Damerne hylede formelig af Begejstring over Hr. Nyrop, og det lod, som om de Alle ønskede at være i Mathildes Sted, hvem han slutter i sine Arme. Jeg fandt ham affecteeret, og det tydsk-affecteeret, og kunde ikke lade være at ærgre mig over al den falske Enthusiasme. Denne Ærgrelse medbragte jeg i Dag paa Prøven, og da det atter her dundrede mig om Ørene, kom min Ærlighedsdjævel over mig, og jeg udtalte ligefrem min Dadel. Mad. Sødring, om hvem jeg ikke vidste, at hun paa en særegen Maade er skudt i samme mægtige Karl, tog mig dette saa ilde op, at vi formelig kom i en alvorlig Disput. De seer, at Dagen igaar og i Dag har været indholdsrig. Det glæder mig forresten for Theatrets s. 165Kasse, at Publikum her har faaet et Rabalder-Kunstværk, der formodentlig længe vil sætte deres Been i Bevægelse og lokke dem til „Halls Minde”. ...

s. 165

d. 26. Januar 1863.

Jeg har da, min kjære Ven, sendt Afbud til Theatrets Onsdagsforestilling; jeg er saaledes til Tjeneste for de fæle Mænd Onsdag eller Torsdag, ligesom det maatte behage samme at indfinde sig hos mig.¹

Tak for igaar! Tak for det Svar, De gav mig angaaende de to sorte Fruentimmers Indflydelse; undertiden maa jeg smile over mig selv, at jeg giver mig af med at ville styrke Andre i en Retning, hvori jeg selv i saa høi Grad trænger til at styrkes. Det rører mig tidt, at De med saa stor Overbærenhed og Godhed lytter til den eenfoldiges Tale, dog ligesom vor egen Sjæls Tilstand ligger os paa Hjerte, saaledes ligger jo ogsaa deres Sjælstilstand os paa Hjerte, som vi holde af; dette maa være min Undskyldning for, at jeg maaskee noget utilbørligt kommer tilbage til denne vigtige Gjenstand, naar jeg taler med Dem. Skal vi ikke kunne tro det eneste Udsagn, vi har at holde os til om vor Sjæls og Legemes Opstandelse, saaledes som Han har bragt os Budskabet herom, hvad har vi da at holde os til? Hvor søge Beroligelse for, at vi ikke som andre simple Frugter i Naturens Huusholdning modnes for at raadne? Jeg mindes en Aften i Brogaden, i den Hegelske Periode, at Heiberg og Andre meente, at vi kun vare Led af det Heele og flød sammen igjen med dette Heele ved vor Opløsning.² Heibergs Moder blev ganske forfærdet over en slig Tale, slog Haand i Haand og udrød: „Gud forbarme sig! Jeg vil ikke flyde sammen med de mange ækle Draaber!” Hvo vilde ikke gjøre hendes Ord til sine? Der hører en stor Dristighed til at udtale Ord som, jegtroer ikke, selv om det at tro ikke endnu er os givet; idet man dristigt siger N e i til det store J a, lukker man ligesom Døren for Haabet og Muligheden af gjennem Følelsen at komme til det, som vor Forstand ikke strækker til at fatte og begribe.

Jeg tilstaaer, at det for mig har noget — for at bruge et mildt Ord — uhyggeligt, naar Nogen drister sig til at s. 166udtale dette Ne i, saamegen Ærbødighed kan man dog have, at man tier, det er et Huusraad. Dog, nu var det nok paa Tid, at jeg selv tau. Det er besynderligt, at man kan komme til at skrive om Ting, som det ikke faldt os ind at skrive om, da man dyppe Pennen; saaledes er det gaaet mig i Aften.

Jeg havde en stor Lyst i Formiddags til at besøge Rosenvænget, men Forretningernes Mangfoldighed forhindrede det; det er ikke Alle, der kan, som De, arbeide meget og dog altid have Tid. Undertiden glæder jeg mig dog ret ved Tanken om dette Huus, uagtet Frygten for det nye, det begyndende Hjem undertiden ogsaa ængster mig. Til min Glæde i dette nye Hjem hører, at De i dette nye som i det gamle Hjem, vil hjælpe mig ved Deres Deeltagelse, Deres Venskab, Deres Nærværelse til at finde mig tilrette og føle mig hjemlig i det nye, som i det gamle.

Deres inderlig hengivne
Veninde.

s. 166

d. 4. Februar 1863.

Aften.

Min kjære Tilflugt!

... Tak for Dagbladet!¹ Hvorfor man gik afveien paa Gadehjørnerne for Hostrups Stykke i Heibergs Tid, hvori det blev fortrinligt udført, og nu glæder sig over dette Mesterværk, er svært at forstaae, thi at det gik ofte, forpligter jo Ingen til at møde, endskjøndt man skulde tro, at hvis dette Stykke har den Virkning, at „Brystet udvider sig som paa Vandringen igjennem en frisk sommergrøn Bøgeskov med dens milde Luftning og dens bløde Afvex-ling af Lys og Skygge”, at man da ikke vilde gaae afveien for det, om det end opførtes hver Aften. Det er dog et B. af en Karl denne grimme Ælling.² Det er dog godt, at hans historiske Kundskaber naaer til Heibergs Tid, thi for det meeste er Alt hvad han taler saa ungt, som om han var født igaar. Han er saa glad hvergang et Stykke faaer en ny Besætning, thi saa kan hans Viisdom og Indsigt komme til Orde. Lessing siger et Sted³ til en saadan Herre:

s. 167, „Nur Neues liebtest Du, nur Neues willst Du machen.

„Du bist, mein guter Wesp, sehr neu in allen Sachen.

God Nat! Hvis Politikken tillader det, seer jeg Dem maaskee lidt i Morgen Aften.

s. 167

d. 12. Februar 1863.

Vær mig velkommen, min kjære Ven, i Morger Aften!

Hvorledes hænger det sammen, at en saa „akkurat Engel“ som De kan læse feil? I den svenske Theater-Anmeldelse staaer der jo ikke noget om en Schmits „uhørte Bortfjernelse“, men om H ø e d t s „uhørte Bortfjernelse“. Dette er jo let at forstaae. Det glæder mig inderligt, at De, ligesom jeg, kan læse feil, det er altid en Trøst; bare De ikke har faaet denne Egenskab i Omgang med mig, det slette Exempel smitter.

Jeg har, Gud bedre det, aldrig læst noget af Beskow undtagen et Par Smaadigte, han selv har foræret mig, desuagtet har jeg altid troet, at han var en retskaffen Digter, der ikke manglede andet end — Musen og lidt Genie.¹ Maaskee tager jeg feil! ja visselig bliver De nødt til at læse nogle af hans Arbeider, naar De vil til Stockholm og agter at gjøre hans Bekjendtskab. En bedre Anbefaling hos en Digter, end at man kjender hans Værker, gives ikke.

Det var jo flinkt af den danske Architect Petersen at vinde Prisen!² Jeg bliver altid saa glad, naar Danske udmærker sig. Herefter skal Hr. Petersen være min Ven. De spørger, om jeg saa engang vil besøge det deilige Florents? Hvorledes skulde det være muligt ikke at have Lyst hertil? Ak, men Vingerne paa mig ere stækkede, de kan vel bevæge sig op og ned som en stakkels Fugls i sit Buur, men til Flugt drive de det næppe.

Det er dog virkelig besynderligt, hvorledes Alt fra min Ungdom gjentager sig i de sidste Aar. Mit syge Øre fra mit 16. Aar, Billedet i mit Sovekammer og meget, meget andet. I Aften har jeg atter oplevet noget, som saa ganske satte mig tilbage i min grønne Ungdom i mine Forældres Huus. Erindrer De alt, hvad jeg har lidt med min stakkels yngre Søster Amalie, der led af Krampeslag?³ Da jeg i Aften sad og drak min Thee, blev jeg kaldt ud i Pigekammeret for s. 168 at hjælpe Stuepigen, der laae i Sengen i et stærkt Krampe-tilfælde. Ved at føle paa hendes Hoved opdagede jeg strax, at Krampen her havde sit Sæde, og det lykkedes mig ved kolde Omslag paa Hovedet og varme Dunke ved Fødderne hurtigt at befrie den Stakkel fra denne forfærdelige Tilstand. Erfaren Mand er god at gjæste! Hun sover nu stille og sødt, og jeg kan altsaa faae Tid at skrive et Par Ord til min trofaste Ven. Da jeg stod ved hendes Leie beskjæftiget med at hjælpe, randt min stakkels Søster mig i Hu. Hvor oite har jeg i min triste Ungdom staaet saaledes hos denne Søster, roligt, stille, hjulpene, medens de Andre i Hjemmet larmede og græd, ude af Stand til at have med den Syge at gjøre! Alle disse Scener fra Hjemmet stod pludselig saa levende for mig ved min Gjerning i Aften! Paa denne Søster, der elskede mig saa rørende høit, tænker jeg tidt og drømmer ofte om. Jeg haaber dog ret inderligt, at hun hisset har faaet Opreisning for det Liv, som henede var saa glædeløst. „Du er den Eneste, som holder af mig“, sagde hun saa tidt til mig, og dog bebrejder jeg mig ofte, at jeg ikke inderligere viiste hende min Godhed. Dog saaledes gaar det os jo med alle vore Afdøde.

Kort efter, at De var gaaet i Aftes, kom Andræ. Jeg bebreidede ham, at han ingen Rolle tog i vort Drama herhjemme; han svarede, at Rollen endnu ikke var skrevet; det lod dog til, at han nok vilde indstudere den, saasnart den blev uddeelt. Jeg længes efter den første Prøve paa Stykket.

De beder mig bevare det samme Sind imod Dem? Gud forbyde, at der skulde komme en Tid, da jeg ikke kunde underskrive mig

Deres inderligt hengivne
Veninde.

s. 168

d. 23. Feb. 1863.

Er det nu Ret at friste mig til at skrive til Dem i Aften, da Tiden skulde benyttes til at læse paa den ulykkelige Criminalproces?¹ Og saa spørger De endda, om jeg nu kan den? De maa skamme Dem, hvor skadelig De virker paa min Flid.

Ja, nu har jeg været i Selskab, hvor man jo kommer, s. 169 efter Sigende, for at more sig. Den ene af Tjenerne tabte en hel Saucskaal ned ad en ny Kjøle, som jeg ulykkelig-viis havde paa. Det er anden Gang, at dette er hændet mig i dette Huus. Saaledes er det, naar Huusmoderen er altfor rivende ferm, saa bliver Tyendet det ogsaa. To Gange i et Huus! Det er latterligt. Førrige Gang var det ovenikjøbet en meget kostbar Kjøle, som

paa een Aften blev ødelagt; denne Gang slap jeg for bedre Kjøb. Jeg har svaret paa alle Spørgsmaal, som stod paa Leporellos Liste, saa godt jeg formaaede, jeg troer saaledes vist, at man har fundet mig meget interessant. Blomsten i Selskabet var Hr. Kryger, saa kan De omtrent slutte Dem til Resten; nu kan han da slet ikke tale Dansk mere; for nogle Aar siden gik det meget bedre; Udtrykket i hans Ansigt har ogsaa antaget et uhyggeligt Præg.¹ Han gjorde forresten, imellem os sagt, ikke saa lidt Cuur til mig, og man fortalte mig fra alle Sider, at han var een af mine ivrigste Beundrere, saa har jeg jo ingen Nød. Herre Gud, hvor saadanne Selskaber ere trange og knusende. Det skal være en Opmuntring og Forlystelse!! „Nei Vand i Blodet, det er bedst jeg bliver hjemme og passer mine Klokker.“² I Morgen skal jeg nu staae og vaske alt det Fidt af mit Tøi, som man har overspildt mig med. De seer, at der er Forslag i Glæden for to Dage.

Var det nødvendigt at stryge i Deres Manuskript? Jeg synes det ikke. Saa Hall er mismodig? Ja han kan sige, ligesom Ida Wulff: „Det er hvad det er, at staae høit.“³ Er Vedel ærlig mod Hall? Han troer dog vist, at han i V. har en hengiven Ven, og det har han jo dog ikke. Det er saa tungt at skuffes i den Retning! Det maa vi tale om i Morgen Aften, thi jeg fortryder ingenlunde min Indbydelse til Dem.

Man var meget opbragt til Middag over Casses Adfærd mod Bræstrup i Anledning af hans Afsked.⁴ Mig synes ogsaa, at det saae noget hensynsløst ud. Ogsaa herom maa vi tale. Nu kommer den gode Suhrs Gave til ham vel tilpas; havde han nu levet, vilde det være en Lykke for B., thi jeg veed vist, at Suhr paa sin elskværdige Maade var kommet ham og hans store Familie til Hjælp. At tjene Staten i henved 50 Aar og da gaae af med en Sum, hvormed det er umuligt at leve anstændigt med 8 Børn, det er dog tungt. Det synes De ikke, er jeg bange for....

s. 170

d. 3. Marts 1863.

... Beretningen om Prindsessen har jeg læst. Ak vi elendige Qvindemennesker!¹ De skal see, at den unge smukke Prindsesse vil blive Dronningen en „Pæl i Kjødet“, og at hun tiltrods for sin dybe Sorg og sine Klostertanker nu meer end nogensinde vil holde fast paa sin kongelige Stilling med en gridsk Vedholdenhed; hvad hun foretager sig i denne Sag er uklogt, dog hvor bliver Klogskaben af, naar vi ere i Lidenskab? Den gamle Dronning og den unge Prindsesse gaaer vist en streng Tid imøde; det er ingen lille Resignation, der hører til for den Gamle, og ingen lille Ydmyghed for den Unge, hvis hun skal staa reen og smuk i sin vanskelige Stilling.

Maa jeg gratulere Dem til de tomme Hylder og Flensborgerne til de fyldte.² De er virkelig en god Patriot! Gid De engang tilgavns maa blive belønnet herfor ved at see den Sag, De kjæmper for, fuldbragt til alle Danskes Glæde! ...

s. 170

d. 18. Marts 1863.

Marstrand har været hos mig i Aften. Veed De, at der igaar har været et Møde, hvori et nyt Casinomøde er besluttet om faae Dage for at tvinge Ministeriet til at tage en kraftig og hurtig Beslutning?³ Jeg synes, at jeg maatte fortælle Dem dette, uagtet De maaskee smiler over min Naivitet, idet jeg troer at kunne fortælle Dem en politisk Nyhed.

s. 170

*Den 31. Marts 1863..
Ved Spisebordet.*

Min kjæreste Maaned i Aaret, Marts Maaned, er da nu om nogle Timer forbi, og jeg benytter disse til et lille Budskab. Den gode Marts Maaned bringer mig altid et eller andet behageligt, i Aar var det Sye-Maskinen og det er jo ikke saa lidt, og dog har jeg ventet noget mere, saaledes er vi Mennesker, vore Fordringer stiger og stiger altid utilbørlig. April bliver i Aar en betydningsfuld Maaned for mig, den slutter et heelt Afsnit af mit Liv, levet paa Sø-qvæsthuset; hvad vil Rosenvænget bringe?

s. 171Jeg skal paa Prøve baade i Morgen og paa Løverdags. Fra den gode Fru Vedel har jeg intet hørt og veed desuden ikke, om jeg ialtfald tør paatage mig mere, end jeg alt har i denne Tid. Prøven er først forbi Kl. 2; naar skulde en saa fristende Tour begynde? Seer De Fru Vedel da forebyg, at hun søger mig i disse Dage om Formiddagen, thi hun vil da gaae forgjæves. Fredag Middag haaber jeg, De skjænker mig.

Tak for den lille Bog! Jeg længes efter at høre, hvad An-dræ synes om den. Man har da endnu i Dag intet hørt om det store Hallske Budskab?¹ Er Barnet død i Fødslen? I Morgen Eftermiddag, inden De gaaer i Klubben, faaer jeg maaskee mundtlig Svar paa alle mine Spørgsmaal.

Den stakkels Frøken Schwartz er da dømt, det gjør mig dog ondt.²

God Nat! Livet har i Dag seet saa graat ud for mig, maaskee Farven i Morgen mere vil nærme sig til det røde.

s. 171

d. 7. April 1863.

... Har De i Berlingstidende for i Aften seet, at Deres Ven og Haab, Bismarck, har faaet en Skrivelse fra Warschau lydende paa, at han for sin Opræden mod den polske Nation er dømt til Døden og vil blive myrdet paa aaben Gade? Mon han siger, ligesom lislænderen, da han blev underrettet om, at han skulde henrettes, „det er meget ubehageligt!“ Det kunde vel hænde, at een eller anden Polak gjorde Trudselen til Sandhed.

Har De fremdeles i Berlingske for i Aften læst Englands Udtalelse i Times om Kongen af Preussen? Det er da den voldsomste Artikel, jeg nogensinde har læst. Det lader jo virkelig til, at Øieblikket er kommet, da andre Nationer for Alvor vil tage sig af de stakkels Polakker. Det glæder mig ret! ...

s. 171

Rosenvænget, d. 14. April 1863.

Inden jeg begiver mig til Bo i dette mit nye Hjem, maa jeg sende min kjære trofaste Ven en lille Hilsen. Iblandt de mange Tanker, der i Aften bevæger mit Sind, dukker De og al Deres Godhed imod mig idelig og idelig op. Det s. 172er ved Deres Godhed, Udholdenhed, Taalmodighed, at dette Huus er reist, at dette Hjem er mig beredt. Dog, jeg har saa ofte sagt Alt dette, at De veed, De kjender min Taknæmmelighed. Med Veemod sagde jeg naturligviis i Dag Farvel til mit gamle Hjem. Endnu eengang gik jeg i Formiddags ene rundt i min lille Have, betragtede hvert Træ, hver Busk, og Erindringerne myldrede frem i min Sjæl. Hvor ofte er jeg gaaet i denne Have med lette Trin og et glad Hjerte! Hvor ofte med et bøiet Sind! Til hvor megen Latter og Graad har ikke denne Plet været Vidne! Og hvorledes skulde det ogsaa kunne være anderledes for os stakkels Jordiske. Lad mig sige Dem, at den milde kjærlige Trøst, De sendte mig igaar, virkelig opnaaede sin Hensigt. Da alle i Aftens vare gaaede til Ro i Huset, trængte jeg virkelig til et Trøstens Ord, jeg læste da i Luthers Salmer og blev beroliget. Lige til det Sidste hjalp De saaledes paa mig, min kjære Ven! Slip mig nu ikke i dette mit nye Hjem, men hjælp mig som hidindtil. Det deilige Veier i Dag gjorde mig ret godt; her er yndigt ude, Havet var mageløst i Dag! God Nat! Inden jeg sover ind, vil jeg af Hjertet udbryde med Luther: „Herre, hjælp os nu!“ God Nat min trofaste Ven! I Morgen føier jeg et Par Linier til disse.

d. 15.

Ak jeg maa opgive at føie noget til disse Linier, man „droner“ i Vrøvl med Haandværksfolk. Vi have det Alle godt; saasart jeg kan, mere.

s. 172

1. Mai 1863.

Alle Dagens mange Forretninger ere nu besørgede. Mine to Piger har jeg nu sagt Farvel til og haaber nu paa de nye, som skal komme. Det har altid noget uhyggeligt for mig at skulle skifte Folk, at see de gamle drage bort og aabne sit Huus for nye Individuer, om hvem man jo dog ikke veed noget tilforladeligt. Jeg har formelig været lidt tung om Hjertet hele Dagen; nu er det overstaet.

Vedel og Kone har besøgt mig i Dag. De sagde begge, at de fandt det meget smukt her; det lod til, som om Husets Skjønhed satte Fruen i ondt Lune, og den stakkels Vedel maatte høre mangt et haardt Ord om hans „Dovenskab“ s. 173etc. etc. , der gjorde, at ikke ogsaa de havde et saadant Huus; selv Vedel sagde: „Her er saa smukt, at man bliver ganske melankolsk.“ Jeg kunde ikke ganske sætte mig ind i den Virkning af at see noget smukt. Fruen hoster ligesom jeg, det gjorde mig ondt at høre. De lovede mig Begge, at de med det Første vilde komme til mig en Middag i Forening med min trofaste Ven, som jeg ikke haaber svigter. Maaskee Fredagen lod sig bruge hertil. Jeg seer aldrig Fru Vedel, uden at jeg har en Følelse af, at jeg nødvendig engang maa tale med hende i Eenrum en tre fire Timer ad Gangen. Jeg leer ad mig selv over denne Trang, og hun vilde vel lee endnu mere, om hun kjendte den. Jeg har en Følelse af, at dette kloge Barn ret trænger til at tales til, maaskee tager jeg fejl, det vil vel engang vise sig.

Hvor smukt dog Veiret har været i Dag. I Morges spaserede jeg paa saa yndige nye Veie med Børnene, Veie, som jeg glæder mig til at vise Dem. I Aften staaer Maanen saa fuld og saa kold paa Himlen, hvad mon Veiret har isinde i Morgen? Hvor har De færdedes i Dag? Har De nydt Naturen, eller har De siddet begravet i Bøger og Ar-beide?

Martensen glædede mig ret igaar ved saa varmt at omtale Dem. Han takkede mig og sagde, at det var mit Værk, at han i Dem havde fundet en Mand, paa hvis Omgang han satte saa stor Priis, og som var saa belærende for ham. De kan vel tænke, min kjære Ven, med hvor megen Glæde jeg lyttede til disse Ord. Han takker mig, og jeg takker Dem for al den Mildhed, Taalmodighed, Udholdenhed, hvormed De er kommet ham

imøde. Han er en noget langsom Natur, men sanddru og trofast.

Naar henter De Deres Bord paa Søqvæsthuset? Hermed følger den Mark, som jeg skylder Dem. De kan ikke undres over, at naar man staaer i en stor Gjæld til en Mand, som man ikke kan betale, at man da glæder sig over, at kunne betale en lille....

Et Brev af 5. Maj beretter om huslige Sager. Desuden findes her en Bemærkning om, at Grevinde Danner har skænket Kongens Buste til Studenterforeningen, hvorom Fru Heiberg bemærker: „Det varda heldigt, at ikke hendes egen fulgte med.”

s. 174

d. 11. Mai 1863.

... Tak for igaar! Jeg har hele Dagen tænkt paa Mennesket Ingemann, jeg kan ikke glemme, at han i fuld Tryghed har anseet sig som en Aand lige med Oehlschläger.¹ Er det dog ikke forfærdeligt, hvad vi Mennesker kunne gaae i for Illusioner, man bliver jo angst og bange for sig selv ved slige Leiligheder og finder kun Beroligelse ved at stille sig selv saa lavt som muligt af Frygt for slige Vildfarelser. Saa det er det farlige ved at skrive sit Levnet, at man selv har een Dom over sig og Verden en Anden; hvor latterlig en Rolle spiller man da ikke? Og naar man nu i et andet Liv kommer til Vished om sin sørgelige Vildfarelse, hvor slemt er det da ikke, at man da ikke formaaer at sende et lille Budskab herved, hvori man kunde bekjende, at man indseer nu, hvor skjævt det Speil var, hvori man betragtede sit eget Billede. Derfor var det vist det Klogeste slet ikke at betragte det, eller ialtfald beholde Betragtningen for sig selv.

Hvorledes seer det ud med vore offentlige Sager? I Ber-ling for i Aften staaer jo, at Østrig forlanger af Forbundet, at Holsteen øieblikkelig skal tages i Pant. Er det ikke slemt? Jeg blev ret saa mismodig, da jeg i Aften læste dette og trængte til at sættes Mod i af min trofaste Ven. Naar mine egne Sorger, naar Fædrelandets trykker mig, da er der Øieblikke, hvori jeg føler min Eensomhed saa tungt, døm da om min Taknemmelighed over, at jeg i Dem har Een, der saa ofte og paa saa mange Maader hjælper mig ud over min Tunsindighed og over Følelsen af at være forladt. Lad mig snart høre noget skriftligt fra Dem i Mangel af det Bedste, den mundtlige Meddelelse. ...

s. 174

d. 25. Mai 1863.

... Med Undtagelse af den Tid jeg i Dag maatte anvende paa at modtage Admiral Bille,² har jeg hele Dagen kunnet sidde uforstyrret ved Syemaskinen, med Fingrene i travl Virksomhed, medens Tankerne ved Hjulets Drehung have vandret tilbage og fremad i Tiden, opad og nedad. Efter endt Dagværk var Veiret blevet stille og mildt, jeg vandrede da med mine tre søde Spurveunger ind til den fortryllede O forsynet med Brød til Svanerne, der nu virkelig s. 175aabenbart mindes os fra det sørgelige Bonderup. Efter Regnen gik det alle Dyrene i Naturen som mig, de vare Alle paa Vandring. En stor Ugle fløi med sin vidunderlige lydløse Flugt lige forbi mig i den lange Allee. Et Pind-sviin sneeg sig ind mellem Løvet, til stor Sorg for Lili, der gjerne vilde gribe den lille bevæbnede Fyr. Solen gik malerisk ned og kastede et aldeles magisk Lys over Skibene i Sundet. Hvorfor var De her ikke i Aften! Dog De har vel nydt alt det Samme i Skovene og ved Stranden. Dette Ophold paa Bonderup har dog paa alle Maader været til Sorg for mig. Mange Fugle, som før vare mine Venner, ere siden hiint Ophold blevne mig imod. Gjøggen, der kukker her om Morgenen, gjør mig tungsindig, istedetfor at jeg tidligere med Glæde raabte: „hør dog Gjøggen!” Der var en saadan Mængde af disse melankolske Sangere paa Bonderup, at denne Lyd nu stemmer mig til Tungsind. I hine Maaneder, efter Heibergs Død, da jeg sad ene derude, havde en Ugle sit Opholdssted i et Træ lige udenfor min lille Stue, og her sad den og hylede hver Aften og gjorde ved sine Skrig, de uhyggelige, mit Bryst mere beklemt. De hæse Krageskrig havde jeg tidligere intet imod; den klodsede Fugl syntes mig havde noget ganske hyggeligt, nu kan jeg aldrig see eller høre den, uden at det gyser i mig, thi en saadan Masse, som der findes af disse Fugle paa Bonderup, troer jeg ikke at der findes noget andet Sted i Verden. I hiin Uge, da jeg sad ved Sygeleiet, kom der hver Aften ved Solens Nedgang en saadan Sværm flyvende forbi Huset og søgte til Skoven, at deres Skrig næsten bragte mig til at sittre, og siden den Tid er denne Fugl mig i høi Grad imod. Saaledes har dette ulykkelige Ophold der end-ogsaa fordærvet mangt i Naturen for mig. En Digter har sagt: „Naturen er glad med de Glade, bedrøvet med de Bedrøvede,” og det er en stor Sandhed. Den er som et Speil, der gjengiver vort Indre i Sorg og Glæde; seer vi med glade Øine paa den, da leer den os imøde, seer vi med bedrøvede Øine, da synes hele Naturen at sukke med os, men det er maaske netop det Velgørende ved den, at den formaaer at symphatisere med Alle, og at den ikke leer, naar vi græde, og ikke græder, naar vi leer. Hvorledes har De haft det i dens Skjød i Dag? Dog, De har været samlet med mange andre Mennesker, og det er kun den Eensomme, som den ret taler til. — De maa ikke tro efter s. 176 alle disse Udtalelser, at det har været en af mine mørke Dage i Dag; jeg har havt det roligt indvendigt og godt udvendigt, jeg haaber ret, at mit Hjerte meer og meer vil knytte sig til dette Rosenvænge, hvis Ophold er uadskillelig knyttet til min Taknemmelighed mod min trofaste Ven, ved hvis Hjelp jeg kun har opnaaet dette Gode.

De sagde jo i et af Deres sidste Budskaber, at Onsdagsmøderne ere ophørte, maaskee dette kunde komme mig til Fordeel paa Onsdag?1

Tak for hvad De læste for mig igaar! Jeg tænker saa meget paa den stakkels Baggesen. Hvor Menneskenes Domme dog ere falske og hvilken trøsterig Tanke, at den endelige Dom ikke er dem betroet. Medens Verden dømmes Personligheder som Baggesen, Heiberg for hovmodige, ubeskedne, haardhjertede, dømmes de om en lille indbildsk Ingemann, som om han var en Guds Engel, og hvorfor? Kun fordi han ikke har havt de Andres skarpe Opfatningsevne til at bedømme sig selv og Andre, kun fordi han har levet som en lille Edderkop, der har meent, at hans lille Væv var hele Verden, og naar man altsaa blot lod denne i Fred og ikke berørte den med Støvekosten, da gjorde han ingen Kat Fortræd. Det kalder Verden at have Hjerter, Godmodighed, Beskedenhed; at opfatte det Store i sin Heelhed er og bliver altid for den en Synd. De Blinde ærgres sig over, at Andre have Øine, de Døve at Andre have Øren. Saaledes er Verden engang, og vi forandrer den ikke.

Godnat min kjære Ven! Undskyld denne lange indholdsløse Skrivelse fra

Deres trofaste
Veninde.

s. 176

1. Juni 1863.

Ja, der kan De see, hvad Symaskinen er for en interessant Person! Man kommer jo tilsidst til den Overbeviisning, at alle det 19. Aarhundredes Hurtighedsmaskiner, hvorved Tiden fordobles for os, gjør, at Menneskene i vort Aarhundrede leve dobbelt saa længe som tidligere; kunde nu blot Aanden følge med i Hurtighed, dog det maa s. 177 man indrømme, at heller ikke denne har ligget paa den lade Side....

Er det ikke en høist sørgelig Telegram-Efterretning i Dag, at P. A. Munch er pludselig død i Rom!1 Hvad skal der dog nu blive af de 4 stakkels Fruentimmer! Jeg kan ikke faae dem ud af mine Tanker. Dog Gud alene veed, hvad der er godt eller ondt for os Mennesker.

Afhandlingen i Evangelisk Ugeskrift fik jeg læst i Aftes.2 I det Hele taget synes mig, at den er godt skrevet, uagtet lidt mere Klarhed og Styrke i Udtrykket vel kunde ønskes. Det lader jo til, at De faaer Deres Ønske opfyldt, saa at Martensens Begyndelse i denne Sag vil fremtvinge en lille Inspirations-Litteratur. Sagen er vigtig, gid man vil føre Vaabnene paa begge Sider med den behørig Anstand.

I Aftes sluttedes da Saisonen for godt Huus, fyldt med et lystigt og taknemmeligt Publikum. Om jeg blegnede, da jeg i „Nei” traadte frem i Slutningsverset, veed jeg naturligvis ikke, men vist er det, at, saa forunderligt det end kan synes, saadanne Bifaldssalver i de senere Aar paa en egen Maade gjør mig veemodig og berører mig næsten ubehagelig, saa at jeg let faaer Taarer i Øinene ved dem. Jeg tænkte en Deel over denne Virkning i Aftes og fandt tilsidst følgende Forklaring. Naar man har havt en dyb Sorg, da er det jo vist, at Musik og andres store Lystighed ligesom skjærer os i Hjertet, ikke fordi vi misunde andre Mennesker at være glade, men Kontrasten i vort Indre er for stor til, at vi ikke føle det skærende; det gjør ondt, ligesom det blændende Sollys i svage Øine. Saalænge man nu er indenfor Illusionens Ramme, da gaaer det, men ved saaledes at træde udenfor denne, som jo skeer i det man umiddelbart henvender sig til Publikum, da berører det os personligt, og da gjør den støiende Bifaldsjubel ondt som noget unaturligt for os at tage Deel i.

Da jeg kom hjem i Aftes fra Theatret Kl. 11, kunde jeg ikke modstaae, forinden jeg gik op i Huset, at vandre om i Maaneskin i Haven. Hvilket Veier! Himlen viiste sig ret i sin Pragt. Uglerne i den store Allee nød ogsaa Nattens Skjønhed og gav deres Velvære tilkjende paa deres Maneer. Der er noget unaturligt i at lægge sig til at sove i en saadan Nat; imidlertid gjorde jeg det Unaturlige henimod Kl. 1 og faldt hurtigt i Søvn og drømte ganske behageligt s. 178 om mine Venner, hvorimellem ogsaa De var. Hvorledes kunde De tilbringe Dagen paa Landet og dog være ved min Dør Kl. 9?

s. 178

*Onsdag Aften, d. 3. Juni.
Fra Lygten 1863.1*

... Det er en skarp skrevet Artikel mod Andræ, der visselig ikke kan være ham behagelig.2 Jeg blev ganske bedrøvet over alle disse Bemærkninger om vor Ven, der, om end noget overdrevne fremsatte, dog indeholder, er jeg bange for, ikke saa liden Sandhed. Kold er Andræ imidlertid ikke, men ligesom man tildækker Iis med varme Gjenstande for at holde Kulden vedlige, saaledes tildækker Andræ sig med Iis for at afkøle, hvad der brænder i hans Indre; det er et farligt Experiment, thi lidt efter lidt kan det Indre ganske afkøles ved denne ydre Kulde, men endnu vil jeg ikke tro, at det er kommet saa vidt. Ogsaa han hører til de forunderlige Personligheder, der ere sammensatte af saa meget Stort og Smaat. Havde vor stakkels Ven

været lykkeligere i sine Livsforhold, var vel meget blevet anderledes. Hvem kan skrive en Artikel som denne? ...

s. 178

*d. 10. Juni 1863.
Fra Lygten.*

... Gid De kunde købe Vebers Grund ligeover for mig og bygge Dem et stort Arbeidsværelse paa den, da kunde jeg med Sandhed sige, at jeg havde to rare Gjenboere, En over Sundet og En lige over Altanstuen, En tilvands og En tillands.³ Hvad jeg eier af Kapitaler, vil jeg gjerne sætte i Deres Eiendom. ...

s. 178

11. Juni 1863.

Ja, min kjære Ven, det er en forunderlig smal Bro mellem her og hisset, mellem at mødes og skilles, lad os derfor i den korte Tid, vi ere sammen, holde ud i Trofasthed. Saa havde min Uro hele Dagen igaar dog en Betydning. s. 179 Den steeg og steeg mod Aften, saa jeg ikke vidste anden Frelse end at tage alle tre Børn, uagtet det var deres Sengetid, med ud i det Fri i Haab om, at deres glade Spøg skulde dæmpe og standse den noget. Ved Hjemkomsten i Aftes sad jeg længe ene i Haven, og mine Tanker vare hos Dem, som om jeg sad ved Deres Moders Dødsleie.¹ Saa inderlig beklemt gik jeg i Seng og bad Gud om Naade for os Alle. Lad os holde fast ved Troen og Haabet, at Døden er en Begyndelse og ingen Ende, en Fødsel og ingen Død. Fat nu Mod min stakkels Ven! Deres Hjem er i kort Tid opløst, og et Hjem erstattes vel ved intet Andet, men husk dog paa, at De har Venner, som hænge ved Dem og imellem disse en Veninde, som hænger ved Dem med Taknemmelighedens, Venskabet og Inderlighedens Baand. De har et Fædreland, hvis trofaste Søn De er, saa moderløs er aldrig den Søn, der har et Fædreland, han elsker. Lev vel, indtil vi sees! I Tankerne ledsages De af Deres

inderlig hengivne
Veninde.

s. 179

11. Juni 1863.

Jeg kan dog ikke gaae til Bo uden at takke min kjære Ven for hans venlige Budskab. Medens det lyner og tordner, sidder jeg altsaa her for at sende Dem et Par Ord. Hvorledes er denne triste Dag gaaet for Dem, hvorledes har De det? Martensens og jeg have ofte talt om Dem i Dag, han besøger Dem vist i Morgen; den gode Martensen var ret elskværdig. Først til Efteraaret vil hans Svar til Grundtvig komme.²

Jeg har arbejdet hele Formiddagen paa at rydde en Plads paa Strandmarken for her at kunne anbringe en Bænk, og nu staaer der een. Har De ikke alt talt, som jeg jo kan indsee, at De ikke har, med Manden i Taarbæk, saa lad det bero. Jeg glæder mig til at vise Dem min Bænk. Et Par Besøg og Arbejdet med Bænken gjorde, at Tiden løb fra mig; Klokken blev tre, og endnu var jeg ikke paaklædt til at modtage Martensens; jeg maatte altsaa nægte mig hjemme for at blive færdig til Kl. 4. Ganske rigtig kom der Besøg, og blandt dem Fru Hall; det gjorde mig s. 180 dog ondt, at hun gik forgjæves. Hun er dog rørende udholdende. Igaar havde jeg Besøg af Tscherning; han var saa blød som et Barn, og Taarerne stode ham flere Gange i Øinene; det er dog et besynderligt sammensat Menneske...

God Nat min kjære Ven! Gid De havde de første otte Dage overstaaet! Glem ikke, at De i Bosenvænget har en deeltagende og hengiven Veninde. God Nat!

s. 180

d. 13. Juni 1863.

Tak for de tvende Budskaber i Dag! Det sidste naaede til mig 7 1/2. Det er farligt at betro Dem sine Kapitaler, bare De ikke gaaer hen og køber Postmærker for dem, som Huset skal betaales med; De har virkelig en udsøgt Maade til at opmuntre et stakkels Menneske til at skrive slette Breve. Tak imidlertid, at disse med samt deres Slethed behager Dem at modtage.

Hvilket Digt af Grundtvig! 1 Mon ogsaa slige Digte ere det levende Ord? Saa meget er vist, at man bliver ikke levende af at læse dem. Kritikken over „Sigurd Slembe” har jeg ogsaa læst.² Den Art af Kritikker kan jeg slet ikke læse; det er ligesom der, naar jeg læser sligt, er et Hul i min Hjerne, hvoraf Alt strømmer ud i samme Øieblik, det strømmer ind. I dette Øieblik kan jeg alt ikke huske et Ord af, hvad jeg har læst. Det kan man kalde at have Nytte af sin Læsning. Ogsaa Festen for Bakunin i Sverrig har jeg læst.³ Stakkels Mand! han er unægtelig blevet proved. Slige Fester har forresten for min Følelse noget uhyggeligt, noget udelikat. At staae

i et fremmed Land og høre sit eget Lands Skjændsel udtalt med saa skaansel-løse Ord er dog en egen Sag. Selv at tale, som Bakunin her taler i et fremmed Land, synes mig har noget uædelt. De kan svare mig, det er Begjeringen og ikke Folket, han bryder Staven over, men, et Folk kan ikke ganske, synes mig, skilles fra sin Begjering, og har denne Begjering kunnet være, som den er, i saa langt et Tidsrum, da kan Folket ikke være uden Skyld; nu at staae i et fremmed Land og blive bekrandset paa Grund af sit Fædrelands Skjændsel, synes mig maatte være en bitter Behagelighed. De synes maaskee, at det er Fruentimmer-Følelser, som ikke s. 181 have hjemme i Politikken, men mig synes, at ogsaa hos en Mand maatte det være vanskeligt at holde disse Følelser tilbage. Bakunin er jo dog en Russer, og at høre saa-danne Ord som: „Ingen af os havde troet, at vi skulde samles i et Lag for at tømme et Glas for en russisk Mand,” maa dog klinge lidet glædelig i en Russers Øren, selv om han er Festens Konge. Har jeg saa ganske Uret heri? Jeg føler sommetider noget lignende i det Smaa. De kjender min Foragt for de fleste Kunstnere og udtaler mig desværre skarpt om dem, men hører jeg Andre sige: „Alle disse Kunstnere ere noget Kram uden Tro og Love,” da føler jeg dog en Smerte derved. Dog, herom skulle vi tale i Morgen Eftermiddag; maaskee gaaer det ikke an at bruge en saa lille Maalestok til de store Begivenheder.

s. 181

Mandag Aften, d. 15. Juni 1863.

Hvorledes har De det i Aften? Paa dette Sørgsmaal kan jeg jo intet Svar faae, og det behøves i Grunden heller ikke, thi jeg veed det. Jeg vilde dog saa gjerne, at et Par Ord fra mig skulde komme til Dem paa den alvorlige Dag i Morgen.¹ Lad nu ikke Deres Tanker dvæle for meget nedad hos de sidste Levninger af Deres elskede Moder, men tving dem til at dvæle opad hos det foryngede Billede, der til Farvel jo viiste sig paa den Dødes Aasyn. Tænk Dem hende ung, smuk, from og uskyldig, forenet med alle hendes Kjære, der er gaaet forud til det Sted, hvor vi jo alle tilsidst skulde samles. Ak, min kjære Ven, lidt før eller lidt senere, derpaa kommer det jo ikke an. I Kjærlighed er hun død og i Kjærlighed vil hun sikkert modtages af Ham; han vil „løfte sit Aasyn paa hende og skjænke hende Fred.”

Denne Dag er gaaet hen i saa stor Travlhed. Mange Besøg, hvor imellem Boiesen, fra hvem jeg skal hilse Dem paa det Venskabeligste og sige Dem, at han tager Deel i Deres Sorg.² I Eftermiddag kom ikke alene Fru Hall, men ogsaa Hall. De vare begge meget behagelige, og Hall lod til at være taknemmelig over de venlige Ord, jeg havde skrevet i mit lille Brev; han takkede mig venligt herfor. De bleve begge hos mig til Thee.

Hvor lidt man dog er kjendt selv af dem, der i mange s. 182 Aar har havt Leilighed til at kjende En. Luise Wiehe kom til mig i Eftermiddag og bad mig fra de unge Piger, der har sat sig i Spidsen for en Indsamling for Polakkerne, om jeg vilde stille mig i Spidsen for dem i dette Foretagende.¹ „Det vilde dog gjøre nogen Opsigt,” sagde hun ganske naivt, „om Fru Heiberg var en af Indbyderne.” Hvor ofte man dog har Leilighed til at bruge det lille Ord Nei, og hvor sjældent det lille Ord Ja. Det er to vigtige, farlige Ord, som det gjælder at bruge paa rette Sted. God Nat min kjære Ven! Gud lade Fred og Ro nedstige i Deres Hjerte. Mine Tanker følger Dem til og fra den Have, hvor ogsaa mine kjære hvile.

Deres inderligt hengivne
Veninde.

s. 182

d. 18. Juni 1863.

Tak min kjære Ven for den hurtige Opfyldelse af mit Solstraale-Ønske. Vil De ret takke Deres Damer for, at de ikke afslaaer min Indbydelse; men det sildige Eftermid-dagsbesøg tager jeg ikke imod, senest Kl. 7 venter jeg dem.² Jeg har intet at byde dem uden Naturen, de maa altsaa komme, forhaabentlig, ved Sollyset og ikke i Mørke.

Jeg har i Dag besynderlig nok faaet Brev fra Løffler, der melder mig, at „En Skillevæg” nu endelig er antaget.³ Han spørger mig nu, hvorhen han maa sende Svaret. Saa-vidt jeg veed, kender Hauch Bearbejderens Opholdssted, der jo er anonym for Andre. Det ligner den konfuse Hauch, at han reent har glemmt denne Fortrolighed. For at forebygge videre Forvirring, er det vist bedst, at jeg siger Løffler Frøken Arnesens Opholdssted. Hvad mener De? Seer jeg Dem ikke i Morgen? Ak, hvor vil det gaae mig, naar De først er over Sø og salten Vande! De seer jo nok, at jeg virkelig ikke kan undvære Dem, og dog kan jeg ikke andet end glæde mig over, at en Leilighed tilbydes, hvor min kjære Ven kan hente nogen Opmuntring i denne tunge Tid, men jeg synes, at jeg er rørt over min egen Resignation, og at jeg i det Mindste bør have nogen Ros herfor. I Aftes og i Dag har jeg tænkt meget over en Tegning til et Studerekammer, og hvorledes dette burde være for at forene alle Beqvemmeligheder; naar min Idee er s. 183 fuldbaaren, skal jeg meddele Dem den. Grunden bag Vebers, som er en af de smukkeste herude, er ikke solgt, som jeg troede. I Morges har jeg vandret paa den paa kryds og tværs og har funden den meget smuk. Vi maa engang sammen besøge den.

Den gode Martensen og Madvig har været hos mig i Aften. De spurgte begge meget til Dem. ...

s. 183

22. Juni 1863.

Jeg talte da forleden med Martensen om den hellige Nadvere. Jeg har skammet mig over, hvor daarlig en Præst jeg var, da De talte til mig om denne Gjenstand, og søgte derfor Oplysning paa høiere Steder. Martensen sagde: Det er ikke saaledes at forstaae, at vi virkelig korporlig æde hans Legeme og drikke hans Blod, men at, idet vi drikke Vinen og æde Brødet, er H a n virkelig tilstede, som han jo tilsagde Apostlene ved hiin første Nadvere. Ved at udøve denne Handling komme vi i den inderligste og tætteste Forening med ham, saa inderlig, saa nær, at vi ligesom gaae over i hans Legeme og Blod og han igjen i vort. Ingen Forening kan jo tænkes fuldstændigere end at strømme over i et andet Væsens Legeme og Blod, og derfor kan den reformerte Kirke ikke bruge Ordet „det betyder”, men maa sige det e r. At betragte den hele Handling som en Mindefest, ligesom vi gjøre ved andre Mennesker, er dog at stille den hele Handling altfor fattigt, altfor ringe og intetbetydende. Hvorledes skulde en saadan Erindring om Ham kunne befri os fra Synderne og skjænke os disses Forladelse? Vi mindes ham jo ofte med Inderlighed i Bønnen, og dog tilsiger han os ikke Syndernes Forladelse paa Grund af denne. At man ikke kan forklare denne Handling uden at komme ind i et Mysterium er ligefrem, men Martensen sagde: „Jeg giver ikke meget for den Rligion, hvori Mysteriet fattes.” Ved ingen kirkelig Handling, synes mig, have vi en saa fuldstændig Følelse af, at vi Intet formaae ved os selv, men maa i Alt tye til Naaden og Barmhertigheden. Skulde der være noget Menneske, som, idet han kaster sig paa Knæ ved Alteret, ikke ligesom følte Trang til at fremdrage, hvad der maatte tyngte paa Sjælen af vore Feil, vore s. 184Overtrædelser? Som her ikke i Ydmyghed netop føler en Trøst i Selvbekjendelsen, en Trøst i, ikke som til daglig Brug at besmykke sine Vildfarelser, men i ganske at give sig hen og af Sjælens Inderste sukke og bede: Gud vær mig arme Synder naadig! Ifald dette er saa, og jeg veed det i det Mindste med mig selv, at det er saa, da er der jo virkelig intet Øieblik i vort Liv, hvor vi mere ere skikkede, værdigere til at nærme os Ham i en tæt Forening, mere skikkede til at modtage, hvad han har tilsagt os at give, naar vi værdigen knæle ved hans Bord. Ved ingen anden kirkelig Handling, synes mig, at vi komme saa rene, saa afklædte af Verdens Forfængelighed, som netop ved denne. Vi bede ikke ved dette Bord om Opfyldelsen af vore ofte daarlige forfængelige Ønsker. Holde vi et Barn over Daaben, da blander sig saa let i vore Bønner for det Bøn om Lykke og de mange jordiske Goder, som vi Mennesker sætte saa høit. Ved Confirmationen er det vanskeligt for den Unge ikke at staae der med Hjertet fuldt af Forfængelighed; hvad Synd er, er os for det Meeste paa dette Standpunkt af vort Liv noget, vi endnu ikke ret forstaae, uagtet vi alt have fuldt op af Synder, der trænge til Naaden. Ved den kirkelige Handling af et Ægteskabs Forening ere vi jo saa opfyldte af Kjærlighed til et andet Menneske, saa opfyldte af den nye Fremtid, af alle de Foraabninger og Illusioner, som knyttes til Foreningen med et andet Menneske, at vort Hjerte som oftest kun gaaer op i Bøn om ikke at blive skuffet i alle vore jordiske Fprhaabninger; men ved Nadveren er der kun Eet, der opfylder vort Sind, Eet, som ikke har med denne Verden at gjøre, men kun med hiin, hvor vi stakkels Mennesker haabe at finde en Naadens Havn for det betyngede Sind, det uroligt higende Hjerte, hvor vi haabe at befries fra den tunge Byrde, vi kalde Legemet, uden at vort Billede derfor skal udslettes men tvertimod først komme til sit rette Udtryk.

Idet jeg sidder her i Lygten og nedskriver disse Linier til min kjære Ven, seer jeg ovre paa Marken et lille Pigebarn hoppe over Engen for at gribe en Sommerfugl i Flugten; jeg synes det er ligesom et legemligt Billede paa, hvad jeg her skriver om. Hun fik den ikke. Et lidt høiere Hop, og den havde været hendes. Ligesaa med os, vi attraa vel det Gode, det Høieste, vi gribe vel efter det, men Anstrængelsen s. 185er for svag, for mat, et lidt stærkere Tilløb og Maalet var naaet.

Tak for igaar! Jeg lagde mig bedrøvet i min Seng, fordi jeg syntes, at De var saa nedslaaet. Gud skjænke Dem Trøst og kaste fornyet Haab i Deres Hjerte. Jeg har engang læst i „Tusind og een Nat”, at vi skulle ikke forsage; medens vi sove ind med det betyngede Sind, spinder Englene paa vor Lykke. Jeg syntes, at dette var saa smukt, en saa trøstende Tanke. Gid de Smaa da vil være flittige i deres Spind for min trofaste Ven; det skal de ret blive bedet om af Deres

inderligt hengivne
Veninde.

s. 185

d. 30. Juni 1863.
I Lygten.

De har kaldt mig Deres Præst. For at De nu ikke i Verdens Tummel skal glemme, saavel Præsten som Præstens Lære, saa giver jeg Dem denne lille Følgesvend med paa Reisen; forstød den ikke!

Vilde De kalde mig en byrdefuld Præst, ifald jeg bad Dem om, hver Aften, forinden De lagde Dem til Ro, at læse det lille Bibelsprog, som staaer ved Dagens Datum? Jeg selv eier en lignende lille Bog, som vi vil kalde vor hemmelige blaa Bog, jeg vil da ligeledes hver Aften, forinden jeg lægger mig, læse Dagens lille Epistel; jeg veed da, hvilke Ord der ere de sidste, der bliver sagt til Dem, og De veed, med hvilke Ord jeg gaaer til

Ro. De vil snart erfare, at denne Methode ikke er saa gal, og at disse korte Tiltaler ofte vække lange Aftenbetragtninger. De vil maaskee indvende, at naar man skal sove, skal man ikke gjøre sig vaagen ved slige lange Natte-Betragtninger? Dog kan jeg forsikkre Dem, at det er en meget sund Maade at ende sin Dag paa. Prøv det!

Jeg er i Dag ganske veemodig over, at De skal bort; to Maaneder er en lang Tid, hvad kan ikke alt skee! Jeg føler mig saa underlig forladt, naar De er borte. Jeg har ret tænkt paa i Dag, at jeg har nogen Uret mod mine andre Venner ligeoverfor Dem; jeg maa slutte mig noget mere til disse, hvis jeg ikke lidt efter lidt virkelig skal blive forladt, s. 186saasnaart De drager bort, dog jeg har engang sagt: at Intet binder sammen som Fortroligheden, og til hvem har jeg Fortrolighed som til Dem? Til Ingen. Ogsaa maa jeg ret inderligt takke Dem for den Fortrolighed, De viser mig; i Et og Andet kunde jeg vel ønske denne noget større, dog jeg bør ikke være unøisom. Hav fremdeles Tillid til mig og vær vis paa, at De, naar De taler til mig, taler til eet Menneske og ikke til Flere.

Gid De nu maa have det rigtigt godt paa Reisen baade paa Legeme og Sjæl! Mine Tanker og mine gode Bønner skal følge Dem, og er Deres Tanker trætte af at bevæge sig i det urolige politiske Livs Interesser, trætte af at betragte den storartede Natur, med sine Stenmasser, Fosser, Graner, da lad dem stundom dvæle ved det røde Huus ved Stranden, hvor en trofast Veninde venter Deres Tilbagekomst med Glæde. Farvel! Glem ikke den lille hemmelige blaa Bog!

s. 186

d. 2. Juli 1863.

Kl. 8 om Morgenen i Lygten.

Goddag, min kjære Ven! Tak for Deres to velkomne Budskaber igaar; jeg trængte til venlige Ord, og jeg fik ogsaa denne Gang, som saa ofte, hvad jeg trængte til, af Dem. Igaar Morges arbeidede jeg i Haven Kl. 6, hvad synes De? Jeg kunde ikke sove og skyndte mig derfor ned i Haven for ved Arbeide at fordrive en Deel triste Tanker. Hvorledes gik det Dem dog paa Søen i den fæle Blæst? Jeg var ret bedrøvet herover paa Deres Vegne og glædede mig i Aftes Kl. 12 over, at De nu var udfriet af Søens barske Haand. I min store Kikkert, fra det skraae Kabinet, saae jeg Dampskibet passere forbi; flere Gange saae jeg Dem ganske tydeligt. Var det Dem, der engang viftede med et Lommetørklæde og tog Hatten af og svingede den? Sarah, den lille Hex, kom ind til mig i dette Øieblik og forstyrrede mig, saa jeg ikke var sikker paa, om jeg havde seet rigtigt. Da Skibet forsvandt bag Kalkbrænderiet, raabte baade hun og jeg: Farvel Krieger, Farvel! Men hvad var det, jeg syntes, at jeg selv sad paa Skibets Dæk indhyllet i min hvide Burnus? Var det virkelig ikke mig, eller var det mit Gjenfærd eller min Tanke, der havde antaget Skikkelse s. 187for at følge min trofaste Ven over Havet og til de fremmede Lande, Lande, som vi burde med Rette have Lov at kalde vort Fædreland. Dog hvem veed, hvad Tiden kan bringe, og hvor snart den ved et vældigt Skridt fremad kan bringe tilbage, hvad den eengang berøvede os. Hvilken Artikkel mod Hall i Fædrelandet i Anledning af hans Tale paa Skydebanen! Læste De den maaskee paa Skibet? Stakkels Hall! Der er dog bestandig mange skarpe Spyd under hans Purpurkaabe. Artiklen var skarp og koncentreret og derfor vist ikke uden Virkning paa Mange.

I Aftes kom Fru Martensen og Fru Bornemann ud til mig. Martensen havde travlt med Talen over den sølle Prinds Ferdinand, saa han kom ikke.² Vi tre Damer sad altsaa og sladdrede det bedste, vi havde lært, om Tjenestepigers og andre Folks Skrøbeligheder, medens vi glemte vore egne. Hvor kan det dog være, at der aldrig kan komme nogen virkelig Samtale i Gang mellem lutter Damer? Vi tre hører jo ikke til de fladeste og alligevel! Hvorledes havde Samtalen nu ikke dreiet sig i ganske andre Retninger, naar en Mand havde været tilstede; og saa bebreider man mig dog, at jeg helst taler med Mænd, det er dog virkelig ubilligt.

Det er jo rørende, at De virkelig tænker paa at bygge i Rosenvænget, ak det var herligt! Da vilde jeg ikke mere frygte Eensomheden. Igaar Morges da jeg var oppe med Lærken, da tænkte jeg saameget paa dette Foretagende. Jeg maalte min egen Grund med mine Skridt og maalte da Marken ligeoverfor mit Huus og saae, at De havde nok af den halve til Huus og Have. Kom da Huuset til at ligge omtrent midt paa Marken, da havde De det store Udkig til Stranden, som Veien danner, og som tager sig saa fortræffeligt ud fra dette Punkt; jo mere jeg tænker over denne Plan, jo mere bliver jeg paa det Rene med, at De var bedre tjent med denne Grund end med Grunden ovre paa den anden Side. Derovre kom De jo til at ligge midt i den tykkeste Klump af Huuse. Hansens, Vebers og senere Aagaard vilde jo tæt indeslutte det lille Huus paa alle Kanter.³ Hertil kommer, at naar der byggedes paa Marken, da havde De Alleen til Deres Raadighed, ligesom jeg; og hvor herligt var det ikke, at vi gjennem denne frit kunde gaae til og fra hinanden, uden at hele Maskepiet kunde s. 188holde Bog herover. Og hvilken Løbeplass vilde ikke Alleen være for lille Peter?¹ Intet Vand at frygte for, ingen Farer paa nogen Kant, det maa De gjøre Fru Vedel opmærksom paa. Med Glæde vilde jeg da dele min Strandmark i to Deele, hvoraf Markhuset da skulde have uindskrænket Ret til den halve Deel, med egen Indgang og med Forpligtelse, at ingen af Parterne maatte uden Tilladelse komme paa den Andens Grund. Denne Bestemmelse tænker jeg vilde behage Fru Vedel, og hun skulde da have Lov at indrette sin Part, som hun vilde. Igaar var jeg efter en 8 Dages Forløb derovre, men De kan ikke tænke Dem, hvilken Pragt af Siv! De vare virkelig ligesaa store som Sivene ved Fileværket, saaledes vare de voxet i de 8 Dage; og hvor Stranden, Himlen, Skovkrandsen af Træer toge sig ud! Hvilke Belysninger paa Skibene og Trekroner!

Visselig kunde denne Plet blive meget fortrinlig, naar der anvendtes lidt til at civilisere den. Mon virkelig denne Plan skulde gaa i Opfyldelse? Det vilde dog være mærkeligt! De kunde jo ogsaa tage den bageste Deel af Marken og lægge Huset imellem de to Birker, som Fru Vedel jo alt har forelsket sig i, saa vare vi rigtignok adskilte ved den tykke Bække Træer, som slutter Markpartiet fra mine Vinduer; det var jo ikke saa rart, men det maatte man finde sig i, naar man blot ikke skulde passere Landeveien for at komme til hinanden, men kunde drille hele Nabolaget med at kunne smutte ind til hinanden, uden at de kunde see paa Uhret, hvad Klokken var.

Senere paa Dagen.

Fru Vaage-Petersen har været her for at sige mig, at det Stykke af Grunden, som Veber ønsker til sin tidligere, er overdraget ham.² Han har i en saadan Grad trængt paa Petersen i disse Dage, at et Nei næsten var umuligt. Veber har anført Alt, hvad jeg har sagt ham i Anledning af at sløife Gruppen. „Naar jeg faaer dette Stykke til, skal Gruppen blive staaende, ellers maa den bort.“ Den bliver altsaa nu paa sin Plads. Jeg mener dog, at hvis De valgte denne Grund fremfor min Mark, da er den endda stor nok.

s. 1893. Juli.

Det lader til, at det er Himlens Villie, at jeg aldrig skal komme tidlig til Ro nogen Aften. I Aftes var intet til Hinder herfor, og jeg lavede mig alt til at gaae op i Seng, da et voldsomt Tordenveier brød løs, der varede til noget over 12. Som Husets Bærer synes mig, at jeg bør være paa Fode ved slige Ledigheder, og jeg holdt ud. Nu i den tidlige Morgen sidder jeg her i Lygten og skriver til min kjære trofaste Ven, atter i et stærkt Tordenveier; det strømmer ned fra Himlen, og Skibene paa Søen ligge som indhyllede i et tæt Slør. Da jeg i Aftes sad her ene oppe i Lygten og saae Lyn paa Lyn, hørte Skrald paa Skrald, medens hele Husets øvrige Personale sov trygt, da tænkte jeg: hvor forandret! Det havde jeg ikke kunnet gjort i 1830, hvor et Tordenveier næsten bragte mig til Fortvivelse, saa jeg ikke var Herre over mig selv, men skjælvede som et lille Barn. Og nu sad jeg her i Aftes rolig og tillidsfuld, stolende paa Ham, der har sagt: Ikke en Spurv falder til Jorden etc. etc. ... Jeg tænkte, skal jeg falde til Jorden, da maa det jo være Hans Villie. Jeg veed nok, at denne Barnetro kan De ikke gaae ind paa; gid De kunde! den trøster og beroliger i saa mangt et tungt Øieblik. Med denne Tro besluttede jeg mig omsider i Aftes til at lægge mig, slog først vor lille hemmelige blaa Bog op paa Dagen d. 2. Juli og læste: „Herren er min Hyrde, mig skal intet fattes.“ Der laae noget beroligende i disse Ord, og jeg sov rolig og hurtigt ind.

Der staaer i disse Dage en interessant Afhandling i Fædrelandet om den romerske Atticus.¹ Det maa have været et af Naturen mærkeligt udstyret Menneske. Iblandt hans mange øvrige Talenter maa han i en eminent Grad have besiddet Venskabs-Talentet, et af de allerelskværdigste synes mig. Jeg maatte tænke paa Dem ved at læse følgende Linier om ham: „Man havde i en Venskabsforbindelse med ham ikke at frygte de Storme, der saa ofte formørkede Venskabet mellem Cicero og Brutus. Hans Venskab hørte snarere til hine rolige Forbindelser, der ere uden voldsomme Anstød, og som Dag for Dag befæstes ved deres regelmæssige Vedvarende.“ Denne Bos har for mig en stor Betydning, der er noget lavt og lumpent i ofte at binde og løse de samme Baand, indtil de tilsidst s. 190ere saa tilsmurte og opslidte, at man kaster det Hele ud af Vinduet.

Der kom da ogsaa en Artikel om Baron Rosenkrands' Udnævnelse, og den var ikke blid eller rosenbekrandset.¹ Herre Gud, her blev Davids Viidsomsord benyttede fra 1836 om de unge adelige Diplomater. Ja, „det var den Gang,“ siger den Vægelsindede, da David stod i Folkebelysningen og saae ned paa de høiere Stænder; hvor krum er ikke hans Ryg bleven efter den Tid, da han paa Skydebanen reiste sig ved den ottende Pægl og sagde: Min Tunge mægter ikke at udtale etc. etc. ...

Jeg skrev gjerne lidt mere til Dem, men i dette Øieblik kom min Søsterdatter for at tilbringe Aftenen hos mig; jeg maa altsaa skyndsomt slutte.² Jeg længes nu meget efter at høre noget fra Dem. Jeg synes det er saa mange Dage, siden De reiste, at jeg forundres over, naar jeg maa sige mig selv, at det kun er to. Tak endnu engang for, at De i de sidste Øieblkke, De var i Hjemmet, havde Tanker for Deres Veninde og skrev mig endnu et Farvel, hvorigjennem der udlyste et saa varmt hengivent Sind; Tak min kjære Ven for dette og alt godt, som Deres trofaste Hengivenhed har ydet

Deres inderligt hengivne
Veninde.

s. 190

d. 5. Juli 1863.

I Morgen begraves Prinds Ferdinand. Paa Grund af Martensens Fraværelse i Hjemmet kommer hans Kone ud til mig det meeste af Dagen; jeg faaer da næppe Tid til at tale lidt med Dem paa Papiret og vil derfor alt i Dag begynde mit næste Budskab, uagtet det er lidt fattigt atter at skrive, inden jeg har modtaget nogle Linier fra Dem, paa hvilke jeg dog haaber inden dette Brev skal sendes bort. ...

I Aftes var Andræ og Madvig hos mig. Vi sad alle tre længe heroppe i Lygten, som Andræ saa for første Gang

og foretrak for alle Husets øvrige Værelser. Ogsaa jeg faaer dette lille Rum kjærere og kjærere og opholder mig her saa meget som muligt. Inden Madvig kom igaar, klagede Andræ over sin haarde Skjæbne ikke at kunne følge s. 191 Prinds Ferdinand til Jordan paa Grund af det gamle Vrøvl, synes mig, nemlig Manglen af en Uniform. Da Madvig kom, berettede denne, at han havde forespurgt sig, og naar man kun anskaffede sig en Chapeaubas, saa vilde man see igjennem Fingrene med Knæbenklæderne og den anløbne Kaarde. Vanskeligheden var saaledes hævet, men jeg troer ikke, at dens Bortrydden behagede Andræ, han blev meget betænkelig over ikke længer at have nogen Undskyldning. De skal see, han følger ikke. Med Gysen tænkte han ogsaa paa den forestaaende Reise med sine Sønner, og De skal see, at der heller ikke bliver noget af denne. Stakkels Andræ! Det er tungt at være raadvild og ikke at have Lyst til Noget. ...

Jeg længes meget efter at høre noget fra Dem, hvorledes De har det, hvorledes Opholdet i Stockholm behager Dem, om Beskow gjør sin Pligt og om De i det Hele taget føler Dem noget opmuntret ved at færdes paa de nye Steder og med nye Mennesker. Saalænge jeg veed, at De er i Stockholm, synes mig, at De er Hjemmet nærmere, men gaaer det først over Stok og Steen i den pukkelryggede Verden, saa synes mig, at De er reent borte. De troer ikke, hvormegen Lyst jeg havde til at gjøre denne norske Tour med; netop saadan en Reise i det høie eensomme Norden var noget for mig. Intet behageligere kjender jeg end at reise to sammen i en skøn Natur, to, som have noget at sige til hinanden og noget at overveie sammen; det var dog herligt, om man af og til kunde gjøre sig usynlig og i sin paatagne Skikkelse komme, hvorhen man vilde; dog det var vist en farlig Gave, der maaskee ligesaa tidt vilde blive til Sorg som til Glæde. Jeg tænker i dette Øieblik paa den rørende Legende om hende, der efter Døden opsatte sin Optagelse i Paradiset i 10 Aar for een Dag usynlig at maatte vende tilbage til Jordan folder endnu eengang at see den Elskede, og da hun nu indtraadte i hans Stue, sad han der i en tæt Omfavnelse med en Anden. For hende havde det unægtelig været bedre, om hun ikke havde været i Besiddelse af denne Evne. Og saaledes er det vel bedst, som det er indrettet for os dødelige.

Jeg har i Dag for første Gang, med Skam at tale om, været i Kirke herude. Jeg har længe lovet Sarah, at hun skulde have Lov at følge med mig. Jeg ønskede saa meget s. 192 at denne første Kirkegang ved min Side skulde gjøre et blivende Indtryk paa det kjære Barn. Jeg havde glædet mig til den Virkning, Psalmesangen ved Orgelets Toner skulde gjøre paa hende, og nu hvilken Skuffelse! Orgelet tau, fordi Prinds Ferdinand var død. Hvad det dog er for utaalelige Skikke, hvori der jo slet ingen Mening er. Fordi man i en saadan Sørgetid forbyder Dandseboderne at spille op, derfor tager man den samme Bestemmelse med Kirkemusikken, hvis høitidelige Toner netop stemmer til Alvor og løfter Sjælen op fra Prosaen udenfor. Jeg blev virkelig saa vred herover, at jeg ret var en daarlig Kirkegænger i Dag, og var De paa det samme herhjemme, da dyede jeg mig ikke men klagede over noget saa taabeligt og meningsløst. Man benytter jo Musikken ved Begravelser, man spiller jo Sørgekantater, hvad Mening er der da i sligt. Jeg kunde slet ikke komme mig i Kirken over denne Skuffelse, først da Velsignelsen blev lyst over Menigheden, blev jeg rørt over, at denne for første Gang blev lyst over min lille Sarahs Hoved, og jeg bad ret Gud om at tage sig af den lille. Hun selv sad saa stille og alvorsfuld, sang saa barnligt med i Psalmesangen, at det var en Glæde.

Mandag d. 6. Morgen.

Da jeg for en Time siden kom ned til Thebordet, bragte den skikkelige Hans mig Deres første Budskab med et glad Ansigt. Jeg tænkte nok, at det havde været en haard Beise hiin Onsdag. Det var jo herligt, om mine smaa Lægemidler have været til nogen Lindring. Det glæder mig at høre, at De boer hos Plessen;¹ at have et Tilhold i et rigtigt indrettet Huus er dog bedre og mere beroligende for Deres Venner end at ligge paa de for mig afskyelige Hoteller. Det gjør mig ret ondt, at Beskow er borte, i hans Magt stod det at gjøre Dem Deres Ophold behageligt; dog saaledes gaaer det jo altid i denne Verden, det, hvorpaa man bygger sine Forhaabninger, plejer gjerne at svigte, men til Gjengjæld kommer noget Uventet istedet; det gjælder da at gribe dette og ikke støde det bort, fordi det ikke oprindeligt laae i vor Plan.

Hvad De skriver om Sverrigs Uforberedthed er jo trist. Ak de velsignede Allierede! Sverrig lever endnu af sin gamle heltemodige Berømmelse; lad det vogte sig og være s. 193 paa sin Post. Jeg maa nu ned, thi Fru Martensen er kommen.

Tirsdag 7.

God Dag min kjære Ven! Jeg tager nu fat, hvor jeg slap igaar. Saa De har drømt foruroligende om mig? I den Drøm er ingen Sandhed, thi alt er her ved det Gamle. Tak fordi det laae Dem paa Hjerte, hvad Drømmen havde foregjøglet Dem! Hvis De engang virkelig skulde komme til at telegraphere til mig, da husk paa, at jeg „lille Fæ“ ikke engang veed, hvorledes man bærer sig ad med at sende et Svar. Ja undertiden kunde det vel være fristende at tale lidt sammen paa denne Maade. Jeg føler ret min Eensomhed, naar De er borte; det er min egen Skyld, at jeg er det, til ikke faae af mine Venner, og ialtfald til een Veninde kunde jeg frit udtale mig, men — men —.

Vi have i Dag det meest himmelske Veier. Stranden seer ud som een eneste stor Forglemmigei. Jeg stod i Morges paa den yderste Kant af Strandmarken og indsugede den friske Luftning, jeg ønskede ret at staa i Forstavnen af et Skib og fare hen over Havet. De veed, at jeg er saameget Søhelt, at jeg kan have den fulde

Nydelse heraf. I Mænd er dog lykkelige! I kan give efter for en saadan Indskydelse, at sige dem af Eder, der ikke lader sig hæmme af Marens, Lines eller Bines sure Miner. I Dag har jeg nu en saadan Lyst til at seile lidt henad Søen, at selv en Tour til Charlottenlund vilde være mig en Opmuntring, men see, ikke engang dette lader sig udføre. Nyd derfor Deres Frihed og grib de Glæder, der tilbyder sig. ...

Jeg har i Dag haft Besøg af Bosalinde Thomsen, der nu virkelig reiser til Berlin paa Lykke og Fromme.¹ Jeg havde dog ondt af hende i Dag; det er ikke godt at være ung og forvilde sig paa de farlige Stier.

Jeg tænker daglig paa de nye Beboere i Rosenvænget; seer daglig paa Grunde hist og her, men tør ikke glæde mig til, hvad jeg ønsker, før jeg seer, om Ønsket bliver opfyldt og opfyldt, som jeg ønsker, at nemlig De ret følte Dem glad ved Opfyldelsen. Jeg er næsten bange for at bidrage for meget til, at denne Plan blev Alvor, sæt, at De bagefter fortrød det? Men i Tankerne kan jeg ikke lade være at bygge for Dem paa min Mark og ikke ovre s. 194 hos Veber; den Adskillelse af en Landevei holder jeg slet ikke af.

Lev vel min kjære Ven! Held og Lykke følge Dem paa Bjergene og i Dalene, paa Søerne og paa Landeveiene! Siig mig, hvilke Dage jeg fremdeles kan vente Brev fra Dem, jeg har ingen Idee om Postens Gang. De maa gjerne le ad

Deres hengivne Veninde.

Torsdag Morgen, [9. Juli] 1863.

... Det bedrøver mig ret at læse, hvad De skriver om de Svenskes Ligealdighed for vore Sager. Skulde Tidens Fylde virkelig endnu være saa langt borte. Dog vi ville alligevel haabe det Bedste. Det gaaer ofte med Folkestemninger som med Tordenveiret forleden; længe ligger det tykt og fast i Horisonten, og man troer, at det drager bort, og see, med eet hæver sig en lille Storm, og i et Nu staaer Himlen, der nys var reen og klar, i Flamme. Naar det skal være, behøves der kun saa lidt for at sætte det store Maskineri i Gang, og vi ville endnu fremdeles haabe, at det skal være. ...

s. 194

Fredag, den 10. Juli.

... Det er jo ypperligt, at De faaer Ledighed til at tale med de kolde Svenske om det stakkels Danmarks Forhold, siden det jo lader til, at de ere uvidende af Mangel paa Interesse for os. De kommer vist til oftere at reise til Stockholm for om muligt at faa Hjertet til at slaae lidt varmere og raskere i de kloge Svenskes Bryst til Fordeel for den naturlige Forening af de tre nordiske Biger. Det er jo ret en trist Erfaring, De gjør i Sommer. De Svenske ere vist ikke fri for at nære nogen Skinsyge mod de Danske, og ved Siden heraf betragte de os vist som en letsindig flot Fyr, som det er deres Anstand imod at have at skaffe med. De ere stolte og seer ned paa os, som en Adelig seer ned paa en Borgerlig. Denne Følelse har jeg altid haft ligeover for Svenske. Hvilken anderledes Følelse har man dog ligeover for Nordmændene, de hører os dog ganske anderledes til; men dem fordærver ogsaa Kløgten s. 195 for os. Den Kløgt, den Kløgt! Den gjør ofte mere Skade end Nytte. Jeg bliver ganske stolt over min politiske Indsigt ved at læse i Deres Breve, at kun en Opstand i Rusland selv kan hjælpe de arme Polakker, efter de polske Udsendinges Mening, thi netop dette har jeg virkelig saa ofte tænkt som det, hvorfra Hjelpen vilde komme. Russen maa række Polakken Haanden som Ulykkesbrødre, idet Russen siger: jeg frelser dig, for selv at blive frelst. Vi vil nu see, hvad Tiden fører i sit Skjold. ...

Martensen sendte mig igaar Talen over Prinds Ferdinand.¹ Jeg blev forundret over alt det Gode, som med Sandhed kan siges om dette Menneske. Det overraskede mig midt i Mængdens haarde Domme om ham i denne Tid at see, hvad den milde Retfærdigheds Dom kan sige. „Troskab og Hengivenhed for Konge og Fædreland. Et mildt, velvilligt Sind. Hjertets naturlige Godhed. Et menneskevenligt Sind forenet med Beskedenhed og Fordringsløshed. Had, Hævnjerrighed, Misundelse, Avind, Underfundighed, Træskhed, Rænker fandtes ikke hos ham. Saa mild mod andre Mennesker, at det var eiendommeligt for ham, aldrig at tale med Ritterhed om Nogen. En mild Herre mod sine Undergivne, hvis Skjæbne han fulgte med oprigtig Deeltagelse. Fordringsløs i sin Optræden. Mod og Kjærlighed til at blive og dele Skræk og Rædsel med Borgerne i det forfærdelige Aar 1853.² En kjærlig Ægtemand i Sorg og Glæde, et Ægteskab, der modsat det sædvanlige begyndte med Venskab og endte med Kjærlighed.”

Er det ikke forunderligt, at alt dette virkelig med Sandhed kan siges om den, af saa godt som Alle, foragtede Prinds? Og dette lader sig jo virkelig uden lav Smiger siges. Det er ikke nok for en Tronarving at have disse Egenskaber, det er sandt, men bedømt som reent Menneske, tør man dog haabe, at Dommen hisset dog kan blive mild og barmhjertig. ...

s. 195

d. 13. Juli 1863.

... Jeg glæder mig ret over Deres Breve ved at see Dem i Berøring med saa mange Mennesker, med hvem De kan samtale om det, der nærmest ligger Dem paa Hjerte. Jeg haaber ret, at denne Reise vil bære gode Frugter for Dem s. 196 paa Legem og Sjæl, og uberegnelig er det jo ogsaa, hvad Nytte De kan yde Deres Fædreland ved at hjælpe lidt paa de Svenskes Uvidenhed om vore Forhold. Gud give sin Velsignelse hertil! Martensen fortalte mig i Løverdags, at han havde forespurgt sig hos Kongen, om Hans Majestæt befalede, at han skulde være ved Confirmationen paa Onsdag hos Prindsen af Danmark.¹ Herpaa havde han modtaget et skriftligt Svar, hvori der stod, at det jo ikke var hans Pligt at give Møde, og at han derfor kunde reise til Landemøde, og at Kongen vist heller ikke indfandt sig til Confirmationen. Martensen var forbauset over denne sidste Sætning i Skrivelsen. Han mente, at Kongen kom alligevel, men at dette kun var en lille Krænkelse, han vilde tilføie Prindsen af Danmark. Den stakkels Prindsesse Caroline har gjentagende forsikkert Martensen, at Ferdinand virkelig har sagt, at hun var ham uundværlig.² Er det dog ikke rørende? Hun har skjænket Kammerherre Römeling Prindsens graa Skimmel. Römeling har modtaget den, men siger, at han jo maa udlevere den igjen, thi han veed, at ogsaa den er pantsat. Nu er det afgjort, at Alt skal sælges. Hun taler bestandig om Gjensynet med Ferdinand. Jeg kan ikke lade være ofte at finde det forfærdende, naar de Efterlevende saa ivrig ønske at samles med den Afdøde, som nu her! Hvor kommer den stakkels Ferdinand hen? Hvilken Sjæletvæt maa der dog ikke foregaae med et Menneske som ham, forinden han kan komme i Samfund med det Høieste? Selv her paa Jorden var det jo kun det Laveste, der formaaede at vække hans Interesse; at komme i Berøring med det Høieste maatte jo kjede ham hisset, ligesom det høieste Jordiske her kjedede ham. Den stakkels Caroline veed ikke, hvad hun siger.

Jeg kom til at udtale mig stærkt om Paullis Holdning i Prindsehuset til Martensen i Løverdags.³ Martensen tog stille bedrøvet derimod. Jeg kan ikke lade være at finde det en formelig Forbrydelse mod Landet, naar et Menneske som Paulli, der staaer i en saa nær Berøring med disse kronede Besynderligheder, ikke benytter sin Stilling til at orientere dem i, at de have Pligter ligeover for den Nation, som har valgt dem, og at de skulde see lidt efter lidt at lære, hvorpaa det kommer an, opgive deres Phantasie om Enevælden og slutte sig til de Mænd, hvis Bistand s. 197 og Anskuelser de ikke kan undvære, naar deres Time kommer, thi Gud hjælpe dem, hvis den kom, og de ikke kjendte deres Stilling bedre end det nu lader, at de gjør. Dog maaskee ogsaa det ligger i Forsynets Plan, at vi skal have en saadan Tronarving, og netop en s a a d a n for at kunne komme videre frem mod vort egentlige Maal. Der siges, at Forbindelsen med Rusland er opgivet. Den russiske Prinds skal have fæstet sine Øine paa en anden Prindsesse end den danske; saa græder vel Louise atter, fordi dette ikke kommer istand, ligesom hun vilde græde, hvis det kom istand.¹ ...

s. 197

Fredag d. 17. Juli 1863.

Min kjære Ven og Fortrolige!

... Herhjemme er Alt dødt og stille, i det mindste for mig, der lever saa eensomt. Marstrand var hos mig igaar; han var blevet meget mager og bleg, han forekom mig svag.

I Berlings Tidende for i Aftes staaer et Forsvar for Tillisch som Theaterdirecteur; han maa altsaa være blevet angrebet i et af de Blade, jeg ikke læser.² Til Forsvar for ham og hans Repertoire anføres de mange Sygeanmeldelser. Der regnes nu op, hvor ofte enhver af Personalet har meldt sig syg. Det forbavsede mig noget at see, at jeg skulde have meldt mig upasselig 40 Gange. Jeg forstaaer ikke rigtig efter hvilke Optegnelser denne Beregning er gjort. Jeg læser det imidlertid med en rolig og god Samvittighed, thi vist er det, at jeg de fleste Aftener i den forløbne Saison, hvorpaa jeg har spillet, ikke burde have spillet men blevet hjemme og pleiet mig. Den forløbne Saison er en af dem, hvori jeg har bragt Theatret de største Offre. Angrebet er formodentlig af een af Skuespillerne og Forsvaret af Berner, formoder jeg. Gud veed, hvem der egentlig for Øieblikket interesserer sig for Theatret? Det er besynderlig nok, men jeg kjender Ingen. Det er ikke videre moersomt, naar man er Skuespillerinde at kunne sige det og ingen synderlig Spore til atter at tage fat.

Naar jeg sidder heroppe i Lygten, især Søndagaftener, mod Midnat, da er jeg forundret over at høre den lavere s. 198 Befolkning, der kommer fra den saakaldte „fattiges Dyrehave“, hvorledes alle Hold, som vandrer hjemad, synger Nationalsange, som om vi vare midt i Krigsaarene. I gamle Dage sang man af Vaudevillerne og andre yndede Sygestykker, nu er det udelukkende Nationalsange og Folkesange; det kan jo kun betyde noget godt under Landets Forhold og Omstændigheder, naar kun ikke de sidste af Sangene vare saa utroelig raae og simple. Vi trænger aabenbart til en Folkedigter, der, berørt af det Nationale, kunde sætte disse Følelser i Form, en Form, der kunde hæve Stemningen og forædle de natlige Sangere op over Plathedens raae Hyl. Skjønne Rythmer forædle uvilkaarlig selv den Raaeste; men Gud veed, hvor alle de blive af, som vi trænge til i alle Retninger. Efter Stilstand kommer der Bevægelse. Mon vi to skulde opleve den nye Bevægelse i Litteraturen? Dog Fuglene kan ikke sætte sig i Toppen af Træet og synges, før Træet har faaet Krone, og vort nye Træ er endnu for ungt, og Hovedsagen er jo unægtelig at faae dette til at groe op. Maaskee vi da som meget gamle Folk kan sidde i vore Huse i Rosenvænget og lytte til Sangen fra Træets Krone; da kan De sige: Jeg hjalp til med at plante dette Træ, og jeg kan sige, jeg glædede mig over, at det blev plantet, uagtet det tog noget af min Udsigt bort.

Hvor mon De nu er? Nu begynder den Tour, som jeg misunder Dem, at reise To i eensomme Egne! Gid nu Alt maa føie sig heldigt for Dem, Veier og Vind, Sjælen saa optaget, at Legemet glemmes, smaa uberegnelige Hændelser, der forhøier Nydelsen, men midt i alt dette maa De ikke glemme den eensomme Fugl ved Stranden. De skal see, vi kommer nok engang til at reise sammen i Sverrig og Norge, at sige, hvis jeg ikke opgiver Ønsket om at see disse Lande rigtigt. De veed, det er min Tro, at et Ønske, man trofast holder ved, opfyldes.

Deres hengivne
Veninde.

Naar jeg løber mine Breve igjennem, forinden jeg lukker dem, skammer jeg mig paa meer end een Maade. Hist og her kunde jeg rette den feile Skrift, men det blev et evigt Kradseri, som gjorde, at det blev end mere utydeligt. s. 199 Paa den anden Side skulde jeg betænke Stiiil og Bogstavernes Rigtighed, da fik De aldrig et Budskab, altsaa maa det blive som det er. I dette Øieblik kom Andræ; han reiser virkelig til Paris først og dernæst til Schweiz med sine Sønner. Han bliver borte 4 a 5 Uger. Han sukker og klager over Reisen. Jeg har stjaalet mig et Øieblik fra ham for at lukke mit Brev.

s. 199

d. 21. Juli 1863.

... Da jeg i en Fart sluttede mit sidste Brev til Dem, husker De, at Andræ netop var kommet. De skulde dog have seet, hvor komisk han krympede sig ved Tanken om den Reise. Men vil De ogsaa tænke Dem, at hans Værelse skal males, medens han er borte, saa alle hans Bøger skal flyttes. Det gjøs i ham, da han betroede mig dette Forfærdelige. Han reiser i Dag. Tager som sagt først til Paris og dernæst til Schweiz. I fire Uger tænker han at blive borte. Han gyser for Paris, han gyser for Schweiz. Han tager aabenbart med, fordi han vilde dø af Angst, hvis Børnene reiste alene. De kan vel tænke, at jeg gjorde mig lystig over hans Qvaler, kaldte ham en Høne, der havde udruget Andeæg - - etc. - - - etc. - -. Hans Kone tager imidlertid ud paa Landet hos Fru Rovsing.¹ Andræ havde lovet mig, at han vilde komme en Middag her med Regenburg; nu bliver der intet af; at indbyde ham paa mit Selskab alene vover jeg ikke, og alle mine Venner ere jo borte og flyver om hver i sin Kant; kun jeg flyver ikke, men sidder stille hos min Trøst i Eensomheden — Syemaskinen. Jeg troer, den er glad over at være ene Hane i Kurven, thi den er meget behagelig i Omgang i den sidste Tid, ingen Luner, men stadig og fremkommelig, den er virkelig min Trøst og Opmuntring. Til Gjengjæld for, at alle mine Venner forlader mig, lader det til, at en af mine ældste vender tilbage. Tscherning er aabenbart blevet rørt over mit Besøg og har i den senere Tid oftere været hos mig. At jeg kort efter Heibergs Død flere Gange ikke modtog ham, heri har han seet et Brud fra min Side, der har smertet ham, nu ved mit Besøg seer han, at det ikke var saaledes meent, og det har glædet ham. Jeg har jo ofte udtalt den Dom om ham, at han er en udholdende og trofast Ven, her er atter et Beviis herpaa.

s. 200 Jeg kan ikke sige Dem, hvor det fornøier mig, at jeg i Frøken Hirschs Sag henvendte mig til gamle Treschow.¹ Han er siden den Tid ganske rørende venlig imod mig og har ligesom Trang til at udtale sit Sindelag for mig, ja tænk, at dette gaaer saa vidt, at han igaar, da han besøgte mig, af sig selv talte om Dem med Deeltagelse og Godhed. Sagde, at det glædede ham, at De gjorde den skønne Reise i Norge i saa udmærket et Selskab. Birch-Reichenvald — undskyld ifald Navnet er galt skrevet — kjender han og sætter stor Pris paa.² T. har atter havt et alvorligt Anfald, saa alvorligt, at Frøken Steenberg frygtede for denne Gang at miste ham. Stakkel! hun vil komme til at lære, hvad det er at miste en Mand, der staar støttende i Raad og Daad ved eens Side. Han har dog nu besluttet at tage til Brahesborg, men jeg fandt ham igaar meget gammel og svag, og det lader til, at han selv er beredt paa at gaae s. 201 bort. Han sagde mig Farvel, som om det var en Afsked. Han kom igaar for at tilbyde mig sine Heste og sin Kusk tre Gange om Ugen, medens han er borte. Han gjorde det med saa stor Hjertelighed, at jeg gjerne tog derimod. Saaledes vil jeg altsaa kunne nyde en for mig stor Behagelighed nemlig at kjøre en Tour efter Bordet. Jeg er glad over, at vort Forhold, der brast ifjor, atter har taget en mildere Karacteer. Det vilde dog smertet mig, om han gik bort herfra uden at en Forsoning var kommet istand.

Fru Heibergs Villa i Hosenvænget. Sommeren 1863.

Igaar kom Frohne her og bragte mig et Photographi af mit Huus. Det er taget fra den Side hvor Altanen er og tager sig net og hyggeligt ud. Nu faaer jeg een af Dagene en ganske let Stige til at sætte op til Vinduerne i Ildebrandstilfælde. Han sagde, at ogsaa De skulde faae et Billede af ham, naar De kom hjem, men der er jo endnu længe til, De har jo ikke engang været den halve Tid borte. Jeg tænker ofte med Glæde paa de to Venner, der kjører i de deilige Egne borte fra Støi og Tummel i fortrolig Samtale; er der noget i Verden forfriskende, da er det en saadan Heise, naar ikke særegne Uheld støder til, og derfor bevare Dem Gud, min Fuldmægtig, min Geheimeraad, min Ven, min Fortrolige. ...

Da jeg i Aftes læste i vor hemmelige Bog¹: „Bærer hverandres Byrde, og opfylder saaledes Christi Lov,” da tænkte jeg, den Christi Lov har De, min kjære Ven, udøvet og holdt mod mig; jeg laae og tænkte paa, hvor forunderligt alt var gaaet til, siden hiin første Gang, at De af samvittighedsfuld Godhed søgte mig, hvorledes

lidt efter lidt det Eene greb ind i det Andet, for at en saadan Hjelp kunde forberedes for mig, naar Nøden kom; og saa skulde jeg ikke tro paa et Forsyn, en Styrelse? Jo, jeg troer herpaa, saa vist som at jeg haaber, at han fremdeles ikke vil forlade den, der sætter sin Lid til Ham. Nu venter jeg med Længsel paa Deres næste Budskab, gid det maa være fornøieligt og godt. I Bosenvænget have Alle det ved det Gamle. Børnene sender Dem mange Hilsener. Hul Det stormer og Begnen slaæer paa Ruderne; i et saadant Veier har man Brug for sin indvendige Varme.

s. 202

Fredag, d. 24.

Det tænkte jeg jo nok, at naar De opvakte et Haab, saa sørgede De ogsaa for, at det gik i Opfyldelse. I Aftes havde jeg derfor den Glæde at modtage Deres Nr. 1 i den nye Række. Hvad De skriver om Plessen er jo meget slem; ja vigtige Ting afhænger ofte af ubetydelige Omstændigheder, og ubetydelig bliver dog altid Plessen i Forhold til den Skade, han kan gjøre vor Sag. 1 Det maa have været ubehageligt nok at være hans Gjæst, naar man havde det Syn paa ham. Deres Udtalelse om, at jeg har Deel i, at De ikke længer generer Dem, er saa smigrende for min Forfængelighed, at Ingen kan forlange, at jeg ikke skulde glæde mig herover; gid De kun aldrig engang i Tiden maa synes det samme, som jeg n u synes, at De stiller mig for høit. Jeg vedbliver nu fremdeles at skrive til Dem hver Tirsdag og Fredag i Haab om, at mine stakkels fattige Breve naae frem til Dem. Naar De atter skriver mig til, maa De fortælle mig noget om Deres Reisekammerat, jeg kan saa godt lide ham; De forundres maaskee, men det faaer ikke hjelpe, jeg kan virkelig godt lide ham af mange Grunde.

Løffler har i Dag været hos mig. Han fortalte, at de i denne Tid give 500 Rd. ud for at rive noget af Theatret ned af Frygt for, at det ellers falder af sig selv, at der er betydelig Svamp i Kjælderens, at Regnvandet bestandig samler sig i Grunden istedetfor at løbe af den etc. - - -etc. - - - Saaledes sørger nok vor Herre for, at „Halls Minde“ forsvinder fra Jordens Overflade. Ak, vore daarlige menneskelige Forfængeligheder! Hvor var han stolt i sin Tid over dette store Værks Udførelse.

Det stormer, regner og blæser ganske afskyeligt her fremdeles, men jeg glæder mig over Huset, der lader til at være luunt. De deiligste Belysninger paa Stranden fremkommer forresten ved Skymassernes Vexlen og Solglimtene imellem disse. I Aftes sad jeg længe ene paa Bænken paa Strandmarken mellem Sivene; et Par Timer var Veiret deiligt; De vilde ikke have fortrudt, om De havde siddet her med

Deres inderligt hengivne
Veninde.

s. 203

d. 28. Juli 1863.

Min kjære Ven!

I Løverdags havde jeg den Glæde, da jeg kom hjem efter en Kjøretour, at finde Deres Brev fra 18. Juli liggende paa mit Bord. Jeg havde været ude hos Vedels for ogsaa at gjøre dem bekjendt med, hvorledes et Huus kunde indrettes til to Partier, uden at det ene generede det andet. („De husker vel, at det var paa Fru Vedels Opfordring, at jeg skulde gjøre et Forslag“). De lode begge til at synes godt om den Maade, jeg havde foreslaaet Deelingen. Vedel meente, at man kunde anbringe et fladt Tag paa Huuset med Gitter om, som det Sted hvor begge Partier kunde mødes, — naar de ikke vare oppe at skjændes, tilføiede Fru Vedel. Taget skulde være begge Partiernes Eiendom. Dette var jo ret tyrkisk. Jeg haaber, at der kommer til at staae en lille Stol til mig. Den største Anstødssteen bliver vel Markens Størrelse; den er vist en Snees Alen, i det Mindste, større end min Grund, see det bliver jo en heel Kapital. Jeg har forresten seet paa en ny Grund herude, som heller ikke er saa gal, men den ligger paa den anden Side af Veien, og jeg holder ikke af denne Adskillelse, veed De nok. Man er jo sig selv nærmest, siger Ordsproget, et skammeligt Ordsprog, der ofte lyver. Fra Vedels besøgte jeg Deres Damer. Deres Tante Margrethe var meget forkjølet og hostede, men det er vi jo Alle i dette skammelige Veier, som det har været. 1 I Søndags og Mandags livede vi op, thi Veiret var udmærket smukt, i Dag atter graat med 11 G. Varme. Jeg havde skrevet til Dem i Fredags, forinden De bad mig derom. De spørger, om jeg vandrede i Haven om Morgenen Kl. 5½. Ak! Jo vist! Jeg havde saa fast besluttet at staae tidligt op for dog at faae Et og Andet gjort, som ligger mig paa Hjerte, men det er utroligt, hvor søvniig jeg er om Morgenen. Min eneste Trøst er Karens Ord i Elverhøi: „Det unge Blod behøver længer Hvile;“ disse Ord repeterer jeg til min Opmuntring hver Morgen.

Hvad De skriver om Sverrigs og Danmarks underjordiske Forbindelse er jo mærkeligt nok, men jeg frygter for, at den er kun altfor underjordisk og har for lidt med Himlen at gjøre. Dette svenske Leflerie med den danske Konge og Folk bliver jo tilsidst modbydeligt, naar der intet inderligere og dybere meenes dermed. Det eneste s. 204 var, om det kunde gaae Sverrig som saa mangen en anden Coquette, at Lefleriet lidt efter lidt gik over til en virkelig Kjærlighed, der da blev saameget mere lidenskabelig. Maaskee vi kunde opleve at see dette, og at den svenske Konge kom til at erfare, at det er farligt at spøge med Ilden.

Hvad siger De om den ædle Palmerstons Udtalelser i Underhuset? Disse maa dog vel betyde noget godt for vor Sag. Faaer De Bladene at see paa Reisen? Jeg vil dog for en Sikkerhed[s] Skyld sende Dem det korte Udtog i Morgenavisen, men i Aftenavisen staaer det langt udførligere og kraftigere. Jeg blev saa glad ved at læse den ædle Lords Tale.¹

Har De fremdeles seet af Bladene, at man i Tydskland klager over, at der ved den store Udstilling i Hamburg ikke fandtes et eneste Slesvig-Holsteins Flag, undtagen eet over Hunde - Afdelingen? Det er jo ogsaa unægtelig krænkende.

I Illustreret Tidende har der staaet en Slags Biographi af Heibergs Moder, ledsaget af hendes Billede efter Juul — det er det ældre Kobberstik, de have benyttet —; samme Artikel er fuld af Dumheder, der imidlertid ere godt meente, eftersom den er meget anerkjendende, men jeg veed ikke, hvorledes det gaaer i vore Tider med Kritiken; er den anerkjendende, saa er den nu aldeles fornærmende og uforskammet; den dødlende har derimod ofte noget ret smigrende.² Denne Forfatter siger blandt andet dumt Tøi, at Forfatterindens Indskrækning ligger i, at hun ikke formaaer at skildre qvindelige Karacteerer. Hvad synes De? Og at hendes Moral er slap. Den første Anke er nu komisk og ligegyldig, men den anden har desmere Betydning, thi paa dette Gebet hersker der en utrolig Forvirring i Begreberne, og hvem skal, hvem vil og kan klare disse? Heiberg har nu andet at tage vare. Det er en utrolig Affectation, hvori Folk vrøvler sig ind, saasnart de komme paa Moralens Gebet. En Novelle som „Ægtestand” har jeg ofte hørt fiintfølende Damer tage Forargelse af, og dog forekommer det mig, som om Moralens aldrig er traadt strængere og mere forfærdende frem for den, som den rammer, end netop her. Sagen er: Man vil have lavede Forhold skildrede, men de gyse tilbage for dem, der ere hentede ud af de virkelige Menneskesjæle. s. 205Uf! udraabe de, det er rædsomt! Ja, Det er rædsomt, men det er dette Rædsomme, som de skulde vænne sig til at betragte som den sørgelige Sandhed, men dette have de ikke moralsk Mod til. Og saaledes gaaer det i det Æsthetiske, i det Religiøse og overalt i Livet. Vi kan nu eengang ikke være, som vi skulde være, men indsee, hvorledes vi skulde være, for at være, som vi skulde, dette burde vi dog kunne efter Alt, hvad der er gjort for os af Gud for at klare vore Begreber.

De spørger mig, om jeg senere har været i Kirke? Nei med Skam at tale om. Jeg vilde været i Citadellet i Søndags, men saae, at den bedste Prædikant ikke prædikede, og en mindre god end denne saakaldte Bedste har jeg ikke Mod til at lade mig paavirke af. De beder mig fortælle Dem lidt om de Smaa? Ja, hvad skal jeg fortælle Dem. Vi leve her saa stille, men Gud være lovet i et fredeligt og kjærligt Samliv. Børnene ere raske, glade og hænge ved mig med en inderlig Ømhed. Endnu for et Øieblik siden kom Sarah og sagde: har du seet Anna? hun gaaer og græder, hun siger, at hun har ledt om dig i alle Værelser, i Haven, overalt, men du er ingensteds at finde. Dette lille rørende Træk gjentager sig saa ofte, at det lader til, at den Lille virkelig troer, at jeg pludselig eengang ikke mere er at finde. Jeg troer dog, at hun er den af de Tre igjennem hvis Hoved der gaaer de dybeste Tanker. Der er hos hende noget Dæmonisk, som det stakkels Barn alt nu maa kjæmpe med, gid det ikke maa tage til, men af. Denne Side hos Barnet har Frøken H[irsch] desværre intet Kjendskab til, hun selv har vist aldrig været bebyrdet med slige Anfægtelser og forstaar dem altsaa ikke, veed ikke i hvilken Form de træde frem i en Barnesjæl. At faae Anna ind under de smaalige Liniers Bettensnor vil nok falde vanskeligt, for ikke at sige umuligt. Det gjør mig ofte ondt, at see det lille Pus kjæmpe med sig selv, en Kamp, j e g seer, men ikke Frøken H., og hvorledes skal man oplade et Syn for Noget, som man næsten ikke har Ord til at forklare eller beskrive? Vi see Alle med vore egne Øine og ikke med Andres, og hun seer nu saa godt, hun kan, med dem hun har faaet. Hun er saa samvittighedsfuld, god og forstandig, men Forstanden har mange Nuancer, Alle have vi Bomme, vi ikke kunne komme over.

Hvorledes mon De nu selv har det? Jeg tænker saa ofte s. 206paa, om ogsaa De skulde have dette urolige Veier, da kan dette jo forspilde hele Deres Glæde, det var dog ret tungt.

I Aftes blev jeg pludselig overrasket ved, at Madvig, som jeg troede langt borte, traadte ind af Døren. Han var rask og munter og blev rolig hos mig til Thee. Familien ligger i Hellebæk; i Morgen rejser han derud for flere Uger. Et Par Nætter har han alt nydt der den huuslige Lyksalighed, hvilken dog bliver noget forstyrret ved, at han hver Morgen vækkes Kl. 5 ved at der lige under hans Seng, i Kjælderen nemlig, kjærnes Smør. Kjøbenhavnerne Sommerglæder have virkelig noget rørende, ifald den ikke havde noget komisk. Han var meget elskværdig i Aftes, han gjør mig den Ære at udtale sig saa aabent og uforbeholdent, at jeg ret glæder mig over hans Tillid.

I Dag har Fru Hall besøgt mig. Nei, hun er dog mageløs! Jeg skylder hende, at jeg, lige siden hun forlod mig, af og til maa briste i Latter over hendes mærkværdige Aabenmundethed. Hun er iblandt andet kommet til det Resultat, at h u n o g j e g kan tillade os hvilke Friheder, det end skal være, uden at Verden har Ret til at opholde sig herover, dog, jeg vil ikke begynde med at referere hendes eiendommelige Tale, thi da man dog ikke kan fortælle A l t, saa bliver det dog kun et svagt Rillede af hende, men den Fortjeneste har hun, at hun har faaet mig til at lee, baade medens hun talte, og efter at hun er borte.

Lev nu vel min kjære Ven! Meget Held fremdeles paa Deres Tour. Den lille rare Drengs Reen haaber jeg er rask igjen. Pas paa Dem selv og vær ikke for dristig paa Rjerg og Dal, mod Kulde og Regn, med hvad De spiser og drikker. Jeg selv har det bedre end sædvanligt, det urolige Blod fører sig bedre op. Jeg sørger over,

at Sommeren snart er forbi, dog Vinteren har jo ogsaa sine Glæder, den samler, medens Sommeren adskiller Vennerne, dog maa jeg nok være fattet paa at leve temmelig eensomt i min Vinter-Rosendal til Vinter. Endnu eengang lev vel og naar De seer noget smukt i Naturen, enten paa Himlen eller paa Jorden, da nyd dette i saa fuldt et Maal, som det ønskes Dem af Deres inderligt

hengivne Veninde.

Jeg faaer ikke Tid at læse mit Rrev igjennem, men De kommer vel nok som sædvanlig ud af mine Runer.

s. 207

d. 30. Juli 1863.

... Tak fordi De skriver saa ofte, De kan, Tak fordi De længes efter mine Budskaber, men sig mig i Himlens Navn, staaer De ikke i Correspondance med et eller andet fornuftigt politisk Menneske foruden mig uvidende Stakkel? Saa maa De jo tørste ihjel; jeg var saa vis herpaa, men nu spørger De mig om de slesvigske Stænder, spørger mig hvad Regeringen byder dem, om Forbundsforsamlingen i Frankfurt!! Gud hjælpe Dem, om De skal nøies med mine Efterretninger i disse Sager. Jeg vil nu tage Mod til mig og svare saa godt jeg kan. Man paastaaer, at man fortryder sin Adfærd i Flensborg og er flau over Holdningen.¹ Palmerstons Tale har gjort stor Virkning. Forbundet tøver og tier.² Hurtig, siger Palmerston, i sin Tale, har jo Forbundet aldrig været, og denne Langsomhed, vil jeg haabe, har været til vor Gavn. Palmerstons Udtalelser er nok kommet noget uventet for Alle. Nu veed jeg, hvorfor jeg bestandig har holdt saa meget af denne Palmerston, det var dog en velsignet Tale. Det har dog vist alligevel været til vort Gavn, at vi har kunnet sende denne lille Prindsesse derover, ja ligemeget hvorfra Hjelpen kommer, naar den kun kommer. Den lille Konge blev da confirmeret.³ Paullis Tale er jo ganske god og ikke ubehagelig ved Smiger, men for mig er det for tydeligt, hvor rørt og betaget Præsten har været. Den har forresten gjort Lykke hos Folk, man finder den saa rørende, saa nydelig, siger Damerne.

I Morgen er Deres Tanker vist af og til hos Deres Veninde. Den 31. Juli var engang i mange Aar en Festdag i vort Huus, det er den ikke mere, og dog har jeg tænkt paa, om jeg ikke endnu kunde gjøre denne Dag til en Festdag, om ikke længer for mig, saa for Andre.⁴ Anna og Lili var meget bedrøvede i Dag, fordi Margrethe havde betroet Sarah en Hemmelighed, som de ikke maatte dele. De klyngede sig til mig og raabte: „Betro nu du os een, som Sarah ikke faaer at vide;“ da tog jeg de to Smaa til en Side og fortalte dem, hvad Betydning Dagen i Morgen havde for mig. Jeg foreslog dem nu, at vi i Morgen tidligt, forinden vi drak vor Morgendrik, skulde bringe min stakkels Heiberg og hans Moder friske Blomster og derpaa vende hjem og nyde vor Frokost. De to Smaa bleve ganske henrykte s. 208 over denne Plan, og, den lille Anna især, har hele Dagen nikket betydningsfuldt til mig og hvisket: I Morgen! I Morgen! Naar vi komme hjem, har jeg sørget for finere Brød til dem og Folkene, for at Dagen kan antage et noget festligt Præg, men, ak! Hvor forandret! I Aften troer jeg at være kommet paa Spor efter, hvad det er for en Hemmelighed, Sarah og Margrethe har sammen. Den gode Margrethe har vist husket Dagen fra ifjor, og hun og Sarah har vist betænkt Noget i Dagens Anledning. Den lille Sarah er dog virkelig et sødt Barn. Da jeg i Aften sagde hende Godnat i Sengen, slap et uvilkaarligt Suk frem af mit Bryst. Da hviskede den lille ganske sagte til mig: „Ja lille Mama, du har Grund til at sukke,“ og nu klappede og kyssede hun mig saa inderligt, jeg kunde næsten sige, moderligt, at hun ret rørte mig, og jeg tænkte: vær taknemmelig, du er jo ikke ene, naar en saa uskyldig Sjæl forstaaer dit Savn. Anna og Lili tilraabte mig ved Afskeden: I Morgen! I Morgen! For dem er altsaa Dagen virkelig blevet en Festdag. Kunde vi dog, som disse Børn, hæve os til saaledes at betragte Gangen til vore Kjæres Grav! Bringe vore Blomster til Graven med samme Sind, som de bringes til en Fest! Glæde os over at det er fuldbragt, visse paa, at Naaden følger efter, at Døden er en Hjælper til, at vi kan komme videre hen mod vor højere Bestemmelse, at den levendegjør og ikke ihjelslaar. Men vi kan det ikke. Den menneskelige Egoisme raaber med hundrede Munde: jeg hartabt! jeg hartabt! Istedetfor vi med Glæde, som Børnene i Dag, skulde see det Festlige i, at han har vundet. Og dog, vor hele Sorg fremkommer i Grunden af, at Troen ikke er stærk i os, thi ifald det var muligt, at vi fra hine Bortreiste til de andre Himle kunde, som fra andre Bortreiste her paa Jorden, faae Brev fuld af Glæde og Tilfredshed, hvo vilde da sørge over, at den, vi elske, havde det bedre end vi? Vilde vi ikke juble over at høre den Tilstand prise, de Steder beskrive, hvis Herlighed ogsaa vi skulde see og nyde? Jo visselig. Men vi frygte, vi skjælvte for dem, som for os selv. Vi kan kun bede: Herre vær dem og os naadig! I vor hemmelige Bog staaer ved d. 31. Juli: „Naaden være med dem, som elske vor Herre Jesum Christum i Uforkrænkelighed!“ Vi elske jo saa ofte andre Mennesker, blot fordi de elske os, men hvo har elsket os som han? Ak jeg skriver og skriver og kan blive s. 209 ved, naar jeg kommer ind herpaa, i det Uendelige; jeg glemmer, at det ikke er saadanne Betragtninger fra Hjemmet, De længes efter, men jeg er nu engang blevet vant til at give efter for min øieblikkelige Stemning, naar jeg skriver til Dem, og jeg veed ogsaa, at De ikke er fortrydelig over, at jeg giver efter for den. Kl. er mange, den gaaer til 1, jeg maa derfor afbryde og see at komme til Ro. God Nat min kjære Ven! I Morgen haaber jeg ikke at blive forhindret i at skrive noget mere til Dem. Maanen har skinnet saa deilig i Aften, jeg haaber ogsaa paa Deres Veie.

Fredag, d. 31.

Ganske rigtigt. Sarahs Hemmelighed med Margrethe var Krandsen og Blomster, som Børnene og jeg i Morges

vandrede med til Gravene. Det er besynderligt, hvor ofte vi faae Svar af Andre paa vore tause Tanker. Da vi i Morges gik over Kirkegaarden, sagde Sarah: „Nu blomstrer Roserne.“ Disse henkastede Ord gjorde mig saa veemodig, jeg tænkte: ja, i Rosentiden var det. Da sagde atter den Lille: „Hvor kan det være, at Dine Roser ikke blomstrer meer?“ Hun meente de to Træer, som staaer paa Gravene; da blev jeg saa øm om Hjertet og sagde: „Nei, mine Roser blomstrer ikke meer.“ Kjender De det, at Andre giver Svar paa vore stille Tanker? Jeg har ofte modtaget slige Svar. De maa dog engang ved Ledighed aabent sige mig, hvad Indtryk den Brevsamling egentlig gjorde paa Dem imellem Heiberg og mig, som jeg engang havde Mod til at lade Dem læse.¹ Jeg har altid haft en Fornemmelse af, at De tilbageholdt Deres Tanker i denne Sag, og jeg ønskede dog saa gjerne at høre den fulde Sandhed om, hvad Virkning disse Breve frembringer hos en Anden. Siig mig det ved Ledighed ganske aabent; jeg kan godt taale at høre det, selv om nogen Dadel blev udtalt om Heiberg, uden at tale om mig selv. Maaskee tager jeg feil i min Tro om det Indtryk, Brevene have gjort paa Dem, men viser jeg Dem den store Fortrolighed at lade Dem læse disse Breve, da skylder De mig uforbeholdent at sige mig Deres Mening herom. Gjør det nu smukt engang, men tag Dem iagt for, at jeg ikke mærker, at De veier Deres Ord, at De vender og dreier Udtrykkene for ikke at saare mig, thi det vilde just være den rette Maade at saare mig paa. Jeg spørger s. 210 ikke for at modtage Complimenter, hverken mod Heiberg eller mod mig selv, men for at høre en trofast og kjær Vens Svar paa, hvad Indtryk disse Breve gjøre paa en Fremmed, der første Gang læser dem. Viis mig nu den Tillid at svare mig aabent og ærligt.

Jeg har i denne Tid atter betragtet Deres Photographi; der er dog nogen Sandhed i det, om ikke den fulde.¹ De maa dog engang igjen forsøge det, maaskee naar De kommer til Christiania; det var smukt, om De vilde.

Nu er vi da komne saa vidt, at vi have Jernbane gennem Dyrehaven; 300 kan befordres hver Gang, men uagtet Togene gaae uophørligt hele Dagen, ere de gode Kjøbenhavnere færdige at myrde hinanden for at faae Plads. De saakaldte Kildevogne synes snarere at have taget til paa samme Tid end af, maaskee det vil gaae hermed, som med Forøgelsen af Breve, da Postmærkerne bleve indførte.

Forleden kom jeg ved at skulle ordne en Skuffe til atter at læse Afhandlingen om Mynster.² Den var mig nu saa fremmed, som om intet Ord var skrevet af mig. Den er jo ikke saa gal, men det bedste i den begynder aabenbart, hvor man mærker Vreden over Dagbladet; det er jo godt, at jeg har noget tilfældes med Luther. Stilen derimod mishagede mig paa flere Steder. Jeg kunde have godt af at følge den Begel, at lade Alt, hvad jeg skrev, ligge i 7 Aar og da atter tage det for mig, saa troer jeg, der tilsidst kunde komme noget ud af det.

De veed vel, at vor Konge har været i Skaane.⁸ Han dinerede hos Grev Hamilton paa Ovesholm, det Herresæde, hvor Christian den Fjerde boede, medens han anlagde Christiansstad; hans Portrait findes paa Gaarden. Vor Konge vil nu sende sit Portrait derover, for at dette kan hænge ved Siden af hans store Forgænger. Man kommer til at tænke paa Fablen om, „vi Pærer“. Prinds Oscar af Sverrig ledsagede vor Konge herjem og reiste atter tilbage næste Morgen. Det Heele seer saa kjærligt ud, som om de tre nordiske Biger alt vare forenede. Maaskee al denne Affectation dog kan gjøre nogen Nytte i Udlandet, saa er den jo godt for noget. ...

I „Fædrelandet“ staaer, at den svenske Begjering har erklæret sig villig til at forhandle med den danske Begjering om en fælleds Plan for Søforsvaret og i denne Anledning

s. 211 ANDREAS FR KRIEGER
Efter Fotografi Hanfsiaengl München 1862.

s. 212

s. 213 indbudt en dansk Commission til Stockholm for der at træde sammen med en svensk, „og ventelig en norsk“.¹ Bille har nu valgt til de danske Commissairer, Hr. Fabrikmester O. Suenson, Capitainlieutenant Schønheyder og sin egen Søn, Lieutenant Bille. „Fædrelandet“ er misfornøiet med alle disse Valg. I samme Blad for i Onsdags staaer en meget skarp Artikel mod Halls hele Fremgangsmaade; det er i en Strid med Bille, at dette fremkommer. Klagerne ere de gamle velbekjendte om, at han er uden System. ...

s. 213

d. 2 August 1863.

... I Fædrelandet for igaar staaer en Artikel om det svenske og danske Kongemøde.² Jeg veed ikke, om De gennem Andre har erfaret, at Hall ikke var tilsagt til at møde paa Skodsborg, da den svenske Konge besøgte vor, men at han i det sidste Øieblik fik en Telegrafefterretning om inden en halv Time at indfinde sig derude. Dette har jeg fra Vedel. Der berettes nu i Bladene, at den svenske Konge udtrykkelig har ønsket Halls Nærværelse, og at han, da Hall var arriveret, har haft en Samtale med ham paa 11/2 Time. Om Længden af denne Samtale skjændes nu begge Blade. Nu mener dog F. for igaar, at denne Samtale har været af Betydning, og at Alt tyder paa, at de Svenske virkelig vil gribe alvorlig ind. Det beretter, at Grev Manderstrøm fornylig har tilstillet de svensk-norske Gesandter i London og Paris en Depeche, hvori han udtaler sig meget bestemt mod det tydske Forbunds Forsæt ved Execution i Holsten at ville tvinge Danmark til at udlevere Slesvig. Fædrelandet siger, at den veed med Vished, at en saadan Depeche er sendt, og

mener fremdeles, at Palmerstons Udtalelse, at hvis Danmark fik Krig, vilde det ikke komme til at kæmpe alene, og hermed var Sverrigs Bistand meent, og at Palmerston her støttede sig til Manderstrøms Depeche. De seer, at jeg gjør mig Umage for at fortælle Dem politiske Nyheder, og saa har jeg vel ovenikjøbet den Ærgrelse, at De kjender dem alle, forinden mine Budskaber bringer dem, og at De ialtfald har ondt ved at forstaae mine Beretninger, der vist mangler den behørig Klarhed. Disse skandinaviske Beretninger klinger saa stik imod Deres s. 214 Opfattelse af Forholdene, at jeg ikke troer stort herpaa, men at det kun er Ploug, der ligesom andre Elskende seer den elskte Gjenstand i Alt og allevegne.

d. 3. August.

... Igaar havde jeg da endelig et Besøg af Fru Hauch med den yngste af Sønerne.¹ Det var ham, der som Barn var deilig som en Engel; nu seer han forunderlig ud. Hvad der frapperede mig især hos ham, var den paafaldne Lighed med Hauch i Holdning og Gang, ja han gik virkelig ligesom Hauch med sit Træbeen. Ansigtet maa man vel endnu kalde smukt. Forunderligt er det, at alt det smukke hos disse Børn aabenbart er Afspejlinger af deres ikke smukke Fader. ... Paa Søndag skal jeg og Børnene gjøre den store Tour til Frederiksborg med Holmblads.² Det skal jo være mærkeligt, hvor hurtig Slottet reiser sig af sin Aske, ja Meldahl er unægtelig mindre dansk i Langsomhed end Herholdt og Frohne. Den sidste har endnu ikke bragt mig den Stige til Ildebrandstilfælde, som han for over fjorten Dage siden sagde kom een af Dagene. Gud skee Lov, at han ikke er min Fuldmægtig og Geheimeraad. ...

d. 4. August

fortsættes Brevet med Beretninger om, hvorledes Dagen gaar, og Bemærkninger om Kriegers Rejse i Norge. Og derpaa genoptages det endnu en Gang:

... Ligesom jeg vil lukke mit Brev, kom Tillisch; han fortalte noget, som De maaske dog ikke veed, nemlig, at den svenske Konge i disse Dage har indbudt ved Løvenskjold 9 a 10 danske Lehns-Grever til sit Slot Ulriksdahl ved Stockholm.³

De ere alle paa een nær, jeg eller rettere sagt han troer Grev Friis, reiste. Denne Indbydelse har vakt megen Forundring i den adelige Verden. Hvad kan Kongens Hensigt være hermed? Maaskee er der ingen Hensigt, og det Hele er et Lune eller et fortsat Spilfægterie. De veed vel, at vor Konge umiddelbart efter hans Hjemkomst fra Sverrig reiste til Jylland? Man troer at Grunden til denne Heise har været, at Prinds Oscar, der ingenlunde kan eller vil samles s. 215 med Grevinden, er Skyld heri. Kongen vilde være borte, medens Prindsen var i Kjøbenhavn.

Tillisch fortalte mig et ganske moersomt lille Træk af den græske Konge.¹ Den unge Bille, en Søn af Admiralen, ønskede saa meget at komme med til Grækenland. Han henvendte sig i den Anledning til Prinds Christian. Da Georg d. 1. hørte dette, sagde han: „Hvor kan det falde ham ind at henvende sig til nogen anden end til mig? Veed han ikke, at jeg, og kun jeg, kan antage ham? Nu vil jeg slet ikke have den Karl med.” Jeg kan godt lide den Dreng efter Alt, hvad jeg hører om ham; bare vi ikke har givet det Bedste, vort Kongehus har, bort.

7. August 1863.

I et Brev den 6. og 7. August findes Udtalelser om hendes Humør, om Børnene, om Kriegers Rejse m. m. og derefter fortsættes:

... Saa paa Torskefiskeriet fik De endelig Oplysning om, hvorledes Alt var tilgaaet ved Krisen i Norge? Ja slige Grunde til vigtige Begivenheder ere ikke let at gjætte. Hvorledes har Fru Sibbern taget dette Udfald af hendes Indflydelse paa Manden?² Er der noget ved hende, maa det jo ret have bedrøvet hende, at Omhu for een Ven i den Grad skadede en anden. Naar man seer, hvor megen Indflydelse, og som oftest en daarlig, Ministerfruerne have, kommer man jo til det Resultat, at Ministre, ligesom de katolske Præster, burde forbydes at indgaae i Ægteskab. Ere Fruerne ikke Verdensdamer, da standser de Manden i hans Løb, eller han maa finde sig i, at de oversees, og ere de Verdensdamer, da have de, som oftest, en skadelig Indflydelse paa Tingenes Gang og et altfor stort Herredømme over de svage Mænd. Og disse Konger, hvad er det dog for troløse Mennesker at have at gjøre med! De have alle Kattenatur, man veed aldrig, naar de giver de Fløiels Poter, hvad Øieblik de strækker de spidse Kløer ud for at rive en tilblods. Den hellige Birgitte³ vilde vist give dem Begge hendes Yndlings-Titel, „De kronede Asener”. Hvorledes gaaer det Motzfeldt?⁴ Det er ikke godt for en Natur som hans at blive uretfærdigt behandlet, blødere gjør det ham vist ikke. For Dem er det s. 216 jo interessant, at De har lært de hemmelige Traade at kjende i denne Sag.

I Aften staaer i Berling, at Bræstrup er ankommen til Piræus, hvor han er blevet modtaget med Begeistring.¹ Det fornøier mig ret, at B. har denne Opmuntring og Glæde. Han skal virkelig være ungdommelig glad over at opnaae inden sin Død at leve indenfor Athens Mure. Der er ogsaa begyndt en Theater-Artikel i Berling i Aften af Een, der kalder sig „Senex”. Den er kun begyndt, Fortsættelsen følger. Den sidste Theater-Artikel, som jeg skrev Dem om, og som jeg troede var af Berner, erfarer jeg nu er — af gamle Nathanson.² Denne gamle Abekat gjør sig altsaa endnu vigtig. ...

s. 216

d. 10. August 1863.

Jeg skulde jo nu berette Dem lidt om min Frederiksborgtour med Holmblads. Altsaa, igaar Morges Kl. 9 kjørte to Vogne ud af Bosenvænget indeholdende Hr. Holmblad med Frue og to Døttre, samt en lille Dreng paa 10 Aar, foruden Sarah og min Binghed. Veiret var smukt, og det oplivede mig virkelig at gjøre denne lille Udflugt med de gemytlige rare Mennesker. Slottet staaer nu virkelig heelt og holdent, hvad det Ydre angaaer, som i gamle Dage, speilende sig i Vandet, stolt af sine Taarne og sin øvrige Skjønhed. Steenen, som det nu er bygget op af, forekommer mig forresten at være lysere, saa det hele Slot gjør et mindre rødt Indtryk. Men det staaer der nu virkelig igjen til Egnens Pragt og Prydelse, og jeg bebreidede i Stilhed mig selv, at jeg i sin Tid af Forbittrelse mod Personer afholdt mig fra at yde min lille Skjærv til det store Værk. Jeg troer, at Nemesis hævnede sig paa mig ved at lade, tænk Dem hvor besynderligt, netop Personerne, Gjenstandene for min Vrede i sin Tid, være netop igaar i Frederiksborg. Kongen saae vi intet til, thi han laae en Miilsvei derfra og rodede i Jorden, Gud veed efter hvad, men Madammen³ sad hele Tiden, medens vi besaae Slottet, i et Vindue i Stueetagen til vor, og jeg haaber ogsaa til hendes Ærgrelse. Tænk Dem ellers hvor smaat! Saasnart vi traadte ind i Slotsgaarden, og hun saae et større Selskab, — vi havde ogsaa den unge Kandidat Holmblad,⁴ der opholdt s. 217 sig i Frederiksborg i disse Dage hos en ung Ven, en Lerche, hvis Moder er bosat der, samt en ung smuk Mand Funch, den samme som skal ledsage den unge græske Konge til Athen, med os — da hun, som sagt, saae os Alle gaae over Gaarden, kom een af hendes forfærdelig grimme Damer, en Frøken Lützen stilende over Gaarden med Slotsforvalteren, og nu var det virkelig morsomt at see os flygte og hende forfølge os fra Sted til Sted.¹ Alle vare enige om, at hun var udsendt af Grevinden for at rapportere, hvad hun kunde opsnappe af vore Samtaler. Hvis hun ikke selv har digtet noget, troer jeg, at hendes Udbytte var ringe, thi vi mærkede Hensigten og beholdt vore Tanker for os selv. Kjækkere havde det maaskee været, om vi netop havde givet dem frit Løb, og sandelig her var nok at sige ved at betragte det uhyggelige Syn, som Slottets Indre frembød. At see de raae nøgne Stene overalt istedetfor Kunstværker, hvormed disse Vægge vare prydede. Saa mangt et historisk Mindesmærke tilintetgjort. At see det Ydre af dette Slot opstaae, har vi saaledes oplevet, mon vi vil komme til at opleve at see det Indre ordnet? Man paastod derude, at Kongen vil anstrænge sig i det Yderste for at faae det Hele i fuldstændig Stand, men, han faaer jo vel ikke Lov dertil, Pengene har hun vist andre Planer med. Grevindens Dame var forresten ikke den Eneste, der forfulgte os, ogsaa et andet Selskab af Damer kredsede om os; ved al gaae dem forbi, da vi atter vilde begive os bort, sagde Fru Holmblad: hørte De? hvilket? spurgte jeg; Damen der sagde: lykkelige dødelige! svarte hun; man misunder os Deres Selskab, og see! nu fik jeg at vide, at samme artige Dame var en gammel Bekjendt og Beundrerinde af mig, nemlig Grevinde Schulin, hvis Mand er Amtmand dernede.² Hun var engang en Skjønhed, men ak! Rød og tyk istedetfor en blændende Huud og en smal Midie; der stod derimod tre unge smukke Døttre ved hendes Side, saa hendes Skjønhed har jo ikke været uden Virkninger. Efter vor Vandring paa Slottet spiste vi til Middag hos Abel, de to nette unge Mennesker bleve indbudne til at gjøre os Selskab. Jeg dadler saa ofte vore unge Herrers Tone; det er mig virkelig en stor, jeg kunde gjerne sige, en national Glæde, at jeg her kan rose. Jeg var ganske stolt af, at vi kunne sende et saa smukt og net Menneske til Grækenland, som denne s. 218 Funch. Hvor aandig begavet han er, kan jeg jo rigtignok ikke vide, thi han var temmelig taus og tilbageholdende. Da jeg roste ham for Holmblad, sagde han paa sin muntre Maade: „Ja, han virker ved Taushed.“ Forresten var han og Frue enige i at rose Funch som et dannet og behageligt Menneske. Ogsaa den unge Lerche glædede jeg mig over. Jeg vil saa gjerne have, at vore unge Mænd og Qvinder skal være elskværdige, og igaar havde jeg virkelig den Glæde at see to unge Mænd og to unge Piger, som jeg var glad over at kalde danske. ...

Nu er da den Afhandling sluttet, som i disse Dage har staaet i Berling om Theatret.¹

„Man vrøvler hos Jer om de hundrede Ting,
Hvoraf ingen veed det rette Sving.“

Jeg kan virkelig ordentlig faae ganske ondt ved at læse alle de selvbehagelige, intetsigende og ofte sagte Bemærkninger, hvorledes en Theaterbestyrer skal bære sig ad for at tilfredsstille Publikum, der ikke selv veed hvad det vil, og for at komme ud af det med Kunstnere, der have alt Andet end Kunsten for Øie. Grevinden vil ikke synes om denne Artikel, thi den meener, at det egentlig er Kongen, der bør give Penge for at holde det Hele i Agt og Anseelse. Det synes hun vist er en flau Bemærkning. Det har noget latterligt, for ikke at sige ærgerligt atter og atter at læse alle de gode Baad til en Bestyrelse, hvoraf saagodtsom ikke eet kan bruges, men som fremsættes som en ny og stor Viisdom og Indsigt. ...

s. 218

d. 13. August 1863.

... I Dag var Berner² hos mig, han viiste mig et Brev fra Md. Sødring, hvori hun melder sig upasselig til Tjenesten indtil videre. Det er noget tidligt for Berner at modtage Sygeanmeldelser. Hendes Børn besøgte for faae Dage siden Fru Halkier, og af dem hørte jeg, at hun var vel; hvad er da dette? Er det dog ikke trist, at Ingen kan opholde sig i dette Kunstens Tempel uden at opløses lidt efter lidt i Pjalter. Det er dog en Sorg for

mig, at hun, som er et afgjort Talent, ogsaa begiver sig hen s. 219ad den brede Vei. Hos mig har hun ikke været i Sommer, naturligvis kun fordi hun troer, at jeg er paa Tillischs Side og giver ham Ret i, hvad der er skeet. At hun hele Sommeren er i Byen uden at besøge mig, seer jo ud som et Brud, og dog vil jeg lade, som om det ikke var det. Jeg tænkte paa i Dag, var det nu ikke rigtigt og ret, om jeg gik til hende og om muligt bragte hendes oprørte Sind i Ligevægt. Hvis De var hjemme, spurgte jeg Dem, om jeg skulde gaae; svarede De ja, saa gik jeg. Vi stakkels Mennesker skulde dog ikke ligge i Uvenskab den korte Tid, vi vandrer her sammen, og jeg troer ikke, at hun, naar hun staaer ligeoverfor mig Ansigt til Ansigt kan vise sig saaledes, at jeg maatte fortryde at være gaaet til hende. Berner klagede over det lidt, man havde at byde Pub. i September; om det var Forløbere til at faae mig til strax at hjælpe til, veed jeg ikke. Jeg selv har ikke læst paa noget af, hvad jeg skulde læst paa; meget er Skyld heri, og Deres Samvittighed burde virkelig føle sig noget betynget, thi ofte har jeg skrevet til Dem paa de Tider af Dagen, hvor Eensomheden gjorde at jeg kunde læse, dog, at sende Bud og Hilsen til en bortreist Ven, der er saa elskværdig at længes efter Budskabet, er jo i alle Maader ligesaa vigtigt som at læse paa en Bolle; er det ikke sandt? Det Ene burde gøres, det Andet ikke forsømmes; det er Ulykken, at det er ligesaa sandt. Af to onde Ting vælger man det mindst onde, og det er ikke at lade Dem savne Efterretning, altsaa har jeg skrevet til Dem i mine eensomme Timer og ikke i dem læst paa Boller. ...

s. 219

d. 17. August 1863.

... Saa Bjørnsons Længsel efter at bestyre det norske Theater er slaaet feil?1 Det Menneske lader jo ret til at have Lykken med sig, saa længe det varer, thi han vil nok vedblive som Myggen at flagre om Lyset, indtil han ligger der med forbrændte Vinger. Nu er altsaa Theatret deroppe virkelig norsk. Nu kommer det an paa, om man har sagt sig selv, at paa et norsk Theater maa der i Særdeleshed spilles norske Stykker, thi ellers bliver dog Theatret fremdeles et dansk Theater, spillet paa Norsk. Men skulde et Theater grundlægges med norske Arbeider, da er det vist s. 220næppe i Christiania, der ligger os for nær i aandeligt Slægtskab, at denne Begyndelse vil lykkes. Bjørnson maa drage til Bergen og der grundlægge et National-Theater med sine og andre Nordmænds Arbeider. Christiania er for moderne, for æsthetisk udviklet til at kunne indlade sig paa denne Begyndelse. ...

Samme Dags Aften.

... Og nu, min kjære Ven, Tak for at De aabent besvarede mit Spørgsmaal om Indtrykket af Heibergs og mine Breve.1 Jeg har oftere tænkt, at jeg vist burde tilintetgjøre disse Breve, thi den, som læser dem, faaer, med Bette, let et galt Indtryk af vort Forhold. De skriver, at De med Forundring, Bekymring fik det Indtryk, at jeg ikke dengang endnu følte mig tryk ligeover for Heiberg. Ja, see det var netop dette, jeg vilde vide, om man ved at læse disse Breve fik dette Indtryk af vort Forhold. Sagen er, at der netop for første Gang i disse Aar var kommet Noget, som havde stillet sig imellem os, der tilveiebragte en Misklang en kort Tid i vort Samliv, en Misklang, som virkelig gjorde mig mistænksom, paa en borneert Maade mistænksom; denne Mistænksomhed, eengang vakt, havde ondt ved at ophøre. Tilfældet, Skjæbnen, Tilfældighederne tog haardt paa mig i hine Aar, og jeg har lidt Smerter i disse Aar, som i Grunden aldrig senere ere forvundne, uagtet jeg dengang og nu maa indrømme, at Aarsagen til disse Smerter ikke havde den Betydning, som jeg lagde i dem. Mere vil jeg ikke i dette Brev udtale om denne Sag, men en halv Fortrolighed duer ikke, og det er derfor min Agt at udtale mig for Dem herom klart og tydeligt ved Ledighed, men ikke mundtligt, men skriftligt og det af to Grunde. For det Første fordi, idet man nedskriver, hvad man har at meddele, kommer der dog mere Orden i Beretningen, og for det Andet, da er der en vis Forlegenhed, en Sky, for Ansigt til Ansigt at tale om vore inderste Anliggender selv for en Ven som Dem. Jeg kunde strax meddele Dem skriftligt, hvad jeg har at sige i denne Sag, men en saadan Meddelelse maa jeg levere i Deres egen Haand og ikke sende den over Havet med Posten, hvor det dog var muligt, at den kunde falde i Andres Hænder end i den Eenestes, som har Lov at læse den. Det var dristigt af mig at s. 221lade Dem læse disse Breve, men har jeg nu gjort dette, bør De ikke vildledes ved dem, men modtage Nøglen for ret at kunne forstaae dem og ved at forstaae dem forstaae saavel Heiberg som mig. ...

Velkommen hjem min kjære Ven!

Af Frygt for, at De har givet alle Deres Penge ud paa Reisen og maaske ikke engang har til den Drosche, der skal befordre Dem ud i Rosenvænget, sender jeg Dem lidt af min Gjæld til Dem.

De ventes med Glæde i Rosenvænget

af Deres hengivne
Veninde.

Visselig havde det været Synd, om De i Dag, da jeg med saa venlige Tanker har tænkt paa Dem, havde sendt mig Skjænd. Jeg synes, at jeg er roligere i Dag, end jeg har været i lang Tid ved atter at vide min Beskytter indenfor Kjøbenhavns Mure. Tro ikke, at jeg meener ved at sende Dem nogle af de Penge, jeg

skylder Dem, at jeg hermed troer at kunne afbetale min Gjæld til Dem, nei, den lader sig ikke afbetale med Penge. De skulde havt disse for længe siden, og derfor sendte jeg dem.

At De er mig velkommen i Morgen, paa hvad Tid De ønsker, veed De. Jeg synes, at der er saa meget, jeg har at sige Dem.

Veed De, hvad jeg læser i disse Dage? Wilhelm Meister. Efter mange, mange Aars Pause læser jeg atter denne Bog, og jeg kan ikke sige Dem, hvor det rører mig at forny det Indtryk, jeg i min grønne Ungdom fik heraf. Hvor latterligt at sige om denne Goethe, at han ingen Følelse, intet Hjerte har. Hvor mageløst er dog Wilhelms Smerte skildret, efter at han maa opgive Mariane. Hvor en Menneske-Sjæl dog er stærk, hvilke Lidelser kan den ikke bære, forinden den hele Bygning styrter sammen. Jeg gav engang Frøken Hirsch denne Bog at læse, vis paa, at den paa Alle, der læste den første Gang, maatte gjøre et mægtigt Indtryk; da jeg nu spurgte hende, hvad hun syntes om Bogen, svarede hun til min Forundring, at det vist ikke var en Bog s. 222 for unge Mennesker. Hun gjorde mig i første Øieblik ganske confus ved denne Bemærkning, thi hun var jo ikke et ungt Menneske. Siden har jeg tænkt, at i Grunden havde hun Ret, thi det gaaer med dette Digtværk som med Betragtningen af et Portræt; for at vide, om det ligner, maa man kjende noget til Originalen. Rigtignok havde jeg en stor Nydelse af denne Bog, da jeg var 14 Aar, dog Gud bedre det, Verden havde alt den Gang, om end som i en Taage, viist sig for mig paa meer end een Maade.

Farvel! I Aften fortsætter jeg Læsningen og glæder mig til Besøget i Morgen.

d. 24. August 1863.

s. 222

8. September 1863.

... Stakkels W. Wiehe! Hvilken Anmeldelse af Clemens!1 Der er jo virkelig ikke saa lidt rigtigt i, hvad han siger, men det er et eget Talent dette Menneske har, at sige Alt paa en ubehagelig Maade. Det seer ud, som om det ikke var ham en Sorg at noget mislykkedes, men en Glæde, og det er en styg Feil hos en Kritiker. ...

s. 222

d. 9. September 1863.

... Jeg har siden de gamle Wiehes Guldbryllup skyldt disse Gamle en Visitte.2 I Formiddags tog jeg Mod til mig og kjørte til dem, igrunnen foranlediget ved Clemens' ilde Behandling af Sønnens første Optræden. Jeg veed af Erfaring, at man under slige Omstændigheder sætter Priis paa, at Folk ikke skyer En, men søger En. Ogsaa troede jeg at spore, at min Nærværelse gjorde godt. Det var et lille Offer, jeg bragte, men af dem, der glæder os selv, naar vi overvinder os til at bringe dem. ...

... Og De sidder i fuld Virksomhed for Hall?3 Det er stygt at sætte ondt for nogen, især for en gammel Ven, for hvem jeg ikke kan lade være at have noget tilovers, men — jeg tilstaaer, at jeg oftere har næret en vis Mistillid til Hall ligeover for Dem og Andræ. Hvori bestaaer egentligt hans Venskab for Dem begge? Han kan bruge Dem, han drager Nytte af Dem, han frygter Dem og t ø r i k k e løse den tynde Silkesnor, hvormed han holder Dem fangen, s. 223 men hvorved viser han, at han, ikke hemmelig men offentlig, vedkjender sig, at disse to Mænd er et vigtigt Led i Statsstyreisen? Det er godt nok Aar for Aar at bruge en Mands Kræfter i Smug. „Det er let at svømme, naar en Anden holder Hovedet oppe,“ kort sagt der er noget i hans Holdning ligeover for Dem og Andræ, som jeg ikke formaaer at tydeliggjøre i Ord, men som opvækker min Mistillid. Maaskee seer og fornæmmer jeg feil, og det vil jeg haabe, at jeg gjør; kan De overbevise mig herom, skal det glæde mig. ...

s. 223

d. 15. September 1863.

Jeg mærker nok, at jeg maa skrive om denne Sag og ikke stole paa, at jeg mundtlig beder Dem herom, naar vi sees, thi jeg glemmer det jo bestandig. Altsaa, beder jeg Dem nu om at gjøre Alvor af det og opsætte et Par Linier om de Penge, jeg skylder tre hemmelige Venner. Tag det med naar vi atter sees, for at jeg kan underskrive, at jeg anerkjender Gjælden. ...

I Morges har jeg flere Timer gjort Nytte i Haven. Jeg blev ganske rørt over at see, at de Buske og Træer, som paa Grund af den sildige Plantning ikke blomstrede i Foraaret, nu i September komme med Foraarets Blomster; saaledes har jeg nu Guldregn og Slyngroser i Haven, uden at tale om Bellis og Primulaer.

Kan De erindre, at vi talte i Aftes om, hvorledes det kunde forholde sig med de Børns Salighed, der døde i en ung Alder? Jeg svarte Dem, at i et andet Liv maatte det Begyndte og saa hurtigt Afbrudte, fortsættes. Da jeg i Morges vandrede i Haven og saae, at først n u Foraaret brød frem for mine stakkels Træer, da faldt dette

Spørgsmaal mig atter ind, og jeg tænkte: see de kom dog om end lidt seent, og saaledes vil det ogsaa gaae dem, som begynder der, hvor vi Andre ender. ...

s. 223

d. 30. Sep. 1863.

Badet i Dag har ikke taget saa stærkt paa mig; i Formiddags blev jeg rigtignok liggende paa min Sopha, men i Eftermiddag har jeg været ganske qvik, ja saa qvik, at s. 224 jeg har aflagt et Besøg hos Drewsens, hvis Stuer vare opfyldte af unge Piger og unge Mænd, hvis Holdning og Tone var god.¹

Jeg maatte virkelig flere Gange lee over Beretningen i Deres Budskab og vilde næppe tro mine egne Øine ved at læse, hvad De beretter om Deres Samtale med Fru Collet, Heiberg angaaende.² Heiberg ikke sætte Priis paa Mozart! Heiberg sætte Priis paa Fremtidsmusikken! Dersom jeg ikke vidste, at mit Aftensmaaltid havde været saa tarveligt, og, saavidt jeg bemærkede, at samme Frue ikke nød en Draabe af den ædle Druesaft, saa kunde jeg fristes til at tro allehaande. Hvor ofte har jeg ikke hørt hans Henrykkelse over denne guddommelige Mesters Værker, hvor ofte seet Taarer i hans Øine glindse, idet han lyttede til disse vidunderlige Toner. See her have vi et Exempel paa den Paastand, som Heiberg saa ofte udtalte, at imellem Tusende er der ikke Een, der kan opfatte og gjengive en Samtale rigtigt og nøjagtigt. Herre Gud! Denne Dame tilsidesætter alle Hensyn for at opsøge aandrige Mennesker, og saa lytter hun saaledes til deres Samtale. Ogsaa have vi her et Exempel paa, hvorledes Usandheden kommer i Omløb, uden at den, der beforder den, har til Hensigt at lyve. Men en stor Skam er det for en Digterinde at have saa plumpe Øren til at høre med, og dog giver hun sig ud for at være en fiin Psycholog, ja Godmorgen Dronning Elisabeth! Da jeg i Aftes saae Dem og hende Arm i Arm vandre ned ad Veien i det himmelske Maaneskinsveier, da maatte jeg virkelig — tag det ikke ilde op — lee ad Situationen. Hun aabenbart lykkelig over denne Nattevandring, hvori Aandrihedens Springvand fik en Ledighed til at kaste sine Straaler, og D e som om De vilde sige: „Det er dog ikke uden Fare at besøge Fru Heiberg i Rosenvænget, naar man saaledes skal træde istedetfor den Hest, der skulde have bragt hende til hendes Hjem.“ Jeg var som sagt ondskafuld og maatte lee, uagtet jeg tillige i mit stille Sind bad Dem om Forladelse, fordi De saaledes maatte gjøre Tjeneste, men, skjønner De paa, at det, saa vidt jeg erindrer, var første Gang at De maatte gjøre en Tjeneste, som idelig og idelig gjentager sig fra de fleste andre Huse? See det er en Fordeel ved mig, at jeg kun har saa faa Veninder, skjøn smukt herpaa. Med Forundring læser jeg, at jeg har været „frygtelig“ mod Deres Nattefølge-s. 225svend? Der seer man, i hvilke Illusioner man kan gaae; jeg bildte mig ind, at jeg havde været saa utrolig from og pæn igaar, og nu hører jeg, at jeg var frygtelig; det maa De forklare mig, hvori min Frygtelighed bestod.

Den stakkels Fru Vedel, lever hun nu atter i Angst; ogsaa jeg bliver angst, naar de Børn feiler noget, mere angst, end naar andre Børn ere syge. Ak kunde hun dog komme saa vidt, at hun mere overgav disse Børn til Guds Forsyn og ikke troede, at Alt beroer paa hendes Paapasselighed og Omsorg. Jeg har ligesom en Angst for, at Forsynet ikke tager sig tilstrækkeligt af dem, fordi det ikke kræves af det. Hvilken Ro og Tillid vilde ikke nedstige i den stakkels Moders Hjerte, naar hun troede paa, at en høiere, en stærkere Magt end hendes vaagede over de Smaa. Hvilken Modsigelse ligger der ikke i, at tro paa Trolde og ikke paa Engle? Er man først paa det Rene med, at det Onde har et Rige, saa synes mig, at dettes Modsætning er givet. Ak kunde man dog virke noget paa dette elskværdige kloge Barn! De troer ikke, hvor dette ligger mig paa Hjerte. Dog Gud har mange Veie til at føre os til ham, og han vil ogsaa nok hjælpe hende til at finde en.

Tak min kjære Ven for Deres Omsorg for mit Helbred! Jeg har i Dag faaet Recepten og vil gjerne give Dem den, for at De kan vise den til en Læge. Jeg vil ikke gjerne give den uden i Deres egen Haand; saasnart jeg atter seer Dem, skal De faae den. Jeg vil imidlertid holde fast ved den Tanke, at ogsaa denne Prøvetid ikke er uden Betydning for mig; jeg har jo alt et Gode ved den, den, at see min trofaste Ven tage en saa stor Deel i denne min Plage. Tak. for Deres Udholdenhed i Godt og i Ondt.

s. 225

d. 8. October 1863.

... Hvorledes havde De det hos Andræ i Dag? Det faldt mig ind, da De var gaaet i Aftes, om jeg ikke havde udtrykt mig utydelig om min Samtale med Andræ Dem angaaende. De sagde: „Jeg har ingen Nød, naar jeg har Dem til at forsvare mig.“ Det vilde være Synd mod Andræ, ifald De troede, at han havde angrebet Dem, saa at et Forvsar havde været nødigt. Vi sad i Grunden begge i en Lovtale om Dem, Andræ ikke mindre end jeg. Deres Kjærlighed s. 226til Slesvig deler han ikke, og han er i Grunden skinsyg paa denne Elskerinde. Jeg glæder mig ofte over Deres Udtalelser om Hall og Andræ, jeg finder dem saa klare, saa humane. Herder¹ siger: at det sikkreste Tegn paa et Menneskes Dannelse er Humaniteten. De har den, min Ven, fordi Forfængeligheden og Egoismen ikke hører Dem til. Det bedrøver mig i Grunden saa meget at tænke paa Andræ. Han mangler Solvarme, sagde hans Moder;² hun meente i hans Omgivelse, men desværre, han mangler den Solvarme, som kun kan udgaae fra et Menneskes inderste Sjæl. De siger, han mangler Ydmyghed. Men hvorfra skal Ydmygheden komme hos et Menneske, der kun stoler paa sig selv og sine egne Kræfter. ...

... De gjør mig vist for megen Ære ved at tiltro min Samtale med Andræ nogen Indflydelse paa hans politiske Stemning; imidlertid glæder det mig at høre om hans Ligevægt. Lidenskaberne ere i alle Retninger hans Excellence Satans Værk; gid den stakkels rare Andræ saa snart som muligt maa unddrage sig hans Paavirkning. ...

9. October 1863.

Min kjære Ven!

... Hvorledes gaar det Dem selv i Dag? Der laae saa mange Skyer over Deres Pande igaar, at jeg ret ønskede, at det havde staaet i min Magt at kunne udglatte nogle af dem. Jeg forstaaer godt, hvor piinligt det maa være, naar man selv er bestemt og veed, hvad man vil, da at have med vaklende Personligheder at gjøre, der i Dag er i et Hjørne, og i Morgen i et andet, der i Dag synes fast i een Retning, i Morgen i en anden. De maa have Taalmodighed, siger jeg til Dem, som Lægen sagde til mig. Ligesom jeg i mine bedste Øieblikke haaber, at mit Onde dog maaskee bærer noget godt for mig i sit Skjold, men som først Tiden vil aabenbare mig, saaledes maa De haabe, at der af en Modstand kan udvikle sig Veien til, hvad De ønsker, haaber og arbejder for, uden at De saa lige i Øieblikket seer Styrelsen.

s. 227 Her blev jeg afbrudt ved den gode Madvigs Komme, til Lykke for Dem, da De derved slap for videre Moraliseren af Deres Veninde. Nu er Klokken mange, og jeg maa tænke paa at komme til Ro uden at tale om, at Hans endnu i Aften skulde kaste Brevet i en Kasse, for at det kunde blive en Morgenhilsen. Tak for Læsningen igaar! De er virkelig elskværdig og god mod Deres

hengivne Veninde.

d. 15. October 1863.

... Jeg har i Dag læst i Martensens Forsvar¹ og glædet mig over den Klarhed, den værdige Tone, som gaaer igjennem dette lille Skrift, som jeg aldrig kan tro skulde blive uden Virkning paa mange Gemytter, der hidindtil har famlet denne Sag angaaende, dog hvo veed! Menneskene ere ikke lette at overbevise eller bringe fra det, de i lang Tid have bidt sig fast i; for det Meeste blive de fornærmede over, at man oplyser dem. Der er Ingen saa veltalende som — Tiden, og derfor er det, for det Meeste, kun den, hvis Røst bliver troet — ofte for silde.

Madvig var ret rar i Aftes. Det faldt mig ind, da han var gaaet: mon Krieger, Andræ, Hall, ja selv Martensen nogensinde har seet Madvig, saaledes som han kan være, naar han ene med mig overlader sig til hele sin eiendommelige, elskværdige Personlighed? Hvor kan han dog være aaben og blød! Det er rørende, at denne forstandige, kritiske Natur har kunnet bevare en vis Naivitet, en Uskyldighed, der næsten overrasker en. Det bedrøvede mig, da han igaar yttrede: „Andræ og jeg ere enige i vore Anskuelser,” thi jeg veed jo af Dem, at Andræ ikke seer paa Madvig med de kjærligste Øine. Jeg tau, thi jeg nænnede ikke at berøve ham denne Tro. Han klager saa ofte over, at han staaer isoleret, slut Dem med lidt Godhed til ham! Han udtalte, hvad der ret glædede mig, at Martensen havde havt saa godt af Deres Omgang i Henseende til sine politiske Anskuelser, at han ved Dem havde faaet et andet Syn paa, hvad de sidste 15 Aar havde bragt Danmark. Erindrer De hvad jeg oftere sagde Dem for nogle Aar tilbage: „Tal aabent med Martensen, han er en god Tilhører, paa hvem der kan virkes?” De talte til ham, og De s. 228 talte godt og i den rette Tone. De har nu i ham en Mand, der sætter Pris paa Deres Omgang og gjerne lytter til Deres Ord, afbryd derfor ikke, men fortsæt, hvad saa vel er begyndt. Ak kunde jeg samle Jer, alle I, som jeg holder af, ligervis, som en Høne forsamler sine Kyllinger. Det er saa tungt at see ædle Mennesker fjerne sig fra hinanden, som hører sammen. Madvig maa ikke opgives eller udelukkes. ...

d. 16. Octb. 1863.

... Afhandlingen om Martensens Skrift i Fædrelandet har jeg nu læst.¹ Det er en egen Ros mod et klart overbevisende Skrift at sige: Bevisførelsen er udmærket, men, det hjælper altsammen ikke.

Afhandlingen om Hauchs Drama i Berlingske dandser paa Ærter.² Frøken S. maa have fundet det under al Kritik og dødfødt, siden hun har formaaet at rose det saa meget, som hun gjør. Dagbladets er uden al Skaansel, men sand, ikke fordi det er af Hauch, som De beskylder mig for ikke at have noget tilovers for, men fordi Hauch er en daarlig dramatisk Forfatter, mod hvem man kun har viist altfor megen Skaansel med hans tidligere Arbejder. Jeg hører imidlertid, at man dog klapper ad Stykket; var dette Stykke af Hertz, var det blevet udhysset med megen Fornøielse. Det er denne Utaknemmelighed, jeg er vred over. Den, som i en lang Aarrække har leveret ypperlige Arbejder, er man stræng imod. Den, som aldrig har leveret noget rigtigt godt, er man gunstig stemt imod. Er dette Betfærdighed? ...

d. 19. October 1863.

Hvad er dette for et Digt af C. Winther!³ Skal det være Fædrelandskjærlighed at skildre os saa usle, saa reent hjælpeløse, saa pjaltede som den usleste Stodder, der ikke engang har en Lap til at lappe sine Huller

med? Poul Møller vilde, og jeg med ham, kalde hele dette Udbrud Affectation, og det af den ærgerligste Slags. Det er ikke saaledes, der skulde tales til hiin Konge, der ved saa mange Leiligheder selv har beilet til vor Gunst; ikke som en Tigger, s. 229der klynker og trygler: „Giv mig en Skilling til lidt Brød,” sømmer det en tapper Nation at tale til en Nabo-Konge, paa hvis Hjelp han selv har indbudt os at stole i Nødens Stund. Ganske andre Billeder skulde fremstilles for den, hvis Opgave det maaskee er at samle, hvad Tiden har adspiltet. Ikke skulde man lefle ved at bilde ham ind, at han „næred en Sangersjæl i Brystet”; maaskee hans smaa private Digte ere ret pæne, men en virkelig Digter maa ikke lefle med, hvad der for ham er, og maa være, hellig Sandhed. Ak, min Ven! Hvor anderledes vilde en Bøst, som nu er forstummet, have talt, ifald hans Fædrelandskærlighed havde drevet ham til et Opraab til den svenske Konge! Store Fremtidsbilleder skulde være holdte ham for Øie istedetfor denne kællingeagtige Klynken, denne Modløshed, der siger, at „N orden alt til Undergang os vie r.” Har vore Krigere og Soldater en saadan Tro, da Gud hjelpe os. Og hvad er dette for en Tale af en Mand i et constitutionelt Land, at en Konge kan handle uden at spørge „Bidder eller Baader”? Nei hans Opgave er at spørge, men at spørge saaledes, at Svaret bliver et Ja og ikke et Nei. Han skulde ved sin egen Varme opvarme disse mange betænkelige Sjæle i hans Baad, saa at de med Begeistring greb Sværdet for os, dette er Opgaven, der skulde stilles Kong Carl for Øie. Digterne skal opflamme, men ikke tigge; en Tigger er kun til Byrde og Besvær, men den, som opflammer os til det Store, det Gode, i hans Gjæld blive vi for bestandig.

Jeg kan ikke sige Dem, hvor dette Digt har ærgret mig. Det er ikke engang godt fra Formens Side.

„Snart tydsk Janhagel paa vor Slette falder.”

— Meningen er vel her overfalder, thi om de tydske faldt paa vore Sletter, da er det jo netop, hvad vi ønske. Og nu „Navn, Frihed veires hen som Skaller!” Dette Digt er virkelig skikket til at opflamme en Nation, der staar i Begreb med at begynde en Frihedskrig! Gid man dog kunde svare Winther med et andet Digt og bede ham skyde Hjertet op i Livet fra de „pjaltede Buxer”.

Kommet hjem fra Theatret, hvor man er blevet piint med et kjedeligt Drama, skal man endnu have denne s. 230Ærgrelse at see os omtalte paa denne Maade. Winther er ret blevet en lille Mand paa sine gamle Dage.

Tak imidlertid, at De sendte mig Digtet. Det gjør godt, naar man er blevet flau om Hjertet, som jeg i Aften blev ved at overvære Hauchs Drama,¹ da at faae lidt Liv i sig, selv om Livet bestaaer i Ærgrelse. Ogsaa jeg siger Tak for Vandringen i Aftes, det var virkelig en sand Opmuntring. ...

23. October 1863.

s. 230

d. 29. October 1863.

Min kjære Ven!

Denne Aften er gaaet langt bedre for mig end jeg turde haabe og vente, og veed De hvorved? Ved den Fornøielse jeg har havt af at strikke indlagte lille Kjole til Deres syge Arm. Tag den udenpaa Bindet, saa nytter den paa to Maader; man seer ikke Bindet, og den holder Stedet varmt. Naar jeg faaer at vide, at den er tilpas i Størrelsen, skal jeg strikke en Lignende af sort Garn, saa falder den slet ikke i Øinene, dette faldt mig først ind, da denne var færdig. Tag den nu kjønt paa i Morgen, da De hele Dagen skal være ude, forsmaa ikke dens Nytte. ...

Vil De tro, at jeg i disse Dage har været angst for Dem, inden jeg endnu vidste, at De feilede noget? Hexenaturen stikker endnu noget i mig. Jeg gaaer virkelig i en stadig Angst for de faa Venner, jeg endnu har tilbage, men især for Dem, min trofaste Ven, der saa smukt og ridderligt hjælper mig med at bære og udholde min Eensomhed, til hvem jeg tør og kan henvende mig i Alt hvad der ligger mig paa Hjerte, der aldrig trættes med at hjælpe mig og staae mig bi. — Jeg er ofte bedrøvet over at have mistet min mangeaarige norske Ven. Han sad deroppe, jeg saae ham jo saa sjældent, men det er dog saa rart at vide, at histoppe gaaer et Menneske, som tænker paa mig med Godhed, med Interesse, som følger hvad der hænder mig i Ondt og Godt. Nu er ogsaa han borte.²

Hvad siger De om de to Breve, som staaer i Berling for i Aften, fra Hall og Blixen?³ Det er et underligt Beviis af B., at han ikke i 1863 er imod det Hallske Ministerium, fordi han ikke var det i 1858. Han glemmer Ord-s. 231sproget: „Aften er ikke Morgen lig”, endsige det ene Aar det andet. Jeg husker godt, at Hall i 1856 i høi Grad var indtaget af B., hvor henrykt han var over hans Fremtræden i en Valgkreds, hvorledes han beundrede hans fornemme Anstand og hans siirlige Tale. Jeg sagde ham imod og kaldte ham en Vindsak. De kjender ham jo ikke, sagde Hall; n u troer jeg Hall vilde sige: „D e kjendte ham, Fru Heiberg.”

I Berling for i Aften er jo ogsaa Grundtvig tiltalt for sit Riim-Svar.¹ Jeg havde ønsket det lidt kortere og lidt fyndigere, men Noget er bedre end slet Intet.

Godnat min Ven! Hold Dem rask og vær som hidindtil til Trøst for Deres

inderlig hengivne
Veninde.

s. 231

1. November 1863.

Tak for det tilsendte Kongedigt.² Mon nu virkelig saadan en Konge skriver Digte ganske paa egen Haand, eller gaaer det ham med hans Værker ligesom med Trine Rars Examensstykke, at hun selv, som Frøken Trumfmeier yttre, umuligt med egen Haand kan faae Arbeidet færdigt, og at det derfor er Skik og Brug, at man betaler en Dalerspenge for at en Anden kan fuldføre det Begyndte? Dog intet er umuligt under Solen og altsaa heller ikke, at et kronet Hoved kan have faaet af de naaderige Guder en lille Digteraare i sit Bryst. Vi ville tro det Bedste. Det er jo altid mærkeligt nok, at en Konge saa aabent udtaler sine Følelser og sit Haab.
...

Hvad siger De til indlagte Svar til Mantzius?³ Slaa ind i hans spøgefulde Tone vil jeg ikke, skal jeg svare ham, maa det være alvorligt. Blot takke for hans Brev har jeg heller ikke Lyst til. Der var en tredie Udvei, nemlig at lade min Broder mundtlig takke ham, men da er jeg bange for, at han troer, at hans Brev er læst af ham, og dette synes jeg heller ikke om.³ Slige Breve maa kun i det høieste læses af en fortrolig Geheimeraad, vise det til nogen Anden kunde aldrig falde mig ind. Gjør mig s. 232 nu den Tjeneste at læse det, rette det eller sige mig, om jeg maaskee gjør bedst i at opgive det Hele. Rart var det, om jeg engang i Dag kunde faae det tilbage. Ak, blot jeg nu ikke plager Dem med dette i Deres knapt afmaalte Tid. Det kan jo ogsaa godt vente til paa Onsdag med at faae det tilbage.

Tak for Deres venlige Besøg i Eftermiddag.

s. 232

6. November 1863.

Tak, min kjære Ven, for den rare Efterretning, at De har det godt! De maa ikke tro, at jeg ventede paa Deres Dagblad for at læse, hvad De havde sagt i Tinget; med høitidelig Alvor og ganske langsomt sad jeg i Morges og glædede mig over det klare og i Formen saa smukt holdte Foredrag.¹ Det var i Berlings Morgenblad, at jeg læste Talen, og jeg finder den langt smukkere og tydeligere, mere afrundet heri end i Db. Jeg lader den følge med, for at De selv kan dømme. Andræs Tale finder jeg meget tør, men hvad forstaaer en Bonde sig paa Agurkesalat. Dog det falder mig nu ind, at dette Ordsprog slet ikke mere passer i vor Tid. Treschow var hos mig i Dag og greb den første bedste Ledighed til at rose Dem paa Andræs Bekostning. Tiderne have forandret sig, min Ven! Han spurgte mig, om jeg jevnligen saa Dem, og da jeg besvarede dette Spørgsmaal med: „Ja Gud skee Lov, jeg seer ham jevnligen!” sagde han: „Ja, det er rart min Ven.” Jeg havde ondt ved at skjule mit Smil, da han formelig undskyldte Dem, fordi De i denne Tid ikke havde Stunder til at see ud til mig. Hvad mon han, og Andræs med ham, vilde sige, om de vidste, at vi daglig, næsten, skrive til hinanden? Jeg maa tænke paa en Replik i „Seer jer i Speil”:

„Ifald Hr. Lieutenanten det kunde see,
Gud veed, om han fik Lyst at græde eller lee.”²

Ja, naar Børn faaer deres Villie, græde de ikke. I denne Tid kan De hjælpe Hall, og altsaa er De en god rar fornuftig Mand for Treschow. Det skal ikke undre mig, om han med det Første inviterer Dem til et af sine store Gilder. Det er skammeligt, at jeg taler ondt om ham, han s. 233 var saa venlig imod mig i Dag, men jeg kan ikke lide dette Op og Ned i vore Anskuelser af een og samme Person.

Det var jo en mærkelig og glædelig Udtalelse af Keiser Napoleon!¹ Dette maa dog vel føre til Noget for de stakkels Polakker. Naar jeg i min Seng om Aftenen kommer til at tænke paa disse arme Mennesker, kan jeg slet ikke falde i Søvn. ...

s. 233

d. 12. November 1863.

Tak for de to interessante Artikler! Den sidste i Dagbladet indeholdt saa meget historisk Nyt for et uvidende Menneske som mig, at jeg ret er Dem taknemmelig for, at De i Deres Travlhed huskede paa mig. Disse Udtalelser i Sverrig og Norge seer jo høist mærkelige ud netop under vore nærværende Forhold.² Skulde det virkelig være muligt, at vi oplevede en „Atterdag” for Norden! Hvor vilde Heibergs Moder glæde sig, om hun kunde læse saadanne Udtalelser, uden at tale om den stakkels Gyllembourg, der havde sat sit Liv paa dette Kort. Hvor seer dog Verden besynderlig ud i dette Øieblik; hvad mon vi dog alt skal opleve? Denne Prinds Oscar maa jo være en mærkelig Person. Ogsaa i dette Punkt er Tiden karakteristisk, en Prinds, der skriver i

Bladene og formaaer at skrive saaledes! For at komme fra det Store til det Smaa, jeg har hele Formiddagen været beskæftiget i Haven, har plantet, gravet, dækket Planterne mod Kulden, bundet op og befriet mange Planter for Orm. Der er faa Ting, der er saa befriende for Sindet som denne Syslen i det Frie, Timer blive til Qvarter. Det er et Gode, at jeg igjen kan beskæftige mig paa denne Viis som i gamle Dage. ...

Efter denne aandelige Opbyggelse kom Fru Hall. Hun spurgte mig fra Hall, om jeg vilde see ham, det var vel en Talemaade, som skulde træde istedetfor et Besøg. Hendes Hund fandt vor Samtale meget kjedelig, thi den snorksov under hele Besøget.

Jeg kan allerede nu ikke lade være, om Morgenen naar jeg staaer op, at kaste et Blik hen paa det hvide Huus og den hvide Muur, som jeg glæder mig til skal blive gjennebrudt af et Vindue, bag hvilket et Lys engang skal skinne fra min kjære Vens Arbeidsbord ud i den mørke s. 234 Nat. Ak, nu husker jeg først, der bliver jo intet af, thi Arbeidsbordet bliver jo i Altanstuen; man kan heller aldrig faae det, som man vil i denne Verden; jeg havde nu glædet mig til det hyggelige Syn at see Lyset skinne bag Ruden. Men nu er det nok bedst, at jeg tænker paa at slukke mit eget Lys og see at komme til Ro, thi Klokken er mange. God Nat, min kjære Ven, god Lykke med al Deres Arbeide i denne travle Tid.

s. 234

d. 16. November 1863.

Martensen var i Eftermiddag kaldt til Kongen; kort efter at jeg var kommet, kom han hjem derfra og udtalte, at han alvorligt og paa det Bestemteste havde raadet Kongen at skrive under og gjort ham begribeligt, at for hver Dag der gik, tabte han, hvad han vanskeligt vilde kunne tilbagevinde. Kongen havde hørt venligt paa ham, men vedblev, at han dog maatte betænke sig noget endnu. Kongen og Landgreven staaer i den Formening, at hans Modtagelse af Folket i Dag har været hjertelig og uden Modsigelse. „Det gjorde mig dog saa godt,” skal han have yttret. Martensen troer imidlertid, at han underskriver. Paulli vil vide, at Bluhme ikke har været kaldt til Kongen og af den Grund hele Dagen i Dag har været ilde tilmode. Andræ, som har været her i Aften, medens jeg var hos Martensens, har sagt til Martensen i Formiddags, at Kongen jo vistnok burde skrive under, men at han dog burde vente nogle Dage for at høre, hvad Udlandet vilde sige hertil. Ifald Andræ nu har yttret dette for Kongen, som vi dog ikke ville haabe, da var det jo meget slemt. Ogsaa troede Martensen at vide, at Blixen i Dag har talt med Kongen i to Timer. Ogsaa Paulli siger, at han har raadet Kongen at skrive under. Den hele Samtale, Martensen har ført med Kongen, er næsten Ord til andet, hvad De selv har yttret. Heller ikke Tillisch skal have været i Aftes hos Kongen, men hos Danneksjolds!

Jeg fortæller Dem løst og fast, hvad jeg har hørt, undskyld at det blander sig noget forvirret imellem hinanden.

s. 235

[17. November 1863].

... Klokken er strax tolv, saalænge har Andræ været her, jeg maa altsaa fatte mig i Korthed. De kan ikke tænke Dem hans Forbauselse over, at jeg vidste om hans Besøg hos Kongen.

Stakkels Andræ! Man kan ret bedrøves over hans Kamp med Hensyn paa hans offentlige Stilling. Denne Grundlov, siger han, er en Pæl, som for bestandig støder ham ud af al Deeltagelse i de offentlige Sager. Han gjorde mig ganske beklemmt ved sin Tale, saa jeg forekom mig selv som Herman v. Bremenfeldt, der altid synes, at den, deltaler sidst, har Ret. Kongen har gjort et godt Indtryk paa ham, og han mener, at man undervurderer ham paa samme Tid, som man paa en latterlig Maade seer op til den afdøde Konge. ...

s. 235

d. 23. Nov. 1863.

Med Uro ventede jeg i Middags paa et Budskab fra Dem, Tak for at det ikke udeblev! Det er jo desværre sørgelige Efterretninger, dog man kunde jo ikke vente andet. Jeg gik i Morges i Haven og tænkte og atter tænkte paa vore forviklede Forhold. Da faldt det mig ind, hvis det er Forsynets Mening, at vi i denne Kamp virkelig skulle tabe de tydske Provindser, mon det da ikke er uundgaaelig nødvendigt, ifald de tre nordiske Bigers Tidspunkt er kommet, og mon ikke netop denne Ulykke maa gaae forud for Bigernes Forening? De smiler maaskee over den Maade, hvorpaa jeg søger at trøste mig; er det eenfoldigt tænkt af mig, vil jeg trøste mig med, at det ikke er første Gang, at mine eenfoldige Tanker have naaet til Dem. Jeg kan ikke lade være at tro, ligesom afdøde Mynster, at Norden er bestemt til i en ikke fjern Fremtid at spille en fremragende Bolle i Begivenhedernes Gang. Skal denne Spaadom gaae i Opfyldelse, da maa jo først de Trende blive til Een, thi vi alene med vore Provindser formaaede vel neppe at spille en europæisk Bolle. De seer, hvorledes jeg griber efter Trøsten og tænker det Bedste om Forsynets Hensigt med os.

Har De hørt den Vittighed, som gaaer i Svang i Byen i disse Dage? Nemlig, „Salige ere de Svage i Aanden,

thi s. 236de skulle arve — Danmarks Rige.” Ja, Holberg har lagt en god Grund herhjemme.

Tak, min kjære Ven, for det andet Budskab i Aften! Hostrups Digt er jo ganske net, paa de to første klodsede Linier nær.¹ Jeg veed ikke ret hvorfor, men, jeg har en ubehagelig Følelse ved at tænke mig den gode Madvig holde disse bløde Taler i dette Øieblik.² Jeg ønskede en anden Tonart i dem, lidt mere Salt, lidt mere norsk Kraft og Raskhed, med et Ord, lidt mere alvorlig stræng Mandighed. Maaskee er jeg ubillig heri, men saadanne Rutine-Taler passe ikke, synes mig, til Øjeblikkets mørke Alvorlighed; de have intet vækkende, og det bør Taler have i saadanne Tider; de bør klinge som i gamle Tider, da Kjæmperne slog paa deres Skjolde, saa det rystede Murene i Kongs-Gaarden. Jeg gad høre V. Motzfeldt holde en Tale til Kongen.³ Dog vi ere nu engang Ferskvands-Fiske, og ikke Saltvands som Nordmændene.

Tak for igaar! Det var ret slemt, at det faldt i min Lod at skulle forstemme mine kjære Gjæster med den ubehagelige Efterretning. Andræ blev hos mig til Kl. 12 og var meget elskværdig. ...

s. 236

d. 26. Novb. 1863.

Ak, hvilke triste Budskaber! Skam faae Madvig, jeg havde ret trængt til at tale lidt med Dem i Aften om alle vore trykkende Forhold. Jeg har været ene den hele Dag, Tankerne have været i travl trykkende Virksomhed, men Munden lukket; kun gjennem Berling og det Blad, De har været saa god at sende mig, har jeg været i Berøring med den ydre Verden, og hvad den fortæller forøger jo kun eens Mismod. I saadanne eensomme Dage ere Deres smaa venlige Budskaber Lysglimt, der afbryder Eensomheden.

Igaar Eftermiddags var jeg hos Treschow. Da jeg havde været der en Timestid, kom Hall. Han var meget forkjølet, ganske hæst og saae i det Hele taget forkommet ud. Jeg havde ondt af ham. Tillykke kom Hans strax efter med Vognen, thi det piinte mig at sidde der, da jeg jo nok kunde tænke, at de to ønskede at være ene. Hall tyer dog fremdeles til T., naar han er under et Tryk. Det er jo slemt, hvad De fortæller, at Østrig ønsker at styrte Hall, s. 237thi hvad vilde følge heraf? Hvem kan, hvem vil i dette Øieblik sætte sig i Spidsen for Regjeringen? Holsteen maa man dog vist ansee for tabt, og hvilken blodig Krig om Slesvig! Og hvorledes vil Udfaldet blive af dette Blodbad? Hvilken Tid at gaae imøde! Noget aldeles uventet maa vist aabne sig for os, hvis vi skal see en Havn, hvori vi ønskede at hvile.

I Samtalen igaar med T., forinden Hall kom, faldt Talen paa C. Moltke. Det er ingen Ulykke, paastod han, at M. ikke vilde overtage det Holsteenske Hværv. Han er gal, sagde han flere Gange. Han fortalte, at i Reedtz' Tid var han, Treschow, sendt til M. for at formaae ham til at træde ind i Ministeriet.¹ M. havde afslaaet det, hvorpaa T. forlod ham. Dagen efter fik han et Brev fra M., hvor denne skrev, at han haabede, at T. ikke havde misforstaaet ham, thi det var hans faste Beslutning ikke at træde ind i Ministeriet. T. svarede tilbage, at han meget vel havde forstaaet en saa klar Besked. Og hvad skeer! ² Dage efter hans Afslag var M. i Ministeriet. Hvad skal man sige, sagde T., om en saadan Vægelsindethed. I T.s Samtale med M. i hiine Aar havde M. sagt: „Ja, jeg vil paatage mig den Holsteenske Ministerplads, ifald Kongen vil give mig ti tusende Mand Tropper med derover, over hvilke jeg maa have uindskrænket Magt.” Jeg tillod mig at sige: „Ja, det var maaskee det Rette, havde man dengang gaaet ind herpaa, saa stod vore Sager maaskee nu anderledes.” Dette vilde T. intet høre om, han sagde: „Det var gal Mands Begjæring.”

Nu har man da ydmyget sig for C. Plessen til ingen Nytte.² Mon England virkelig vil lade det blive ved pæne Talemaader og intet gjøre for os? Fru Møller, som lige er kommet fra Gotha, sagde, at i alle de Breve, som Samwer³ faaer fra England, fortælles, at Begeistringens for Prindsessen er usvækket. Man kalder hende almindelig: Rosen fra Danmark. Dog fra Ord til Handling er et stort Spring. De siger, at jeg skal holde mig til min Trøst, men mig synes ikke, at det seer ud til, at Trøsten er moden til at komme hurtigt og snart.

Stakkels Vedel! Det maa være piinligt at ligge fastbundet, naar man netop skulde være i stærk Bevægelse. Jeg holder ikke af saadanne mindre Uheld, naar store staar for Døren, de pleie ikke at varsle noget godt.

s. 238Hvad er det dog for en underlig Verden, vi leve i! Menneskene pine og plage hinanden af Ærgjerrighed og Forfængelighed, indtil en skjøn Dag Døden træder til og siger: „Du skulde brugt dine Dage og Timer bedre, thi alt dette har du herefter ingen Brug for.”

De mærker nok, min kjære Ven, at jeg er utilbørlig mismodig i denne Aften, jeg vil nu gaae til Ro og stole paa, at Englens arbejder, medens vi sove. Jeg vil indeslutte vort stakkels Fædreland i min Aftenbøn og ret bede Gud om at lede Alt til det Bedste.

s. 238

d. 2. December 1863.

... De siger intet om Hr. v. Bismarcks Udtalelser, og hvad De anseer dem for. Husk paa, at jeg, tiltrods for Deres Lærdom, endnu er en Tosse i Politikken og ikke ret veed, hvad man tør glæde sig over, og hvad ikke.

Politikken er en saa underfundig Videnskab, at man bestandig frygter for, at der i de Efterretninger, der see gode ud, kan skjule sig noget ondt. Jeg saae da Skibet i Dag med Kongens Lüg passere forbi mine Vinduer, det saae trist ud at see det sorte Dæk; et Liigtog paa Søen er et eiendommeligt Syn! Endnu vedbliver Æresbeviis-ningerne mod Kongen her paa Jorden, hvorledes mon han har det nu hiinsides?

Forleden da Paulli var her, fortalte han, efter Liebenbergs Beretning, hvorledes det var tilgaaet, da Kongen testamenterede Grevinden Alt.1 En Aften i Krigens Aar havde Kongen, Grevinden, Berling og Liebenberg siddet sammen. Grevinden havde da udbrudt i Taarer: „Jeg er saa fortvivlet, thi Kongen har fast besluttet selv at anføre Hæren.“ „Det vil jeg,“ udbrød Kongen den ene Gang efter den anden. Da havde Berling sagt: „Hvis vi skulde friste den store Ulykke, at Deres Majestæt faldt i Slaget, har De da betænkt, hvilken Skjæbne der venter Grevinden?“ „Tal ikke om mig, gode Berling,“ raabte Grevinden, „det var det Mindste i denne Ulykke.“ „Jo,“ sagde Berling, „det anseer jeg for min Pligt at erindre Kongen herom, thi Staten har jo nægtet at ville give Dem Pension.“ Da slog Kongen i Bordet og sagde: „Jeg kan gjøre Testament, saa skal hun ingen Nød have.“ Liebenberg s. 239 havde da — formodentlig efter Aftale — sagt: „Skal vi da ikke strax bringe denne Sag i Orden?“ og Alt var afgjort, inden man skiltes ad. Jeg synes, at denne Historie klinger ret sandsynlig. Grevinden har naturligviis intet Øieblik troet paa Kongens Heltegang, men benyttet et af hans latterlige Øieblikke. Denne Liebenberg er dog en meget tvetydig Karacteer.

I Aften har jeg faaet et Brev fra Treschow, at min Søsterdatter har erholdt det Rosencroneske Brudelegat, der af mig — saa galant skriver han — saa varmt var anbefalet.1 See, hvor venlig han er blevet mod mig ved enhver Leilighed. At tale Sandhed til Folk gjør dog undertiden sin Nytte; at jeg ikke har vundet ham ved Smiger, er jo en Anbefaling for ham.

s. 239

7. Dcbr. 1863.

Saa sidder jeg da atter her i Lygten og skriver til Dem, ligesom i Sommer. I det samme Værelse, ved det samme Bord, ja, med den samme Pen, alt er uforandret i dette lille Rum, men hvor forandret er ikke hele Verden, men især Fædrelandets Stilling i disse faae Maaneder! Frederik den 7de sover, Christian den 9de er maaske ikke rigtig vaagen. Landet ifærd med en begyndende Krig, hele Verden i Haarene paa hinanden, men midt i al denne ydre Forandring er Lygten uforandret, og Brevskriverinden skriver til sin trofaste Ven med den samme Hengivenhed, den samme Tillid som før. Vort Venskab trænger ikke til Reformer, det lever i Nydelsen af en god Constitution, under hvilken Venskabets Velstand kan blomstre og trives. Lad os skjønne herpaa, thi det er jo et saadant Gode, som hele Europa sukker efter. ...

Tak for Budskabet i Dag! Det var en fæl kjedelig Kritik over Kongsemnerne.2 Stykket fortjente dog virkelig en bedre. Det lyder jo her som en Dadel, at den, der skriver for Scenen, tager Hensyn til Scenen; jeg mener dog, at dette er en Ros, som Bjørnstjerne skulde beflitte sig for at vinde, thi det feilagtige og forkeerte i Stykket kan vel ikke være det, man kalder Hensynet. At en Digter, der skriver for Scenen, tager Hensyn til, hvad der fra denne kan gjøre Virkning, er jo en latterlig Bebreidelse, kun s. 240den gode Virkning er en Virkning, og denne maa dog vel et Kunstværk have Lov at bære i sig. Kunstværker uden Virkning behøver man ikke at sukke efter, thi de indfinde sig daglig. Bispen er vel det Punkt, hvorom man siger, at det er en Jagen efter Theatervirkning, men da denne Bisp næppe vil være af nogen Virkning fra Scenen, saa er her jo netop ingen Theatervirkning. Man er saa tilbøielig til at kalde det Slette for Theatervirkning og det Kjedelige for en Opgiven af denne i det Ædles Tjeneste. Snik Snak, Alt sammen.

Lev vel indtil vi sees! Glem ikke den fangne Dem

inderligt hengivne
Veninde.

s. 240

d. 8. Decbr. 1863.

Ak, min kjære Ven, hvilke triste Efterretninger for vort stakkels Fædreland! Hvor manges Liv skal nu atter sættes paa Spil, og som De selv siger, for til syvende og sidst at være lige nær. Og saa de Svenske! De Norske! Og hvad bliver det med England? Intet formodentlig. Naar jeg selv undertiden har været i vanskelige og forviklede Forhold, hvori jeg ingen Frelse øinede, da tænkte jeg: „Hvorledes mon Forsynet vil bære sig ad med at forandre alt dette?“ Og see, Forandringen kom til min store Forundring som af sig selv. Nu siger jeg atter: „Hvorledes mon Forsynet vil ordne dette Kaos af menneskelige Lidenskaber? Er det med os, eller imod os?“ Gid vi snart maa kunne besvare dette Spørgsmaal med Glæde. Det stormer og tuder herude i Aften paa det Forfærdeligste og forøger Eens triste Tanker. Midt i Vinterens Hjerte skal vore stakkels „Jenser“ døie Kulde og Savn, for tilsidst at lade Livet for en ulykkelig Strid, der, naar Lykken er med os, begynder forpaa.

...

s. 240

d. 9. Decbr. 1863.

Det Digt er da et af de Bedste, jeg har læst af Munch.¹ Man bliver dog altid straffet for Troløshed, og dette Digt anseer jeg som en Straf for Kong Carl at læse. Denne s. 241 Kong Carl! Det faldt mig ind i Aftes i Sengen, da Tankerne gik paa Nattevandring, hvad om der nu af de fremmede Stormagter var tilbudt Kong Carl, ifald han vilde holde sig rolig i vor Krig, da at faa Sjælland, naar Tydskerne havde taget Hertugdømmerne. Har Napoleon trende Gange kunnet love Preussen Hertugdømmerne, saa kunde jo nu til Gjengjæld Preussen have lovet Sverrig Sjælland, thi hvad kan man ikke vente af de afskyelige, kloge, troløse Herskere i disse Tider? Det vilde være en sørgelig Maade at blive forenede paa; hvis saa er, er jeg bange for, at de „Tre” i Hjertet aldrig blive til „Een”. At gifte sig med en Brud, som paa selve Bryllupsdagen begaaer en Troløshed, kan aldrig føre til noget godt. Hvorfor holder Manderstrøm den sidste Vending saa hemmelig?¹ Troer han, at det endnu kan gøres om? Hvor kan sligt holdes hemmeligt for de fremmede Magter? Det forstaaer jeg ikke. Man har jo seet før, at et Lands Gesandt faaer een Besked, medens Gesandts Majestæt hemmelig faar en anden; mon dette ikke skulde være Tilfældet her? At Hamilton forlanger sin Afsked, seer jo meget smukt ud, især hvis han faaer den, thi ogsaa dette kan jo være et aftalt Spil.² Saameget synes desværre vist, at vil Ingen hjælpe os, da maa vi vel tabe Alt undtagen — Æren. ...

Har De seet i Berling for i Aften den trofaste Kong Carls Beklagelse over Danmarks Skjæbne.³ Det er væmmeligt at læse. Ord og atter Ord, tomme og hule, har vi havt og har nok af. God Nat, min kjære Ven! kunde mine Bønner hjælpe, da vare vi vist hjulpe.

s. 241

d. 15. Decbr. 1863.

Det kaalundske Digt er jo virkelig fuld af Kraft, Mod og Begeistring, og enkelte Vendinger ere ganske fortræffelige.⁴ Ogsaa i den Henseende er det en forunderlig Tid; de smaa Digterfugle slaaer Vingeslag, som om de vare Ørne, og de virkelige store Digterfugles Vinger hænge slappe og daske i Taage uden at kunne hæve sig til høi Flugt. Hvis Oehenschläger levede end, eller hvis Grundtvig, Hauch havde skrevet dette Digt i denne Tid, hvilken Berømmelse vilde de da ikke høste for et saadant kraftigt s. 242 Udbrud; nu staaer den stakkels Kaalunds Navn derunder, og det vil gjøre, at Mange troer, eller ikke veed, om de tør henrives deraf. At have en selvstændig Dom er vistnok en af de sjældneste Egenskaber, og dog skulde man tro, at ethvert Jeg nødvendig maatte være i Besiddelse af denne uundværlige Egenskab; jo pyt! De laane een hos deres Naboe, som de udgive for deres egen.

Med ondt skal ondt fordrives; jeg var mat af min Anstrængelse igaar, og i Dag har jeg og Børnene virkelig været paa Slottet og seet Frederik den 7's Kiste. Det Hele gjør virkelig et høitideligt Indtryk. Løvenskjold var udsøgt artig i at vise mig alle Enkelthederne.¹ Jeg havde forstaaet Tillisch, at vi kunde faae al den Herlighed at see ene, men der var imidlertid en Mængde Mennesker tilstede; havde jeg vidst det, havde jeg næppe taget mod Indbydelsen; nu havde jeg min gamle Skjæbne at gjøre Opsigt især ved Løvenskjolds Opmærksomhed for mig. Ingen undgaaer sin Skjæbne, sagde Tyven, der blev hængt.

Tillisch vilde vide, at der igaar Eftermiddag var kommet nærgaaende og ubehagelige Efterretninger fra Berlin.

Har De hørt, at den russiske Ministers Frue har sendt 200 Rubler til den Slesvig-Holsteenske Sags Fremme?² Man siger, at dette skal være et Svar til Fru Hall, der sendte 50 til Polakkerne.

Fru Suhr, som har været her i Aften, fortalte, at Fru Andræs Søster beretter, at Andræ igaar har været kaldt til Kongen, og at denne har bedet ham danne et Ministerium.³ Det er vel Sladder. Andræ kommer i en slem Forlegenhed, ifald det er Sandhed, thi han træder vist ikke til i dette Øieblik, dertil mangler han vist — Gud forlade mig — Mod, og der hører jo virkelig ogsaa et ikke ringe til, naar man veed, at man herhjemme vilde blive modtaget med Hys og Piben. Gud lede Alt til det Bedste. Dagbladets Artikel om Sverrig er jo ret elegant, maaskee klogt beregnet. Fædrelandet og Dagbladet tager med Fløiels-Poter paa Kong Carls haarde Hud; om denne Katteleg vil føre til noget for Norden vil Tiden vise, for Øieblikket ere disse Katteklap, som sagt, maaskee kloge.⁴ ...

s. 243

(Decbr. 1863).1

Min kjære Ven!

Deres trende Budskaber har jeg modtaget. I Aftes Kl. 8½ det første, i Morges ved Theen det andet, og i Aften det tredje, saa Alt er i sin Orden. Tak for dem alle! Det er jo ret tungt, at Hall ødelægger istedetfor at opbygge. Det seer rigtignok høist besynderligt ud med det Maskepi imellem Kong Carl og Ploug.² Man veed ikke, hvad man skal tro eller tænke. Jeg siger atter: „Gud lede Alt til det Bedste.” ...

Peter Rochegune Munch, 1870-1948 Aage Friis, 1870-1949, *Johanne Luise Heiberg og Andreas Frederik Krieger (1. bind)*,

Seer jeg Dem ikke inden Søndag? Hvis saa er, da aflæg den sædvanlige Herreraskhed og vær forsigtig paa Touren til Boskilde; en Forkjøelse er hurtigt hentet men langsom at blive af med.

Jeg har nu læst Afhandlingen om Brutus; hvor interessant, hvor tragisk, hvor lærerig for mange. Stakkels Brutus!3

Har De læst Paludan-Müllers Digt i Illustreret Tidende?4 Jeg finder det smukt. Han og Frue kommer til mit Juletræ.

Bryd Dem ikke om min alvorlige og tankefulde Mine igaar, den havde intet at betyde. Det er tvertimod roligt og stille inden i mig i denne Tid. De store Fædrelands-Sorger mildner paa en Maade de private, idet vi tvinges bort fra hine til disse. Jeg er glad over, at Kongen skal begraves paa Løverdag, saa er saa meget fra Haanden; denne Liighistorie forøger, synes mig, det trykkende i Luften.5

God Nat og Tak for al Deres Godhed mod Deres

hengivne
Veninde.

s. 243

d. 21. Dcbr. 1863.

Kunde jeg ikke nok begribe, at jeg ikke havde kastet min Kjærlighed paa daarlige Mænd, men at Normændene var denne værdig. Jeg kan ikke sige Dem, hvor denne Optræden af mine kjære Normænd glæder mig. Det er jo meget anseelige Navne, som findes paa denne Liste. Hvorfor er et, Munch, ikke med? Det seer underligt ud ovenpaa hans Digt. Det forundrer mig forresten ikke, at denne lille Skøde-Vandhund kryber i Skjul, naar der skal mere til end Riim.6

s. 244

d. 26. Dcbr. 1863.

Dagene løber i Eet for mig paa Grund af de mange Helligdage; først nu falder det mig ind, at det er Søndag i Morgen, altsaa seer jeg Dem til Middag?

Kirketouren bekom mig godt i Dag, uagtet det uhyggelige Veier.

Hvorledes staaer det sig med vore forqvaklede Sager?

Madvig, som var her i Formiddag, fortalte, at Oxholm skal danne et Ministerium.1 Er det sandt? Ak! Ak! Ak!

s. 244

d. 29. Dcbr. 1863.

Deres lille Seddel, som jeg i Aften ved min Hjemkomst modtog, har ret bedrøvet mig. Det var mig virkelig en beroligende Tanke, at De knyttedes nøiere til vor uhyggelige og ulykkelige Stilling. Kongen vil ikke modtage svensk Hjælp? Det kan man kalde at være modig midt i sin Modløshed. Og hvilke Efterretninger i Aften i Berling fra Hertugdømmerne! Og saa disse jammerlige Trudsler fra England, som siger et og det samme til det tyske Forbund, uden at der siges noget bestemt med alle disse forslidte Ord. Der er noget tungt i, at disse sidste femten Aar, som dog har indeholdt saa mangen en Brod, skulle være Danmarks lykkeligste, og jeg er bange for, at det vil vise sig, at det er saa. Hvilken Forskjel paa Stemningen herhjemme i Aar og i 48! Istedetfor de begeistrede Sange hiint Aar, Suk, Modløshed, Mangel paa Sammenhold imellem Regjering og Konge. Med en saadan Stemning krones intet Foretagende med Seierskrandse. Dog hvorfor skrive alle disse overflødige Ord til Dem, men jeg kan ikke gaae til Ro uden at tale lidt med Dem, det letter altid noget. Vi have kun Forsynet at holde os til, hvem der dog vidste, hvad det har isinde med os; vil det hjælpe, eller mener ogsaa D e t, at vi skal tugtes? Vi anraabe det, og vore Fjender anraabe det, hvem af os vil det bønføre. ...

s. 2451864.

Fra dette Aar er der bevaret et halvt Hundrede Breve og Billetter fra Nytaarstid til efter Kriegers Hjemkomst fra Londonerkonferencen, hvor han opholdt sig fra Begyndelsen af April til først i Juli. Fra Besten af Aaret er kun bevaret en halv Snes Breve. Alt af politisk Interesse er her gengivet.

s. 245

d. 2. Januar 1864.

Min kjære Ven.

Jeg har i Formiddags ordnet alle mine Breve, Regninger etc. etc. fra det nu tilendebragte Aar, og blev ved denne Beskjæftigelse ganske rørt over de to store Pakker af Budskaber, som De i Aarets Løb har betænkt Deres Veninde med. Skuffen i mit Skrivebord er nu ganske tom og venter nu paa atter at fyldes. Altsaa, Tak for Deres Trofasthed imod mig i det forløbne Aar! Tak for enhver Meddelelse, som De følte Trang til at sende mig. Tak for Deres Uforanderlighed i Tidens Løb, for at De altid troer det Bedste om mig Stakkel, for at Deres Fortrolighed snarere er taget til end af, for al Deres Hjælp i smaat som stort; visselig er det derfor af Vigtighed for mig, naar jeg i min Aftenbøn beder Gud: bevar min Ven! Vi have jo alt deelt ikke saa lidt godt og ondt sammen, og hvad styrker Venskabet mere end dette. Gid vi i det kommende Aar ikke maa blive prøvet for haardt i at dele alt det onde, som for Øieblikket trækker op over vort arme Fædreland. Dog hvilken Trøst i saadanne Tider at have en Ven, som kan trøste os i Modgang og glædes med os i Medgang; i begge Tilfælde stoler jeg paa Dem.

Fru Hall var hos mig i Formiddags. Efter den første forcerede Indtrædelse var hun naturlig, og gennem hendes Tale saae jeg tydeligt, at Hall ingenlunde er glad, som saa mange paastaae; hun yttrede, at det havde glædet Hall, at De ikke havde indladt Dem med Monrad. Stemningen mod Monrad er vist saa bitter fra Halls Side som muligt. Alle hans Planer i de senere Aar, yttrede hun, ere gaaet ud paa at sætte sig i Halls Sted i Ministeriet og kaste ham overbord. Dette er vistnok sandt.

I dette Øieblik — 8½ — fik jeg Deres Budskab, det første i det nye Aar. Skuffen er altsaa ikke mere tom, Begyndelsen s. 246er gjort. Dagbladets lille Replik er jo ret kraftig og orienterende.1 Hvorom alting er, gid Monrads Dyder og Lyder maa kunne bevirke noget godt for os. Det er ikke altid de ædle Kræfter — desværre —, der i saadanne Tider ere de brugeligste; Underfundighed, Troløshed og Snuhed sætter undertiden det igjennem, som Sandhed og Ærlighed ikke formaaer, gid altsaa de onde Kræfter hos Monrad maa blive, om ikke ham tilgode, saa Fædrelandet. En Djævel maa det vistnok være, som frelser os fra dette skamløse Tydskland, en Engels Røst formaaer vist intet over det. ...

s. 246

d. 11. Januar 1864. Aften Kl. 12.

„Det er Menneskets Adel at kunne angre,“ og jeg har i den Forstand hele Dagen i Dag været adelig. Jeg har fortrudt mine haarde Ord igaar, Ordene, men ikke Heden, som mit Blod kom i ved Tanken om, at vor nationale Sorg blev besvaret med saa ukjærlige, hensynsløse Ord, der, hvis de havde rammet mig, det føler jeg, havde gjort mit Svar herpaa utilregneligt for de Følger, som heraf maatte komme. De rammede nu lykkeligviis ikke mig, men en taalmodigere Sjæl, der beholdt Ligevægten og svarede stille paa den høirøstede og ubetænksomme Tale. Jeg har spurgt mig selv i Dag, hvorfor jeg egentlig blev saa hæftig, ikke alene igaar, men alt den første Gang, da De meddelte mig dette Sammenstød med en Dansk og en Svensk, og jeg indseer nu, at min Hæftighed igrunnen mere gjaldt Dem end Gjenstanden for vor Strid. Jeg syntes, at De var uretfærdig mod vor Ven, at De kastede en Andens Skyld over paa ham, hvem De burde have taget i Forsvar imod enhver Rebredelse og faaet Vedkommende til at indsee, at De skyldte ham Tak, fordi han bevarede Herredømmet over sig selv ligeover for et saa umotiveret Overfald i et af vore Hjerter-Spørgsmaal i dette for Fædrelandet tunge Øieblik. Jeg synes — jeg siger atter — tilgiv, at det var lidt troløst af Dem. Fordi et Rarn græder ovenpaa sin Uartighed, derfor har det ligefuldt været uartig, og uartige Rørn bør man ikke holde med og skjænde paa Den, der uskyldigt har været Gjenstanden herfor. Det er at give sin Skjærv til, hvad der ikke er godt. Heiberg sagde: „Der s. 247 gives Ord, som man ikke bør udtale, selv for Spøg,“ og saaledes gives der Følelser, mod hvilke man ikke bør bruge Ironiens eller Forstillelsens Form, thi det saarer ligemeget, enten de ukjærlige Ord ere meente eller ikke, det, at kunne bringe disse over Læberne, bliver her Hovedsagen.

De seer, at De ogsaa gjorde vor Ven Uret, idet De meente, at han ikke havde kunnet opfatte, hvad der skjulte sig bag hine Ord; han opfattede det, om ikke i første Øieblik, og det var sandelig heller ikke saa let, han fattede det, men desuagtet bedrøvede det ham, just fordi disse Ord skurrede ham imøde fra Een, han sætter Pris paa. „Jeg vil, saasnart jeg kan,“ sagde han efter min Samtale med ham, „gaae til hende.“ Seer De, hvor god han er, han, den saarede, vil gaae til hende, for at hun ikke skal angre, at hun har saaret ham; han vil søge Den, der burde søge ham. Og over ham udtalte De haarde Ord! Seer De, min kjære Ven, det var dette, der gjorde mit Blod varmere end godt var og fik mig til at udtale Ord, der ikke var elskværdige. Jeg har, som sagt, skammet mig herover, og det er nu dette, jeg trænger til at tilstaae og undskylde for Dem.

s. 247

d. 14. Januar 1864.

Tak, min kjære Ven, for det Tilsendte!1 For ikke at spilde Tiden svarer jeg Dem, inden jeg endnu har faaet Halls Roes indsugget. Hvad De skriver er jo forfærdeligt. Skulde Monrad virkelig fordriste sig til et saadant Forræderie mod Fædrelandet?2 Saa burde han jo hænges i sine egne Strømpebaand.

De veed, at Treschow i Onsdags var til Middag hos Martensens. I Dag fortalte Martensen mig, at Selskabet maatte vente en halv Time paa hans Komme; han traadte endelig ind ad Døren med den Undskyldning, at det havde været ham umuligt at komme før, thi Conseilspræsidenten havde været hos ham saa længe, at det umuligt lod sig gjøre før. Tænk hvor T. har nydt denne Undskyldning, og hvor heldigt, at han strax kunde meddele hele Selskabet, at ogsaa den nye Styrer tyer til hans Raad og Veiledning. Ved Bordet sagde T. endvidere som Følge af Martensens Beklagelse over Halls Fjernelse: „Hall s. 248 maatte gaae af.” Da Martensen gjorde Indvendinger herimod, sagde T. paa sin uhøflige Maade: „Keiser Napoleon er en klogere Politiker end De, min gode Ven; han retter sig efter Omstændighederne, og det maa vi ogsaa gjøre.” Kort sagt, T. var Monrads Talsmand. O! du menneskelige Elendighed!

Martensen fortalte med Latter, at T. efter en Stund at have siddet i dybe Tanker, under hvilken den øvrige Samtale ved Bordet var kommet bort fra Politikken, pludseligt havde udbrudt: „Denne Monrad, han troer, at han ved sin Kløgt kan faae En, hvorhen han vil.” Martensen svarede: „Ja, det kan De være overbeviist om.” Altsaa har nu Monrad afløst Hall ogsaa hos T.! Gid jeg dog kunde forstaae denne gamle Mands Magt over den Ene som over den Anden.

Ifald Monrad og Quaade¹ i den Grad skulde ville gaae ind paa Kongens tydske Sympathier, da er jo virkelig Øjeblikket kommet, at De og alle patriotiske Mænd bør bruge Mund og Pen til at modarbeide denne Fare ved alle lovlige Midler. Jeg veed forresten, at Kongen og hans Børn gjør Nar ad Monrad. „Gud, hvor han er lykkelig over at være blevet saa fornem,” sige de med mere. Monrad skal en Dag ved Kongens Bord have sagt: „Jeg kunde ønske at blive Keiser.” Disse Ord af ham paa dette Sted, kan De vel begribe, er faldet i god Jord. Jo, vi sidder godt i det, vi Stakler! ...

s. 248

d. 18. Januar 1864.

Min kjære Ven!

Jeg vil dog lade Dem vide, at jeg — Gud bedre det — har lovet at spille i „Den Vægelsindede” paa Torsdag. Altsaa, naar De sidder og nyder huslig Lyksalighed hos Andræ, skal jeg Stakkel gaae paa Bagbeenene paa Kongens Nytorv. Menneskenes Lod ere forskjellige i denne Verden.

I dette Øieblik afbrødes jeg i mit Budskab til Dem ved at modtage Deres. Herre, hvad skal Enden blive for os arme Danske! Man bliver saa tung om Hjertet ved alt dette, at selv de uskyldige Børns Lystighed gjør ondt. Og under saadanne Omstændigheder skal man spille Comedie s. 249 og, om muligt, selv være eller lade, som om man var lystig, det er næsten grusomt. Mindst havde jeg drømt om, at den Stemning, hvori jeg i 1848 spillede, skulde gjentages for mig eengang endnu. Dog, det er jo godt, at vi Mennesker ikke veed, hvad der forestaaer os.

De Ovne, hvorom De skriver, kjender jeg desværre ikke, men man bør jo ikke sky det Ny, især i vor opfindsomme Tidsalder.

Tak, min kjære Ven, for Deres Godhed og Elskværdighed imod mig igaar! Det er stygt, at det ikke staaer i Eens Magt strax at udtale i Ord, i hvilken Grad man skjønner paa en Hengivenhed, som den De yttrede igaar og ved saa mange Ledigheder har yttret for mig. Men om end jeg haaber ikke at misbruge Deres Godhed, saa vær vis paa, at blot en saadan Tanke hos Dem rører og bevæger og trøster mig. Jeg lagde mig i Aftes til Ro med den inderligste Taknemmelighed mod Dem og Forsynet, der har sendt en saadan Ven til mig i min Eensomhed. Hvad skulde jeg gjøre, hvis jeg ikke havde Dem at støtte mig til i stort som smaat. Eengang imellem maa jeg skriftligt have Lov at udtale min Tak, mundtligt holder en dum Forlegenhed mig tilbage, og selv skriftligt skeer det ikke, som jeg ønskede det. Det er jo Alles Pligt at arbeide, saalænge man kan, saa det gaaer jo ikke mig værre end Andre. Maaskee er det godt, at jeg for Øieblikket intet Valg har. Jeg har i mange Aar havt den barnlige Tro, at Gud, som har ført mig ind paa denne Vei, ogsaa i rette Tid vil føre mig ud deraf; denne Tro vil jeg nødig slippe; lad mig da have Taalmodighed, til Tiden kommer.

Godnat, min kjære Ven! Vor Herre holde sin Haand over Dem.

Deres
inderligt hengivne
Veninde.

s. 249

d. 25. Januar 1864.

Jeg sov ganske fortræffeligt ovenpaa vor interessante Underholdning i Aftes, et Gode jeg, som saa mange andre, skylder Deres Venskab for mig. Jeg har i Dag bedet Fru Martensen, som besøgte mig, om at skrive til Norge, at s. 250 De og jeg har glædet os ved Velhavens ypperlige Arbeide.¹ Jo mere jeg tænker over det, jo

fortræffeligere finder jeg det. Saaledes kan dog kun en Digter skrive en Litteraturhistorie. Gid han dog nu lidt raskt vilde fortsætte, men der er ikke meget Haab herom. Fru M. fortalte, at hans Kone skriver herved, at Velhaven i den sidste Tid er hensjunken i et for ham ganske uvant Tungsind, der yttre sig i et taus og stille Veemod. I saadan en Stemning skriver man næppe slige Værker. Man tør vel haabe, at dette er forbigaaende. Stakkels Fru Velhaven! Jeg veed, hvad det vil sige, at see en saadan Stemning hos Een, for hvem den tidligere var fremmed.

Det er dog forfærdeligt at læse Bladenes mange Beretninger om os. Det Bedste seer fælt ud, og det Fæle seer forskrækkeligt ud. Jeg seer, at den raae Johannsen nu dog skal være slesvigsk Minister.² Kunde han lade alle Oprørerne halshugge ligesom hiin Stakkel, som han kunde reddet, saa fik det endda være.

Saa Deres Aand er fortæret i Dag? Jeg haaber, at den, ligesom Fugl Phoenix, hurtig vil opstaae fornyet af sin Aske. I Morgen skal min fortæres, jeg skal nemlig paa Prøve Kl. 12. Tænk, hvor tidligt jeg da maa staae op. ...

s. 250

d. 1. Februar 1864.

Tak, min kjære Ven, for igaar! Jeg havde nær ikke kunnet falde i Søvn i Aftes over at tænke paa mangt et Ord i Afhandlingen, som rammede mig selv. De Ord klinger bestandig for mine Øren: „Wilhelm kom omsider til Ro med sig og Verden, men hvad havde det ikke kostet!” Skriver denne Mand noget igjen, maa De huske paa mig, dog De er saa god, at denne Anmodning ikke behøves.

Ligefra det Øieblik, at jeg slog mine Øine op i Morges, har min Tanke været ved Hæren. Jeg vaagnede med et tungt Sind og frygtede for, at det var en Forudfølelse af, at vore brave Tropper alt vare midt i Kampen. Gud holde sin Haand over dem! I Dag at skulle læse paa Roller falder mig tungt, uden at tale om at skulle spille i Aften. Ak! ak! Dog naar jeg først er sprunget paa Hovedet ud i dette Vand, gaaer det vel. Naar jeg kommer hjem i Aften, s. 251 skal jeg læse paa „Spøg ikke dermed”.¹ Paa Theatret i Aften haaber jeg at høre, at min Anelse i Dag har været urigtig. ...

s. 251

d. 3. Februar 1864.

Først og fremmest, Gud ske Lov for Budskabet fra Hæren i Dag! Gid Ordsproget her maa slaa ind, „Vel begyndt er halvt fuldendt.” Jeg har hørt saa mange rare Historier om vore Jenser i Dag. Gud lægge fremdeles Kraft i deres Arme.

Jeg lovede at fortælle Dem noget om Prøven i Dag; dog hvad er her at fortælle? Aandløsheder paa den ene Side og Mangel paa Indsigt paa den anden, alt dette er desværre gammelt, saa gammelt, at det falder i det kjedsommelige at gjentage det. Jeg frygter for, at Stykket ikke vil faae nogen god Skjæbne. Vi have ingen Skuespillere til at spille det og ingen Tilskuere til at see det. Dog ligemeget med dette og alt Andet, naar kun vort Fædrelands Sag maa faa en god Skjæbne. At Begyndelsen ikke har været uheldig, er en stor Trøst for et overtroisk Menneske som mig. ...

s. 251

d. 5. Februar 1864.

Da jeg ikke veed, om jeg seer Dem i Morgen, og finder det rimeligt, at De i denne Tid ikke følger Theatrets Gang, vil jeg melde Dem, at jeg skal spille paa Søndag og altsaa ikke kan have den Glæde at see Dem i vor lille Kreds.

Tak for det Tilsendte i Aften! Plougs Digt er jo ret smukt i sig selv, men, jeg holder ikke af at true sig Venner til, saa lidt som af at trygle sig dem til.² Begge Dele ere ikke de naturlige Veie og altsaa ikke de rette. Gud lægge Kraft i vore Soldaters Arme og indgive deres Førere de Beslutninger, der kan føre dem til Seier!

I Morgen skal jeg atter paa Prøve. I Dag fik jeg dog lidt mere Haab om Stykkets Udførelse.

s. 251

d. 10. Februar 1864.

... I Beding i Morges læste jeg Forhandlingerne i Folkethinget.³ Bille er jo modig som en Løve. Monrad staaer dog bestandig uklar i den hele Situation. Den hele Snakken s. 252 frem og tilbage om, hvad Kongen har sagt, hvad Monrad har sagt, hvad Peer og hvad Paul har forstaaet og ikke forslaaet, seer — Gud forlade mig — ud som Vrøvl mellem Damer og ikke som Forretninger mellem Mænd i et saa alvorsfuldt Øieblik som dette. Hvad Virkning vil nu Mezas Optræden gjøre? Man gyser for Løgneren, og man gyser for, hvad Virkning Sandheden vil afstedkomme, ifald den ikke stemmer overens med Monrads Udsagn.

Det var ikke reen Spøgg, naar jeg i Aftes blev bange for, hvad denne ulykkelige Sag kunde føre Dem til. Jeg veed godt, at De er besindig og forsigtig ellers, men vær det ogsaa i denne Sag. Jeg kan ikke være rolig, naar jeg troer, at De vover Dem ud paa vildsomme Stier. Jeg har jo Lov at prædike, siden De har antaget mig til Deres Præst.

s. 252

Mandag. Februar 1864.

Tak min kjære trofaste Ven for igaar! Som en rigtig Syvsover har jeg sovet i Nat og føler mig i Dag stærkere. Nu kjører jeg til Prøve paa „Enten elskes eller dø”.¹ Ja, unægtelig! er der Ingen, der elsker os, er det bedre at dø, men man haaber jo altid, at der er Nogen, og det er det, der bidrager til at holde Livet i os Stakler. Tak endnu eengang for Deres Taalmodighed mod mig igaar.

s. 252

d. 20. Februar 1864.

... Det gyser i mig ved Tanken om, at Monrad og Kongen kunde blive overbeviiste om Usandhed. Og nu Fru Hall! Det vilde dog være for galt.

Stykket gik i Aften ganske taust over Scenen fra Pub's Side; ved Tæppets Fald faldt der dog et ret antageligt Bifald uden Modsigelse.² Den stakkels Madvig har vist kjedet sig grundigt; det gjør mig ondt, at han skal have den Løn for sin Uleilighed.

s. 252

d. 22. Februar 1864.

... Vore stakkels Krigere have da atter stridt og blødt, ak! For hvilket Maal!³

Martensens har været her i Aften, vi have stridt om Konge og Folk, og jeg maatte atter høre. at jeg er stræng. Han trænger til mange Samtaler med Dem, forsøm ham s. 253ikke. Jeg har været trist i Dag; jeg synes, at denne Verden er ond paa saa mange Maader.

s. 253

d. 27. Februar 1864.

Vore Tanker have jo mødt hinanden i Dag. De har frygtet for, at Deres Tale til mig var ubeskednen, og jeg har hele Dagen frygtet for, at min til Dem kunde klinge saaledes, uagtet den fremkom af en kaad Overgivenhed. Hos mig er end ikke opstaaet en Tanke om, at Deres Ord kunde betragtes som saadan. Hvad Stridspunktet angaaer, blive vi imidlertid neppe enige, selv om jeg læste Walter Scott Ord til andet. Striden dreier sig her om en musikalsk Fornemmelse, som det er vanskeligt at tydeliggjøre. Hvis vi opstillede to Leire, saa vilde alle Musikalske være paa min Side, alle de, som ikke udøve Musik, paa Deres. De vilde saaledes faae til Indtægt Madvig, Andræ, Hall og mange flere store Navne, men kun saadanne, hos hvem det musikalske Element er underordnet andre. Alle lyriske Digtere, troer jeg, vilde være paa min Side. Den unge Hauch¹ læste for nogen Tid siden et af Plougs Digte høit for mig; jeg havde aldrig før hørt ham læse, men af denne Prøve hørte jeg øieblikkelig, at det Musikalsklyriske ikke laae i hans Øre. Han vilde efter al Rimelighed ikke være paa min Side. Det forholder sig underligt med denne Evne. De største Taleres, ja hvad der er endnu forunderligere, de største Skuespilleres Øre kan være lukket for denne ubenævnelige musikalske Lyd i Sproget, og dog er det kun denne hemmelige Musik, der hæver Skribenten til Digter. Deraf følger ikke, at alle de Umusikalske ikke skulde kunne glæde sig over og nyde disse usynlige Harmonier, naar disse ere tilstede, men hvor de mangler, føle de intet Savn, men holde sig til andre Sider i Poesien. Jeg indrømmer forresten villig, thi jeg har erfaret det, at der gives dem, som have denne Sands, uden at de formaar, idet de oplæser, at lade Musikken klinge i Tonen, i Bøjningerne, i Stemmen. At dette kan være Tilfældet, har altid været mig uforstaaeligt, men det er dog saa. De synes vel, at jeg modsiger mig selv? Men jeg mener ogsaa, at disse Tilfælde ere sjældne, men de findes. Dog, i Morgen kunne vi jo fortsætte, hvad vi igaar begyndte, ifald De har Lyst.

s. 254De gode Schweizeres Interesse for vor Tilstand har rørt mig. Der er noget saa hjerteligt i denne Indbydelse.¹

Gud, sikken en Historie om Dronning Victoria!² Forresten kan man just ikke heraf see, at hun er gal; den hele Comedie kan jo være Underfundighed for at slippe for at være de søde Tydskere imod. ...

s. 254

d. 4. Marts 1864.

Tak for Budskabet i Aftes! Jeg er ikke hos Martensens i Dag. Jeg kom sildig hjem i Aftes, da jeg blev og saae Hertz's „Arvinger”.³ Uagtet det er et af Hertz's svagere Arbejder, morede det mig dog at see, deels paa Grund af Mantzius' og Md. Sødrings Spil, deels over at faae gamle Erindringer fornyede. Stykket burde forresten ikke været givet i denne Tid. At see en tydsk Major, selv om denne fremstilles som en Nar, gjør ondt i en, man mindes for meget om det, man helst vil glemme, og Latteren udebliver. At jeg ikke skrev til Dem i Aftes, var tildeels min Træthed og Madvigs Artikel Skyld i.⁴ Jeg læste den, men tilstaaer, at jeg havde ondt ved at holde mine Tanker ved den. Det forekommer mig, at det er det mindst heldige, Madvig længe har skrevet, og den vil næppe være af nogen Virkning.

I Formiddag har jeg haft Besøg af Boiesen.⁵ Han har i Dag været hos Kongen, og denne fortalte ham, at Prinds Frederik nu skulde deeltage i Krigen. Armeen vinder næppe noget derved, hverken i legemlig eller aandig [aandelig] Henseende, men Villien er jo god, og denne maa man tage for Evnen. Jeg veed ikke, om De erindrer, at jeg har en egen Forkjærlighed for Marts Maaned? Gid den iaar vilde bringe mig noget godt for Landet og derved forøge min Kjærlighed til den. ...

s. 254

d. 10. Marts 1864. Aften.

Tak for det Tilsendte! Det er aldeles ikke faldet mig ind, at De i for „høi Grad” var oprigtig igaar. Der hører i det Hele taget meget til, at jeg skal finde Yttringer af Oprigtighed for stærke, saa meget maa De kjende mig; kun Formen kan støde mig, og imod denne havde jeg s. 255intet at indvende i Deres Oprigtighed. Gid alle Mennesker besad Formen, hvad kunde da ikke siges, som nu holdes tilbage, en Tilbageholdenhed, som gjør saa uhyre megen Skade.

Det er gyseligt at læse i Aften i Berling om de mange saarede og savnede Krigere i vor Armee! Blodet stivner i ens Aarer ved at læse herom. Hvilke tunge Tider vi dog leve i.

Kl. 1 havde jeg Bud hos Vedels; der blev svaret, at det kun var daarligt med Barnet. De skal forresten see, at den lille kommer sig. Paulli fortalte mig, at Almuen fast troede paa, at Daaben over et døende Barn bevirkede dets Helbredelse og dets Gjengiven til Livet. Gid den elskværdige Fru Vedel havde lidt af denne Tro. Hvilken Modsigelse ligger der dog ikke i paa eengang at tro, at denne Handling kun er en Formalitet, og da, naar Hjertet er angstfuldt og bespændt, da med Begjærlighed at tye til en Handling, som man i de rolige kjække Øieblikke kun betragter som en antaget Form, man dog ikke vil sætte sig ud over for ikke at give Forargelse. Igaar have usynlige Stemmer talt i hendes Indre, gid hun ikke for hurtig maa glemme disse Bøster. Jeg kan ikke lade være at være bekymret for de Sjæle, jeg holder af. Ak, hvor ofte sover jeg bedrøvet og bekymret ind ved Tanken om mine Afdøde. Jeg har saa mange i hiint ubekjendte Land; hvorledes have de det? Naaden, Naaden! Det er det eneste, vi have at haabe paa for dem og os Alle.

Lad mig forlade disse mine sædvanlige triste Aftenbetragtninger og ikke plage Dem med, hvad der saa ofte plager mig, og lad mig gaae over til noget mere verdsligt.

Jeg skal da ikke spille i Morgen. Den dumme Hanekylling Hr. Paetz har i Dag gjort sig udtilbeens og erklæret, at han ikke var færdig med Broderens Bolle!¹ Gud styrke alle Theaterdirecteurers Taalmodighed! De skal have „Kan ei”. Jeg bør dog see dette Stykke; gjør jeg Alvor deraf, da vil jeg kunne være hjemme lidt efter 9, ifald min kjære Ven skulde have isinde at besøge Bosenvænget. Paa Løverdag maa jeg hen for at see den meget omtalte „Madonna”.²

God Nat! Gud give os ikke for slemme Efterretninger fra Hæren i Morgen.

s. 256

Den 15. Marts 1864.

Tak, min trofaste Ven, fordi De har forløst min bundne Tanke!¹ Jeg er meget tilfreds med, at det er, som det nu er blevet, jeg trænger altid til, at en Mand formilder mine Udtryk, hvilket er en Skam for en Kvinde; hvor heldigt altsaa at De staaer der og kan moderere det varme hidsige Blod. Jeg er Dem taknemmelig for, at Hauch er kommet til at staae i Baggrunden, istedetfor at jeg saa stærkt havde sat ham i Forgrunden; naar Blodet bliver koldere hos en, vender Godmodigheden tilbage.

Hvilke Storme i Naturen som hos Menneskene i denne Tid! Er det ikke besynderligt, læg Mærke hertil, at Menneskene og Naturen næsten altid følges ad i Lidenskabelighed. Er det Naturen, der paavirker os, eller os, der paavirker Naturen? Formodentlig det Første. Jeg glæder mig formelig til at komme ind i den uskyldige Eventyr-Verden i Aften, hvor „Viola”² bevæger sig. Lev vel til vi sees, og Tak for alt Godt.

s. 256

d. 29. Marts 1864.

... Herre Gud, jeg seer i Berling i Aften, at den stakkels Grev Blücher er død.³ Havde han levet 200 Aar tidligere, vilde hans Skjæbne være blevet en ganske anden. Der var dog et smukt og kraftigt Naturel i ham, som er gaaet tilgrunde i Hoffets Lediggang. Han var mig saa trofast hengiven, at hans Død gjør mig ondt. Stakkels Fru Blücher! Hun kan sige, at hun har kjendt lyse og mørke Dage, saa det kan forslaae noget.

Naar jeg siger, at jeg er bedrøvet over, at De skal bort,⁴ da er dette visselig den rene Sandhed, og dog føler jeg en Tilfredsstillelse over, at Deres Kræfter blive paa-skjønnede og anvendte. Gud give Dem Held i dette vigtige Foretagende! Man bør jo ikke være saa egoistisk kun at tænke paa sig selv, uagtet det ofte kniber med ikke at gjøre sig skyldig i denne Feil, men dog vil jeg bede Qvæker-Bønnen til Gud: „Paalæg mig ikke Alt, hvad jeg kan bære.”

Man skal dog aldrig dømme et Menneske efter Andres s. 257 Omtale. Den yngste Frøken Scavenius var hos mig i Dag.¹ Hendes Søster, der er gift med en Greve — jeg husker ikke, hvad han hedder —, har jeg altid hørt omtale som en stolt, kold Dame, der havde Faderens hovmodige Sind; og nu bringer Søsteren mig i Dag nogle Digte af hende, der virkelig ikke hører til de sædvanlige Dame-Rimerier, men ere følte af et fiint Gemyt. Det var ganske elskværdigt, at hun ikke kunde læse et, der var skrevet til hende fra den ældre Søster, uden at Taarerne, efter en forgjæves Kamp, strømmede ned ad hendes Kinder. Efter Moderen have disse Piger næppe arvet dette Indre; mon da Faderen under sin ubehagelige Skaldog skulde gjemme et rigt Gemyts Følelser? Ja, hvem veed? Eensomheden i Naturen er dog en frugtbar Tilværelse for Gemyttet; uden denne Eensomhed i Livet paa Gjorslev vilde disse Pigers Indre næppe have taget den Retning. Jeg har Digtene, og De kan da selv læse dem og maaskee blive ligesaa forundret over de rige Frøkener, som jeg i Dag er blevet. ...

s. 257

d. 6. April 1864.

Aften.

Min egen kjære Ven!

Jeg kan dog intet foretage mig i Dag, hvad kan jeg da gjøre bedre end alt i Aften at begynde paa mit første Brev til Dem, efter at jeg er kommet hjem fra et lille Besøg med Børnene hos Deres Tante.² Tak fordi De var her og sagde Børnene Farvel! Ligesom det ligger mig paa Hjerte, at disse Børn skal holde af Dem, saaledes glæder jeg mig over, at De deler min Kjærlighed til disse Smaa. Det fornøiede mig at træffe Fru Degen hos Deres Tante, saa at hun ikke sad alene denne første Aften efter at De var borte.

Jeg var ret inderlig bedrøvet i Aftes ved at sige Dem Farvel, og med et tungt Hjerte lagde jeg mig til Bo, anbefalende Dem i Guds Varetægt. Stormer gjør det vel ikke i Dag, men Veiret er raat og koldt, saa det vist bliver en ubehagelig Sætour for min stakkels Ven. Jeg saae Dampskibet seile forbi, Havet saae barsk ud. Den lille Anna sagde: „Du seer saa alvorlig ud, er du bedrøvet, s. 258 fordi Krieger reiser?” Jeg svarede som sandt var: „Ja, det er jeg.” Det er dog forunderligt faae Timer iforveien at trykke en Vens Haand, der staaer paa samme Jordbund som vi, og da at see ham overleveret til den upaalidelige Sø, der med hvert Minut fjerner ham længer og længer fra os. Hvor meget kan ikke være forandret, naar man atter sees? Dog, ikke sandt, vort Venskab maa blive uforandret. Jeg var saa blød i Dag paa Prøven paa „Dina”¹, at mine gode Kammerater er istand til at tro om mig, at jeg har Følelse.

Tak for det deilige Menneske, De skjænkede mig i Aftes! Hvor jeg glæder mig til engang i en anden Verden at beskue Skjønheden, den Rene, den Ophøiede, thi der maa den dog vel findes. Det var ret elskværdigt af Dem, at De i Aftes havde tænkt paa at give mig en lille Forsmag herpaa.

Da jeg i Morges kjørte paa Prøve, saae jeg Frohne og Petersen og endnu Een til, jeg ikke kjendte, gaae og maale paa Vedels Grund! jeg glædede mig over dette Syn.² Dem selv søgte mine Øine forgjæves i Deres Vinduer, men i Tanken sagde jeg Dem et hjerteligt Farvel; jeg drømte ikke om, at jeg endnu engang skulde trykke Deres Haand til Afsked. De saae saa qvik og glad ud, at det gjorde mig godt.

Uh! Hvor skammeligt! Jeg seer af Berling, at Conferens-Mødet vil blive udsat til d. 22., og tilføier, at den næppe vil faae en kort Session.³ Det var vel saaledes ikke nødvendigt, at De alt i Dag reiste. Ak, om vor Herre vilde lade os beholde Dybbøl og Als.

Jeg gaaer nu tilsengs ovenpaa denne anstrængende Dag med Bønner til Himlen om at bevare min kjære Ven. Inderlig Tak for Deres Afskeds-Ord i Aften. Jeg skal nok lade høre fra mig, ikke fordi De ikke skal kunne holde det ud i London, men fordi Deres stakkels Veninde trænger til at tale gjennem disse Breve med sin Fortrolige.

d. 7. April.

I Morges frøs her 5 Grader. Mine Vinduer i Sovekammeret vare ganske tilfrosne. Naar vil dog denne Vinter ophøre. Jeg glæder mig i Dag til, at De nu har overstaaet den fæle Søreise og staaer paa fast Grund. Idag har

flere s. 259omtalt for mig, at Monrad har gjort et heldigt Valg i Dem, og dette lader til at være den almindelige Mening. Man bliver altid glad, naar de, man holder af, paaskjønnes, ikke sandt? Paa Theatret fortaltes i Dag, at Gade i denne Tid flygter for Meza, fordi denne absolut vil gjøre ham bekjendt med sine Compositioner.1 Meza havde til dette Øiemed meldt sig hos Gade, der selv lukkede sig inde, men fik Høedt til at modtage ham. Meza kom imidlertid ikke, og da Gade i Værelset ved Siden af ingen Musik hørte, tog han Mod til sig og gik ind, men traf i hans Sted Andersen, der læste sit nye Stykke høit for Høedt. Det kan man kalde at komme fra Dynen paa Halmen. Er de dog ikke gale, disse Halv-Genier? Gud fri os fra det Onde. I Eftermiddag vilde jeg see, hvorledes Deres Tante havde det, men hørte ved Døren, at Emil Vedel med Kone var hos hende;2 hun trængte altsaa ikke til mig, og jeg gik igjen. Det har noget hyggeligt for mig, at jeg imellem kan gaae ind i Deres Huus; med Fornøjelse saae jeg fra Veien Gardinerne ophængte i Stuen, et Tegn paa stor Fremgang i Ordningen; om faa Dage vil saaledes Alt være færdigt, og Huuset venter da kun paa det Vigtigste, dets Herre. Lad mig nu see, at De passer godt paa Dem selv i den fremmede By og under den forandrede Levemaade. Med stor Længsel venter jeg nu paa Deres første Budskab, gid det maa indeholde, at De har det godt privat, om det offentlige lader der sig vel intet sige endnu. Jeg selv lever med daglige Prøver paa „Dina“, der skal gaae paa Søndag. Det er haardt at skulle spille Comedie under disse Omstændigheder. Naar jeg kommer hjem paa Søndag Aften, ligger der intet til mig fra min Ven, og jeg veed det iforveien, at netop paa Søndag efter dette Stykke trængte jeg til et venligt Ord; hvor ofte har De ikke formildet disse triste Øieblikke, naar jeg ved min Hjemkomst er henvist til Taushed og Eensomhed; den gode Gud lønne Dem for al Deres Godhed mod

Deres inderligt hengivne
Veninde.

s. 260

d. 8. April 1864.

I Aften havde jeg da den Glæde at modtage det første Budskab. De ender vist med at blive en Søhelt, inden Enden tager det, thi det var sandelig et Veier, hvori man kunde være bekjendt at blive søsyg. Det var jo ypperligt, at Søvnen indfandt sig. At jeg ikke har tøvet med at skrive, inden De anmodede mig derom, vil De vel have erfaret, forinden De modtager dette mit andet Budskab. I Eftermiddag har jeg atter været hos Deres Tante, der nu lader til at have overstaaet sit Ildebefindende, hvilket jeg glæder mig over at kunne melde Dem. Hun fortalte, at Fru E. Vedel igaar var ganske henrykt over Deres Bolig og ikke kunde løsrive sig, især fra Værelserne ovenpaa, saa at Manden tilsidst maatte med Magt tvinge hende til at gaae. ... Deres Tante har været saa elskværdig aaben imod mig, at jeg alt synes, at vi ere rykket hinanden meget nærmere. Da vi i Eftermiddag bleve ene, talte vi saa gemytligt sammen, og mangt et lille Træk om Dem viste mig, hvad jeg alt vidste iforveien, hvor god og rar De er. Hun og Gartneren vare ganske enige med mig om, at der udenfor Havedøren ud til Veien bør lukkes med Planter. Jeg har virkelig ikke overtalt hende; hun var strax af vor Mening og fandt det hyggeligere ikke at glæde Omnibussernes Indhold ved et altfor stort Indkig i Haven. Jeg har virkelig ingen Overtalelse brugt. Jeg gjorde mig et Ærinde op i Deres Stue og glædede mig atter over min Vens ualmindelige smukke Værelser. Gid De kun ikke altfor længe maa savnes i dem for at snakke med vore Fjender istedetfor med os, Deres Venner.

d. 9. April.

Jeg har levet i fuldkommen Eensomhed, siden De forlod mig; intet har jeg at fortælle om hvad der skeer herhjemme, saa jeg er en daarlig Correspondent for en Beisende i Udlandet, men jeg stoler paa og haaber for Dem, at De har adskillige bedre; den Kilde, hvoraf jeg pleier at hente Fornylse, er jo nu i London og ikke i Kjøbenhavn, hvor naturligt altsaa, at jeg ikke har noget til mig selv, endsige til Andre Paa Prøverne fortælles der vel Et og Andet, men det er kun sædvanlige Skuespillerhistorier. Saaledes fortalte man igaar, at Høedt havde moret sig s. 261med at bede en Pige, han traf i Gades Port, om hun vilde gaae op til Gade og sige, at Meza kunde ikke komme, som han havde lovet, da han for to Timer siden var blevet hængt; Pigen udbrød: „Gud, det tænkte jeg nok vilde blive Enden paa det.“1 Meza har forresten i denne Tid havt et Selskab hos sig, bestaaende af 30 a 40 Damer; disse paastaaer, at de have moret sig fortræffeligt med denne ene Hane i Hønsstien; velbekomme! ...

s. 261

d. 13. April 1864.

... I Søndags gik da „Dina“ for fuldt Huus, og Publicum lod til med fornyet Interesse at følge det. Paa Theatret var man af den Mening, at jeg aldrig havde spillet det saa godt som i Søndags og aldrig havde frembragt større Virkning; det forholder sig nu ikke saa; den hele Beundring kan forklares ved den sædvanlige Glemsel; mit Spil heri var glemmt, og derfor syntes man, at det gamle var nyt. Jeg havde formelig i et Par Dage iforveien ængstet mig over at komme hjem i min Eensomhed efter „Dina“ i Søndags; jeg følte eller frygtede for, at jeg, naar jeg var ene, paa en utilladelig Maade skulde give min Smerte Luft — saa mange, bittere og gode Erindringer knyttede sig for mig til dette Stykke —, og jeg formaade derfor Frøken Hirsch til at gaae paa

Comedie og drikke The med mig ved min Hjemkomst; dette hjalp. Min overvældende Træthed hjalp ogsaa til, at jeg ikke laae og grublede i Sengen men sov den velsignede Søvn, som ret er de bedrøvedes Trøst. Saaledes fik jeg altsaa denne frygtede Aften til at gaae. Det lille Budskab paa Bordet saae jeg uvilkaarlig efter, uagtet jeg vidste, at det ikke var der. Tak for alle de mange, jeg i Vinter har modtaget! ...

Frøken Hebbe er da ankommet hertil og agter at optræde i næste Uge i Grav-Operaen² „Robert”. Fru Vedel var saa god at ville forestille hende for mig igaar men traf mig ikke hjemme — jeg var hos Deres Tante paa den Tid. Nu vil jeg ret ønske, ogsaa for Vedels Skyld, at hendes Optræden her maa vinde Anerkjendelse.

I Mandags var Martensens her til Aften. Talen faldt tilfældigvis paa Schiern.³ Jeg sagde, at jeg havde hørt af Een, at Schiern havde skjændt paa ham for hans politiske s. 262Antydninger i hans seneste Prædikener. Martensen lo og sagde, at naar han undtager hans Taksigelser for hans Prædikener, da havde han kun talt til ham, om han meente, at han burde stille sig til Valg. Tro mig, samme Professor er en stor Løgnhals.

I Mandags Aften, efter at Martensens var gaaet, tænkte jeg ret paa Dem, min Ven. Hvor langt bedre forstaaer De at modtage et trykket Sinds Klager end denne Guds Mand! Fornuften er dog en fæl kold Ting. God og elskværdig er han jo, men det passer ikke altid i hans Tankegang at slippe denne for et Øieblik og gaae lidt ind i en Andens. Jeg tænkte som sagt paa, hvor ofte De, min kjære Ven, med Taalmodighed og Godhed havde lyttet til mine Ord, og jeg var Dem paany taknemmelig af mit inderste Hjerte. Ja! Jeg savner Dem alt meget og værre vil det blive, naar den skammelige Conference skulde trække længe ud. Vi har da — gid jeg maa sige det i god Tid — Gud være lovet endnu Dybbøl og Als! Hvor ere vore Soldater dog prægtige og rørende i al deres simple Naivitet! Hvor mange ypperlige Smaatræk fortælles ikke om disse prægtige Karle. Der fortæltes forleden, at den spanske Dronning¹ havde sagt ved den Barnedaab, som nylig har fundet Sted der, til en Dansk: „Dem maa jeg tale med om det lille Land med den store Nation,” hvorpaa hun havde udtalt sin Beundring over vor Modstand mod de to store Røvere. Ifald de nu vedblive at trække Conferehcen ud, fordi de først vil have Als og Dybbøl, forinden den begynder, er saa ikke de Danske løst fra deres Ord om at deeltage i denne og have Lov at reise hjem? Det synes jeg var i sin Orden. En lille Plads i dette Brev vil jeg lade staae aaben til i Aften for at see, om intet Budskab kommer, inden jeg sender det bort.

Torsdag.

Jeg holdt endnu mit Brev lidt tilbage.

I Aftes kom Andræ. I Samtalens Løb sagde jeg: „Det er ret tungt, at Kriegers og Deres Anskuelser fjerner sig fra hinanden.” Han svarede: „Vi have eengang været hinanden nærmere, og vi kan vel blive det igjen.” Jeg formanede ham, som sædvanlig, og han tog elskværdigt derimod. Hvor eensomt dette Menneske dog lever! Han s. 263sagde, at mit Huus var det eneste, hvori han kom. Jeg bebreidede ham dette, men til hvad Nytte? Han sagde, at De maaskee var i Paris? Saaledes veed jeg for Øieblikket ikke engang, hvor De er! Ja, nu sender jeg disse Linier bort, bestandig haabende paa et Par Ord fra Dem.

s. 263

d. 15. April 1864.

Min kjære Ven!

Uagtet det er sildig Aften, og jeg atter i Morgen skal spille „Dina”, maa jeg dog skrive til Dem, som jeg hele Dagen har været forhindret i ved utallige Besøg, for at takke Dem for Deres første Brev fra London, som jeg blev overrasket med igaar Middags. Jeg blev meget glad ved at see den bekjendte Haandskrift udenpaa Brevet, jeg var begyndt at blive angst for Dem. Deres Brev underretter mig nu om, hvorfor det varede saa længe, inden jeg hørte fra Dem. Saa Canalen var speilklar? Havet er Dem jo virkelig gunstigt, hvilket forøger min Kjærlighed til det.

Det er dog virkelig høist interessant for Dem at gjøre denne Beise; at see de mange udprægede Personligheder, som jeg kun kjender fra Berlings Tidende, men som De nu seer og taler med som levende Personer. Herre Gud! Hyde Park! Ogsaa den har jeg ofte været i, men kun i Comedierne; nu spaserer De i den virkelige! Gid jeg kunde gaae en lille Tour med Dem der! Jeg maa holde mig til Phantasien, og det er ikke altid det moersomste.

Igaar besøgte jeg Fru Vedel; jeg troede, Søsteren boede der, men det var ikke saa.¹ Imidlertid traf jeg Moderen, som jeg første Gang saae. Det er dog et ganske fortræffeligt Udseende, den Kone har; hvilke Øine! hvem der kunde komme til at see saaledes ud, naar Haaret graaner! Barnet saae saa raskt ud, at det er ubegribeligt, at dette lille Væsen har gennemgaaet al den Sygdom; det lo og smilte til mig og saae ud, som om det havde det fortræffeligt; Faren er vist ganske forbi, vil vi haabe. Da jeg ikke traf Frøken Hebbe, gik jeg til Hotellet og traf hende. Ogsaa hun har et rart, godt Ansigt og Udtryk og lader til at være meget godmodig. Paa Mandag optræder hun første Gang. Paulli, der har overværet en af Prøverne, nemlig Concertmesteren, siger, at hun virkelig har en s. 264ualmindelig Stemme, saa jeg vil haabe, at Udfaldet bliver til Alles Tilfredshed. ...

Der er nu anbragt Telegraf-Stænger paa Strandmarken til Kalkbrænderiet, der staaer i Forbindelse med Kyst-Forsvaret i paakommende Tilfælde, som Gud forbyde.

Det er jo rørende, at De i det store London tænker paa min lille Krog i Rosenvænget? Ja, min kjære Ven, hvor mange gode Ord have vi ikke talt i denne lille Krog, og hvor ofte savnes De nu i den! Jeg kommer meer og mere til den Anskuelse, at det at kjende eet Menneske tilbunds er mere værd end de mange hundrede, vi møde Saa vor Vei, som vi kun halvt og tildeels kigge ind i. Tak erfor, at De midt i al den store Herlighed af levende og dødt, som London besidder, tænker paa Een, der ofte sidder eensom i hiin lille Krog med gode Ønsker for sin Ven i den store Stad.

Jeg piner mig i denne Tid med at læse paa „Kammeraterne“. Jeg plages ved at skulle sætte mig ind i den fæle Cesarines Interesser, der ere saa langt fra mine egne. Jeg tænker saa meget paa, hvorledes jeg skal komme bort fra det velsignede Theater; jeg maa bort, længe kan dette ikke gaa. Vi vil tale herom, naar De kommer hjem, hvad herved er at gjøre. ...

Med Skjælven tager jeg hver Morgen Avisen i Haanden af Frygt for at see, at Dybbøl er taget. De stakkels Soldater og det stakkels Fædreland! Lev vel min kjære Ven! Vær forsigtig med Deres Helbred, gaae ikke for sildig til Ro om Aftenen, tænk paa Øinene! Glem ikke at skrive til

Deres inderligt hengivne
Veninde.

s. 264

d. 17. April 1864.

Da jeg kom hjem i Aftes efter den anden Opførelse af „Dina“, havde jeg den Fornøjelse at see et Ræv ligge som sædvanlig paa mit Bord fra Dem; et Brev fra 11. April. Jeg kunde da et Øieblik, forinden jeg aabnede det, bilde mig ind, at De endnu var her og ikke ovre i den „By med de hundrede Laster“, thi alle store, ja endogsaa smaa Byer, kan man give denne Titel; hvor der er Jord voxer Ukrudt, og hvor der er Mennesker Laster; ingen af dem s. 265 behøver at vandes og pleies, de trives fortræffelig af sig selv. Hos os leve vi fra Dag til Dag i Angst for Dybbøls Indtagelse, en Ulykke, som vel desværre er uundgaaelig, men man glæder sig dog for hver Dag, hvori det Uundgaaelige trækkes ud. Jeg har tidligere med saa megen Glæde læst de varme Udtalelser for vor Sag i det engelske Parlament, men nu er jeg næsten kommet paa det Punkt, at disse ere mig modbydelige; at snakke og snakke og aldrig handle er uværdigt for en saadan Forsamling, og jeg tænker Napoleon sidder i Frankrig og griner i sine Knevelsbarter over det store Englands magtesløse Sympathier for det stakkels Danmark. En fattig Mand kan, naar en Ulykkelig henvender sig til ham, lade det blive ved en varm Beklagelse, men naar en Riig beklager, da ligger der i Beklagelsen et Tilsagn om Hjelp, som ikke bør udeblive. Gid De snart havde udtalt Deres N e i e r, for at De atter kunde komme hjem og sætte lidt Mod i mig, naar det kniber, men desværre, der er nok lange Udsigter hertil.

Der kjøres nu daglig Tømmer til Vedels Sted. I Morgen Aften optræder Søsteren, jeg skal da berette Dem Udfaldet. I Fredags Eftermiddag var Deres Tante hos mig i flere Timer, og vi fik os en rigtig luun Passiar. Hun er dog overordentlig livlig af sin Alder. Da jeg en Dag besøgte hende, havde jeg i Samtalens Gang kaldt Fru Degen for hendes Veninde. Det morede mig, at hun i Fredags ganske muntert protesterede mod denne Benævnelse. Jeg blev ordentlig let om Hjertet ved denne Protest, thi jeg tilstaaer, at samme Frue har noget sammensnørende ved sig for mig. Jeg kan godt lide en saa frimodig Udtalelse, som den af Deres Tante, man rykker ved en saadan fortrolig Tillid strax hinanden nærmere; der ligger heri en Forvisning om, at den, man taler saaledes til, ikke vil misbruge Aabenhjertigheden, og en saadan Forvisning er igunden et fiint Smigrerie, som man ikke kan andet end sætte Priis paa. Det klædte Deres Tante saa godt, da hun leende sagde: „Ak, hun er saa god, men hun er saa kjedelig!“ Jeg troer ikke, De havde viist mig den Aabenhjertighed, uagtet De kalder mig Deres Fortrolige. Fy skam Dem! De kjender næsten ethvert Skridt i mit Liv, og dog har jeg ofte bemærket, hvor forbeholden De er imod mig med Hensyn paa Deres. For i Dag vil jeg nu sige Dem Farvel og ønske Dem god Forbedring.

s. 266 Mandag Eftermiddag [18. April].

Min kjære Ven!

Da jeg i Dag gik til Deres Tante for at see, om Gartneren gjorde sin Pligt, fik jeg til min Smerte underveis at vide, at Dybbøl er taget. De veed det naturligviis ligesaa hurtigt som vi. Enten De er fjern eller nær, saa er det nu eengang den gode Himmels Villie, at De skal hjelpe paa mig, saaledes ogsaa i Dag, thi i dette Øieblik modtog jeg Deres Brev fra 14. April. Tak for de venlige Ord til mig, som dette indeholder! Paa en Dag som denne kan man nok trænge til saadanne. Hvad der i Dag er skeet, have vi jo længe maattet frygte; naar nu blot Gud vil være med os paa Als.

Det er en udmærket Idee, De har havt med Hensyn paa Kjøreveien gennem Deres Have; det tager sig fortræffeligt ud fra Indgangen. Jeg er misundelig over, at denne Idee ikke er kommet fra mig. Da jeg kom

hjem fra Deres Tante, var Fru Hall her; hun ikke alene ønskede, at jeg skulde arbeide noget til en Bazar, men opfordrede mig til at staae og sælge ud. Det Første lader sig vel gjøre, næppe det Sidste. I Dag falder her, første Gang i lang Tid, en mild stille Foraars-Regn. Himlen blander sine Taarer med de Manges, som i Dag flyde i Angst og Spænding fra de beklemte Hjerter, der endnu ikke veed, om deres Nærmeste ligger knust ved Dybbøl eller aande endnu. Gud trøste dem Alle, som syge og sorgfulde ere!

Jeg skal nu hen og høre Frøken Hebbe; det lader saa koldt ikke at høre hende første Gang. Mit Brev ender jeg ved min Hjemkomst.

Senere.

Ja, her er jeg uden at have hørt Frøken Hebbe, thi da jeg kom ind til Theatret, var der en Seddel opslaaet paa Comediehuset, hvorpaa stod, at Forestillingen gik ind, at Huset for denne Aften blev lukket paa Grund af de seneste Efterretninger om Dybbøls Indtagelse, da man antog, at Ingen havde Sind til at overvære en Forestilling i Aften, Ord, der klingede som en Bebreidelse mod alle dem, der strømmede til Theatret. En Deel pyntede Crinoline-Damer vendte fortrædelige om og saa ud, som om de nu ikke s. 267vidste, hvormed de skulde tilbringe Aftenen. Om det er rigtigt i det sidste Øieblik, naar Folk gaaende og kjørende indfinder sig, da at lukke Huset, herom kunne Meningerne vel være delte. Hvad mig angaar, blev jeg glad over at kunne vende om til mit Hjem og fortsætte mit Budskab til min Ven. Solen gik brændende rød ned ved min Hjemkjørsel, saa rød som det Blod, der i dette Øieblik flyder fra vore stakkels Soldater, ak, det er forfærdeligt at tænke paa alt dette Myrderi! Det stakkels Danmark! Vee over Sverrigs kolde Kløgt!! Hvor anderledes kunde vi i dette Øieblik have staaet, naar den svenske Vindbeutel havde havt Hjerte og Mod i Brystet og forstaaet sin Opgave. Dog, hvad hjælper vore Klager?

Som sagt, Deres Brev i Dag kom ret i en god Tid. Min kjære trofaste Ven! hvor kjærligt er det dog ikke af Dem i denne Tid, hvor De har saa meget andet at tænke paa, da at have Tanke for mig eensomme Fugl og beregne det Øieblik, hvori jeg kan modtage Deres Breve, Øieblkke, hvor jeg meest trænger til, at en Sjæl med Sympathi møder min. Jeg spillede „Dina” første Gang om Søndagen, men følte mig for angrebet heraf til, at jeg alt om Torsdagen kunde gjentage den; Torsdagsforestillingen blev derfor forflyttet til Løverdagen, og da var det, at mit Øie ved Hjemkomsten havde den Glæde at see Deres Brev ligge paa mit Bord.

For et Øieblik siden kom den gode Madvig ud til mig, nedslaaet, dybt bedrøvet. „Krieger er borte,” sagde han, „De skal dog ikke sidde ganske uden Venner paa denne tunge Dag.” Efter et Øieblik gik han atter. Det er dog saa hjerteligt af ham at tænke paa mig og gaae den lange Vei for at meddele mig, hvad der er at meddele, og give mig Ledighed til ved Ord at lette Brystet lidt. Ak! Vort Tab skal være saa stort, især af Officerer, hvorpaa vi iforveien havde Mangel.

Undskyld at jeg springer fra det Ene til det Andet, men disse idelige Afbrydelser foraarsager det.

Det glæder mig ret af Deres Brev at see, at De boer hos Bille,¹ og altsaa i et ordnet Huus og ikke hos fremmede, paa hvis Omhu man ikke kan stole. Det maa jo være deiligt hver Morgen at kunne spasere i Hyde Park i sine egne Tanker; at spasere ene i Naturen har noget styrkende og beroligende. Det er jo smukt, at Skyerne paa Londons s. 268Himmel spreder sig og tillader Solen at skinne for min Ven. I Solskin har man mere Haab; ikke blot de ydre Gjenstande, men ogsaa de indre staaer lysere, klarere for vor Sjæl, ja selv vore Tanker ere klarere, kraftigere, mere opfindsomme, naar Himlens Lys hjælper til; hænger Skyerne lavt, trykkende, da har man en Følelse, som om ogsaa Himlens Tryk blev lagt paa vore Skuldre, og vi Stakler have sandelig nok med Jordens Tryk. Herre Gud! Fru Hall, der ellers, ligesom Grundtvig, er saa vis paa, at vor Herre har betænkt en aparte rar Plads for hende i den anden Verden, hun havde faaet Skrupler i Dag med Hensyn til sin Stilling hisset. „Sæt,” sagde hun, „at man bliver „sparket” til, naar man kommer derop. Ganske afklædte bliver vi jo, det er da vist, og Gud veed, hvorledes vi saa seer ud?” „Saa seer vi fæle ud,” sagde jeg, „men vi maa haabe paa, at Gud er vant til at see dette Fæle og lader Naaden gaae for Ret.” Var det ikke en pæn Samtale? De maa ellers ikke tro, at jeg gav mig af med at være hendes Præst; det er ikke for Alle, at jeg udøver dette Embede.

Hvor det dog er sjældent, at nogen bærer Sorgen saavel som Glæden med Anstand og Skjønhed. Fru Drewsen, der har en Søn med i Krigen, var i sin Sorg i Dag saa uskjøn og tog saa voldsomt paa Veie, at jeg blev taus og har vist syntes kold — for hende.¹ Saa rørende som den stille dybe inderlige Sorg er, saa lidt rører mig — det er maaskee en Feil af mig — den støiende, høirøstede, der ligesom med Forsæt giver sig hen. Der maa i Sorgen være Blufærdighed, ellers gjør den hos mig et raat Indtryk. Jeg traf hende udenfor hendes Dør, da Budskabet om Dybbøl var kommet, og efter hendes Maade at tage dette paa troede jeg, at hun i Dag laae sønderknust paa sit Leie. Jeg blev derfor beroliget, da jeg i Aften kjørte til Byen ved at see hende, som sædvanlig, sidde ved sit Vindue for at holde Øie med de Forbigaaende. Hun er en god Kone, men Fiinhed hører ikke til hendes Natur. ...

s. 268

d. 23. April 1864.

Min kjære Ven!

Jeg har paa saa mange uberegnelige Maader været hindret i at skrive til Dem i denne Uge, at jeg i Aftes besluttede, s. 269 at det skulde skee i Dag, hvordan det saa gik. I Torsdags var jeg til Middag hos Treschow efter flere Aars Forløb. Han troede at vide, at Vedels Udnævnelse til Directeur var Monrad imod, men at Kongen bestemt havde staaet paa, at det skulde være saaledes, tildeels af Frygt for Monrads Eeneraadighed.¹ De kan vel tænke Dem, hvilken nedslaaet Stemning her er overalt. De mange sørgelige Dødsfald, vor fremdeles piinlige Stilling, Hærens Tab, Jyllands Udplyndring, som nær forestaaende ... etc. ... etc. ... Jeg kommer i denne Tid i Disput, snart med Een, snart med en Anden. Jeg kan ikke finde mig i, at Gemytterne ikke kunne hæve sig lidt i deres Sorg, men tager den saa borgerlig, saa prosaisk. Naar en Mand har valgt sig den militære Stand til sin Livsopgave, da maa det jo være Tanken om Krig, hvori han skal forsvare sit Fædreland, der bør foresvæve ham som Høidepunktet af hans Virksomhed. Jeg kan derfor ikke finde mig i denne Hylen over de ulykkelige Militære; og naar jeg da siger: „Kan det da virkelig være en Opgave for en Mand, kun at øve Rekrutter, der aldrig skal bruges, hele Livet igjennem at brøle paa en Fælled: een, to, tre, venstre, højre!” Ja, saa blive de vrede over saadan Tale og finde den haard og ubarmhertig. Der stod forleden i Adresseavisen et smukt lille Avertissement fra en Moder, der havde mistet sin eneste Søn i Krigen. „Glad og veltilmode døde min Søn ved at forsvare sit Fædreland.”² Ingen Graad og Klager fulgte ovenpaa disse simple Ord. Vore Damers Begeistring for Fædrelandet strækker sig — som oftest — kun til Bazar-Virksomhed. Med Stolthed fortælle de, at en Broder, en Mand, en Fætter — nu er i Krigen til Landets Forsvar, men falder denne Mand, denne Søn, denne Broder, denne Fætter, da tage de paa Veie mod Begjeringens Grusomhed og taler, som om de ved Politiets Hjælp vare slæbte til Slagterbænken, og meget faae kan da hæve sin Sorg op til Begeistringens Sorg over en Heltedød. Nu raaber mange paa det uforsvarlige i, at Dybbøl ikke for længe siden blev opgivet; kunde vi da virkelig den ene Gang efter den anden løbe bort uden Skam? Jeg kan ikke lade være at strides med saadanne Meninger, og hertil havde jeg god Ledighed hos Treschows, ikke med den Gamle, thi han var paa min Side, men desværre mod Martensen og flere.

I Aftes var, efter mange Vanskeligheder for ikke at sige s. 270 Vrøvl, som Fru Hebbe selv kaldte det, hun og Datteren hos mig til The.¹ Vedel og Frue var ogsaa saa elskværdige at komme; Deres Tante havde alt tidligere lovet mig at være med i denne lille Kreds. Frøken Hebbe troer jeg desværre ikke vil faa noget Publikum her. Hun synger smukt og er ikke uden dramatisk Evne, men hun tager sig ikke ud paa Scenen, hverken af Figur eller Ansigt. I en Stue er hun jo virkelig smuk, men mangler uheldigviis vigtige Betingelser for Scenen. Publikum klappede vel, men uden Varme. Jeg tvivler paa, at dette vil føre til noget Engagement. Moderen har dog noget overordentligt interessant ved sig. Hun er af de Mennesker, der seer ud som en interessant Bog, man ønsker at læse hvert Blad af. Hun saae desværre noget trist ud i Aftes og talte ikke meget, ialtfald ikke saa meget, som jeg ønskede. Vedel og Fru Vedel vare muntre. Jeg kan ikke sige Dem, hvor elskværdig og aaben Deres Tante er imod mig. Naar jeg løber lidt over til hende, som jeg ofte gjør, modtager hun mig med: „Det var deiligt, De kom, jeg har saa meget at spørge Dem tilraads om.” Hun rører mig ret ved denne Aabenhed, der ikke er almindelig ved nye Bekjendte hos ældre Folk. Fædrelandet og Dagbladet faaer jeg hver Dag, idet Hans til Vederlag bringer Berling til hende. Tak for Deres Budskab af 16. April! I Deres næste Budskab, som jeg med Længsel venter paa, faaer jeg vel at vide, hvad Virkning vort Nederlag har gjort i London. Ak! Det er en trykkende Tid at leve i, og saa reiser De ovenikjøbet fra mig; hvor meget trængte jeg ikke netop nu til deres beroligende Omgang! De troer ikke, hvor eensom jeg føler mig. Vil De tænke Dem, at Fru Martensen og jeg for første Gang blev alvorlige Uvenner hos Treschows forleden. I Anledning af de mange Dødsfald blev der i en spøgende Tone talt om den anden Verden. I Spøg sagde jeg: ikke den anden Verden, som Grevinde Knuth talte om i Anledning af Baller. (De kjender jo nok den Historie?)² Og nu geraadede den ellers gode Frue i en saadan uhyggelig Heftighed imod mig, fordi jeg derved erindrede om den lille Grevindes Pjatterie, at jeg virkelig har taget hende det meget ilde op. Alle ved Bordet, Martensen iberegnet, blev forlegen over det Uskjønne i hendes Tone og Udtryk. Da hun om Aftenen var gaaet, sagde Frøken Steenberg, at hun vist var syg, og Treschow roste mig for mit Maadehold i mine Svar s. 271 til hende. Ak, „hvor skal, hvor skal man finde — ikke Veien til den sorte Mand” —, men Folk der ere fri for Borneerthed? Her blev jeg afbrudt i mit Skriverseri af den gode Madvig, der hele Aftenen har talt gemytligt og rart med mig. Jeg vil dog nu, han er gaaet, slutte mit Brev. Har De seet, at Treschow skjænker 15 Enker efter faldne Krigere 100 Bd. aarlig, saalænge de leve?¹ Det er en smuk Gave. Af Berling seer jeg, at De har været forestillet den fæle Dronning Victoria i Mandags. Her maatte De vel atter tale Tydsk?

I Rosenvænget staaer alt forresten vel til, paa det nær, at De savnes af mig og af Anna om Søndagen især, skammeligt nok, fordi hun ingen Viin faaer; hun skal vedblive at have dette Savn for ret at skjønne paa Dem, naar De atter sidder hos os om det runde Bord. Hvorlænge skal vi vente? Børn er dog en velsignet Ting! De ligne Fuglene, der synge og juble tiltrods for Krigens Bædsler, for Død og Savn. Lev vel, min kjære Ven, til De atter sees af Deres

inderlig hengivne Veninde.

s. 271

d. 25. April 1864.

Min kjære Ven!

Med Glæde modtog jeg i Dag Deres Nr. 6, sendt fra Vedels. De forsikrer mig, at mine fattige Breve glæder Dem; det er smukt af Dem, og jeg trænger til denne Forsikring. De skriver intet Ord om, hvad Indtryk Dronningens Personlighed gjorde paa Dem? Det er vel intet Menneske, men kun et Billede, man faaer Indtryk af ved slige Audienser, men selv en lille Beskrivelse af Billedet vilde interessere mig.

Jeg længes meget efter Deres næste Brev, thi i dette kan De vel sige mig, hvad Indtryk vor ulykkelige Kamp ved Dybbøl har gjort i England. Herhjemme hører man kun Dag for Dag om al den Jammer, som de mange Faldnes Efterladte befinder sig i; Vrede paa Hall, som man mener har ført os saa vidt; Vrede over, at Dybbøl ikke itide blev opgivet, og Frygt for, hvad Fremtiden vil bringe os. Ak, hvor jeg trænger til Deres Nærværelse i denne Tid! Man bliver modløs ved at høre om al den Modløshed rundt omkring sig. Man taler alt om at opgive Als, og man finder s. 272det i sin Orden. Faaer disse tydske Afskum virkelig Lov til at tage hele Jylland? Vil der ikke snart lyde et kraftigt Ord til dem fra de to store Magter, England og Frankrig. Hvad skal Enden blive, om dette Ord udebliver.

Igaar Eftermiddags var jeg hos Deres Tante for at see til Haven. Som sædvanlig var hele Stuen fuld af Damer, imellem hvilke Grevinde Friis og Datter.¹ Grevinden syntes jeg meget godt om; et rart Ansigt og en behagelig Stemme. Hvis Deres Tante havde en Tilbæder, maatte han fortvivle, thi han vilde aldrig kunne træffe hende ene. Jeg hørte Grevinden sige til Deres Tante: „Hils Frederik, naar De skriver;“ nu vil jeg komme hende iforkjøbet ved at bringe Hilsenen. Deres Tante modtog mig med de sædvanlige venlige Ord: „Det var deiligt, at De kom, jeg har saa meget at spørge Dem om.“ Disse Ord fornøier mig altid at høre. I Morgen Formiddag skal jeg samles med Gartneren i Deres Have, thi der er endnu Et og Andet at aftale.

Veed De, hvad jeg læser i denne Tid? Ivanhoe af Walter Scott. Hvad synes De? Han kom paa Tale hos Treschows, og Frøken Steenberg laante mig ham. Jeg haaber nu at kunne komme til den Mening, at han foruden det at være en udmærket Forfatter tillige er en Digter i Ordets dybere Betydning. Her blev jeg afbrudt ved at modtage Deres rare venlige Brev af 22. Altsaa det andet Brev i Dag, to paa en Dag! Hvad Nød har jeg da! Paa det første staaer Nr. 6, paa det andet Nr. 8; der maa altsaa endnu være et underveis. ...

Min kjære Ven! Saa De har virkelig mig med Dem paa Beisen, og det endogsaa to Gange? Ja, saadan tause Damer kan man sagtens komme ud af det med paa en Beise. Jeg haaber, at jeg seer artig ud, og at De undertiden kan læse i mit Udtryk, at jeg ønskede at sige Dem nogle gode venlige Ord. De siger litographerede Portrætter? Har De andre end de to photographerede Visitkort? Det forekommer mig rigtignok dunkelt, som om De engang fik nogle ældre litographerede, men vis derpaa er jeg dog ikke. Det rører mig, min inderlig kjære Ven, at De siger, at mit Venskab er noget af det Bedste, der er mødt Dem; det rører, men ved Siden af denne Børlse overfaldes jeg af en Veemod paa Deres Vegne, thi det forekommer mig, at dette Bedste dog er for lidt for Deres Liv, s. 273dog lykkelig den, der nøisomt kan være taknemmelig for, hvad Guderne tilmaaler os stakkels Mennesker i dette Jordeliv! Taknemmelig er jeg over, at jeg endnu kan være noget for Nogen, noget for Dem. Forleden Aften tog Samtalen med Madvig en ualmindelig fortrolig Retning. Ogsaa De kom paa Talen. „Vi, Deres andre Venner,“ sagde han, „ere, vi tilstaae det, noget skinsyge paa Krieger, og dog maa vi jo sige os selv, at Ingen af os kan være det for Dem som han;“ og nu kom han paa sin naive Maade ind paa Familietrykket, der hindrede de andre af mine Venner ret at hjælpe og støtte mig. „Dette er Kriegers Fortrin, og vi Andre maa finde os heri, det har jeg ogsaa sagt til Martensen.“ Af denne sidste Yttring hørte jeg, at M. og han havde afhandlet denne Sag. „De maa ikke,“ fœiede han ganske rørende til, „tilsidesætte os, Deres ældre Venner, for ham, det kan vi ikke taale.“ Visselig skjønner jeg paa disse Venners Hengivenhed, og mit Venskab for dem er uforandret, men min fortrolige Ven er kun D e, og hvilket Menneske kan ganske undvære en Fortrolig? I hele Verden har jeg nu kun Dem, til hvem jeg med fuld Tillid og Tryghed tør sige, hvad der ligger mig paa Hjerte, vis paa, at De med et aabent Øre vil lytte til mine Ord, de være sig rimelige eller urimelige; og saadan bør en Fortrolig være; jeg tør henvende mig til Dem i Glæde og Sorg, uden at De trættes ved at følge mig. En heel Deel kan jeg indeslutte hos mig selv, det er ikke min Natur idelig at skulle udtale, hvad der bevæger mit Indre, men ganske bære Alt ene, kan jeg ikke. Nei visselig er Ingen af mine Venner det for mig som D e. Hold ud med mig, Livet er jo ikke saa langt.

Deres inderlig hengivne taknemmelige
Veninde.

Mit Brev var alt forsegleet og lukket, da jeg i dette Øieblik modtog Deres Nr. 7 sendt fra Deres Tante; jeg har nu aabnet det atter for at melde Dem dette. ...

I Haven myldrer Alt frem; vi have haft deilige Dage i den sidste Uge. Træerne ere endnu uden Blade, men Violerne myldre frem. Jeg sender Dem et Par heraf. De troer ikke, hvor deilig Havet har været i disse Dage med de s. 274mange Skibe, som løber frem og tilbage derpaa. Man bliver saa veemodig over al den Skjønhed i Naturen, naar man tænker paa de mange bedrøvede Mennesker i Landet, det deilige Land, som vi ikke kan have i Fred. ...

Har De seet i Aviserne, at den stakkels P. A. Munchs litterære Efterladenskaber og Notitser fra Rom ere

gaaede tabte, da Fartøiet er forliist, som havde dem med fra Italien?1 Lykken har ikke været dette Menneske gunstig i nogen Henseende. Nu har jeg i Dag modtaget tre Breve fra min Ven, bare jeg nu ikke maa betale dette Gode ved at vente altfor længe paa det næste Brev. Lev vel til vi sees! Lad os holde Modet oppe i denne haarde Tid og stole paa, at vi Mennesker ikke altid seer i Øieblikket, hvad der tjener os bedst. God Nat, min kjære Ven! Medens vi sover, spinder Englene maaskee paa vor Lykke.

s. 274

1. Mai 1864.

Min kjære Ven!

Igaar havde jeg den Glæde at modtage Deres Brev fra 27. April. Et fra 23. April havde jeg modtaget for 2 Dage siden. Tak for at De saa trofast lader mig høre fra Dem! Det glæder mig, at De mener, at Dybbøls Fald ikke yderligere vil skade vor vanskelige Stilling. At De er bedrøvet, har jeg kunnet læse imellem Linierne paa Deres sidste Breve. Gid jeg kunde tale lidt med Dem, ikke fordi jeg Stakkel formaaede at hæve Bedrøvelsen, men enhver Bedrøvelse bliver strax mindre, naar man giver den Ord til en Fortrolig, ja stundom gaaer det med denne, som naar man i Mørke er ræd for, at det overnaturlige kunde nærme sig Een; saasnt man tænder Lys, og Mørket forsvinder, ere vi atter modige, og Angsten er borte; Ordet, der frimodig tør lette vort Bryst, bliver ofte til et Lys, der atter gjør os kjække.

Det er ret tungt, at De under Deres Ophold i London skal slæbe paa det Tryk, som vore forviklede Forhold fører med sig, thi hvis det ikke var, da synes mig, at Opholdet og Bekjendtskabet, saavel med de mange Mennesker som med Naturen, maatte være høist interessant. Lad mig see, at De nyder det saameget som muligt og ikke overseer Nydelsen for Trykket. Jeg glæder mig over, at s. 275 Lady Stanhope traf i min Landsmand en saa vel underrettet, som hun næppe ofte træffer paa.1

Med stor Glæde skal jeg tage mig af Reolerne, uagtet det gaaer mig her som den gamle Hysse-Lund ved Theatret; jeg gyser for den Magt, der er mig betroet.2 Jeg vil nu forholde mig rolig til Deres Tante taler til mig herom. Deres Have finder jeg nu virkelig saa smuk, som det Givne tillader. Gid De selv maa synes det samme og opleve mange gode Aar under dens Træer og i dens Gange!

De spørger mig, hvorledes det gaaer mig med Cesarine? Frøken Smith, der i Fredags har begaaet den Ubesindighed at formæle sig med Paetz, har erklæret, at hendes Helbred ikke i Aar tillod hende at indstudere nye Roller, altsaa slipper jeg; Hjelpen kommer ofte, hvor man mindst ventede den.3 Vil De ikke spørge Lady Palmerston, hvorledes man bærer sig ad med at see 20 Aar yngre ud, end man er? Denne Lærdom kunde betale sig for en Skuespillerinde. I Dag var Tillisch hos mig og betroede mig, at Kongen gjør Vanskeligheder med Md. Gerlachs Afsked, og at han paa Grund heraf har indgivet Ansøgning om sin Afsked fra Theatret.4 Madammen, der nu i et heelt Aar har sat Chefen Stolen for Døren og idelig raabt paa Afsked, har nu været hos Kongen og bedet ham om at blive. Hvilke Mennesker! „Md. G.s Nar vil jeg ikke være,” siger Tillisch, „enten hun eller jeg maa bort.” Hertil kommer, at Tillisch hidindtil har faaet sin Pension udbetalt af Frederik d. 7.s Civilliste, og at dette nu ophører. Fenger vil nu drage den Indtægt, han har som Theaterdirecteur, fra Pensionen, hvoraf følger, at enten han vedbliver eller gaaer af, bliver hans Indtægt den samme. At miste 2500 om Aaret er jo ikke behageligt og saa dog vedblive i et Embede, der skaffer En saa meget Bryderie. Jeg kan igrunnen ikke fortænke Tillisch i, at han vil bort; hvem der blot kunde gjøre ligesaa! Det vil nu vise sig, om Kongen vil lade det komme hertil; han har jo nu ikke det mindste Herredømme over Theatret, men det kan de Godtfolk ikke faa ind i deres Hoveder; det var herover, at de Kongelige vare saa forbittrede paa Heiberg, fordi han lod dem føle dette. Det var en Feil, at Theatret ikke efter 1848 blev kaldet National-Theater istedetfor Kgl.; det vilde have orienteret Hoffet.

Fru Martensen har formildet min Vrede ved at gaae s. 276hen og blive syg; hun er nu bedre.1 Med Martensen har jeg omtalt Sagen. De har ofte sagt, at De aldrig har seet mig hæftig; jeg haaber heller ikke, at De skal faa det at see; i Samtalen med Martensen var jeg det, og han ligesaa. Dagen efter fik jeg imidlertid et saa smukt og elskværdigt Brev fra ham, der nødvendigt maatte formilde mig. Han er dog et blødt og godt Gemyt. Ogsaa han lider af, hvad jeg skrev til Dem om min Samtale med Madvig. Forunderlige Mennesker! De holde saa meget af mig, men unde mig dog ikke, hvad der kan være til min Trøst og Opmuntring; de kan ikke taale, at en Anden er for mig, hvad de ikke kan, af mange Grunde, være. Andræ var hos mig forleden Aften og sagde, at Martensen, der havde besøgt ham, havde bedet ham tale mig tilrette i mine politiske Anskuelser, da han ingen Vei kunde komme med mig. Det er virkelig latterligt! Som om der laa nogen Vægt paa mine politiske Anskuelser.

I Aftes havde jeg Besøg af Hall, der blev og drak Thee med mig og først gik Kl. 12½. Han var den Gamle og lod til at være ganske vel tilmode. Ogsaa han stræbte at sætte mig ind i Forholdene. Andræ er gal, sagde han iblandt andet. Han fortalte en pudsig Historie om Kongen, der, ligesom Harun-al-Basjid, gaaer paa Nattevandring med sin Cavaleer, en Smidth.2 Forleden Aften sildig gik de forbi en Borgerskildvag; det var en meget kold Aften. Godmodig sagde Kongen til Manden: „De fryser vist? Hvorfor tager De ikke Deres Kappe paa?” Hr. Sørensen saae ganske rolig paa ham og sagde: „Maa jeg spørge, hvad Fanden kommer det

Dem ved?" Smidth blev urolig og sagde til Manden: „Kjender De ikke hans Majestæt?" „Hvor Satan skulde jeg kjende ham fra!" lød Svaret, hvorpaa det kongelige Tog trak sig tilbage og gik videre. Bomantisk er unægtelig ikke dette Eventyr. I Aften var Fru Hall her og fik mit Afslag om at staae og sælge ud til hendes Bazar. Hun meente, at naar jeg pyntede mig rigtig smukt, vilde jeg faa en uhyre Afsætning. Hun er dog enestaaende i sit Slags! God Nat, min kjære Ven! I Morgen skal jeg atter til „Dina". Frøken Hirsch og Børnene ere raske. Naar kan man vente at see Dem i Bosenvænget? Tænk venligt paa

Deres inderlig hengivne
Veninde.

s. 277

d. 4. Mai 1864.

Min kjære trofaste Ven!

Jeg har her to Breve for mig af Dem, eet af 27. og Nr. 12 af 30. April. Jeg vil begynde med at besvare et og andet Spørgsmaal i det første. De spørger, hvad Andræ siger om Dybbøl-Begivenheden? Naturligviis, at vi have baaret os forfærdelig ad ved ikke at forlade Stillingen; det var jo det, som glædede Martensen, at han af Andræ fik Medhold i. Det er mig ikke muligt at istemme denne Anskuelse uagtet det sørgelige Besultat. Bestandigt at udraabe: „Vi ville kjæmpe til sidste Mand for vor Uafhængighed," og saa samtidig hermed opgive den ene Stilling efter den anden har noget latterligt, og det sørgelige for en Nation er dog, synes mig, langt at foretrække for det latterlige. En anden Sag er det Spørgsmaal, De gør: „Er der intet forsømt?" Ak min kjære Ven! Jeg er bange for, at meget er forsømt og forsømmes fremdeles. Vi ere fattige paa Anførere til Lands og til Vands; store kraftige Individualiteter, der kan begeistre Masserne, have vi Ingen af, og i en Stilling som vor er det netop saadanne, vi fremfor Alt trængte til. Vore Soldater ere brave, rørende i deres Udholdenhed, men det er kun Arme, der Intet udrette, naar de ikke anføres af tilsvarende Sjæle hos dem, der skal lede disse Arme. De øverststaaende Militærer ere politiske Kandestøbere istedetfor Soldater, og hvad vore Søhelte angaaer, da var deres Tid forbi fra det Øieblik, at Søofficererne skulde være de fineste Cavaleerer, de bedste Dandsere paa alle Baller. Er det ikke forunderligt lidt, hvad vore Skibe udrette? Eller tager jeg feil heri? Det skulde inderligt glæde mig. Gid Deres Spaadom maa gaae i Opfyldelse, at vi ikke skulle gennemgaae alle disse Skjæbner uden at vinde Noget derved. Ingen veed endnu, hvorledes Tingen vil klares, siger De? For mig seer det ud, som om kun en høiere Magt, der pludseligt, paa en for Mennesker uberegnelig Maade, kan gjøre en Streg i alle deres Begning, som vil os ilde; paa denne Streg fra en høiere Styrelse venter jeg, paa intet Andet; men nu er min Frygt og Tvivl, om denne høiere Styrelses Planer er for eller imod vore Ønsker. Naar jeg i min Aftenbøn ogsaa beder for vort elskede Fædreland, da kommer denne s. 278 Frygt og gjør mig saa bedrøvet. Endnu vil vi imidlertid haabe, at Han, den Høieste, er med os.

I Aftes var jeg i Theatret for at see Andersens nye 2 Akts Lystspil.¹ Det er et nogenledes reent Glas Vand, men heller intet videre. Det er forbausende i hvor ringe Grad, det dramatiske Talent er ham givet. ...

Af hvem er det Lithographie af mig, som De er saa elskværdig at have med Dem? Er det det gamle skikkelige, eller er det Bærentzens? Jeg vilde dog nok vide, i hvilken Skikkelse De er saa god at betragte mig. Ja, gid jeg havde kunnet gaae lidt omkring med Dem i Kensingtons Park! Atter et Sted hvor jeg ofte i Comedierne have vandret, men aldrig i Virkeligheden. Beskrivelsen af Eensomheden fristede mig især. Jeg saae Dem for mine Øine gaae eensom om i Parkens Gange, med nedbøiet Hoved, en alvorlig betænksom Mine og begge Hænderne i Sidelommerne. Troer De ikke omtrent, at De gik saaledes? ...

Hvad Beolerne angaaer, skal jeg med Glæde, saasnart Deres Tante taler til mig herom, besørge det Fornødne og holde mig til de Vink, som jeg er glad ved at have modtaget i Deres Nr. 12, thi jeg er lidt frygtsom ved at handle paa egen Haand i en saa vigtig Sag. Jeg besøgte Deres Tante igaar, men hun var taget til Byen, saa der ingen Aftale kunde skee, dog jeg seer hende vist snart. Jeg synes, at det var rart, om Alt var istand, til De kom hjem; desværre have vi vel god Tid til at udføre Arbeidet. Jeg kan, Gud hjælpe mig, ikke læse, hvad det er for Træer, hvorom De spørger, om de kan staae ude om Vinteren hos os? Ifald det er Bhododendron, De mener, da kan de vel staae ude om Vinteren, naar de blive dækkede.

Igaar Formiddags fik jeg da en to Aars Gjæld betalt, idet jeg aflagde en Visitte hos Fru Scavenius.² Den yngste Datter Anna overøser mig med Blomster fra Gjorslevs Driverier og vedbliver med at aflægge mig Besøg og vise sin Begeistring for mig. Den ældste Datter, Baronesse Vedel, veed De jo, jeg fik Interesse for ved at læse hendes ejendommelige Digte. Hun var hos Moderen igaar; jeg gjorde altsaa hendes personlige Bekjendtskab. Hun lader til at være en stærk kritisk Natur, med en skarp Forstand og meget dansk af Sind. Hun lod til at forarge sig over Grev Knuths lange Beiser.³ „Jeg synes, det var bedst, han kom hjem," sagde hun, idet Blodet farvede hendes Kinder, „for at huske s. 279 paa, at han har et Fædreland." Den ældste Søn Jakob saae jeg ogsaa et Glimt af, iført den simple danske Soldaterdragt.¹ Det var et smukt Syn. ... Jeg fandt forresten ikke den unge sværmeriske Digterinde saa smuk, som jeg havde ventet. Hun var aabenbart stærkt liberal og holdt paa den constitutionelle Form for et Land, hvilket gjorde Moderen noget urolig. Der maa dog være noget høist udmærket ved Faderen til disse Børn, thi af Moderen har de næppe arvet megen Aand og

Dømmekraft. Fruen vilde vide, at vi med det Første kunde vente en engelsk Flaade ved Kjøbenhavn, hvis Bestemmelse var at tvinge os til den Fred, som England ansaae for den rette. Det er ikke behageligt at blive hjulpen paa saa eftertrykkelig en Maade. Fruen sagde blandt andet, at Kongen jo ingen Magt havde, men at det var de Mænd, som stod ved Boret, der tvang ham til Alt, hvad der skete. Jeg svarede: „Har Kongen bedre Mænd at sætte istedetfor disse, saa lad ham komme frem med dem;” med et Skuldertræk svarede hun: „Det har han ikke.” „Nu vel,” sagde jeg, „saa lad ham skjønnede paa, at han dog har Nogen, der vil gaae med ham.” De seer, at jeg intet Talent har til at indsmigre mig hos den Slags Folk. Iøvrigt var Fruen udmærket artig imod mig, sagde, at hun ret priste sit Held ved at være hjemme ved mit Besøg ... etc. ...

Fra Tillisch har jeg endnu ikke hørt, hvad det bliver til med ham, Theatret angaaende; han lovede, saasnart han selv vidste Udfaldet, da at lade mig det vide; der maa altsaa endnu Intet være afgjort.²

I denne Tid sendes der trykte Opfordringer omkring til store Mænd og Qvinder, hvorimellem jeg uværdigen er regnet med, for at anmode os om at bidrage til en Samling af danske Autographe, som man troer at kunne sælge i England til Indtægt for de faldne Krigeres Efterladte. Anmodningen er om et større eller mindre Stykke, skrevet med egen Haand og forsynet med Underskrift. Ligegyldigt om nyt eller gammelt, Prosa eller Poesi. Ogsaa anmodes man om, ifald man er i Besiddelse af andre nulevende eller afdøde bekendte Mænds eller Qvindes egne Haandskrifter, da at forøge Samlingen hermed. Indbydelsen er underskrevet af H. C. Andersen, J. P. E. Hartmann, C. Krabbe, O. Zink.³ Ifald De var hjemme, turde jeg vel indlade mig paa at opsøge Et og Andet; nu bliver s. 280der vel intet af, med mindre De i Afstand kunde raade mig til noget og i det Hele taget sige mig, om jeg bør indlade mig herpaa. Det er virkelig forbausende, med hvilken Beredvillighed Folk bidrager til de Faldnes Efterladte, det er i Grunden det eneste Punkt, hvori Alle synes at være enige. Treschows smukke Gave har havt mange Efterfølgere.¹ Fredericia er opgivet, som man kunde vente;² skal det nu gaae ligesaa med Als? De skal see, at det bliver Enden. Hvor piinligt maa det ikke være for Dem i Udlandet at modtage disse Efterretninger, hvorved Deres Ærinde gjøres meer og meer til en Umulighed at faae Ende paa med blot nogenlunde Held. Alt herhjemme er saa stille, saa dødt, enhver møder hinanden med et Suk, og derved bliver det. Hver Dag lyder de sørgelige Gevær-Salver ved de Faldnes Grave; naar skal der i Danmark atter lyde en Glædes-Salve fra vore Kanoner? Lev vel min kjære Ven! Nyd Luften og hvad der ellers tilbydes Dem paa Deres Vei af godt, skaan Deres Øine saameget som muligt og kom idetmindste hjem legemlig rask; sig Dem selv, at hvis Alle havde gjort deres Pligt saa fuldt som De har gjort Deres, da var Meget anderledes. De veed vel, at Hages mistede deres Søn i Krigen; den stakkels triste Moder er endnu tristere over dette Tab.³ Vi maa Alle holde fast ved Haabet; vi have jo intet Andet. Tak for April! I Mai maa De som hidindtil betænke

Deres
inderlig hengivne Veninde.

s. 280

d. 7. Mai 1864.

Jeg har atter her, ved Deres Godhed imod mig, to Budskaber liggende for mig, eet af 28. April og eet af 2. Mai. Begge kom igaar, Fredag. Det er jo fortræffeligt, at De har Tro til, at det ikke vil gaae os saa ilde. Gid denne Tro ikke maa svigte! Forsagte er man rigtignok herhjemme og det tilgavns, saa det seer galt ud med at være „resolut” og „fordomsfri”. Jeg selv frygter undertiden for, at England spiller falsk Spil med os. Gid jeg maa tage feil. Det er unægtelig pikant, hvad De fortæller om Lignelsen med Shylock. Det Værste er, at de alt have skaaret betydelige Stykker Kjød ud af vore Sider, hvilket Shylock itide blev s. 281forhindret i mod den stakkels Kjøbmand; nu kommer det an paa, om Saaret kan læges uden at den Syge faaer Tæring. Tak for Indbydelses-Kortet fra Lady Palmerston! det er jo virkelig interessant at have hendes Haandskrift. Aldrig havde jeg troet, at det kunde falde i min Lod at have den; man seer, at man Intet skal forsværge i denne underlige Verden. De beder mig skrive, hvorledes det gaaer med Helbredet? Op og ned. I de sidste Dage har jeg tildraget mig en Forkjølelse, som har gjort, at jeg i et par Dage har maattet holde mig i Sengen; jeg haaber nu, at det er overstaet. Men hvorledes skulde det ogsaa kunne være anderledes ved de utrolige Overgange af Varme og Kulde, som vi i den senere Tid har været hjemstøgt af. Tænk Dem, at i Torsdags Aftes saaes Nordlys paa Himlen; Nordlys i Mai! det har jeg i det mindste aldrig oplevet. Nu seer det igjen ud, som om Veiret vilde tage en mildere Retning. Den ene Dag 12 G. Varme, den næste paa Frysepunktet; hvor kan et flint Væsen indlade sig paa sligt uden at forkjøle sig. De spørger fremdeles, hvorledes det staaer med Sindet? Dvask. Jeg fordyber mig i resultatløse Grublerier; jeg mangler Dem til at sprede disse. Saa tager jeg mig igjen sammen, beslutter at være flittig, syer paa Syemaskinen, og Sindet bliver atter lysere. Jeg beslutter da at blande mig mere med andre Mennesker, hvis Berøring strax paany støder mig tilbage i mig selv. Her er ret fælt herhjemme i denne Tid! Ikke mindste Pust af den opløftende Stemning fra 48; vore Jenser er de Eneste, der faaer ens Hjerte til at banke af national Glæde, de Eneste, der bringe velsignede Taarer i Eens Øine. Almuen er dog det Bedste i vor Nation; de saakaldte dannede ere utaalelige, Adelen flad, og de kappes om at overbyde hinanden i Mangel af den Selvfølelse og Holdning, som en Nation bør have under Forhold, som dem vi desværre befinder os i. Et lyst Punkt i alt dette er ogsaa den Beredvillighed, den Godgjørenhed, hvormed man kommer de Betrængte til Hjælp med Pengebidrag; man fatter næsten ikke, hvor Alt det kommer fra, som ydes.

Det er et broget glimrende Selskabsliv, hvori De i Sommer bevæger Dem. Det forundrer mig at høre, at Lokalerne, paa enkelte Undtagelser nær, ere smaa, det havde jeg mindst troet kunne finde Sted i London. Det er jo s. 282upassende, at jeg har et større Lokale end alle disse fornemme og rige Folk; det er jo den forkeerte Verden.

Jeg er bleven afbrudt i min Skriven af Frøken Scavenius; det er sildig, og jeg vil ikke tilbageholde disse Linier til i Morgen.¹ Jeg skriver snart igjen til min kjære Ven. Frøken Hirsch er igjen rask, Børnene muntre, og jeg selv taknemmelig, fordi De saa ofte betænker mig med at lade mig høre fra Dem. I Morgen Middag har Deres Tante lovet at spise ene med mig, thi Frøken H. og Børnene ere budne ud. Vi skal da rigtig drøfte Sagen om Reolerne. Hun er en kjæk livlig Person, som det er opmuntrende at tale med. Havde De været hjemme, skulde De have forsødet min Eensomhed i Morgen, nu er Deres Tante saa god at paatage sig det. Lev vel min kjære trofaste Ven! Alle gode Engle følge Deres Bestræbelser for vor Sag.

s. 282

d. 9. Mai 1864.

For lidt siden modtog jeg Deres Brev fra 5. Mai. Det gjør mig ret ondt, at min noget længere Taushed end ellers har forurolet Dem. Saavidt jeg erindrer, var mit næstsidste Brev skrevet d. 1. Mai; jeg haaber altsaa, at De Dagen efter, at Deres af 5. var afsendt, har modtaget et Budskab fra mig. De spørger, hvad der har afholdt mig? At det ikke er det stygge Menneske Cesarine, seer De vel af mine Breve, da jeg for det Første er fri for at tænke paa den fæle Madamme.² Ja! Hvad afholder En? Hvad sluger Ens Tid? Snart huuslige Beskjæftigelser, snart en Prøve, saa en Spilleaften, saa et Formiddags-Besøg, saa et Aftenbesøg, saa Børnenes Tyrannie, saa den skammelige Blad-Læsen om Aftenen, der gjør En træt og mismodig; men hvem kan i denne Tid lade være at granske i dette Danaidernes Kar i Haab om maaskee at kunne see lidt Bund? Det bliver dog snart utaaleligt, for ikke at sige latterligt, at læse de evige Trudslers i engelske Blade og de gjentagne Forsikringer om, at Englands Taalmodighed snart er forbi ... dette snart har nu varet temmelig længe. De vil maaskee sige, at jeg lægger formegen Vægt paa, hvad der ingen Vægt har? Men hvad har da Vægt i denne Tid, hvor Alle ligesom ere blevne enige om at maale med falsk Vægt. Naar De er hjemme, sætter De Mod i mig, naar s. 283De er borte, har jeg Ingen uden mit eget ukyndige Hoved at holde mig til, thi alle mine andre politiske Venner seer jo Alt fra den mørke Side, og ligeover for dem bliver da jeg den Modige, men i eensomme Timer er jeg forknøyt. Dog nok om Politik.

Det er jo en rar fornøielig Historie om Skrædderen Mr. Poole! Saaledes bør en Hofskrædder være. I denne Sag seirede altsaa Danmark; gid det ikke maa blive vor eneste Seier i England. De har Ret, hvilke Fester! Menneskene ere dog meget taabeligere end Dyrene; hvilken Orden, Ro og Udholdenhed gaaer der ikke igjennem hele Dyreverdenens Huusholdning, og hvorfor? Fordi de følge Instinktets istedetfor at kludre noget sammen med deres Fornuft. Vi have Talen for at skjule vore Tanker, sagde en klog Mand; man kunde vist ogsaa sige, vi have Fornuften for at misbruge den. Det er et fælt Billede — men vist et sandt —, De giver af Jøden Disraeli. Jeg har altid saa ilde kunnet lide den Mand, naar jeg læste om ham i Bladene. Der ligger for mig noget modsigende i, at Geniet mangler Friskhed, Kjækhed og kan komme ind under det Lurende. Kunde man ikke inddele Genierne i tre Klasser: Det guddommelige Genie, det Satans Genie og Ræve-Geniet? Det sidste kunde da Disraeli faae for sin egen Mund. Det guddommelige Genie vil vanskelig udelukkende kunne tilfalde nogen Statsmand, thi han vil altfor ofte komme i den Nødvendighed at tage de to Andre til Hjelp.

Paa Onsdag skal Deres Tante, Snedkeren og jeg have et Hovedmøde, hvori Reolernes Skjæbne skal afgjøres. Ved min Forkjølelse er dette i nogle Dage blevet udsat, thi Dahlerup¹ meente dog, at det var bedst, at jeg ikke udsatte mig for den skarpe Luft, vi atter i disse Dage piines med. Min Forkjølelse bringer mig den Fordeel at være fri for Theatret i denne Uge, men til stor Sorg for Theatret, thi nu da „Kammeraterne“ ere gaaede i Lyset, skulde „Bagtalelsens Skole“ sættes istedet og Prøver holdes herpaa saa snart som muligt; dog maaskee jeg ogsaa kan hjelpe dem sidst i Ugen. Frøken Hebbes anden Debut i „Figaro“ har jeg da heller ikke seet paa Grund af samme Forkjølelse. I det hele taget troer jeg, at hun bedømmes mildt. Jeg kan i Grunden meget godt lide baade hendes Stemme og hendes Person.

s. 284I Løverdags sendte Deres Tante mig de første Asparges fra Deres Have. Var det ikke venligt og smukt af hende? Maa jeg nu ogsaa takke Dem for denne første Grøde af Deres Jordeiendom. Deres Tante er dog en ualmindelig rask Dame af hendes Alder, men, som jeg siger til hende, letsindig. Hun løber ud i Haven, som hun staaer i Stuen, hvis jeg ikke forhindrer det, og det i disse kolde Dage, vi har havt; naar jeg er tilstede, faaer hun ikke Lov hertil. Der er en norsk Natur i hende, og De veed, at det norske Blod har jeg Godhed for. Det er dog rart, at De har den venlige gamle qvikke Natur i Deres Hjem, og jeg er glad over den frimodige Tone, der er kommet mellem hende og mig. Hun holder saameget af Dem, og her mødes vi jo paa et vigtigt Punkt.

Jeg har i disse Dage faaet sendende et større Arbeide af den unge Baronesse Vedel, skrevet paa Gjorslev 1861. Det er en phantastisk poetisk Novelle i Prosa og hedder: „Livet i Palmestaden“. Jeg gjøs, da jeg saae det tykke Manuskript, men da jeg først havde taget Mod til mig og begyndte, kunde jeg ikke mere lægge det hen. Den ligner ingen anden mig bekjendt Novelle eller Roman.¹ Uagtet Sujettet er ringe, er her en

Afvexling, en Friskhed, som hele Tiden underholder. Dybe psykologiske Blik i Menneskehjertet. Et ualmindeligt Indblik i Naturen og ofte Bemærkninger, som et Menneske kan gjøre ved Enden af sit Liv, men som træder mærkelig frem hos en saa ung Qvinde. Er dette dog ikke mærkeligt? Vi maa læse den sammen, naar De atter sidder ved Lampens Skin i min lille Stue. De har saa ofte bragt mig noget godt i disse Læsetimer, nu har jeg den Glæde ogsaa at kunne bringe noget. Jeg har en lille Sprogbemærkning at gjøre i et af Deres Breve. Kan man paa Dansk skrive: „D e maa skrive mig, hvorledes De har det?” Kan man skrive Helbredet? hedder det ikke Helbredden? De studser vist over min Kjækhed? Jeg uvidende Menneske vil rette Dem! Men er jeg end uvidende i alt andet, saa veed jeg dog, at jeg i London har en Ven og De i Kjøbenhavn en Veninde, som er Dem inderlig hengiven.

s. 285

d. 10. Mai 1864.

Fra Vedels har jeg i Dag modtaget Deres Budskab af 3. Mai med samt de nye Convolutter; Tak for begge Dee! Jeg synes, efter Alt hvad De meddeler mig, at vore Sager staae temmelig fortvivlende, dog det er jo ikke mere, end hvad vi ventede. Kun et eller andet uventet Træk fra oven hjælper os; lad os da end i nogen Tid vente paa et saadant, sendt fra Ham, der kan, hvad han vil.

Herhjemme er for saa vidt Alt ved det gamle. Stemningen trykket og svævende mellem Haab og Frygt. Paulli har mistet sin gamle Moder, som Fru Martensen fortalte mig i Dag ved at aflægge mig et Besøg, det første efter hendes Upasselighed.¹ Hun kom blød og angrende over sin utidige Hæftighed, og altsaa havde hun let ved at forsoner mig; der ruller et hæftigt Blod i hendes Aarer, men hun er en sanddru og elskværdig Karacteer. Det glædede mig, at hun, ved at gaae forbi Deres Have, havde fundet Haven saa smuk og syntes, at den ligesom tillige havde forskjønneth hele Husets Udseende. Jeg er stadig misundelig over, at Ideen med Indkjørslen ikke er kommet fra mig. Efter Fru Martensen har Fru Hall da som sædvanlig udmærket sig ved sin Bazar, ved at være paatrængende mod Kjøberne. Indtægten af denne har nok, tiltrods for hendes mange yndige unge Piger, ikke svaret Regning. Folk kan da heller ikke daglig vedblive med sligt. Mine nærmeste Venner spørger mig idelig: „Har De hørt fra Krieger? Hvad siger han?” I Begyndelsen af Deres Bortreise svarede jeg i lang Tid Nei, men siden lod det sig ikke længer gjøre, og det var jo heller ikke nødvendigt. Af og til beretter jeg nu, at jeg har faaet et Brev, men nu er Vanskeligheden at meddele lidt af Brevets Indhold uden egentlig at sige noget deraf. Jeg er da glad, naar jeg har en lille Historie, som den om Skrædderen eller om Damernes Slæbs Længde o. d. 1. Skulde altsaa — det var jo muligt — sligt komme Dem for Øre, da slut ikke deraf, at Nogen erfarer det egentlige Indhold af Deres Breve. Dog, jeg haaber, at De kjender mig saa nøie, at De er tryk i den Retning. Det seer saa vigtigt og hemmelighedsfuldt ud slet Intet at svare paa Spørgsmaalene, og dog er jeg altid frygtsom for hvad jeg tør meddele. Disse Meddelelser gjælde dog kun til et Par af mine Venner, de andre, som spørger, bringe mine Øine til Taushed.

s. 286d. 11. Mai.

Min kjære Ven! — I Aftes modtog jeg Deres milde, venlige, bebreidende Brev fra 6. Mai. Jeg kan i Grunden ikke ret forstaae, at Pausen fra mit Brev af 25. til det næste har været saa lang. Saavidt jeg erindrer, skrev jeg et den 1. Mai; altsaa seer De, at 5 Dage er det Hele, hvori jeg har ladet min Pen hvile. Tak imidlertid for at De ikke holder af slige Pauser; jeg kan forsikre Dem, at jeg ved at skrive et af mine senere Breve i al Beskedenhed tænkte: nu bliver jeg nok byrdefuld ved mine mange Skrivelser om Ingenting. ...

Vi have da nu faaet Vaabenhvile.¹ Man er forstemt over, at Tydskerne ikke rømme Jylland; man har ondt ved at huske, at vi desværre ikke ere de Seirende, men dem, som har lidt Nederlag. Hvad mig angaaer, er jeg beroliget, naar De er gaaet ind herpaa. Altsaa en Maaned gaaer da i det mindste hen, inden De sætter Fødderne under Deres eget Bord, uden at tale om mit? Hvor kj edeligt! Nu stod jo i Aftes, at vore Skibe kjæmpe mod Tydskernes ved Helgoland. Ak, om man dog kunde blive lidt opmuntret ved, at vi her havde udrettet Noget! Man gaaer her i Dag i Spænding.

Tillisch har da faaet Bugt med Kongen og Md. G.s Afsked. Fædrelandet er naturligvis grov mod Tillisch i den Anledning.² Dette, at Bladene altid holde med de raa, ufremkommelige Kunstnere, det er Theatrets egentlige Kræft. Formodentlig bliver altsaa Tillisch; jeg har endnu ikke talt med ham selv, om ogsaa Pengespørgsmaalet er ordnet for ham. Jeg selv er fremdeles forkjølet, men haaber dog at kunne prøve sidst i Ugen, jeg siger haaber, uagtet Gud veed, at jeg helst ønskede at være fri for al Deeltagelse i nogetsomhelst. Theatret er for Øieblikket en kalket Grav, og paa den er det ikke opbyggeligt at bevæge sig. Og nu, min kjære Ven, Farvel for denne Gang. See ikke noget mindre venligt fra min Side, om et Budskab fra mig een og anden Gang trækker enkelte Dage længere ud; mine bedste Ønsker følge Dem, og mine Tanker ere hos Dem, selv om jeg ikke skriver. En Dag stjæles saa let fra En, og De veed jo, at hænder der mig noget af Vigtighed, hvem skulde jeg da ty til uden til min trofaste Ven og Fortrolige. Deres engelske Fru Hall kan jeg godt lide s. 287og skal med Glæde sende Dem vore herlige nationale Farver, saasnart jeg kan komme til Byen, thi mig synes, at det bør være det selvsamme Tøi, som vort Flag er af.

s. 287

d. 12. Mai 1864.

Min kjære Ven!

Jeg er glad i Dag og maa derfor nødvendig underholde mig lidt med Dem. Glad over vore Skibes Held.¹ Da jeg i Morges læste Meddelelsen fra Marineministeriet ved Caffen, blev jeg saa oplivet, at jeg sagde til Børnene: „I Dag siger jeg ikke Nei til, hvad I saa end beder mig om.“ De Smaa saae paa mig med store Øine. Sarah bad om en Mark, Lelia om 4 Skilling og Anna om een Skilling. Bevilliget. Dernæst vilde de have Lov selv at gaa i Urteboden for at købe Brystsukker. Bevilliget. Hvad Bønner, der end i Dagens Løb kan komme, veed jeg endnu ikke, men jeg har givet mit Ord og maa holde det og skal holde det med Glæde. Min første Tanke efter Glæden var Dem, min kjære Ven; jeg vidste, at ogsaa De vilde faae en Glæde ved Modtagelsen af denne Efterretning, og det forøgede min. Vor Marine er dog Deres Hjertes Barn, og De har jo virket saa meget for den, at dens Opførsel maa særlig ligge Dem paa Hjerte. Hvor ypperligt, at denne Begivenhed kom et Par Dage inden Vaabenhvilen! Vore Søfolk siger, at dersom de havde havt disse Tydskere i rum Sø, vare de alle blevne tagne, men de holde sig bestandig nær ved Land — paa Grund af deres Søsye —, saa dette ikke lader sig gjøre. Det Bedste havde været godt nok, men Gud skee Lov for dette Udfald; hvorledes skulde man have baaret det Modsatte? Dr. Engelsted,² som var her igaar, yttrede: „Gid nu dette maa være os en Lære, der viser os, hvor vi have vor Styrke, og til hvad vi bør bruge vore Penge; til Lands ser vi jo, at vi Intet kan udrette, men til Søes formaaede vi ikke saa lidt.“ Er De enig heri? Han meente ogsaa, at dersom de Tydske fik Lov til at forlænge deres Ophold i Jylland, vilde der ikke gaae et Aar, før Jyderne saae deres Fordeel ved at staae dem saa nær og hurtig vilde blive fortydskede. Det vil jeg dog ikke tro om de gode Jyder; nærige ere de jo rigtignok, men med hvor god Villie have de dog ikke baade i 48 s. 2880g i Aar bragt Offre. Større Forskjellighed i National-Karacteren end Jyderne og Tydskerne kan jeg næppe tænke mig, saa jeg vil ikke tro dette muligt. Fanden er vel en stærk Mand, men dette haaber jeg dog, han ikke formaaer.

Veiret er atter i Dag henrivende smukt. Et Par Dages Regn, og Sommeren vilde staae der i sin Foraarspragt, men Regn trænge vi til. De skulde seet en Solnedgang her i Aftes! Himlen purpurrød, og midt i denne Glød den nye blanke Maane. H. C. Andersen, der var her forleden, og som i denne Tid er som en Klud, sagde: „Det er grusomt af Naturen, at den uforstyrret gaaer sin Gang, at de tusinde Smaablomster myldrer frem af Jorden, som om ingen Ulykke var, det har noget saa nedtrykkende for os Mennesker!“ „Tværtimod,“ svarede jeg ham, „det har noget opløftende, det peger hen paa, at der er noget større og evigere end vore menneskelige Forhold, vore Kampe og vore Lidenskaber.“ Han saae paa mig med dette underlige, grædende Vand-Blik, hvori laa en Bebreidelse, og han tænkte vist: „Hvor hun er kold, hun elsker ikke sit Fædreland.“ Det er en indbringende Egenskab at kunne tude med de Ulve, man er iblandt; jeg faaer ofte Lyst at synge, naar de tude, og det betaler sig slet ikke.

Atter i Dag har Deres rare Tante sendt mig Asparges fra Deres Have. Jeg skal til Middag nyde dem og i Tankerne drikke Deres Skaal til Tak. De veed ikke, hvor det glæder mig, at Deres Tante er saa venlig imod mig; det vilde smerte mig, om nogen i Deres Huus ikke var det. Det var moersomt, om jeg kunde stikke Fru Vedel ud hos hende, dog nu bliver jeg indbildsk, mærker De nok. ...

Frøken Hirsch, Børnene og jeg have det nu godt igjen. Naar jeg feiler lidt, pleier Frøken H. mig med en Omhu, som er rørende. Jeg har mit øvrige Liv meest pleiet Andre, saa jeg er ikke vant til al den Omhu, men det er vist, at det ikke er saa galt selv engang at blive pleiet. Lev vel, min kjære Ven! Tænk venligt paa Deres

inderlig hengivne
Veninde.

s. 289

d. 12. Mai 1864.
(d. 15.)

Igaar modtog jeg Deres Brev af 10. Mai. At Glæden over vore Skibes Held naaede Dem før mig, tænkte jeg ikke paa, uagtet jeg burde have kunnet forudsee det.

Tak for Deres gode Raad om Autographeerne; efter at De har yttret Deres Mening herom, tænker jeg ikke mere paa den Sag.

Undskyld, at Deres Anmodning om at sende den ægte Dannebrogfarve først nu bliver besvaret, men jeg er gaaet meget samvittighedsfuldt tilværks i denne Sag, som De har betroet mig.¹ Sagen er, at saa snart man seer et rødt Flag med et hvidt Kors, da siger man, troer man at see Dannebrog. Røde og hvide Silkelapper kunde jeg have sendt Dem nok af, men holder jeg det Røde ved Siden af vedlagte Cokarde, da ligner det slet ikke den ægte Farve. Altsaa, det røde Uldtøi, som jeg har syet en Cokarde af for dog at give medfølgende en Form, er det veritable Dannebrogstøi, hvoraf et Dannebrog bør syes. De Fleste købe et ringere Stof, fordi dette er saa dyrt, men dette er den rigtige Farve og det rigtige Stof. Dette maa De sige til den gamle Dame, der har den Elskværdighed at holde af os Danske.

I Aftes drak Andræ Thee med mig og var i et fortræffeligt Humeur, uagtet han var forkjølet, som hverandet Menneske i dette Foraar. Har De slet ikke talt med Prindsessen af Wales? De skriver intet herom. Tør hun maaskee ikke tale med Danske for Dronningen? I Morgen ventes alle vore Skibe hjem. Jeg vil kunne see dem fra mine Vinduer. Kongen tager ud til dem for at hilse paa Folkene. ...

s. 289

d. 16. Mai 1864.

Min kjære Ven!

Jeg bragte selv igaar Vedel Brevet med Dannebrog-farven; da han saae lidt spørgende paa mig, syntes jeg, at det var bedst at sige ham lidt herom. Jeg sagde da, at De havde bedet mig besørge den ægte Farve; jeg sagde ham ikke, hvad De vilde bruge den til. I Dag fortalte jeg Deres Tante det samme, fordi jeg ikke vilde have, at hun, der ofte spørger mig, om jeg har hørt fra Dem, af Vedels s. 290skulde erfare noget, som jeg havde fortiet for hende. Er De vel vred for denne lille Meddelelse? Det er vanskeligt, som jeg alt har sagt Dem, slet intet at meddele, naar der spørges. Saa ofte jeg kan, spiller jeg den fuldkommen Uvidende. Ved Besøget hos Vedels, som var henimod Aften, fik jeg da Deres sidste Brev af ham. Jeg har en lille Mistanke om, at han har havt det hele Dagen, uagtet han sagde, at De havde bedet ham besørge det saa hurtigt som muligt til mig. Da jeg kom hjem og saae, hvad det indeholdt, syntes jeg, al det var bedst, at Andræ fik sit saa hurtigt som muligt; jeg lod derfor Hans strax bringe det til ham, det havde De jo givet mig Lov til.

Tak, min kjære Ven, fordi De viste mig den Fortrolighed at lade mig læse dette Brev saavel som Motzfeldts; begge have interesseret mig meget.¹ Ja visselig blev jeg trist over at læse Brevet til Andræ. Stakkels Danmark! De siger, at Hovedsagen for os er at holde ud. Men naar vi ikke kan gaa ind paa disse skammelige Forslag og heller ikke alene igjen kan optage Krigen, hvad skal vi da gjøre? Ak, hvor jeg dog i denne Tid, i meer end een Betning, trænger til Deres Nærværelse. Hvor er det dog tungt at staa saa alene med Alt, hvad der ligger En paa Hjerte. Selv hvad De skriver til mig i Deres Breve om vore ulykkelige Forhold, trænger jeg til at udtale mig om, og ikke engang dette er mig tilladt. I Dag havde jeg en stor politisk Conference i min Stue; Medlemmerne vare Tillisch, Martensen, Løffler og Dahlerup.² Man bliver ganske forvirret over at høre alle saadanne Meninger, hvoraf ikke to ere eens. Et Slesvig-Holsteen er Danmarks Opløsning, meente T. En Nærmelse til Tydskland er vor eneste Frelse, meente M. Og de paastod, at vi paa Conferencen skulde holde fast ved Ordningen af 1851 og 52. Löffler sad som en tung Skygge og sukkede.

Theatersagen med Tillisch er dog nok ordnet for det Første. Nu har han da ladet sig overtale, ganske vist af Høedt, til at engagere Frøken Lange til næste Saison.³ Det fik nu at være; lad hende prøve, hvad hun formaaer, men hun skal strax ansættes som kongelig Skuespillerinde; er det ikke latterligt, uden at tale om hvor uretfærdigt paa samme Tid, som der gaaer flere Talenter af hendes Rang, der i Sneeseaar ikke har kunnet opnaae dette. Jeg tænker, at det nærmest er en lille Hævn mod s. 291forrige Frøken Smidt,¹ som Høedt nu er rasende paa, fordi hun ikke længer ønsker at modtage hans Undervisning. Nu da Frøken Lange er færdig paa Folketheatret, engagerer vi hende for at forøge Pensionslisten. Tillisch er usikker og altsaa svag.

Tak for den rare gamle Dames Kort! Det havde jo været moersomt at vise Andre delte Kort, men jeg har beholdt det for mig selv, da jeg ingen Tilladelse havde dertil. Et skjønt Syn var det igaar at see vore Skibe vende hjem. For bugnende Seil styrede de ind mod Toldboden. Jeg sad i Vinduet og saae i min store Kikkert. Med Forfærdelse tænkte jeg paa, at en saadan Kolos i en Time kunde tilintetgjøres ved de forfærdelige Kugler. Vi Mennesker ere nogle grusomme Dyr! Skal nu disse Skibe ud igjen, naar vi, som De siger, skal holde ud? De maa ikke være vred paa de gode Jyder, thi der er kun een Stemme om, at de ere flinke, udholdende og ved godt Mod. Det gaaer vel her som paa alle Punkter, desværre, at det er de Øverste, der mangle Kraft og Hoved til at løse deres Opgave.

I Dag for 3 Aar siden kom Efterretningen om Børnenes Ankomst.² Det Øieblik, hvori jeg netop sad og læste paa „Viola”, glemmer jeg aldrig. D. 16. ankom Skibet hertil, den 18. modtog jeg dem. Gud være lovet, at jeg ikke noget Øieblik har fortrudt dette vigtige Skridt. Paa Onsdag vilde jeg gjerne høitideligholde Dagen ved første Gang at see Skoven, der skal staae i al sin lysegrønne Pragt. Vi faae nu see, om Veiret tillader det. ...

Naar skal v i engang see Skoven sammen? Ak, jeg er ofte trist, min kjære Ven. Vore store Ønsker finde vi os i at opgive, men vi finde det ofte haardt og bittert at skulle opgive vore smaa uskyldige; mit hele Liv er en Række af at opgive disse, der dog ingen Andre kunde skade, men kun glæde mig. Jeg veed i Grunden ikke, hvor min Plads er her i Verden; er jeg i Vrimplen, længes jeg efter Eensomheden, er jeg længe i Eensomheden, raabe hundrede Røster i mig efter Mennesker, talende begavede Mennesker, der kunde hjælpe mig med at vække hvad der boer i mig. Der maa altsaa være en stor Feil i mit Indre, men hvorledes af hjælpe den? Lev vel, tænk med Venlighed og Godhed paa Deres inderlig hengivne

Veninde.

s. 292

d. 19. Mai 1864.

Min kjære Ven!

Min fortræffelige Correspondent! Tre Breve ligger her for mig, et af 8., et af 13. og et af 16. Mai. Tak for Deres Meddelelser om vore Sager, og fordi De bryder Dem om, hvad jeg faaer for et Syn paa Deres Virksomhed heri. Gud give, at alle Deres „Neier“ og „Jaer“ maa bære Frugter for Dem, for os. Er det ikke forfærdeligt, at en dansk Prindsesse taler slet Dansk! Det trøster jo lidt, at en engelsk Prinds taler Tydsk-Engelsk. Da jeg netop i disse Dage har seet baade Madvig og Andræ hos mig, seer jeg dem vel ikke for det Første igjen og kan altsaa vist ikke skaffe Dem paalidelig Underretning om den ulykkelige Dybbøl-Sag. De meener altsaa ogsaa, at vi burde være gaaet itide fra Dybbøl, saavidt jeg kan forstaae? Det er altsaa galt af mig, at jeg ikke kan faae dette Syn paa Sagen; jeg syntes, at vi maatte slaas.

Det maa være besynderligt, naar noget alvorligt tynger paa Sindet, da, som De, at gaae fra Fest til Fest. Da jeg forleden sagde til Andræ: „Det er dog en interessant Reise, Krieger gjør, paa et Bræt at see og samles med saa mange mærkelige Personligheder,“ svarede han mig: „Gud, hvor De dog er meget yngre end jeg! jeg synes, det maa være forfærdeligt. Jeg bryder mig ikke om andre Mennesker end de faae, jeg holder af, alle andre ere mig ligegyldige.“ Vi disputerede lidt herom, men han blev naturligviis ved sin Mening. Den gode Andræ har ligesom sat sin Sjæl i Fængsel og ender vel med ligesom hiin berømte Fange at have nok i en Edderkops Selskab. Det glæder mig, at De i den store Verden, hvori De bevæger Dem, har forsonet Dem med Gas, naturligviis med Glaskupler over Flammerne. Har De da ikke bemærket, at jeg har saadanne Kupler paa mine Gaskroner? Det er jeg enig med Dem i, at den raa Flamme har noget raat. Nu haaber jeg, at De hjælper mig til at faae Gas i Rosenvænget. ...

Det fornøier mig, at De har seet gode Portrætter af Marie Stuart. Det vidste jeg jo nok, at de kjedelige Nonne-Ansigter, jeg har seet udgivet for hendes Portræt, ikke kunde ligne denne mærkelige Personlighed.

De veed vel, at Lundbye er gaaet af som Minister, og s. 293 Reich, formodentlig Andræs — ikke sandt? — er kommet i hans Sted.¹

Det er jo en besynderlig Historie om den svenske Conferencebefuldmægtigedes hemmelige Instruktioner, der underveis ere aabnede? Tag Dem iagt, eftersom sligt kan skee.²

Saa De veed, at jeg har været sengeliggende? Ja, det er ikke let at skjule noget for Dem, De har saa mange Kilder, som en rigtig Diplomat jo ogsaa bør have. Nu vel, ja jeg har været skrøbelig hele Mai, og mine første tre Breve til Dem i Mai ere skrevne i Sengen imod al Forbud. Jeg synes altid, at det er en egen Sag at skrive til en Bortreist, at man er syg, især naar Sygdommen ikke er andet end en Forkjølelse, som jo kan være forbi længe før Brevet kommer til sit Bestemmelsessted. Jeg indrømmer nu, at det alligevel er rettest at gjøre det, thi erfares det ad andre Veie, seer det værre ud, end det er. Jeg beder Dem derfor ikke at følge mit Exempel, men ærligt sige mig Sandheden, ifald De, som Gud forbyde, ikke skulde befinde Dem vel. Ja, min kjære Ven, jeg har været svag i denne Foraarsmaaned og lider af en stor Træthed. I 14 Dage har jeg ikke spillet, til Fortvivlelse for Berner. Nu agter jeg at spille i Morgen i „Den Vægelsindede“. Ogsaa har jeg i disse Dage været paa Prøver paa „Bagtalesens Skole“, der, om Gud vil, skal gaae paa Torsdag med Mantzius som Sir Peter — jeg troer, han bliver ret god i Rollen —. De seer heraf, at jeg nu er bedre. Det er jo den gamle Historie, at mit Legeme altid maa bøde for Sjælens Tryk, og denne har unægtelig været betaget i denne tunge Tid. Saalænge De var hjemme, holdt De mit Mod vedlige, men man er svag og trænger til Nogen at støtte sig til, og jeg maa desværre altfor ofte søge denne Støtte hos mig selv, og det slaaer ikke altid til, og mit Sind antager da en Farve, som gaaer ud over Legemet. Den lille Anna sagde, besynderligt nok, i Aftes, da jeg i Sengen sagde hende Godnat, til mig: „Siig mig alle dine Tanker, fortæl mig dit hele Menneske.“ Jeg blev ganske forundret over denne Tiltale af Barnet, og jeg tænkte: „Lykkelig den, der kan sige alle sine Tanker, fortælle hele sit Menneske-Indhold, men hvo kan det?“ Endogsaa for os selv kan vi jo ikke finde Ord til at klare, hvad der trykker og bevæger vor Sjæl, vor arme Sjæl, der trænger s. 294 til at forløses af de Baand, hvori den holdes fangen. Madvig var hos mig i Aftes og sukkede og klagede over sig selv og sin indre Tilstand; stakkels Madvig, han føler dybt, at han staaer ene, og har mange triste Øieblikke; jeg tænkte, da han var gaaet: „Kan en Mand som han med hans skarpe Forstand føle sig saa trykket, kan du jo ogsaa være det bekjendt,“ især da jeg, saavel som han, formaar at bekjæmpe det ligeover for Andre, saa at disse ikke lide derunder. Frygt derfor ikke, min kjære Ven, for at omgaaes mig paany, naar De kommer tilbage; jeg vil som sædvanlig let lade mig opmuntre af Deres Venlighed, Godhed og Opoffrelser i at hjælpe Deres

inderlig hengivne
Veninde.

s. 294

d. 23. Mai 1864.

Min kjære Ven!

Jeg maa ret være taknemmelig, at De saa flittig skriver til mig, uagtet Deres Tid paa saa mange Maader er optaget, og tro mig, jeg er det ogsaa. ...

Tak! mange Tak for de interessante Photographier! Naar man idelig læser om saadanne Personligheder, da er det virkelig moersomt at see det Billede, som Vorherre har paatrykt dem. Gud, hvor Russell seer ud! Som en gammel graa Muus; hvilke Øine, hvilken Mund og hvor hverdags det Hele! Han seer ud som en gammel betroet Bogholder og ikke som Een, Lande og Higer afhænge af. Ja saadanne Folk kan Konger og Dronninger bruge til Ven, de trykkes ikke ligeoverfor saadan Een. Disraelis Udseende har overrasket mig. Det er i Grunden et godt, klogt Ansigt. Benene ere svage, som paa alle Jøder, men besynderligt nok har han en lille Overkrop og lange Been; det pleier hos Jøder at være omvendt, men der er Kraft og Energi i det Udseende. „Ræven uden Genie” har en gjerrig Mund; er han det? Baron Brunnow seer ganske afskyelig ud, som et Dyr, der har reist sig paa Bagbenene, hvilken Længde af Arme! Dette Udseende kunde Kaulbach bruge. Nei — da er vor Brunnow en ideel Skjønhed mod ham.¹ Earl Derbys Hoved synes jeg godt om: en s. 295ædel Pande, kloge Øine og en bestemt Mund; den Slags Ansigter synes jeg altid godt om.¹ Hos Gladstone har vi atter et Dyr-Physionomie, men af en bedre Slags. Det er jo et decideret Hunde-Physionomie. Man har en Slags store Lænkehunde, jeg veed ikke, hvad de hedde, ganske med dette Udtryk. Det speidende Øie, den vrantne Mund og den melankolske Pande. Palmerston ligner jo et stort smukt Faar. Hans Stilling, som han sidder her paa Billedet, minder mig om Hauch. Flegmatisk maa han være, men ellers havde han vel heller ikke holdt ud i 50 Aar. Hans Kone er derimod ikke flegmatisk, det er godt at see; var hun Minister, gik det os vist bedre. Forresten veed man ikke, hvorledes et Menneske seer ud, naar man ikke har hørt det tale. Hvem jeg gjerne engang ønskede at see et Billede af, er Robert Cecil, Danmarks varme Forsvarer.² Lady Palmerstons Billede har forresten noget uhyggeligt for mig.³ Man seer denne fortvivlede Holden paa Ungdommen, der længst er bortflygtet. Ved slige kalkede Grave kommer jeg altid til at tænke paa Hamlets Ord til Dødningehovedet: „Lad hende sminke sig en Tomme tyk, til dette Udseende vil hun dog komme.” Jeg har ofte den forfængelige Tanke, at det er godt, at Heiberg ikke oplevede at see mig rigtig gammel; jeg troer ikke, at han kunde taalt det. Mig gik det anderledes med ham. Først i de to sidste Aar af hans Levetid indtraf de kjendelige Spor af Alderdommen hos ham. Jeg erindrer saa tydelig en Middag, da han kom tilbords. Jeg saae, at han den Dag havde mistet et Par Fortænder. Jeg blev bedrøvet ved dette Tegn paa Legemets Forgængelighed; jeg sagde ham aldrig, at jeg havde bemærket dette, men min Bedrøvelse forvandlede sig til dobbelt Ømhed, og efterhaanden som Haaret blev graat, steg denne Ømhed; og hvor naturlig er ikke denne Virkning, thi peger ikke denne Falmen af Legemet hen paa Skilsmissen? Og skulde Alderdommen ikke kunne være skjøn, naar den betragtes med kjærlige Øine? Jo visselig; men hvad der aldrig kan blive skjønt, det er den sminkede Alderdom. Hvor vi Mennesker dog ere nedsjunkne i Forfængelighed, i taabelig Forfængelighed. Hvorfor vil Lady Palmerston se yngre ud, end hun er? Saa ung kan hun dog i hendes Alder ikke, tiltrods for al Kunst, komme til at see ud, saa hun ved sit Ydre kan vinde Tilbedere; hvad vil hun da s. 296med denne tilsyneladende Ungdom? Det, hvorved hun nu skal fængsle, hendes Aand, Verdenskundskab, Erfaringernes mange Slynngninger, Vittighed, Conversations-Evne, alt dette hører der jo ikke Ungdom til, tvertimod, hvortil da denne unyttige Anstrængelse efter noget, der ikke kan naaes. „Man vil gjerne see ung ud, saalænge man kan,” sagde engang en gammel grim Jødemadamme; ja, det er vel sandt, men naar man er 70 Aar, maa man sige til sig selv: „Jeg kan ikke.” Og det er det uhyggelige ved Lady P.s Billede, at man seer, at hun troer, at hun kan. En vis Skjønhedssands i det Ydre bør et Fruentimmer aldrig give Slip paa, hvor gammel hun end bliver, men Skjønheden bestaaer netop i ikke at forrykke Aarstiderne. Tilgiv denne lille Betragtning over den qvindelige Svaghed. Lad mig see, at Deres Godhed for mig ikke formindskes, naar mit Haar graaner, lad Deres Godhed være af en ædlere, varigere Natur.

Det er jo meget gode Forsætter at benytte Tiden i London ogsaa til Theatrene. Af Deres sidste Brev seer jeg, at Forsætterne ere bragte i Udførelse. Jeg kjender ikke det Shakespeareske Lystspil „Feiltagelserne”.¹ Man har et tydsk af samme Indhold med lidt Forandring, altsaa stjaalet fra Shakespeare. Tak for Erindringernes Tilbagevenden ved Opførelsen af Romeo og Julie! Ak, Romeo og Julie! Hvor mange Erindringer knytte sig til dette Stykke for mig. Hvor gjerne havde jeg siddet ved Deres Side hiin Aften og seet og hørt.

Saa Andræ har ikke svaret Dem?² Det er stygt af ham; det er et Arbeide, der generer ham, og derfor lader han det være; denne Mangel paa at bringe Offre hæmmer ham paa alle Punkter. Herre Gud! Madvig lod virkelig ogsaa hos mig falde nogle Ord om at tage Overkommandoen; da jeg antog det for den rene Spøg, lød jeg af hans Ord; denne Latter har altsaa ikke klinget godt i hans Øren. De spørger, om jeg har hørt nogle fornuftige Ord om Vaabenhvile? Nei intet, som er værd at gjengives. Quaade kan takke sin Gud for, at han fik Dem med, thi jeg troer virkelig, at Mange beroliges ved, hvad De gaaer ind paa. Jeg stoler paa, at De faaer Fædrelandet tilsendt, thi nu staaer jo Alt Dybbølstillingen angaaende deri til Alles Kundskab. Her er en underlig Stilhed herhjemme. Alle haabe kun lidt og lader til at være trætte efter Spæn-s. 297dingen. Altsaa paa Løverdag bliver et vigtigt Møde?¹ Himlen lægge sin Velsignelse deri! Jeg synes efter Bladene at dømme, at Napoleon ønsker at gjøre os Fortræd. Denne Ræv, med Genie, er det ikke godt at have imod sig. Dog man veed jo aldrig hvad han vil; han leger altid den bekjendte Leg: „Naar jeg siger: I skal holde, skal I slippe.” En ny Ophævelse af Blokaden uden at opnaae paa samme Tid betydelige Fordele vil herhjemme gjøre et nedslaaende Indtryk; dog, det er lettere at sidde stille i Hjemmet og fordre, hvad man ønsker, end at stille Lidenskabernes Raseri hos de Mange, som De har at gjøre med, og faae Retfærdigheden til at seire. Jeg kan kun ikke forstaae, at naar vi ikke kan gaae ind paa Tydskernes skammelige Fordringer og ikke kan fortsætte

Krigen med dem, hvad vi da kan og skal? Saa De, at Prinds Carl har udtalt i Hertugdømmerne, at eet vilde han love Befolkningen, at Dansk skulde den aldrig mere blive.² ...

Paa Torsdag skal jeg spille i „Bagtalesens Skole“. Paa den Aften er jeg i London ligesom De. Erindrer De, da jeg for fire Aar siden paany optraadte i denne Rolle?³ Da jeg kom hjem hiin Aften, var jeg saa let om Hjertet og saa glad over den overordentlige Modtagelse fra Publikums Side. Det eneste Skaar i min Glæde var, at Heiberg ikke var i Theatret, men sad ensom hjemme. Jeg vidste, at han var trang om Hjertet, uagtet han intet yttrede. Imellem første og anden Akt, eller rettere imellem anden og tredje — thi jeg kommer jo først i anden Akt — skrev jeg ham et Par Ord hjem for at lade ham vide, paa hvilken Maade Publikum havde modtaget mig. Han var taknemmelig og glad over denne Opmærksomhed fra min Side. Den utrolige Masse Blomster, jeg havde modtaget, maatte transporteres hjem i store Vaskekurve, og jeg selv maatte ad en hemmelig Vei liste mig ud af Theatret for at undgaae den Masse Menneskers Hylding, der havde samlet sig paa Torvet! Ja hvad har man dog alt oplevet af Glæde og Sorg i disse 4 Aar!! Tak for al den Bistand, De har ydet mig, for den Deel De har taget i begge Deelee! Jeg kan aldrig takke Dem nok herfor, og jeg bliver blød om Hjertet ved Tanken om Deres Trofasthed og Hengivenhed. Den 2. Juni skal Elverhøi da gives til Indtægt for Chor-Personalets Enkekasse. Elverhøi! Atter s. 298en lang Række af Erindringer lige fra min grønne Ungdom. Gode Erindringer skal jo være et Gode at besidde, og det ere de ogsaa, men de gjør os dog saa veemodige. Tænk, at jeg nu er den Eneste, der er tilbage af det Personale, som først spillede i dette Stykke.¹ Døde, døde Alle med samt dets Forfatter! Ikke sandt, jeg har Grund til at blive veemodig? Lev vel, min kjære, kjære Ven! Jeg takker Gud, at jeg har en saadan Ven at udtale mig for.

Deres
inderlig hengivne Veninde.

s. 298

d. 25. Mai 1864.

Min kjære trofaste Ven!

Jeg er aldeles forbauset over hvad De sender mig angaaende Sverrigs Udenrigspolitik! Var det muligt, som Artiklen antyder, at den svenske Konge var i Forstaaelse med Kongen af Preussen om at tilintetgjøre Danmark, ja, da vilde dette Spil rigtignok være saa afskyeligt, at, som Artiklen siger, „Tanken vægrer sig ved at skue ned i dens Dyb.“ Men hvad der altsaa er Sandhed er, at den svenske Konge har skrevet et Brev til vor Konge, hvis Indhold er saa latterlig raat og udelikat, at man er i Forlegenhed, om man skal tro ham meest dum eller gal.² Jo, vi have vel reist med vor ideale Sværmen for et enigt Norden. Hvor oprørende, at et saadant Menneske stilles i Spidsen for en Nations Skjæbne! Det er ordentlig glædeligt, at en saadan dum Lavhed offentlig kan blive afsløret i et Blad. Jeg begriber, at Manderstrøm maa udbryde: „Det er til at blive gal over“; kun Skade, at Galskaben ikke fører til Kløgten og udbryder: „En saadan Konge vil jeg ikke tjene.“ Der er Ingen, der mere drager Nytte af Menneskenes Forfængelighed end Kongerne; vare Menneskene ikke saa pærefulde af Forfængelighed, da stod disse Herskere snart saa ene og forladte, at de lidt efter lidt uddøde af Verden. Hvem troer De har skrevet denne Artikel? Den er jo ypperlig! Hver Linie et dræbende Stik uden at benytte de knyttede Næver, som vort „Fædreland“ saa ofte bruger ved lignende Ledigheder. En saadan Artikel formaade Ploug ikke at skrive. Her er ikke denne arrige s. 299Vrantenhed, men en overlegen Aands Selvbeherskelse midt i den varme Indignation. Det har i høi Grad interesseret mig at læse den.¹ Den nuværende svenske Konge maa vi jo nu være færdige med, men hans Broder? Mon ikke Forsynet har bestemt en fremragende Rolle for ham i Nordens Historie? Jeg haaber det. Tak for Meddelelsen om det Grundlag, hvorpaa De gjør Deres Deeltagelse afhængig for Fremtiden.² Holsteen altsaa udslettet af Danmarks Kort og Slesvig deelt. Jeg har selv i min politiske Eenfoldighed tænkt, at dette, i bedste Tilfælde, blev Enden. Men troer De virkelig, at vi længe beholdt den nordlige Deel af Slesvig? Vilde ikke de Tydskes Tragten fra Morgen til Aften gaae ud paa ogsaa at erholde denne Part? Vilde de ikke gribe den første Ledighed til atter at forene hvad vi nu adskiller? Dog, det maa De jo tro kan forebygges, altsaa Held og Lykke til denne Plan. Det glæder mig ret, at Quade og De arbejder med og ikke imod hinanden.

Det var jo trist, at Deres skjønne Plan gik overstyr at kigge lidt ind til Rosenvænget. Her er saa koldt og fælt i disse Dage, med Regn og Slud, at jeg næsten synes, at det var Synd, at De skulde deele vort grønne Vinter-Foraar. Rart vilde det rigtignok være at see Dem og tale med Dem; jeg forudseer desværre, at de fæle Menneskers Svaghed, Fordringer og Uendeligheden i denne Ordnen holder Dem borte fra os hele Sommeren. Mantzius sagde forleden paa Prøven: „Jeg kunde æde alle Preussere“; jeg kunde fristes til at sige det samme. Phister sagde, idet M. fjernede sig: „Det kommer af, at han har drukket alle Bayerske.“ Det var temmelig vittigt. Tak for de nye Billeder! Hvilket fortræffelig rart Ansigt Landseer har!³ Men, o Himmel! Hvilket Udseende Dickens lidt efter lidt har lavet sig! Menneske-Sjælene ere dog sanddrue og ærlige, hvor ubarmhertigt tydelig skriver de ikke deres Indhold udenpaa; hvor heldigt at saa faae kan læse denne Skrift; blev denne Kunst almindelig, saa det galt ud for Menneskeheden.

I Dag modtog jeg Deres Budskab fra 21. Mai og seer heraf, at De har været i Paris, men nu forhaabentlig atter er i London.⁴ Det er jo ængsteligt, at man ikke engang i Tankerne veed, hvor man skal søge Dem,

eftersom De saaledes farer om i Verden, snart hist, snart her. Ja den, s. 300som giver sin Sag i Deres Haand, kan være tryk for, at der intet forsømmes, som kunde befordre den. Jeg længes efter at høre lidt om Paris og om Mødet d. 28. Jeg føler mig ordentlig stolt over at modtage Breve fra Udlandet, der kommer med en Coureer; det er første Gang i mit Liv, at det er hændet mig, men jeg beholder Stoltheden herover ganske hos mig selv og har ikke Hans Mortensens Feil ikke at kunne glæde sig over noget, naar jeg ikke maa tale derom.
...

Jeg troer dog ikke, det er Mening, at Folketheatret skal gaa ind, men Hr. Lange vil de nok ikke meere have noget at gjøre med.¹ Datterens Ansættelse hos os gjør Opsigt i Byen, man forundres, og ved vort Theater er man forbittret herover. Berner bliver rigtignok meer og meer tummelumsk i Hovedet over at være den egentlige Theaterdirecteur. Tillisch er aabenbart glad over, at han kan blive. Høedt foruroliger ham med at true, at han nu heller ikke vil beholde den Deel af Scene-Instruktionen, han naadigt har tilbage. Han fortæller alle Mennesker i denne Tid, at han har bragt Theatret store Offre, thi efter al Sandsynlighed var han nu — Minister, ifald han ikke havde indladt sig med Theatret. Er han dog ikke et Rabalderfjog? Dette staaer ogsaa tydelig skrevet udenpaa ham, men Mængdens lykkelige Mangel i at læse er kommet ham til Nytte. Tillisch kan vist spare sin Frygt, thi han gaaer ikke, især nu da han har faaet en af sine Sværmerinder, Agnes Lange, antaget. I Dag paa Prøven kom Fru Sødring hen til mig med Taarer i Øinene og sagde, at jeg i sin Tid havde tiltalt hende saa haardt i Anledning af hendes Opførsel mod Tillisch.² Hun bad mig om, at min gamle Godhed for hende maatte vende tilbage, indrømmede, at der jo var noget i min Anklage imod hende o. s. v. Jeg bad hende passe paa sig selv, for at hun ikke skulde faae de sørgelige Skuespillerinde-Feil. Vi forligte os, og det er jo altid godt at forlige sig med Menneskene. Hun er et udmærket Talent; gid hun maa kunne bevare sig som Menneske, ak! dette er ikke let.

Jeg sidder i Aften i Lygten og skriver til Dem. Regnen og Blæsten ere ophørte, men Himlen seer urolig ud, de sorte Skyer drage langsomt forbi det store Vindue og seer truende ud. Naturen er urolig ligesom Menneskene, maaskee, naar alt kommer til alt, virker den Ene paa den s. 301Anden. Fra det Øieblik, at Regnen i disse Dage brød frem, befinder jeg mig bedre; jeg troer virkelig, at mit Ildebefindende hang sammen med Luftens Tørhed. God Nat, min kjære Ven! Tak for Deres Breve! Deres Tante og Vedels har det godt. God Nat! I min Aftenbøn indesluttet De af Deres

inderlig hengivne Veninde.

s. 301

d. 28. Mai 1864.

Igaar havde jeg den Glæde at modtage Deres Budskab fra Paris. De er saa — hvad skal jeg kalde det — artig, galant, godmodig at bede mig oprigtig udtale min Dom om vore Forhold? Som om jeg uvidende Stakkel kunde have nogen begrundet, fornuftig, indsigtfuld Dom om saa indviklede Spørgsmaal. Ja vel har De havt den Godhed at lære lidt paa mig og bringe mig til nogenlunde at forstaae, hvorom Spørgsmaalet dreier sig, men for at have en Dom, en begrundet Dom, maa man ganske anderledes være hjemme i, hvorom Talen gjælder. Saavidt har De bragt mig, og det er ikke saa lidt, at jeg ikke, som saa mange Andre, henkaster en Dom uden at have de Kundskaber, den Indsigt, hvorpaa en Dom bør hvile. Min Dom bestaaer i, at jeg har Tillid til, hvad D e finder er rettest at gjøre, at arbeide hen imod. At Danmark ved den Basis, hvorpaa De vil arbejde, formindskes, er vel smerteligt, men vel uundgaaeligt. Naar man er saa lille som vi, vil man ikke gjerne skære en Alen af sin Størrelse, men i en Sygdom maa man jo ofte amputere et Lem for at conservere Livet. Vort Land har, som Mangan af vore Krigere, faaet et farligt Saar, og maa vel nødvendigt som disse underkaste sig en Amputation. Ak, min kjære Ven! Jeg kommer dog meer og meer til den Tro, at vore skandinaviske Interesser have bragt os — i det mindste for Øieblikket — megen Ulykke, især ved det skammelige Menneske, som for Øieblikket har forspildt, hvad maaskee ikke i vor Levetid vender tilbage. Erindrer De, at De i sin Tid sagde: „Lad os kun begynde Krigen, Sverrigs og Norges Folk -vil da tvinge Regjeringen til at yde os Hjelp.“ Men see, Folket tvang ikke Regjeringen, men taalte, at den forholdt sig rolig paa den skammeligste s. 302Maade. Hvad skal man da tænke om Nordens Sympathi? Nei, Øieblikket til et enigt Norden synes at være endnu langt, langt tilbage. Det tik sit Dødssaar for mange Aar, da vi maatte forlade Dannevirke, uden at en eeneste Haand raketes til vor Hjelp. Sverrig, saa synes mig, er jo i Virkeligheden næsten mere for Øieblikket vor Fjende end Preussen; i det mindste synes jeg, at en aabenbar Fjende er bedre end en falsk Ven. Bedstefaderen tog Norge fra os, Sønnens forener sig hemmelig med vore Fjender for at sønderlemme os saaledes, at vi i vor Ydmygelse blive nødte til at banke paa Forræderens Dør for at kunne opholde Resten af Livet. Mod Syd Fjender, mod Nord Fjender, det er det stakkels Danmarks Skjæbne.

Mine Tanker ere hele Dagen i Dag hos Dem i London. Hvad skeer paa denne vigtige Dag for Danmark? Naturen herhjemme er i Oprør, det regner og tordner, og alt skjælver af Kulde. Er der en Solstraale for os i Dag i London? Eller gaaer hver til sit for atter at gribe til Sværdet? Jeg bad Gud i Aftes for vort stakkels Land, for Dem, for Alle, der vil os vel. Er det ikke en egen Sag, netop i dette kritiske Øieblik, at skynde sig med en Afgjøreise? Var det ikke tænkeligt, at Pavens Død kunde bevirke noget til vort Bedste?¹ Hvor ærgerligt da at have slaadet for tidligt til med Afgjørelsen. Bliv ikke ulaalmodig, min kjære Ven, over Alt hvad jeg i

Eenfoldighed skriver! At Intet af alt dette er nyt for Dem, veed jeg. Mig er det en græsselig Tanke, at Preussen kunde faae en Havn i Kiel. Det var en uhyggelig Nabo.

Det er ganske sandt hvad De siger, at Trang til Omgang med Mennesker er Trang til Fornyse hos os; som det gaaer Naturen i det Store, gaaer det os i det Smaa. Lykkelige Natur! Du søger ikke forgjæves efter at faae Trangen stillet. Tak fordi De længes efter at tale med mig! Tak fordi De længes efter at bidrage til min Fornyse. Børnene have ikke glemt Dem; jeg siger ofte et venligt Ord om Dem til disse; de holder af Dem, og de skal holde af Dem, thi det er mine Børn.

„Bagtalelsens Skole” gik da i Torsdags for udsolgt Huus, og Folk lod til at more sig. Det gaaer atter baade paa Søndag, i Morgen og paa Mandag. Det er temmeligt strængt for mig, men det styrker, at Saisonen om nogle Dage har Ende.

s. 303 Martensen begynder i disse Dage paa sine Smaareiser. Han bad mig igaar, naar jeg skrev til Dem, da at hilse Dem paa det allervenskabeligste, og det gjør jeg nu. Tænk ikke paa ham med Uvillie paa Grund af hans Politik; et Menneske kan ikke have Alt; han har meget af godt og er Dem hengiven. ...

Jeg er forundret over, hvor langsomt mine Breve naaer til Dem, men det maa vel have sin Rigtighed hermed. Først i Paris at have faaet Dannebrogfarven? Det kan jeg ikke begribe. At sende mine Breve til Vedel synes jeg ikke rigtig om, dog, maaskee jeg gjør det, naar jeg har sundet mig noget derpaa.

I Dag afgj øres altsaa formodentlig, om vi snart tør vente Dem hjem, eller om Deres Arbeide i London først nu ret skal begynde. Det er haardt, om De blev hele Sommeren borte; dog man bør jo ikke knurre, men finde sig i det, som er bedst for det Hele.

De har ganske rigtig skrevet til mig om Prindsessen af Wales, men jeg modtog først Deres Brev herom, efter at mit Spørgsmaal var afsendt. Hendes Lykke er nok saa temmelig omgjærdet med Torne. Stakkel, dog det er jo den menneskelige Lod aldrig at faae nogen Gave af Lykkens Goder uden disse Følgesvende. Jeg længes nu meget efter et Budskab fra Dem efter Mødet i Dag. Gid det maa være lidt godt for mig, for os Alle. ...

s. 303

d. 2. Juni 1864.

Ak, hvor har jeg kjæmpet i disse Dage for at faae et Øiebliks Ro til at besvare Deres kjærkomne Brev fra 26., hvor De havde den Elskværdighed, strax efter Deres Ankomst fra Paris, at betænke Deres fraværende Veninde. Knusende Besøg, Prøver, Spillen to Aftener i Træk, Søndag, Mandag i „Bagtalelsens Skole”, Oplæsningen paa Stykker til næste Saison, Alt har forenet sig til at optage min Tid. I dette Øieblink tager jeg det overtværs og skriver, uagtet jeg virkelig ikke har Tid dertil, thi „Elverhøi” skal gaae i Aften; jeg burde bruge hele Formiddagen til at læse paa min Rolle, men da jeg frygter for i Morgen atter at afholdes af Besøg, vover jeg nu at benytte noget af Formiddagen til at lade høre fra mig.

s. 304 Ja visselig hjælper Deres Breve til ofte at holde mit Mod vedlige i vort stakkels Fædrelands Sag og ikke alene heri. Da jeg vaagnede i Morges, besluttede jeg, at jeg vilde see at faae Tid til at skrive i Formiddag til Dem, thi jeg havde drømt hele Natten om Dem. At De var kommet hjem uventet og havde fundet Deres Værelser, Beoler, Alt i Uorden. Jeg var ganske fortvivlet herover i Søvn. Hjalp Dem med at ordne det Hele, Papiirer, Bøger etc. ... etc. ... Hvor forunderlig er dog ikke denne Sjælens Tilstand i Søvn, halv fornuftig, halv forvirret! Og undertiden have Drømmene noget inspireret ved sig; hvem kan fatte denne besynderlige Tilstand? ...

De har vist havt ubehagelige Dage i denne Tid? Ja det seer rigtignok ud til, som De skrev, at vi maa prise os lykkelige, om Deres Plan til Ordningen kan gaae igjennem; vore Blade forberede jo ogsaa Publikum paa at modtage denne Løsen som et Gode. Gid det da maa lykkes.

Af Bladene seer De vel, at Hr. Hansen har havt en Triumf-Aften i Theatret; den var egentlig en Demonstration mod Tillisch, fordi det Rygte havde udbredt sig, at T. vilde afskedige ham.¹ Jeg var derhenne hiin Aften, og det rørte mig at see et Menneske saa glad, som Hansen var. Lykkelig den, der kan glæde sig over sligt, naar det bydes. Jeg selv gik ned paa Theatret og sagde min gamle Ven et Par venlige Ord; han tog saa rørende imod disse og sagde med Taarer i Ørnene, at det, at jeg kom til ham, var det Bedste af det Hele. Jeg var altsaa glad over at være gaaet derind, hvilket jeg nær havde undladt. Theatrets sidste Uge har været glimrende med Hensyn paa Indtægterne, de største Theatret nogensinde har havt. Fem Aftener i Træk udsolgt Huus, to Aftener ved „Don Juan”, tre ved „Bagtalelsens Skole”, Tillisch var henrykt. I Aften, en Extra-forestilling til Indtægt for Chor-Personalets Enkekasse, tyder ogsaa paa udsolgt Huus. Naar Enden er god, er alting godt, siger man. Jeg har i Dag erindret den Bemærkning, De gjorde med Hensyn paa Elisabeths Udførelse, og skal nok afhjælpe denne i Aften, haaber jeg. Jeg var saa rørt igaar paa Prøven af „Elverhøi”.² Hvilken Illusion er dog ikke i dette Stykke! Jeg synes nu virkelig, at der i intet mig bekjendt Stykke er tilveiebragt den Harmonie som i dette. Man løftes op over Virkeligheden paa den skjønneste Maade, man smelter sammen med en Naturstemning, s. 305 der er henrivende, og det mærkelige er, at dette Stykke maa

spilles, udføres saa tarveligt, det skal være, Virkningen udebliver alligevel ikke. Lev vel, min kjære Ven! Saa snart jeg kan, skriver jeg atter, for i Dag tag tiltakke med disse Linier.

Held og Lykke ledsage Dem i Deres Arbejde! Gid det snart maa føre til en Ende, saa at Deres Venner ikke altfor længe skal savne Dem iblandt sig.

s. 305

d. 4. Juni 1864.

Man kan rigtignok sige om Dem, som Md. Hass sagde om sin Mand: „Han er akkurat en Engel.” 1 Næppe er mit Brev afsendt, hvori jeg beder Dem om nye Convolutter, før jeg beroliges ved en ny Sending fra Dem. Da jeg i Torsdags Aftes kom hjem fra „Elverhøi”, der blev spillet for udsolgt Huus, udsolgt alt om Formiddagen, havde jeg den Glæde at see Deres Brev med det vægtige Indhold ligge paa mit Bord. Det saae saa hyggeligt ud, akkurat som om De endnu befandt Dem i det gode Kjøbenhavn og ikke saa mange Miile borte fra os. Tak fordi jeg maatte læse Andræs og Deres Breve; noget egentligt Nyt i Andræs var der ikke for mig og vist endnu mindre for Dem, med Undtagelse af Omqvædet „lad briste”. 2 Andræ var hos mig i Aftes. Han føler sig syg og lidende, især af Migræne i Hovedet. Efter faae Minutters Ophold hos mig, sagde han, at denne nu atter indfandt sig, saa at han vist blev nødt til atter at forføie sig bort. Imidlertid fik jeg ham til at gaae nogle Minutter ud i Luften, og han blev da hos mig til The. Vi kom nu i en saa ivrig politisk Disput som aldrig før. To Udtalelser af mig gjorde ham reent fortvivlet, den ene, at Begivenhederne og deres Følger i 1848 havde været en Velsignelse for Landet og hævet Nationen i disse 15 Aar til en utrolig Udvikling, og den anden, at der maatte slaas ved Dybbøl. Han paastod, at alle vore Ulykker skrev sig fra det Øieblik, vi havde faaet en Constitution, og at Folket var daarligt og slet. Jeg paastod, at Ulykken laae i, at Folket ikke havde haft en Konge og en Regjering at slutte sig om og at see op til, at vi vare fattige paa virkelige geniale, kraftige, selvopoffrende Personligheder, og at heri maatte Ulykken søges. s. 306 Og nu sagde jeg ham mangt et Ord om hans egen snævre egoistiske Virksomhed, som ikke klingede godt i hans Øren. Vor Disput varede til henved Kl. 12½. „De gjør mig reent rasende,” sagde han, men mærkelig nok tilføiede han: „Min Migræne, som ellers intet Middel kan bortjage, har De faaet til at gaae over.” Jeg svarede ham, at saadanne Rystelser var det netop, at han trængte til, og jeg vilde derfor raade ham, saa ofte Migrænen indtraf da at komme til mig for at faa sine Nerver styrkede. Han sagde, at han ikke kunde forandre sine engang fattede politiske Anskuelser. Jeg svarede ham, at en frugtesløs Fastholden ved hvad der var uopnaeligt, var en utiladelig Stivhed og Ubevægelighed, at det var en daarlig General, der ikke kunde forandre sin engang lagte Plan efter hvad Øieblikket gjorde nødvendigt, og meget mere, som det ikke lykkes mig saa godt at skrive, som Ordet i Aftes stod til min Raadighed i Kampens Hede.

Ogsaa for Deres venlige Rrev af 30. takker jeg. At Artiklen i Aftenbladet ikke er af Duncker, derom synes jeg at være overbeviist. Duncker har ikke denne knusende Besindighed, denne mandige Alvor. 1 Jeg har læst Dunckers Tale ved Festen for den norske Constitution. 2 Men jeg tilstaaer, at uagtet den talte vor Sag, mishagede denne Tale mig. Her var altfor megen opkiltret Begeistring; det Hele altfor meget anlagt paa at gjøre Effect, paa Klap og Bravoraab. Den stod langt tilbage for hans tidligere Tale i vor Interesse; vel var der ogsaa i denne vel megen dramatisk Klang, men Varmen og Begeistringen var sandere, fuldere, kraftigere og det Hele mere følt. Han har en farlig Veltalenhed, farlig for ham selv; den kan let blive en Virtuositæltalenhed, altsaa huul. De deler maaskee ikke denne Mening, men jeg kan ikke gjøre ved det, denne Følelse havde jeg, da jeg læste den.

Af Aviserne seer jeg, at De har faaet Begenburg over til Dem? 3 Dette tyder jo ikke paa en Afbrydelse af Conferencen. De tydske Blade ere jo nu opbragte paa Napoleon og troer, at han vil tage sig af os. Andræ yttrede, at dette intet havde at betyde. Jeg blev glad, da jeg læste dette, men han slog Vand i denne Glæde. Det er dog en utrolig ynkelig Rolle, England spiller i denne Sag. Skulde det virkelig være Forsynets Mening ad denne triste Vei at lede s. 307 os ind i et Skandinavien? Da kan man med Sandhed sige: „Gaverne komme fra Oven i deres egen Skikkelse.”

I Rosenvænget er alt ved det Gamle. Jeg er træt efter de sidste Saisondages Anstrængelse, men ellers rask. I Dag og igaar har jeg nydt min Frihed ved saa godt som hele Dagen at gaae og pusle i Haven. Veiret har været behageligt, men ikke sommervarmt. I Torsdags Aften vilde Vedels besøge mig; det faldt dem ikke ind, at jeg spillede; jeg gik derved Glip af deres Selskab.

Deres Havestue har nu faaet omtrent en Farve som min Dagligstue, og Rilledet har unægtelig vundet derved, saavel som Fiskerdrengen, der tager sig langt smukkere ud paa den varmere Farve; ogsaa hele Stuen har faaet et elegantere og lysere Præg. Naar skal De dog komme til at bo i dette Deres nye Hjem? Det er jo en skammelig Streeg i vor Regning. Kunde man endda benytte det, at have en saadan Ven i London, til selv at see denne mærkelige By, men ak, man er slaaget til en Skilling og bliver aldrig en Daler. Ja vist have Mændene det godt fremfor Qvinderne....

s. 307

d. 7. Juni 1864.

Siden jeg sidst skrev, har jeg modtaget adskillige venlige Budskaber fra min trofaste Ven. Tak fordi jeg maatte læse Brevene til Hall og Andræ! Brevene bleve strax besørgede til deres Adresser. Det maa være en anstrængende og i mange Henseender en piinlig Tid for Dem i London, men og en høist interessant Tid, der indeholder en Erindring for hele Livet, som det ikke falder i manges Lod at opnaae; tænk paa det, naar Arbeidet trykker. De maa tro, at jeg ret er Dem taknemmelig for den Udholdenhed, hvormed De betænker mig ved saa ofte at tage Dem Tid til at lade mig høre fra Dem, ja, jeg er tidt ganske rørt herover.

Det var jo et heldigt Træf, at see „Hamlet” i London, og det en god Hamlet. Ja vel maa De sige, at dette er et „vidunderligt” Stykke. Hvilket lykkeligt Menneske, som Aanden i den Grad har besøgt! Og hvilken Lykke, at det er en Digter, den saaledes har besøgt, thi det staaer da der til alle Tider, og Efterverdenen kan da overbevise sig s. 308om, at Berømmelsen er grundet i Sandhed og ikke i en øieblikkelig Stemning. Et saadant Stykke kan spilles godt, kan spilles slet, men en Virkning af noget saa stort og mægtigt kan aldrig udeblive hos Tilskueren, hvis denne ikke er forladt af al Phantasie og Menneskeforstand. Lykkelige Digter, som har modtaget en saadan Aabenbarelse, grebet den og formaaet at gjengive den!

Jeg er ret bedrøvet over vore Forhold. Jeg har en Følelse af, at en fornyet Kamp vil mangle al Begeistring hos de Kjæpende, at man med et haabløst Suk vil gjøre sin Pligt, ak, men Pligten er altid saa kold, og i denne er der sjældent Velsignelse.

Jeg har ret faaet Syn paa, at Alt hvad der skeer i vor Sag, at Alt fører til Skandinavismen, saa underligt det kan synes. Selv det, at de Danske skulde føres til Forbittrelse mod Sverrig, kan jeg faae ind med i Planen. Jeg troer, at Forsynet tænker som saa: Hvis Danmark forenede sig med Sverrig under Jubel og Begeistring, vilde Norge trække sig kold tilbage. Skal der komme noget ud af det Hele, maa Norge og Danmark slutte sig fast sammen mod Sverrig, hvilket næppe vilde være skeet, hvis Kong Carl havde vundet Danmarks Hjerter, som han jo var paa Vei til. Har ikke Varmen i Norge mod Danmark netop udviklet sig, fordi Danmark er forbittret mod Sverrig? Aldrig havde det blusset saaledes op i Norge, ifald Sverrig og Danmark ikke i dette Øieblik stod fjendtlig ligeover for hinanden. Er denne Anskuelse den rette, da er jo Alt gaaet til, som det burde, og fører til Maalet. Holsteen tabt, Slesvig tabt er jo ligeledes en sørgelig Nødvendighed mod samme Maal. Naar derfor Folk herhjemme sige: „Nu kan der da ikke længer være Tale om Skandinavismen, nu maa der dog vel slaaes en Streg over denne Illusion, nu seer man da, at det ikke er Forsynets Bestemmelse,” da synes jeg, at Forsynets Bestemmelse netop for mig ligger klart, og at det netop vil dette og intet Andet. Sverrigs tragiske Rolle er — for Øieblikket — at have Danmark og Norge imod sig, thi kun ved at den Mægtigste af de Tre mødes med Kulde af de to Svagere, blive disse To til en Magt ligeover for denne. Saaledes bliver vist Enden paa det Hele, men, o Gud! Hvormegen Sorg og Jammer vil ikke gaae forud, inden vi kommer saa vidt! Hvormegen Uro, hvormegen Arbeide, hvormegen Læger behøves ikke, s. 309inden alle de blødende Saar ere forbundne og lægte. Det bliver tunge Tider, min kjære Ven, for Mænd og Qvinder, men et samlet Norden vil fødes af disse Smerter. Nu har jeg spaaet, men jeg vil ikke gjerne brændes, fordi jeg befatter mig med at være Spaaqvinde.

Jeg var i Dag hos Treschow. Han er meget lidende af uophørlige Smerter i Beenene. En mærkelig Aandskraft har dog den Gamle. Under hele vor Samtale var intet at mærke paa ham, han var mild og endogsaa livlig; først da jeg vilde gaae, sagde han: „Jeg har det haardt og lider af idelige store Smerter, der intet Øieblik forlader mig.” Det er tungt og haardt at ende saaledes sine sidste Dage; jeg forlod ham ganske veemodig. Han talte ogsaa om Dem, roste Dem og var glad ved, at De stod ved Quaades Side. Ligesom De roser Quaade i Deres Breve til Hjemmet, saaledes roser Quaade Dem i sine. Det fornøiede mig at høre, thi jeg vil gjerne, at Alle skal skjønne paa Dem. Ogsaa Fru Martensen er lidende. Vor Herre holde sin Haand over hende! Hvad skulde den stakkels Martensen gjøre, om han mistede hende, og hun seer mig meget svag ud. Hos Vedels var jeg igaar. De saae begge raske og muntre ud. Deres Børn har det godt. Nu er der Døre i Kjælderen paa deres Hus. Jeg meddelte dem mine skandinaviske Ideer, og Fru Vedel hørte herpaa uden Ømfindtlighed.

De seer vel af min megen Føiten om i disse Dage, at jeg er rask. Mine tre Spurveunger blive vildere og vildere, dog det gjør godt at høre denne Latter og Lystighed. Ogsaa Frøken Hirsch er brav. Deres Tante var hos mig igaar og fandt mig staaende høit oppe paa en Trappestige i Haven for at opbinde Planter. „De kan ikke nægte Dem hjemme,” sagde hun, „naar De staaer der,” og heri maatte jeg give hende Ret, men jeg ønskede sandelig heller ikke at nægte mig hjemme for hende.

s. 309

d. 11. Juni 1864.

Min kjære Ven!

I Aftes bragte Andræ mig Deres Budskab med de to fæle Billeder i, hvorfor jeg imidlertid takker Dem ret meget. Da jeg først fik Øie paa Billederne, forinden jeg s. 310havde læst, hvem det var, blev jeg ganske bange for, at en af disse skulde være Robert Cecil, som jeg engang bad Dem om; lykkeligviis var ingen af

dem ham. Hvor dog især Grev Bernstorff seer oprørende ud; den Anden er jo paa en Maade smukkere, hvis ikke det Tydske struttete ud af alle Porer paa ham.¹ Hvorledes gaaer det Dem, naar De skal tale Tydsk med saadanne Mænd? faaer De ikke Qvalme? Deres Brevs øvrige Indhold er jo trist, dog andet kan man jo ikke vente. I et foregaaende Brev, jeg ogsaa i disse Dage har modtaget fra min trofaste Ven, blev jeg glad over Deres Yttringer deri, at min Følelse ikke har været urigtig med Hensyn paa Dybbølsstillingen. Treschow holder ogsaa fast ved sin engang yttrede Mening, at vi maatte slaas. Tanken om at begynde Krigen igjen uden Hjelp forfærder mig. Andræ var i Aftes livlig og munter og forsikkrede, at min forrige Medfart mod ham fremdeles havde holdt hans Smerter tilbage, saa han efter hiin Aften havde været meget bedre. Han paastod, at De havde misforstaaet hans „lad briste“, thi denne Bristen skulde være paa ganske andre Betingelser end dem, der nu forelaae.² Han meddeelte mig nemlig hele Deres Correspondance; mindst anede han, hvor godt jeg kjendte den, men dette mit Kjendskab gjorde, at jeg kunde møde hans Angreb med et og andet fornuftigt Ord. At Londoner Traktaten er opgivet, paastaaer han, er udgaaet fra os. Hall havde været hos ham i Torsdags og oprørt ham ved at være „k i s t e g 1 a d“, ifald vi kunde opnaae hvad vi nu arbejder hen til, Slesvigs Deeling og Holsteens Tab. Det har ret gjort mig ondt i disse Dage fra flere Sider at høre, at Prinds Oscar skal være endnu upaalideligere end Kong Carl. Fru Vedel paastaaer, at han er lumsk og løgnagtig. Ogsaa Tscherning, som besøgte mig igaar, paastaaer det samme. Jeg havde saa vist troet, at han var af en anden Deig. Hvor mange feilslagene Forhaabninger maa man dog friste i dette Liv. De følger naturligviis med vore brave Normænds Adfærd? Det viser sig jo nu tydeligere og tydeligere, hvad Tiden fører i sit Skjold. Et er mig ufatteligt! Naar Rusland paa ingen Maade vil taale et Skandinavien, hvorfor ere de da ikke komne os til Hjelp for at forebygge Holsteens og Slesvigs Adskillelse fra Danmark? Det havde jo været i Ruslands Interesse, at Danmark blev, som det s. 311 var? Nu har det jo ved sin Tilbageholdenhed selv bidraget til, at Danmark maa søge hen nord paa. Tscherning og Andræ ere fortvivlede over Danmarks Opløsning, og begge yttrede Lyst til at vandre ud af Landet, ja syntes, at det var Pligt mod deres Sønner, der ingen Fremtid havde mere herhjemme. Det er tungt at høre slige Yttringer.

Her er saa deiligt i disse Dage i Rosenvænget; Havet saa blaåt, saa smilende. Man kan ikke lade være at betragte denne Skjønhed med Veemod. Begynder virkelig Krigen paany, hvem indestaaer da for, at en Flaade kommer herved paa disse smilende Vande med alle de Rædsler, som følger hermed? Jeg havde igaar en komisk Scene her i min Have. Jeg gik og talte med den tykke, dorske Gartner Hansen. Pludselig kom en Matros i sin blaa Bluse farende ind i Haven; da jeg spurgte ham, hvem han søgte, svarede han: „Jeg vil sige Farvel til Hans;“ i samme Øieblik fik han Øie paa Hansen; han gik rask hen til ham og sagde: „Maa jeg ogsaa sige Farvel til Dem?“ Det dumme Bæst traadte fornemt tilbage; da udbrød Matrosen: „Aa veed De hvad, De kan sgu gjerne række mig Haanden til Farvel,“ og hermed greb han Hansens Haand og sprang fløitende videre. Hansen blegnede over denne Dristighed. „Hvem er den Mand?“ spurgte jeg; „een, der et Aarstid har arbejdet for mig,“ svarte han. Vil De tænke Dem en Raahed! Har jeg nu ikke Ret i, at jeg aldrig har kunnet lide det tykke Dyr. Nu saae jeg Hans sige Matrosen Farvel; jeg spurgte ham, hvad det var for et Menneske. Hans sagde: „Det er en rar rask Karl, der har arbejdet hos Waage-Petersen.“ Jeg kaldte nu paa Matrosen, der fortalte mig, at han nu skulde ud med Rolf Krake. Jeg rakte ham nu Haanden, gav ham lidt til en glad Aften og ønskede ham og Rolf Krake til Lykke. „Tak, lille Frue!“ raabte han, „jeg og Rolf Krake kommer nok tilbage i god Behold.“ Tænk Dem hvilken Raahed under saadanne Omstændigheder, som vort Land er i, ikke at ville række en skikkelig simpel Mand Haanden, der drager i Krig efter al Sandsynlighed! I disse Dage betaler jeg Hansen hans Regning og haaber ikke mere at see ham i min Have. ...

Mon De dog nu ikke snart kommer hjem? Jeg seer mig vred paa de to tydske Billeder, De har sendt mig. Hvad kan man haabe af Nationer, der have saadanne Repræsentanter, der see ud, som de vilde æde Falster og vil ifærd s. 312 med Laaland, som man siger. Lev vel! Bevar i kjærlig Erindring Deres

inderlig hengivne og taknemmelige
Veninde.

s. 312

d. 14. Juni 1864.

I Dag havde jeg den Glæde at modtage Deres Brev af 7. Juni. Der hører sandelig Fasthed til for ikke at lade sig forvirre af alle de gode Raad og Meninger, som Deres Øren maa døie i den store mægtige By. For os at sætte Alt paa et Kort? Ja, under saadanne Omstændigheder bliver Christian den 9. og hans Regjering Genier, naar det føi-er til Held, men talentløse og dumstrige, naar det gaaer galt; her er altsaa gode Raad dyre. En Lykke er det, at man under saadanne Omstændigheder som vore som oftest tvinges til at gaae den Vei, man gaaer, saa at, paa en vis Maade, Valget ikke vælges, men fordres som en Nødvendighed. Gid Nødvendigheden og Heldet her maa smelte sammen.

Jeg er ganske forbittret over, ligesom Heiberg var det i 48, i Aviserne at læse om den infame Dr. Heiberg i Slesvig.¹ Dette Menneske hedder slet ikke Heiberg, det er et Navn, han har givet sig selv. Han er en uægte Søn, jeg husker ikke ret om af Hertugen af Augustenborg eller en anden stor Herre; dog troer jeg, det er Hertugen. Heiberg havde for Alvor isinde i sin Tid at gjøre Indsigelser mod, at han bar dette Navn. Det irriterede mig formelig forleden Aften i Berling, hvor denne Dr. omtaltes i et væk om alt, hvad der var

passeret i dette Heibergske Huus. At see sit Navn sammenblandes med en saadan Forræders, det er dog haardt. Det var allerede en Trøst, synes mig, om Folk fik igjennem et Blad at vide, at dette Navn ikke tilhører ham. „Hvorfor har dette Afskum just valgt mit Navn,” udbrød min Heiberg saa tidt i den forrige Krig. Maaskee Regenborg, der jo kjender saamange Forhold i Slesvig, veed, hvorledes det hænger sammen med dette Menneske. Spørg ham, om han ikke kunde faae nøiagtig Besked om ham. ...

Har De læst Davids Taler til Kongen og Dronningen ved Aabningen af den ny Jernbane? Han er dog mageløs s. 313 affecteret i sine Taler, det er ligesom man hørte en gammel Landsby-Præst: „Der David blev gammel, holdt han gudelige Taler.” Herfor er han udnævnt til Commandeur — at sige til Korset —, hvilket jo passer godt til hans gudelige Stemninger. Det er ogsaa een af vore store Mænd med smaa Eegenskaber. Grundtvig har da udgivet „Et Trøste-Brev til Danmark” for 8 Skilling; om disse 8 Skilling skal tilfalde de Saarede, siges der intet om; Brevet har jeg ikke læst, saa jeg hører ikke til de Trøstede.1

Det vilde have moret Dem at høre, sidst da Andræ var hos mig, ham opfordre mig til at skrive mine Memoirer; han var vis paa, sagde han, at jeg kunde. Jeg paa min Side opfordrede ham til at skrive sine. Samtalen antog en lystig Retning, og jeg lovede ham, naar han bragte mig det første Kapitel af sine, skulde han fire Dage efter modtage det første Kapitel af mine. Jeg kunde vist dristig love ham dette. Andræ! Og Memoirer!! Jeg blev forresten forundret over, at han troede mig istand hertil. „Jeg troede virkelig,” sagde jeg til ham, „at De ikke troede mig istand til at sammenføie en Side, endsige beskrive et heelt Liv.” Han var saa artig at svare, at man kun behøvede at læse nogle Linier af mig for at see, at jeg besad denne Evne. Det forundrede mig som sagt.

Jeg maa dog fortælle Dem, at en Dronning med samt hele sin Hofstat har taget Bolig i mit Huus. Er det ikke forunderligt! De veed jo, at Murene paa Huset ere dobbelte, og at der i Midten af begge er et tomt Rum. Dette Rum har en Bisværme fundet Behag i til at organisere en Biistat. Af de smaa Huller udenpaa Huuset flyve de ind og ud og er i en yderst travl Virksomhed. Jeg lever nu formelig i Krig med disse Dyr for at fordrive dem fra mit Territorium, maa ryge med Svovl fra Kjælderens op i Murene; i Dag lader de til at fortrække, efter at mange ere saarede og faldne. Mon ikke dette Middel kunde anvendes paa Preusserne, der ligesom disse trænger sig ind, hvor de intet have at gjøre? Alle, som give sig af med Kjendskab til Bier, ere høist forundrede over denne Adfærd af disse ellers kloge Dyr. Det er dog virkelig forunderligt, at alle de Dyr og Insecter, som ellers bygge udenfor Husene, absolut vil bygge indeni mit Huus. Svalerne vilde bygge paa mine Lysekroner, og da de ikke fik Lov hertil, vilde de slet ikke bygge her. I min Tørrekjælder bygge i Aar s. 314 flere Sangfugle, som ere fløine derind ad de smaa Huller i Muren, og nu tilsidst dette ualmindelige, at Bier trænge ind i Huset for at gjøre dette til en Bikube. Fuglene i Kjælderens har jeg viist Gjæstfrihed, men Bier og Svaler i Stuerne, dette lod sig dog ikke gjøre, uagtet det gjør mig ondt, at jeg maa skuffe deres Tillid og venskabelige Tilnærmelse.

I dette Øieblik, efter Bordet, fik jeg Deres kjærkomne Brev af 10. Juni. De spørger mie, heri, om ogsaa jeg har glædet mig over Skovens Herlighed, ja, hvad synes De, jeg har endnu ikke seet Skoven i Aar! Veiret har dog ofte i den sidste Tid indbudt dertil, og dog har jeg siddet stille i min Bede; men nu skal det være. Paa Torsdag kjører Deres Tante, Etatsraad Drewsen, Børnene og jeg til Fileværket for at samle Skovplanter til min Have. Seent er bedre end slet ikke. Jeg mangler Dem til at give mig Stødet til Beslutninger i dette som i mere. Tak fordi De i et foregaaende Brev erindrede mig om Pengene til Waage-Petersen. Jeg vil dog ikke gjøre mig værre, end jeg er, jeg havde alt betænkt dette. I saadanne Sager tager jeg mig sammen, naar De er borte; er De hjemme, da har De vænnet mig til at stole paa D e m. Det er jo fornøieligt, at De ere saa mange Danske i London; hvem der var Een af de Ni! Vi gaae altsaa „store og farefulde Kampe imøde”? Ak, min kjære Ven, det er forfærdeligt! Vi have ingen Kanoner, ingen Soldater og ingen Generaler, og dog tænke vi paa at føre Krig! Mig forekommer dette næsten som en Umulighed. De troer jo selv ikke paa, at nogen vil komme os tilhjulps til trods for Englands Danskhed, og jeg troer det heller ikke. Ja kunde den fortræffelige Hertug af Cambridge1 skaffe de 30,000 Mand til vor Bistand, men det gaaer her som saa ofte, den, der har Villien, har ikke Evnen og omvendt, uagtet jeg synes, at de Engelske maatte skamme sig som Hunde, ifald de efter alle deres Udtalelser baade af høie og lave saae os blive sønderrevne som af en Flok Ulve, uden at de rørte sig til vort Forsvar. Men hvad nytte fornemme Damers og Herrerers søde Tale, de vende hurtigt om, og disse, saavel som den ringere Befolkning, har altid den gode Undskyldning: vi have ikke Magten ihænde.

Andræs og Tschernings Ord om at vandre ud af Landet for deres Sønners Skyld ere stygge, troløse Ord2 I Ulykken s. 315 skal man blive sammen og ikke adskilles. Hvem siger desuden, at disse Sønner, om end flinke Mennesker, vilde bane sig en bedre Vei i et rigt Land end i vort lille fattige? Hvor kan desuden noget Menneske opgive sin Nationalitet? Det mishagede mig ret hvad De skrev om Jenny Lind, at hun opdrog sine Børn til Engelskmænd. „Mennesker,” sagde Heiberg engang, „der ikke har slaaet Rod i deres egen Nationalitet, saa at de for intet i Verden vil ombytte denne med en anden, de ere den rette Pøbel.” Det er haarde Ord, men mig synes, at der ligger en dyb Sandhed heri, thi Pøblens Kjendetegn er netop, at den intet Steds er bunden til noget med de usynlige Traade, der ikke lader sig sønderrive, uden at Individet gaaer tabt. Frøken Hebbe fortalte, at Jenny Lind engang havde sagt, at hun hadede Stockholm. Hvor kan man hade sit Fædreland? Man kan være vred paa enkelte Mennesker i dette, men sit Fædreland kan et godt Menneske ligesaa lidt hade, som det kan hade sin Fader og Moder, de maa saa være, som de vil. Om disse Ord af hende kan De sige, at slige Ord henkastes uden at have en dybere Rod, men det, at hun gjør sine Børn

engelske, er, synes mig, en Brøde, udsprunget fra den afskyelige Kunstnerforfængelighed. Der var ikke altid udsolgt, naar hun gjæstede Stockholms Theater, derfor hader hun den By, hvor det fattige Soldaterbarn i lang Tid blev baaret paa Hænderne af hele Nationen; og hun vil berøve sit Fædreland sine Børn? Kan De erindre, hvad Heibergs Fader skriver herom i Anledning af Sønnens Opdragelse? „Hertil,” skriver han, „har ingen Fader R e t.” Denne Anskuelse, som han saa ofte gjentager i sine Breve, er det, hvormed han især efter sin Død har vundet min Interesse og Hengivenhed. ...

Jeg selv er meget bedre ved Kræfter, ja igrunden rask, men jeg sørger over mit stakkels Fædreland, men om jeg havde 16 Børn, skulde de endda alle være danske. Farvel, min kjære Ven! Tak for Deres Trofasthed i Deres Venskab. Gid vi maa leve sammen i en gladere Tid, saa at vi maa kunne sige: Dengang havde vi det haardt, Gud har nu vendt Alt til det Gode.

s. 316

d. 19. Juni 1864.

I Morges bragte Vedel mig tre Breve paa eengang fra min trofaste Ven. Af 10de, 13de og 14de Juni. I Morges begyndte jeg at længes efter Brev fra Dem. De har forvænt mig, og see, min Længsel blev stillet. Tak for Photographierne! Herre Gud, hvor Mennesket Bistori er kommet til at se ud! Hun seer jo ud som en sjusket Dronning. O, Kunstens Vei, hvor er du farlig!

Jeg kan ikke lide det Hallske Brev.² At tale om at nyde sin Frihed ved at hengive sig til Livsnydelser i et Øieblik som det nærværende har noget stødende. Saaledes kan man tale, naar man har ført sin Livsopgave til et Maal, men ikke, naar man som han afbrydes midt i sin Virksomhed uden Resultat, thi han maa dog have eller bør have mangen en Tvivl, om hans Veie altid have været de rette. Forresten troer jeg ikke — som mange tro —, at al denne Ro er paataget. Indholdet af Deres Breve er jo ret sørgelige. Dagene løbe; paa Søndag er Vaabenhvilen udløbet og endnu bestandig Vaklen frem og tilbage. De skal see: Englænderne svigte os i det afgjørende Øieblik og overlader os til vor ubestemte Skjæbne. Jeg gider ikke skrive om Politik til Dem i Dag. Man bliver, er blevet saa aandelig og legemlig mat ved denne idelige Svæven mellem Frygt og Haab, ja saa dum i Hovedet, at man undertiden ikke ret veed, om man virkelig endnu er ilive, eller om det, at man lever, er en Indbildning, en Drøm. Ved bestandig at tænke paa et og det samme uden Evne til nogen Virksomhed, til nogen Indgriben i disse Tankers Gang, bliver man sløv for alle andre Interesser og døser Tiden hen til ingen Nytte for sig selv og andre. Hvor strængt De kan have det, hvor harmfuld De ofte maa være over Menneskenes Daarligheder, hvor bittert skuffet De ofte maa føle Dem, saa er dog maaskee denne Tilstand bedre end den Uvirksomhed, jeg og mine Lige maa friste. Jeg føler ingen Trang til nogen Udvandring som Andræ og Tscherning, men jeg føler ofte Lyst til at vandre lidt ud til London, for at De ved Deres Nærværelse kunde bringe lidt Mod, lidt Liv og Levnet tilbage i mig. —

Vi kom da ikke i Skoven i Torsdags, thi Himlen øsede Vande ned, men i Fredags fik jeg endelig i Selskab med Deres Tante og Børnene Skoven at see. De har ingen s. 317 Forestilling om, hvor Tjørnen blomstrede pragtfuldt; en saadan Rigdom synes jeg aldrig før at have seet. Ved Fileværket samlede vi Alle Skovplanter til at sætte i min som i Deres Have. Drewsen kom ikke med, han skulde reise til Sønnen, hvis Saar nok har forværret sig.¹ Mine Børn ere ganske indtagne i Deres Tante; naar blot Frøken Finne kommer med, sagde de, saa kan det være det samme med Drewsen.² Vi drak Thee paa Fileværket under en deilig blomstrende Hvidtjørn. Gid De havde været med! Tænk Dem, hvilket Uheld Andræ havde! Da vi efter Theen vandrede lidt om, stødte vi pludselig paa Andræ, Kone og Sønner. Jeg havde strax den Aandsnærværelse at lade, som om jeg ikke saae dem, hvilket — det troer jeg i det mindste — Andræ benyttede og skyndsomt fik fat i sin Vogn for at komme bort fra den farlige Plet. Et Øieblik efter kjørte han, vist lettet om Hjertet, bort. Var det ikke pænt og delikat gjort af mig. Herre Gud! Nu seer jo Fru Andræ ud, som om hun var Mandens Bedstemoder. Stakkels Andræ! „men hvad Fanden vilde du paa den Galei!” ...

Vedels seer jeg meget lidt. Han bringer Brevene om Morgenen og gaaer da strax igjen. Jeg gik gjerne oftere derhen, men man har altid en Følelse af at komme til Uleilighed. Han har travlt, og Fruen er saa optaget af de velsignede Børn, at det er en Samvittighedssag at forstyrre hende. Det er ret kjedeligt; jeg talte gjerne oftere med hende. En Formiddag i et himmelsk Veier bad jeg hende komme med begge Børn og Pige. Hun lovede det. Jeg ventede og ventede, omsider kom hun heed, anstrængt ind ad Døren med den Besked, at hun kun kom for at sige, at hun strax maatte vende hjem igjen med Børnene, da Peter og Annette havde været i eet Skrig hele Rosenvænget ned. Da jeg hørte, at Børnene endnu stod ude ved min Port, fik jeg Fru Vedel til at gaae ind og forsikkrede hende, at hvis jeg maatte raade, skulde hun see, at Intet var iveien. Jeg gik ned til lille Peter, tog ham ved Haanden ind i Haven, gav ham og Annette en Kiks, en Blomst, og nu var Alt godt og roligt. De blev da til Kl. 5. De legte roligt og stille i Haven, Alt var i Orden. Med Børnene ligefor Øinene var Moderen nogenlunde beroliget. Det er ret Skade, at hun ikke er lidt mere praktisk i sine Moderpligter, saa at vi Andre ogsaa kunde nyde lidt af hendes s. 318 Selskab. Deres Huus gaar rask fremad. Der er nu Tag over Kjælderen.

Modtag venlig det rødmende Blad, som jeg plukkede i Skoven til Dem. Jeg har tænkt meget paa Dem i disse Dage. Ifjor paa denne Tid havde De en af de Smerter, som man aldrig forvinder ganske.¹ De bar denne som

alt andet som en Mand. Ak ja! Man bærer vel, hvad der maa bæres, men lidt efter lidt bliver der saa mange Huller i den stakkels Sjæl, at den har ondt ved at hænge sammen. Deres Tante har været saa elskværdig at forære de to ældste af mine Børn en Kurv og den yngste en Syæske, som har tilhørt Deres Søster; 2 disse Gaver skal Børnene holde i Agt og Ære. Ja, min kjære Ven, i den Tid vort Venskab har været, have vi, hver for sig, havt alvorlige Sorger at bære. I saadanne Tider trænger man til Venner, varme hengivne Venner, og til dem, der hjælper os i saadanne Tider at bære, hvad der maa bæres, slutter man sig des inderligere, thi man har deelt noget vigtigt sammen.

Det er Søndag, og de nationale Folkesange klinge ind til mig fra de Forbigaaende paa Veien. „Danmark deiligst Vang og Vænge“ klinger ikke i Aar mere af disse natlige Sangere. Nye mig ubekj endte Ord lyde til de gamle Melodier. Gud holde Livet i det stakkels Pædreland.

s. 318

d. 22. Juni 1864.

Deres Brev af 17. ds. har jeg modtaget og ved at læse det glædet mig over, at De midt i Deres Arbeide og Anstrængelser dog ogsaa har paa enkelte Dage Nydelse i Naturen. Ere de vestlige Vinde hos Dem kjølige Zephyrer, saa ved Gud, at netop Vestenvindene hos os ere raa Karle, som et qvindeligt Væsen helst lukker sig inde for. Græsset i England har jeg altid hørt omtale som noget vidunderlig skjønt, men der skal jo ogsaa anvendes utrolig Omhu for at bringe det til denne Høide af Skjønhed. Beskrivelsen af et saadant Formiddags-Selskab i det Grønne har ret betaget mig. Smukke Sophaer og Stole paa det friske Grønsvær og herpaa skjønne Damer, som jo England er berømt for, maa jo være et herligt Syn. Hvorledes s. 319 gaaer det Deres Hjerter i al den fristende Pragt? Kan De virkelig blive kold ligeover for en saadan Flora, saa er jeg bange for, at De kommer i Miskredit hos det smukke engelske Kjøn. Hos Herrerne har en lille Fugl fortalt mig, at De gjør Lykke, hvilket ret glædede mig at høre. Jeg har altid troet, at netop engelske Mænd vilde kunne sætte Pris paa min Ven. Jeg er kun bange for, at Alt herhjemme vil forekomme Dem saa fattigt, saa tarveligt ovenpaa den engelske Pragt; saalænge man er midt i et saadant Gode, tænker man ikke paa Sammenligning, men kommer man hjem, da indfinder den sig. Dog, jeg stoler paa Deres Trofasthed i dette som i mere.

Iforgaars Aftes saae jeg Vedel slentre eensom paa Veien uden for min Have; da jeg selv gik eensom i mange Slags Tanker, fik jeg ham ind. Han var mismodig over, at den lille Pige om Natten atter havde havt et Anfald af Hosten, men kun et lille. Til mit Bud er der siden svaret, at Barnet atter er rask. Vi gik meget længe sammen og talte om Alverdens Ting, men naturligviis meest om vor ulykkelige Politik og om D e m. Han forfærdede mig ved at sige: „Krieger burde blive et Aar i London som vor Gesandt, derefter kunde han stille sig i Spidsen for vor Regjering herhjemme.“ Vel er jeg Patriot, men jeg følte dog, at det kneb med min Patriotisme for en saadan Priis.

I disse Dage strømme Bladene over af Vrede, gode Raad og Trusler mod Kongen paa Grund af hans sidste Vaklen ligeover for Ministeriet.¹ Det er jo ogsaa forfærdeligt, at det Menneske ikke kan forstaae sin Situation. Atter har han havt Bud til Bluhme, David og Andræ, der alle Tre have betakket sig for Æren. Det er dog besynderligt, at han ikke endnu har lært, i det mindste først at vide, at han har andre Mænd, inden han bryder med dem, han har. Det er tragisk at skulle staae paa en stor Plads, naar man selv er saa lille. Det er en tung Uge, denne Forventningens Uge. Jeg selv er ikke i Stand til at tænke paa andet, saa trættende end denne frugtesløse Tænken er.

Artiklerne i Fædrelandet af [Ϸ: om] de norsk-skandinaviske Skrifter har jeg fulgt med Glæde.² Tidligt eller seent vil den norske Stemning for Danmark, naar den blot ikke kjølnes igjen, blive af stor Betydning; dens Varme for os nu takker vi den svenske Konge for.

s. 320| Aftes var Løffler hos mig med en Søn, som han havde bedet mig om at presentere for mig.¹ Det er en ung Architect, der arbejder under Hansen, et ualmindelig smukt Menneske, lystig som et Barn, og med en meget net selskabelig Tone. Det er en besynderlig Contrast at se det livsglade Menneske ved Siden af sin melankolske Fader. ...

s. 320

d. 23. Juni 1864.

Aften.

I Deres Brev fra 20., som jeg modtog i Dag, klager De over, at jeg saa sparsomt skriver til Dem. Gjør jeg virkelig det? For det meeste skriver jeg dog to Gange om Ugen, ofte hyppigere. Hvad mig angaaer, da synes jeg, at jeg skriver for ofte til Dem, thi jeg kan i Grunden i Sommer slet ikke skrive, saa at naar jeg undtager, at De af mine Breve erfarer, hvorledes jeg og mine have det, en Underretning, som jeg veed ligger min kjære Ven paa Hjerter at faae Vished om, saa har De vist mærket paa deres Indhold, hvor trange og monotone, hvor reent ud sagt døsiges deres Indhold er. Ja, jeg gaaer virkelig i en Tankedøs, som Gud maa vide, naar vil ophøre, thi den er ikke ganske ung af Alder. Jeg synes ofte, at hvis ikke een eller anden Begivenhed vækker mig til Liv, gaaer jeg reent istaae. Jeg forfalder meer og mere til at suge mig fast ved

enhver Smerte, der møder mig paa min Vei, lever kun i denne fra Morgen til Aften og begaaer den Brøde ikke at kunne glæde mig over Lyspunkterne i Livet, hvor disse tilbyder sig. I denne Tid er det saaledes Fædrelandets Skjæbne, der kuer min Aand, saa at Intet ret kan fornøie eller opmuntre mig. Det er svagt og daarligt at være saaledes; jeg skjænder paa mig selv, bebrejder mig, at det er Mangel af Taknemmelighed mod Forsynet ikke mere at holde fast ved Livets Goder, men da mine egne Skjænd ikke kan opmuntre mig, fremturer jeg i min Svaghed. Man vil jo gjerne undskylde sig selv, og jeg undskylder mig da med, at om jeg end ikke er, hvad man kalder syg, saa har jeg dog nu i flere Aar aldrig nogen Dag følt mig rigtig rask, og Legemet er nok Mand for at kue Aanden. I saadanne Stemninger falder det mig vanskeligt at skrive, s. 321 ifald jeg ikke hver Gang i ethvert Brev vil gjøre, som nu i dette, plage Dem med mit Mismod. Tro mig, min kjære Ven, det rører og glæder mig, at De længes efter mine fattige Breve. Jeg vilde gjerne skrive lyse, opmuntrende Breve til Dem, men da dette ikke kan lykkes mig, lader jeg det mangen Dag heller reent være og haaber paa, at det maaskee næste Dag lader sig gjøre. Tro derfor ikke, at det er Magelighed eller Ligegyldighed, Glæmsel, der gjør, at undertiden fire, fem Dage kan hengaae, uden at jeg lader høre fra mig. Mine Tanker ere oftere hos Dem, end min Pen fortæller om. Hver Aften jeg gaaer til Ro, fortvivler jeg over min Uvirksomhed. Hvortil har du nu atter brugt en Dag, spørger jeg mig selv? Da lægges Planer for den næste, men herved bliver det. Ifald jeg altid havde været saaledes, da fandt jeg mig vel heri, men det har jeg ikke. Ja, min kjære Ven, nu vil jeg for i Aften, Klokken er mange, afbryde disse lidet opbyggelige Selvbejdendelser. Uglernerne skrige i Træerne udenfor mine Vinduer, et natligt Tegn. Jeg holder ikke af, at disse Natteravnne opholde sig saa nær ved mit Huus, men herved er jo intet at gjøre. God Nat! I Morgen fortsætter jeg forhaabentlig i en lysere Stemning.

d. 24.

Jeg haabede at kunne fortsætte mit Brev i Dag i en lysere Stemning, men hvorledes er dette muligt efter i Aften at have læst Berling, hvori man faaer Vished om Krigens Fornøelse? Ak, hvilke Udsigter for vort stakkels lille Land! Afdøde Mynster sagde engang til mig i de sidste Aar, han levede: „Jeg føler mig overtudet om, at det ligger i Forsynets Plan, at det vil blive Norden, der nu staaer for Tour til at spille en fremragende Bolle i Europa.“ Ved Norden meente han Sverrig, Norge, Danmark. Det seer ikke ud til for Øieblikket, at denne Spaadom vil gaae i Opfyldelse. I mørke Tider er det undertiden en Trøst, at vi veed med os selv, vi stakkels Mennesker, at vi ere kortsynede og ikke kan gjenemskue den Stores Planer; maaskee han meener det bedre med os, end det seer ud til. Jeg tænker det hele ender med, at Keiser Napoleons Plan om en Congres dog kommer istand; hvorledes vi paa denne vil blive behandlede, er et andet Spørgs-s. 322 maal. Naar alle de Store og Mægtige samles, gaaer det sjældent de Smaa godt. Hvilken Tid kunne vi ikke komme til at opleve! Jeg vilde virkelig reent fortvivle, ifald jeg ikke havde Dem til min Trøst og Støtte i denne trange Verden. Nu tør man jo altsaa snart vente Dem hjem, det er mig en stor Trøst og Beroligelse, men inden De sidder her i god Behold i min Stue, tør jeg ikke ret glæde mig hertil. Vor Herre holde sin Haand over Dem og bringe Dem godt over Havet i dette urolige Veier. Uglernes Tuden i Aftes bebudede altsaa slet Veier, thi det har ret i Dag stormet og regnet som paa en Efteraarsdag. Gid De nu maa faae lidt godt mildt Veier paa Beisen hertil. Da jeg i Dag saae et Dampskib komme Sydfra, blev jeg næsten bange for, at De kunde være derpaa; det havde været en haard Tour. Det trøstede mig, at Skodderne paa Deres Huus vare tillukkede og altsaa Deres Tante¹ borte, thi hun sagde, at De havde lovet hende et Par Dages Varsel forud inden Deres Ankomst. Seer De, hvor lidt egoistisk jeg er i dette Punkt, thi uagtet min Trang til Deres Nærværelse frygtede jeg dog for, at De havde været underveis i et saadant Veier. Naar De først er her igjen og hjælper paa mig med Deres kjække beroligende Tale, haaber jeg, at jeg atter kommer til Kræfter og faaer lidt Mod til at staae imod med i de tunge Tider. I næste Uge synes jeg dog bestemt, at jeg maa kunne vente Dem; jeg bliver utaalmodig, hvis dette ikke skeer. Glad kan De jo ikke komme hjem, men glad skal De blive modtaget af

Deres inderlig hengivne Veninde.

s. 322

d. 28. Juni 1864.

Ved Deres Godhed ligger her nu tre Budskaber, som jeg har modtaget, siden jeg sidst skrev til Dem, af 13. ds., 16. ds. og det lille fra den skjæbnesvangre Dag, d. 25. I det første sender De mig atter en Deel Photographier; jeg har jo nu ved Deres Godhed et høist interessant Album af berømte Mænd. Tusind Tak! De spørger mig, hvad jeg troer, det er for Slags Folk? Ak, min kjære Ven, jeg er dum i denne Tid, jeg veed det ikke. Mine Evner slumrer i denne som i andre Henseender; om de atter vil vækkes[^] er et andet Spørgsmaal, dog haaber jeg det s. 323 fremdeles. Det er unægtelig en mærkelig Skildring af en Dag under Deres Ophold i London, som De meddeler mig i Brevet d. 16. Man maa have et stærkt Hoved, Ankertougs-Nerver, for at holde sligt ud, lykkeligiis har De begge Deelee. Fra 12 til 2 skriver De altsaa i Embedets Tjeneste, og i Venskabet Tjeneste? Tak fordi De ikke svigter det Sidste for det Første. Tro mig, jeg skjønner paa, at De tager og skaffer Dem Tid til at staae i denne skriftlige Forbindelse med mig eensomme Fugl. Kl. 11 var De hos Derby; det er det eeneste Sted, hvor jeg nok vilde have været med. Jeg har ganske forelsket mig i det Physiognomie. Ja, efter en saadan Dag kan man rigtignok udbryde som De, at denne Verden er besynderlig.

Tak min kjære Ven for den Fortrolighed, De viser mig ved at sende mig Deres Venners Breve. Dette sidste Brev fra Andræ af 13. Juni kan jeg godt lide; det er varmt i sin Vrede, og der lyser en stor Fædrelands-Kjærlighed ud deraf, hvor enig eller ikke enig man forresten kan være med hans Anskuelse. 1 Naar et Menneske for Alvor udbryder: „For mig er nu Alt til Ende,“ da ligger der en saadan Smerte i dette Udbrud, at man gribes af en dyb Medfølelse. Andræ var her i Aftes; han fortalte mig omtrent sit Brevs Indhold og sagde, at De havde svaret ham herpaa saaledes, at han nok kunde mærke, at Brevet havde mishaget Dem. Ogsaa Madvig var her, men først da han var gaaet, lettede han sit Hjerte for mig og kom lidenskabelig ind paa vore politiske Tilstande. Med stor Veltalenhed søgte han at gjøre mig begribelig, i hvilken Grad vi systematisk i mange Aar havde forberedt de Ulykker, vi nu vare i. Han gjorde mig angst og bedrøvet over, at der dog maaskee var nogen Sandhed i alt dette. De maa ikke forarges over min Vaklen, men der var en saadan Varme, en saadan Overbeviisning i hans Tale, at der sandelig, især som vore Sager nu staaer, nok kan opstaae Tvivl, og det hos en Stærkere end jeg er. Ogsaa Skandinavismen kom paa Tale. Da jeg sagde, at ved Skandinavismen tænkte — jeg i det mindste — ikke saa meget paa en Tilslutning til hvad der var svensk, som til en Tilslutning til hvad der var norsk, da sagde han: „Ja, til Norge vilde jeg kunne slutte mig, thi de ere danske.“ Ak, D e har Ret i, hvad De saa ofte har yttret, at Norges Tab har været Danmarks Ulykke.

s. 324 Hvor kan Andræ dog være gemytlig og elskværdig, naar jeg saaledes har ham alene som i Aftes, efter at Madvig var gaaet! Jeg havde laant ham til Gjennemlæsning den Række Breve fra Heibergs Moder til mig i 1836- 39. 1 Hvor var han glad over at faae hine Aar tilbagekaldte i sin Erindring ved disse Breve. Det seer jo virkelig ud, som om disse Aars Samliv i vor Kreds have været Lyspunktet i hans Liv. Hørte De ham som i Aftes, vilde De ikke forundres over denne Tro hos mig, men han har ligesom en blufærdig Sky for at aabenbare dette for Andre. De erindrers maaskee, at Heibergs Moder i disse Breve til mig saa ofte omtaler, paa den hende kjærlige Maade, mine Breve til hende med saa megen Ros. Andræ sagde derfor i Aftes: „De veed, at jeg ellers er bange for at være ubeskeden og paatrængende, men i Aften er jeg gaaet til Dem med det faste Forsæt at bede Dem om at lade mig ogsaa læse Deres Breve til hende, thi Fru Gyllembourgs Omtale af disse have spændt min Begj ærlighed paa det Høieste.“ Han blev ganske vred over, da jeg fortalte ham, at disse Breve vare tilintetgjorte, til Held for mig, thi de havde næppe svaret til den Ros, som Heibergs Moder havde skjænket dem. Han paastod imidlertid, at han af hendes Breve omtrent havde læst mine. Hvor var han dog glad over alle de Smaatræk i Brevene, som atter levendegjorde hende for ham. Mon De nogensinde har seet ham saaledes? Han har dog virkelig ikke alene et skarpt Hoved, men ogsaa et varmt Hjerte, naar dette blot fik Lov til oftere at yttre sig.

Tak for det lille Budskab af 25. ds. 2 Naar Andræ ikke meddeler Dem Samtalen med Kongen, da troer jeg ikke, at De heri bør see nogen Mangel paa Venskab eller Tillid. Jeg har jo tidligere bebreidet ham hans Taushed ved en lignende Ledighed. Han har den Anskuelse, at det er en Æressag at tie, naar der vises ham en saadan Tillid; men især kunde han vist aldrig bekvemme sig til at meddele det skriftligt. Et saadant Brevs Afsenden vilde forurolige hans ængstelige Natur. Heri maa De vist søge Grunden.

Her er en overordentlig nedtrykt Stemning hos Alle, og hvorledes kan den ogsaa være anderledes? Hvilket Omslag i Tonen i de engelske Blade! Og nu i Aften staaer der jo, at del engelske Ministerium Intet vil gjøre for os. s. 325 Er dette saa? Den Erklæring, Quaade har oplæst i det sidste Møde, og som roses som et Mesterstykke, er den skrevet af D e m? 1 De maa ikke af en overdreven Delikatesse forholde mig at glæde mig over Deres Evners Virksomhed, de ligge mig paa Hjerte, og jeg bør vide Besked herom. Denne Art af Tillid og Fortrolighed bør De føie til Deres øvrige, sikker paa, at jeg ikke mistyder dem. Er det ikke sandt?

Jeg har atter i denne Uge været temmelig skrøbelig. Mine Hals-Kirtler have været saa stærkt ophovnede, at det ret har plaget mig. Nu er det imidlertid meget bedre. Madvig paastaaer, at det kommer af min utilladelige Ungdommelighed, at jeg befatter mig med slige Børnesygdomme. Det er jo ganske behageligt at tage det paa denne Maade, men for den Priis vil jeg dog ikke gjerne kjøbe Ungdommelighed. Det visse af Sagen er, at jeg altid skal være plaget af et eller andet Onde, saa jeg virkelig har Ledighed til at øve min Taalmodighed, men det er vel dertil, jeg har faaet den. De skriver intet om, naar De kommer hjem? Længe kan det dog vel nu forhaabentlig ikke vare, inden jeg har den Glæde at sige Velkommen!

s. 325

d. 29. Juni 1864.

Vedlagte Brev vilde jeg sende af sted i Morges, ikke anende hvad denne Dag bragte os Alle. Ved Efterretningen om Als' Indtagelse kunde jeg ikke bekvemme mig hertil, thi jeg syntes, at jeg maatte lette mit Hjerte noget ved at tale med Dem. Martensen afholdt mig fra at skrive hele Formiddagen, og i Eftermiddag har jeg været saa beklemmt om Hjertet, at jeg Intet har kunnet foretage mig uden at syle i Haven, det Eneste jeg i Grunden formaaer at beskæftige mig med i denne tunge Tid. Als taget i faae Dage! Taget med overordentligt Tab fra vor Side efter Rapporten. Jeg spurgte Andræ, hvad han meente om Als, og han beroligede mig virkelig med at sige, at dette ikke gik saa let. Hvorledes holder De det ud i London i denne Tid? Hvilket Omslag i den engelske Tone mod os! Mit Blod koger i mig ved at læse herom. Ak min kjære Ven, Politiken, har jeg før sagt Dem, hører Helvede til, lykkelig den, der finder det snævre Hul for at komme ud deraf s. 326 uden at tage Skade paa sin Sjæl. Kongen har et Par Dage før Krigens Udbrud sagt til

Monrad i Martensens Nærværelse: „Bryder Krigen ud, da er det Deres Skyld, og De maa bære Ansvar, thi den kunde godt være undgaaet.” Er det ikke fiint at tale saaledes til sin Første-Minister i en Andens Nærværelse? Martensen beklagede meget denne Mangel paa Takt hos Kongen. Vi ere at beklage, det er vist, baade i den ene og anden Retning. Hvilke Tider vi komme til at opleve! Og hvor er Grændsen? Mon ikke at Preussens Militær holder Orden i Kjøbenhavns Gader og tvinger os til hvad Preussen vil? Det er mig ikke muligt at fastholde Haabet mere for vort stakkels Fædreland. Martensen er lykkelig, han har fremdeles Haab. Jeg frygter for, at vi ender med at maatte sige: vi have tabt Alt undtagen Æren, og denne gjælder ikke meget i saadanne Tider. Gid De vel var hjemme iblandt Deres Venner! Det smerter mig at vide Dem omgivet af al den Troløshed, al den List og Svig. Bær over med alle disse stærke Udtalelser af mig, men disse Dage ere saa haarde at leve i, saa tunge at bære med taalmodig Resignation. Hvad Gud tilskikker os, bør vi jo bøje os under. Gid han ikke vil være for stræng imod os!

1864.

Velkommen, min kjære, trofaste Ven i Deres Hjem! „Haabe i Modgang”, del ville vi holde os til. Jeg aander alt lettere ved at vide Dem borte fra de Fremmede og iblandt Deres Egne, hvortil jeg vel tør regne

Deres
inderlig hengivne
Veninde.

s. 326

d. 12. Juli 1864.

Min kjære, trofaste Ven!

Jeg har hele Dagen været opfyldt af Tanken om Deres Godhed mod mig og de Børn, Gud har betroet til min Omsorg. Der er noget eventyrligt ved denne Godhed, og i denne Verden, opfyldt af saa megen Prosa, kan man ikke lade være at glæde sig, naar denne af og til maa s. 327fortrække for at give hiin Plads. Hvor skulde jeg hente Mod fra til i den Grad at blive Deres Skyldner, hvis De ikke Aar for Aar havde vidst al gjøre mig tryk ved Deres aandige Fiinhed, ved Deres Hjertens Godhed, saa ofte jeg i disse Aar har trængt til Deres mandige Bistand? Og dog er der ligesom en Skjælven i min Sjæl ved Tanken om, at jeg kunde være paa Vei til at misbruge en Hengivenhed som den, De ikke blot igaar har lagt for Dagen, men ved saa mange tidligere Ledigheder. Hvad kan jeg give til Vederlag for at modtage saa meget? Jeg er dog virkelig et lykkeligt Menneske! Hvilken Lykke er det dog ikke, naar et ædelt Menneske slutter sig til os og gjør vor Sag til sin egen i godt og ondt, optager os i sit Hjerte, som man optager dem, der ved Blodets Baand ere knyttede til os. Hvor mange Tusinder af Mennesker gives der ikke, som aldrig har erfaret, hvad Venskabet kan give, hvad Venskabet formaaer? Havde jeg en Baggesensk Pen, da skulde jeg skrive en henrivende Ode til Venskabets Priis, thi jo ældre jeg bliver, jo høiere sætter jeg denne rene velsignede Følelse, thi den er den eneste, der har sand Varighed, den eneste, der formaaer at voxer, indtil Graven gjemmer dens Gjenstand, ja den kan endogsaa skyde friske kraftige Skud, efter at Jorden gjemmer dens Gjenstand. Denne Følelse er den eneste, der har denne uendelige Væxt i sig, den eneste, der uden Afbrydelse kan gaae fremad. Kjærligheden, denne berusende Blomst, har sit Foraar, sin Sommer, men, ak desværre, ogsaa sit Efteraar, sin Vinter. Først naar den gaaer over til Venskabet med den Kjærlighed, som intet sandt Venskab kan savne, først da behøver den ikke at frygte for Fremtiden, thi netop Tiden giver den Styrke.

Ligesom jeg hele Dagen har været opfyldt af Tanken om Deres Godhed mod mig og mine Børn, saaledes har hele Dagen nogle Ord af Dem igaar fulgt mig og piint min Phantasie. De sagde: „I Tider som disse bør man ikke opsætte, man veed ikke, hvor hurtigt man kan være pustet bort.” Med Angst har jeg hele Dagen tænkt paa disse Ord. Ak min kjære Ven! De veed ikke, hvor forladt, hvor trykket, hvor mismodig jeg i Foraaret følte mig, da De ikke stod hjælpende ved min Side. Jeg veed ikke, hvorledes det er, og vil have ondt ved at forklare min Tilstand. De senere Aars Begivenheder have ligesom opskræmmet s. 328mig; jeg gaaer ligesom i en Angst for at et Lyn pludselig skal slaae ned ved min Side, og naar De derfor er borte, betager denne Angst mig, og den kan kun afhjælpes ved, at De atter staaer hjælpende, beroligende ved min Side. Jeg kan ikke leve og trives ved det, man i Almindelighed kalder Venner, Venner, der besøge En, converserer En, Venner, jeg for ingen Priis vilde miste, men som ikke — ja hvad skal jeg kalde det — gaaer ind med os paa vore smaa Anliggender, som ikke med andre Ord gjør vor Sag til deres i godt og ondt, undtagen i det Store, men ikke i disse smaa Anliggender, hvoraf dette stakkels Jordeliv tynges paa saa mange Maader, Venner, der fortie saa meget for os, og som vi fortie saa meget for, Venner, som tager Deel i vor Skjæbne, men som af Delikatesse holde sig tilbage fra at blande sig i den, Venner, som ønske os alt godt, men som ikke have Frimodighed til at standse os paa de urette Veie. Hvorfor? Fordi vor Sag, hvor vigtig den end er dem, ikke er deres egen Sag. Jeg kan ikke trives, uden der i det mindste er eet Menneske, som gjør min Sag til sin. Jeg tør udtale det, thi hvorfor skulde jeg mangle denne Frimodighed; De, min kjære Ven, har gjort min Sag til Deres, og derfor kan jeg ikke undvære Dem. Derfor staaer jeg ene, naar De er borte, derfor er jeg angst, naar De fjerner Dem, og føler mig da saa forladt, o saa forladt! Og derfor har Deres Ord igaar, at jeg pludselig kunde miste Dem, ikke været ude af mine Tanker i Dag. Jeg vil da ret bede til Gud, at han vil have Medlidenhed med mig og bevare

Dem for Deres

inderlig hengivne og taknemmelige
Veninde.

s. 328

d. 16. August 1864.
Aften.

Min kjære Ven!

Det stormer i mig og uden om mig i denne Aften, og jeg maa da tale lidt med Dem til Lettelse for mit Sind. Jeg havde gjerne seet Dem i Aften for at berigtige et og andet Ord, som i Aftes forvildede sig over mine Læber. I min s. 329mørke Udtalelse om Menneskelivet og Menneskene trængte sig en Bitterhed frem, som De misforstod. De sagde: „Har jeg gjort Dem noget imod? Jeg synes, De skærer Alle over een Kam.”

d. 17.

Saavidt var jeg i Aftes kommen i min Epistel til min trofaste Ven, da De gjorde mig den Glæde at træde ind ad Døren og skjænke mig Deres Nærværelse, hvortil jeg saa høiligt i Aftes trængte. I Formiddag modtog jeg Deres venlige beroligende Ord. Det er ganske vist, at jeg ikke selv veed, hvad jeg forleden Aften sagde; først Deres Ord til mig gav mig en Forestilling om, at jeg havde sagt stygge disharmoniske Ord. Jeg mærker jo nok paa Alt, at jeg har været uartig og bør have mine Skjænd derfor. Lov mig derfor, at jeg maa faae hvad De har skrevet til mig; maaskee det netop er Skjænd, hvortil jeg trænger, for at Sindet kan komme i Ligevægt, og dog takker jeg, fordi De ikke „nænte” at sende hvad jeg nu beder Dem om. Min egen kjære Ven! ja, jeg tilstaaer det for Dem, at mit Sind har været, og tildeels endnu er, stærkere bevæget, end selv D e aner. Det er ligesom Veemoden svulmende har leiret sig om mit Hjerte, som om det svømmede i Vand, uden at dette har kunnet skaffe sig Luft igjennem Øinene til Lettelse for det beklemte Bryst. Først nu i dette Øieblik, da jeg nedskriver min Tilstand for Dem, har jeg den Glæde at kunne græde, noget hvortil jeg i disse Dage i saa høi Grad har trængt, uden at det har kunnet lykkes mig. Jeg haaber, at dette vil lette mit Sind. Grunden til min Stemning behøver jeg lykkeligviis ikke at forklare Dem. Paa mange Maader er mit Sind blevet ilde berørt i disse Dage. For kun at nævne et Exempel paa hvad der smerter; saa godt som alle mine Venner og Veninder komme mig imøde med de Ord: „Det glæder mig ret, at De har taget den Beslutning.” 1 Treschow, Martensen, Fru Martensen, alle sige de, at det, at jeg ikke mere udøver en Kunst, om hvilken de saa ofte have yttret, i hvor høi Grad de beundrede den, er dem en Glæde. Det klinger jo, som om det, hvorpaa jeg har anvendt mine bedste Kræfter Livet igjennem, var Noget, der ikke var mig værdigt, Noget man maatte glæde sig s. 330over, naar det var tilende. Dette kan jeg ikke taale. Jeg kan jo nok omtrent sige mig selv, hvad Mening der ligger i denne Glæde, men dog støder dette Udtryk mig. Ved Slutningen af en lang Livsbane, udøvet med Kjærlighed, Troskab og Held, synes mig dog, at andre Ord laae naturligere ved Haanden end Glæde over, at det nu var forbi. Ak! De kan svare mig, hvad betyder Menneskenes Ord? De tale uden at have gjort sig Umage eller Uleilighed med at sætte sig ind i den Situation, hvorom de tale; de sige derfor i al Iilfærdighed: „Det glæder mig” og overlader os den bittre Reflexion over deres Glæde; de meene det alligevel godt, og hertil bør vi holde os. Efter disse mange kolde Udtalelser tilstaaer jeg, at det ordentlig gjorde mig godt igaar at see den gode Petrines stille Taarer glide ned over hendes gode forstandige Aasyn. 1 „Jeg forstaaer godt,” sagde hun, „at Theatrets Forhold maa gjøre, at De ikke ret kan trives der mere, men hvor er det muligt, naar Sjælen endnu er saa frisk som hos Dem, at De da ikke vil faae Øieblikke, fulde af Længsel og Smerte over ikke mere at kunne udøve, hvad der er blevet en Naturdrift for Dem.” See, hun havde gjort sig den Uleilighed i Kjærlighed at sætte sig ind i mit Sted. Men hvorom alting er, ihvad der end berører mit Sind smerteligt, ligeoverfor Dem, min Ven, burde aldrig mit Sind give sig Luft paa anden Maade, end at det stod klart, at De stod udenfor dem, der bereder mig Smerter. Har jeg derfor sagt stygge, ubetænksomme Ord, saa tilgiv mig min Rrøde og ansee mig ikke for en Utaknemmelig; Gud er mit Vidne til, at jeg er det ikke mod Dem, min kjæreste, trofasteste Ven!

Deres inderlig hengivne
Veninde.

Min egen kjære Ven!

Paa denne Dag2 maa jeg have Lov til at være Een af de Første, der hilser paa min Ven og bringer ham gode Ønsker. Gid Aaret, der paa Døren banker, maa bringe Dem nye Goder, nye Glæder men især Trøst, Lægedom for de Vunder, det gamle Aar har slaget vort Fædreland, og som min ædle Ven saa smerteligt har følt. Hvad mig angaaer, s. 331da ønsker jeg visselig for min egen Skyld det samme, men at ønske er et Gode, som hos mig, eller rettere for mig, tager meer og mere af; mine Ønsker for mig selv at have antaget Frygtens Karacteer; jeg beder om intet Nyt, kun om at jeg maa beholde hvad jeg har, Deres hengivne Venskab, som jeg og Børnene ikke kan undvære mere. Tak for det gamle Aar! Tak for at De ved nye store Tegn paa Deres Sindelag imod mig end yderligere har knyttet mig til Dem, saa at vi nu virkelig hører og maa høre sammen i

ondt og godt, saa længe vi færdes her. Husk, at jeg føler Trang til at være Dem til nogen Nytté; deel Deres Glæder med Andre, men lad mig have Forrettigheden i at deele Deres Sorger, fortie mig dem ikke!

Naar De kommer hjem i Aften fra Vedels, da skal min lille Gave modtage Dem. Seer De, hvor egenkjerlig jeg er? Jeg vil være den Første og den Sidste, der møder Dem paa denne Dag.

Deres inderlig og taknemmelig
hengivne Veninde.

d. 4. October 1864.

s. 331

d. 26. October 1864.

Tak, min kjære Ven, for den lille G-Hilsen! De takker mig, fordi De maa læse mine Skrivelser? Siig Dem selv, at hvis De ikke vilde læse dem, saa var jeg fordømt til aldrig at sætte Pen til Papiret; hvem er det altsaa, som det tilkommer her at takke? De gjør mig for megen Ære ved at „pønse“ paa mine Ord om Personalunionen. Da jeg igaar Morges saae paa Kortet, i hvilken Grad Danmark nu var indskrænket til en lille Plet, da gjøs det i mig, og jeg syntes, at Alt maatte offres for, at de tabte Deele atter kunde smeltes sammen; at Grundloven derved betydelig skulde indskrænkes, faldt mig ikke ind, men, jeg Tøsse i Politiken veed ikke, om man ikke selv for denne Priis foreløbig turde gaa ind derpaa. Tænk Dem Jylland ogsaa ranet fra os! Er vi da fuldstændig døde? Ja hvis Livet nordpaa lyste os imøde, men det seer ikke ud til, at man vil tænde Blussene paa Nordens Bjerge, hvorefter vi kunde styre vor synkefærdige Skude. Gud s. 332 give Dem og alle danske Mænd den rette Indskydelse til at virke i den Retning, som er den bedste i vor jammerlige Stilling.

Jeg har i Aften læst første Akt af „Elverhøi“ høit for de Smaa. Da jeg her sad tæt omslynget af de smaa lyttende Børn, blev jeg ret rørt over den Forandring nu, og da jeg første Gang læste disse Ord. Lykkelig var jeg heller ikke dengang, men hvor rig laae Fremtiden for mig! Da jeg engang sagde til Heiberg i senere Aar, at jeg i min Beskedenhed ikke havde mærket eller troet, at hans Tanker saa stærkt beskjæftigede sig med mig, svarte han: „Faldt det dig da ikke ind, at hvert Ord, som jeg lod Ebbesen udtale til Elverpigen, var min Kjærligheds Erklæring til dig?“ Disse Ord af ham bevægede ret mit Sind i Aften ved Læsningen. Jeg var dem ikke værdig den Gang, jeg var en lille Tøsse. Jeg følte mig dog ikke fattig i Aften! Jeg har disse Tre; jeg har Deres inderlige Hengivenhed for mig, en Hengivenhed, hvorpaa De idelig giver mig nye Vidnesbyrd; hvor utaknemmelig maatte jeg ikke være, ifald jeg ikke takkede Gud for hans Godhed imod mig. Jeg har vundet meget i de senere Aar; det er stille i mit Indre, ingen utaalmodig Higen plager mig, jeg er ikke bitter mod Verden og Menneskene som saa ofte tidligere, jeg kræver intet af den eller dem mere, see, min kjære Ven, det er et betydeligt Skridt fremad; De selv har hjulpet mig, meer end De troer, til dette Standpunkt. Tak, min kjære Ven for al Deres Bistand! ...

s. 332

31. October 1864.

Min kjære Fortrolige!

Da jeg sad ved Bordet i Middags, kom den gode Fru Drewsen for at meddele mig, at M. Wiehe er død i Formiddag Kl. 10.1 Efter dette Budskab trængte jeg til Eensomhed og gik derfor ikke ind til Martensens, men sendte dem Afbud. Faa Mennesker, maaskee ingen, har voldet mig Smerter som denne Afdøde, og dog troer jeg, at faa vare ham i Hjertet saa kjær som jeg. Og hvad mig angaaer, da var der Aar, hvor jeg hang ved ham med en Inderlighed, som jeg aldrig troede kunde kjølnes; det var en Illusion! Han væltede et Bjærg af Lis paa mit Hjerte —, og s. 333 jeg udrev hans Billede deraf. Han kunde ikke taale sin Plads derinde, og han kunde ikke taale, at jeg forjog ham deraf. Tiden, Aarene mildner og forsoner; min Vrede, Kulde, der en Tid grændsede til Foragt, ere i de sidste Aar afløste af en mild Medlidenhed, af en forsonlig Tilgivelse. Da jeg i Dag modtog Budskabet om hans Død, berørte denne Efterretning mig saa smertelig, at jeg fornå, at hvem jeg eengang har anvist en Plads i mit Hjerte kan ikke miste denne Plads undtagen — for en Tid. Saa bedrog min Anelse mig dog ikke, da jeg tilfældig mødte ham uden for min Have i Foraaret. Det var, som om en Stemme hviskede inden i mig: „Nu har du ham her for sidste Gang ene, vær nu ikke haardhjertet, grib Øieblikket og ræk ham Haanden til Forsoning.“ Han saae bleg og elendig ud, en Skygge af den Wiehe, jeg engang havde holdt saa meget af. Ogsaa jeg var meget syg. Vi standsede ligesom paa eengang foran hinanden. Han spurgte til mit Befindende, idet hans Øine hvilte saa varmt paa mig, med en Blødhed i Stemmen, som jeg aldrig har hørt i den Grad hos Nogen. Efter at have vexlet nogle Ord med hinanden, ligegyldige Ord, men bag hvilke der dog ingen Ligegyldighed laa, sagde jeg: „Ja, Wiehe, vi ere begge syge, vi Mennesker veed ikke, naar vi kaldes bort fra hinanden, og hvilken Gang der er den sidste, hvori vi sees, maaskee denne sidste Gang er i Dag; lad os da skilles ad i Venskab,“ og jeg rakte ham Haanden, for første Gang i 7 Aar. Et hjerteligt: „Ja lad os,“ var alt, hvad han kunde presse frem, og efter dette Haandtryk forlod jeg ham; jeg vilde intet mere sige og intet mere høre, men jeg gik let om Hjertet bort, og i Dag er jeg glad ved, at jeg hiin Dag var mild og forsonlig.

Jeg husker godt, at jeg meddelte Dem denne lille Scene, men min kjære Fortrolige, det er mig ligesom en Trøst og Trang i Aften at repetere den og gjenkalde den i min Hukommelse, og De faaer da atter at tage imod den. Dette forsonende Haandtryk af mig kan jeg takke for, at han den sidste Aften ifjor, efter „Bagtalelsens Skole“, bankede paa min Dør for at ønske mig en lykkelig Sommer.1 Gid nu denne besynderlige, sørgmodige, hæftige Sjæl maa kunne udhvile sig i Evighedens Sommer, maa faae de bundne Vinger løste, maa være beredt til at modtages! Gud være hans Sjæl naadig!

s. 334Hvor jeg dog er Dem taknemmelig for, at jeg ikke nu skal spille Comedie i Vinler! Uden Deres Fasthed, hvilken Vinter havde denne blevet for mig!! Tak, min trofaste Ven! Jeg har ondt ved i Aften at samle mine Tanker; De vil forstaae at læse, hvad jeg ikke har formaaet at udtrykke.

Deres inderlig hengivne
Veninde.

s. 334

d. 23. Novb. 1864.

Min kjære Ven!

Tak for Deres lille Aftenhilsen igaar og for al Deres Godhed imod mig! Men først og fremmest for Deres Fortrolighed. Jeg har alt i lang Tid bemærket, at De kjæmpede med Dem selv i Anledning af hiint Vendepunkt, eller rettere, hvad der kunde være blevet et Vendepunkt i vore ulykkelige Begivenheder, hiin 11. Juni.1 Dog, min trofaste Ven, lad denne Kamp fare. Naar et Menneske veed med sig selv, at han ikke har skyet Arbeide, Anstrængelse, Aarvaagenhed, at hans Villie har været reen, hans Begeistring sand, at intet forfængeligt Hensyn har lammet hans Virken, at han med Kjærlighed har arbeidet i en Sag, blot for Sagens egen Skyld, hvad kan da et Menneske gjøre mere? Held eller Uheld afhænge ikke altid af os selv, ikke af vor Villie, vor Fasthed, især i et Spørgsmaal som dette, hvor Tusinders Villie modarbejder vor ene Villie; i saadanne Øieblikke kunde man udraabe: „Gjør mig til en Gud, læg Magten over Alle og over Alt i min Haand, d a veed jeg, hvad jeg vil!“ Vær sagtmodig og siig til Dem selv: „En høiere Magt har hersket i alt dette, en Magt, mod hvem min svage Villie intet kunde udrette, denne Magt drev ikke paa min Afreise, nu vel! Lad mig da slaae mig til Ro i Bevidstheden om min rene Villie og tro paa, at hvad jeg gjorde var med og ikke mod dens Villie.“ Skulde man ikke i Politiken som i alle andre menneskelige Forhold kunne ty til denne Trøst? Jeg troer det, min kjære Ven. Flere Gange har jeg villet udtale for Dem, at jeg frygtede for, at De grublede over dette Tidspunkt, og at denne Grublen berørte Deres Sind smerteligt. Jeg forstaaer saa godt, at for et samvittighedsfuldt Menneske, s. 335som De er, maatte dette Spørgsmaal ikke kunne skydes bort, men nødvendig paatrænge sig. Flere Gange har jeg villet tale til Dem herom, men en Frygt for, at De ikke vilde tillade mig en saa fortrolig Udtalelse, holdt mig tilbage, men jeg har længe læst i Deres Tanker denne Sag angaaende og glædet mig over en Uvished, som kun ædlere Personligheder lide af. Lad mig da nu ret takke Dem for, at De i Fortrolighed selv er kommet mit Ønske imøde og har givet mig Ledighed til at sige Dem, hvad en „Eenfoldig“ formaaer at sige en „M y n d i g“.

Professor Petersen har besøgt mig i Dag.1 Forfærdeligt vilde det i Sandhed være, om Alt er gaaet saaledes til i dette Aar, som han troer og føler sig overbeviist om. Men det er vel Pligt med Varsomhed at lytte til den syge Mands Ord.

Hvilken trist Novemberdag! Mon det ikke skulde have Indflydelse paa et Menneske hele Livet igennem at være født i denne af alle Maaneder tristeste? Jeg troer det næsten.

Deres inderligt hengivne
Veninde.

s. 336

S. 337NOTER OG HENVISNINGER

III. 1) Et Liv IV, 218 f. (II. 296 f.). — 2) Om A. F. Krieger se Biografien i Dansk biografisk Lexikon IX, 483 f. og de der angivne trykte Kilder samt Kriegers utrykte politiske Dagbøger 1848—81.

IV. 1) Et Liv IV, 73—74 (II, 212). — P. Andræ: C. G. Andræ I, 234 f. — 2) Kriegers Familie: Sammen med Krieger i hans Bolig, Nørregade Nr. 24, boede 1860 hans Moder Anna Elisa Krieger, f. Finne (15/10 1791—10/6 1863), hans Søster Sophie Magdalene Krieger (23/11 1811—28/6 1862) samt Fru Kriegers Søster, Margrethe Vilhelmine Finne, f. 7/11 1792, død i København 8/5 1869. Desuden fik Krieger senere en anden, ugift Tante i Huset, nemlig Benedicte Lauritza Finne (1/10 1800—4/8 92), der kom til Danmark fra Arendal 1867. — Kriegers Moder havde femten Søskende, og disse mange Efterkommere. (Thisets Stamtavler VII, 7—8; Københavns Mandtalslister 1860 og 1870; Slægtstavler over Familien Finne, udarbejdet 1893 af S. H. Finne Grøn, velvillig meddelt af Hr. Højesteretsadvokat Carl Winther; Dødsannoncer i Berl. Tid. 1862, 1863,

1869 og 1892.)

V. 1) A. D. Jørgensen: En Redegørelse, S. 156—58.

VI. 1) Smstd. S. 156.

Side 2. 1) Fru Heiberg taler formentlig her bl. a. om Marstrands Maleri fra 1858 og om Bissens Statue. Sml. Et Liv IV, 393—94 (II, 461—62). — 2) Sille Henrikke Christine Beyer (1803—10/9 61) skrev Digte, Fortællinger, Smaastykker og Operatekster samt adskillige Oversættelser eller Bearbejdelser af fremmede Digterværker, der benyttedes af det kgl. Theater. — 3) Skuespillet „En Velgjørers Testamente“ af Clara Andersen opførtes 1. Gang i 8/j0 1858. — 4) 20/12 1860 afgav Folketingsudvalget Betænkning over Statsrevisionens Beretning for Finansaaret 1858—s. 33859. De to af Krieger citerede Steder (Spalte 599 og 607 f) indeholder Klager over de økonomiske Forhold ved det kgl. Theater, hvor Høedt i Tiden efter J. L. Heibergs Afgang havde været den raadende. Der klages bl. a. over flere Overskridelser, som Udvalgsflertallet foreslaar „ikke kan passere“. 19/1 1861 gav Folketinget dog Decharge, da Hall forsvarede Regnskabet. — Det „vidunderlige“ Menneske maa være Fru Heiberg. — „Spectatrix“ er vistnok et Mærke, som Fru Heiberg har benyttet ved Avisartikler; sml. iøvrigt Note 3 til S. 79.

Stde 3. 1) mit foreløbige Udkast: vel Udkast til Kriegers Plan til Udgivelsen af Heibergs Arbejder. Se Et Liv IV, 221 (II, 298). — 2) Se Et Liv II, 5, 147—48, IV, 354 (I, 297, 377—78 og II, 409) om to Artikler af Fru Heiberg, 3/12 1845 i „Fædrelandet“ om Skuespilleren Foersom og 23/11 1844 om Opførelsen af „Barselstuen“ paa det kgl. Theater. I Debatten i Anledning af den sidste Artikel deltog J. L. Heiberg med en Artikel, „Gade eller Stue“, offentliggjort i „Fædrelandet“, 30/1 1844. Disse Artikler ere alle anonyme. — 3) Det er ikke lykkedes i „Kjøbenhavnsposten“ at (inde denne Artikel.

Side 4. 1) Sophie Magdalene Krieger (1811—62). Se Note 2 til IV. — 2) mit nyeste Værk: Maaske tænkes her paa en Avisartikel eller paa et Bidrag til Udgaven af Heibergs Værker. — 3) „Værket“ maa være Udgaven af Heibergs Værker. — 4) Omtalen af M. Goldschmidt skyldes maaske, at „Hjemme og Ude“, et politisk og litterært Ugeblad, udgivet af M. Goldschmidt, begyndte at udkomme 5/1 1861. — 5) Schillers „Maria Stuart“ spillede Søndag 13/1 1861 første Gang med Fru Heiberg i Titelrollen. Et Liv IV, 228 (II, 302). — 6) „Dagbladet“ for 13/2 1861 indeholder en Artikel om „Opførelsen af „Maria Stuart“ paa det kgl. Theater“, dateret 5/2 1861 og undertegnet „In memoriam“. Det er en Klage over Kritikernes Behandling af Skuespillerne, navnlig rettet meget skarpt mod Clemens Petersen og med nogle Bemærkninger mod „Berl. Tidende“.

Side 5. 1) „Vort hemmelige Værk“. Billetten er udateret og kan maaske være før 13/2, saaledes at Talen kan være om Dagbladsartiklen af denne Dato, der omtales i foregaaende Note. — 2) I Originalen staar: „Det glæder mig, og Huuset“, men Meningen maa dog formentlig være: at Huuset. Det vides ikke, hvormed det drejer sig. — 3) I „Hjemme og Ude“ 2/3 1861 findes en Artikel, „Ministeriets Beslutning“, der kritiserer Ministeriet Halls Politik. — 4) I „Hjemme og Ude“ findes ingen Digte, hvortil der s. 339 kan sigtes. Det maa da antagelig gælde en Digtsamling, Krieger har laant hende.

Side 6. 1) „Slavinden af Kjærlighed“, Lystspil af Lope de Vega, oversat af Sille Beyer, opførtes 1. Gang 21/3 1861. — 2) Det vides ikke, til hvem der sigtes.

Side 7. 1) Antagelig en Avisartikel. — 2) 30/3 1853, da Fru Heiberg efter en lang Sygdom genoptraadte paa det kgl. Theater, var hun Genstand for stor Hyldest. Se Et Liv III, 151—52 (II, 91). — 3) Frøken Christine Marie Løvmand (1803—10/4 72), Blomstermalerinde, var Fru Heibergs Lærerinde i Blomstermaling og Veninde af det heibergske Hus.

Side 8. 1) I Brevets Datering er Parentesen om: 9. Marts og Ordene: d. 6. April tilføjet med Kriegers Haand. Begge de to nævnte Dage var i 1861 Lørdage. Det ligger vel nærmest at følge Kriegers Rettelser. — 2) Værk: vedrører formentlig enten Udkast til en Avisartikel eller Arbejdet med Udgaven af Heibergs Værker. — 3) smaa Søskende: et Udtryk, Fru Heiberg ofte bruger om sine tre Plejebørn. — 4) Møllerup: Formentlig Etatsraad Herman Andreas Møllerup (1798—1886), Justitiarius i Landsover- samt Hof- og Stadsretten. — Gehejmekonferensraad Fr. Wilhelm Treschow (1786—2/9 1869) til Brahesborg og Laurvig i Norge, Højesteretsadvokat, Legatstifter, Medlem af Rigsraadet. Talen synes at være om Bestyrelsen af de Suhrske Familiegodser. Fru Suhr er O. B. Suhrs Hustru, Ida Marie Bech (1825—97).

Side 9. 1) Om Forholdet mellem Heiberg og Forfatterinden Mathilde Fibiger („Clara Raphael“) se Et Liv III, 285 f (II, 419 f) og det der omtalte Værk af Mathilde Fibiger, Clara Raphael. Se desuden Biogr. Lex. V, 142 f. — Mathilde Fibiger, der af Overanstrengelse var blevet meget nervøs, levede under meget smaa Kaar; hun døde 1872. — 2) 12/4 1861 fandtes i „Berlingske Tidende“ en Artikel om Opførelsen af Oehlenschlägers „Dronning Margrethe“. Det beklages her, at „Tragedien næsten er sunket ned til at være en Terne i den samme Borg, hvor den før herskede som en Kongedatter“. Forfatteren glæder sig over, at den nu atter træder frem, og roser Wiehe, Fru Holst og navnlig Frk. Thorberg, der forhaabentlig atter vil bringe „Kongedatteren paa sit Højsæde“.

Fru Heiberg skrev samme Aften et Svar og sendte det næste Dag til Krieger. Denne har, som det følgende Brev viser, sendt Artiklen til „Fædrelandet“, men dette har antagelig ikke villet tage den. Den optoges i „Dagbladet“ 22/4 1861 under Overskriften. „Den gjenfødte berlingske Theaterkritik“, underskrevet „En Kongesøn“. Den spotter navnlig den rosende Omtale af Frøken Thor-s. 340berg. — 3) I Fru Heibergs ovennævnte Artikel, der optoges i „Dagbladet“ 22/4 1864, citeres Linierne:

„O, Du gode, gamle Generallieutenant Janson!
O, Du gode, gamle o. s. v. o. s. v.“

Den følgende af Krieger citerede Passus er i Artiklen dels forkortet, dels ændret.

Side 10. 1) Sml. forrige Note. — 2) Rimeligvis sigtes der til gamle Avisartikler, skrevet af Fru Heiberg, som Krieger finder imellem de Papirer, han har til Gennemsyn; muligvis drejer det sig dog om nye Avisartikler. — 3) Shakespeares „Viola“ og Heibergs „Kong Salomon og Jørgen Hattemager“ spillede 24/4 1861.

Side 11. 1) Der tales rimeligvis om en Dato, paa hvilken Fru Heiberg første Gang er optraadt i en ny Rolle, maaske i et Stykke af H. Hertz. — 2) Slutningen af Koncepten er bortklippet. — 3) H. Hertz' „Ninon“ med Fru Heiberg i Titelrollen genopførtes 8/5 1861. — 4) 27/4 1861 opførte det kgl. Theater Glucks Opera „Iphigenia i Aulis“. 25/4 var der i „Dagbladet“ en Kronik, skreven af N. W. Gade, med Overskriften: „Det musikalske Drama. Historisk Skizze, meddelt af N. W. Gade i Anledning af Glucks „Iphigenia i Aulis“.“ — Operaen anmeldtes smstd. 29/4 1861.

Side 12. 1) Det kan ikke af Bladene fra disse Dage med Sikkerhed ses, paa hvilken Artikel Fru Heiberg tænker. — 2) 10/5 findes i „Berl. Tid.“ en Anmeldelse af „Ninon“. Den roser Fru Heiberg, men siger, at hun kulminerer i 3. Akt. „Det ligger maaske i Stoffet, maaske hos Forfatteren, maaske ogsaa i Omfanget af Fru Heibergs Geni, — eller rettere sagt i dets Begrændsning, thi selv det største Geni har sine Grændser, — at Fru Heiberg kulminerer allerede i tredje Akt.“ „Afdøde Fru Nielsen vilde have gjengivet Moderhertets Skræk ved Tanken om

„den Nemesis,
der tidligt eller sent staaer paa vor Tærskel“,

og Moderhertets Fortvivlelse med en langt mere gribende Simpelhed og Sandhed, men i Fremstillingen af det Lette, Flagrende, Coquette, Piquante og Aandfulde, der er Ninons egentlige Væsen, vilde hun igjen have staaet tilbage.“ Wiehe roses meget stærkt. Til denne Artikel er det, Fru Heiberg hentyder. — Verecundus er et Mærke, hvorunder Fru Heiberg har skrevet Blad-Artikler. Sml. Note 2 til S. 40 og Note 1 til S. 254. — Skuespillerinde Fru Anna H. D. Nielsen (1803—56).

Side 13. 1) Det drejer sig øjensynlig om Udgivelsen af J. L. Heibergs Samlede Skrifter. Se Indledningen III—IV. — I Heibergs prosaiske Skrifter 8. Bd. findes „Nordische Mythologie. Aus der s. 341 Edda und Oehlenschlägers mythischen Dichtungen“ (1827). — Kriegers Medudgivere var Martensen og Madvig. — 2) Arentine Harboe, Søster til J. G. Harboe. Se Et Liv I, 134—35 og 524 f. (I, 78 og II, 390f.).

Side 14. !) Det omtalte Værk om Goethe er formentlig A. V. T. Stahrs: „Weimar und Jena“. 1852, der ikke findes paa noget københavnsk Bibliothek. Allerede i 1856 var Fru Heiberg blevet stærkt interesseret for Goethes Forhold til Fru v. Stein. Se herom „Breve til og fra J. L. Heiberg“ (1862), Side 205.

Side 16. 1) Talen er her om Fru Heibergs Erindringer, som hun lod Krieger gennemse. — 2) Se herom Et Liv I, 215 (I, 125).

Side 17. 1) Sml. S. 16. — Talen er om Fru Heibergs Erindringer. — 2) Det drejer sig om Fru Heibergs Skildring af N. C. Møhls Død 3. November 1830; se Et Liv I, 213 f. (I, 123 f.). — N. C. Møhl, en rigt begavet Læge, dræbte sig 32 Aar gammel i Melankoli; som afgørende Aarsag ansaas haabløs Kærlighed, efter Fru Heibergs Opfattelse til hende, efter hans Slægtinges Antagelse til Madame Wexschall. (Se derom Et Liv I, 141 f. (I, 82 f.) og Biogr. Lex. XII, 37.)

Side 18. 1) Anne-Francoise-Hippolyte Salvetat (1779—1847), kaldet Mile Mars, fremragende fransk Skuespillerinde. — Talen er formentlig om en Afhandling A. Ial, som J. L. Heiberg 1834 oversatte fra Revue de Paris og offentliggjorde i „Kjøbenhavns flyvende Post“, Interimsblade. (Optrykt i Heibergs Samlede prosaiske Skrifter 7. Bd. S. 403 f.). — 2) Citatet er af Kierkegaards Afhandling om Fru Heiberg: „Krisen og en Krise i en Skuespillerindes Liv“. K.'s Saml. Værker 10. Bd. S. 325. — 3) Johan Daniel Herholdt, Arkitekten for Huset i Rosenvænget.

Side 19. 1) Eckermann: Gespräche mit Goethe in den letzten Jahren seines Lebens. I—II Bd. Leipzig 1837, III Bd. Magdeburg 1848. — 2) I Teksten staaer: Rachel, men der tænkes dog sikkert paa Rahel Varnhagen (1771—1833) og ikke paa Elisa Rachel, fransk Skuespillerinde (1820—58). — 3) Halls Fader var Bødker. — Hall, der var Konseilspræsident og Udenrigsminister, førte ved denne Tid en forsigtigere Politik overfor de tyske Stormagter, end man ønskede i de nationalliberale Kredse. — 4) De to sidste Vers af Goethes Digt lyder:

„Selig, wer sich vor der Welt
ohne Hass verschliesst,
einen Freund am Busen hält
und mit dem geniesst,
s. 342 was von Menschen nicht gewusst,
oder nicht bedacht,
durch das Labyrinth der Brust
wandelt in der Nacht.“

Side 21. 1) De ubekendte Venners Gave er maaske Bissens Marmorstatue af Fru Heiberg. Se Et Liv IV, 394 (II, 461—62. — 2) Om Opholdet paa Bonderup 1861 se Et Liv IV, 246—47 (II, 313), og om Vinteren 1855, IV, 119—22 (II, 239—40).

Side 23. 1) En ny Udgave af Oversættelsen af Shakespeares dramatiske Værker var paa denne Tid ved at udkomme ved Foersom og E. Lembcke. — 2) Citat af J. L. Heibergs „De Uadskillige“, 17. Scene.

Side 24. 1) Vel L. v. Ranke: „Französische Geschichte vornehmlich in 16. und 17. Jahrhundert.“ 1852—61. 5. Bd.

Side 25. 1) Om Konen i Hellebæk, se Et Liv II, 258 f. (I, 441 f.). — 2) Det er ikke lykkedes at eftervise, hvorfra dette Citat stammer. — 3) Hans er Fru Heibergs Tjener Hans Bøge, der siden sin Ungdom havde været i det heibergske Hus. — I „Fædrelandet“ 6/7 1861 findes en Artikel om I. A. Hansen. Lehmann holdt 1860 i Vejle en Tale, rettet mod Misbrugene af Valgretten, særlig mod Bondevennerne. Han forsvarede derpaa Valgloven i „Fædrelandet“ 1860 Nr. 105 og 106. I. A. H. har angrebet ham for Talen; paa dette Angreb svarer nu „Fædrelandet“.

Side 26. 1) Henrik af Navarras Bryllup med Margrethe af Valois, der fulgtes af „Barlholomæusnatten“, Natten til 24. August 1572, da Huguenotterne myrdedes i Mængde i Paris. Fru Heiberg har aabenbart læst derom i ovennævnte Französische Geschichte. — 2) P. Vedel, Departementschef, senere Direktør i Udenrigsministeriet, Omgangsven baade af Krieger og Fru Heiberg. — 3) H. N. Clausens Pjece: „Slesvig og de venskabelige Magter“ udkom Juli 1861.

Side 27. 1) Delte Citat er Fru Heibergs ikke helt nøjagtige Gengivelse af en Udtalelse i Allens: Det danske Sprogs Historie II, 579.

Side 28. 1) F. Th. Vischer (1807—87), tysk Æstetiker og Digter, udgav „Kritische Gange“ 1844, Fortsættelse 1860—75. — 2) Kriegers Bopæl var 1861 Nørregade 24. — 3) Frk. H.: Usikkert hvem; maaske Frk. Arentine Harboe. Sml. Note 1 til Side 32.

Side 29. 1) Den her omtalte Broder til Fru Heiberg er formentlig Johan Anton Patges, f. 1807, Skuespiller og senere Økonomiinspektør ved det kgl. Theater. — 2) 25/7 er Aarsdagen for Istedslaget 1850. — 3) I Slutningen af Juli 1861 gæstedes Køben-s. 343havn af 400 Slesvigere; de fejredes 30/7 ved en Fest ved den skandinaviske Sten, rejst til Minde om Studentermødet 1845, i Nærheden af Eremitagen. — 4) Formentlig Skuespiller W. C. Holst (1807—98). — 5) Ved Prinsen af Noers Veninde tænkes vistnok paa Baronesse Sofie Zeuthen, født Schulin (f 1866), der ejede Godset Tølløse ved Holbæk. Hun rejste meget i Udlandet, førte et stort Hus og stod — til Forargelse for mange Danske — i venligt Forhold til Prins Frederik af Noer.

Side 30. 1) Af J. L. Heibergs „Elverhøi“. — 2) 31/7 1831 var Fru Heibergs Bryllupsdag. — 3) Lady Elisabeth Holland (1770— 1845), fremragende engelsk Adelsdame, ivrig Beundrerke af Napoleon I og Ven af Frankrig.

Side 32. 1) Det gælder J. G. Harboe og hans Søster Arentine Harboe. Se Et Liv I, 134—35 og 524 f. (I, 78 og II, 390 f.). — 2) Fr. Chr. Krebs (1814—81) var Distriktslæge i Skelskør, ikke i Ringsted, men det maa vistnok være ham, der tænkes paa, da der ikke var andre Læger af det Navn der paa Egnen.

Side 33. 1) Dette Brev af 14/8 1861 er skrevet paa samme Ark som det ovenfor citerede af 9/8 — 2) P. Vedel.

Side 34. 1) N. N. Det virkelige Navn er udeladt.

Side 35. Billedet af Bonderup efter Groshennig, Den Suhrske Stiftelse S. 18.

Side 36. 1) „I Gaar“ er 25/8, Søndagen før Heibergs Død.

Side 37. 1) K. W. Gottling (1793—1869), Professor i Jena, Forfatter til forskellige Arbejder om Roms Historie. — 2) Fru Deichmann: Maaske Forlagsboghandler Jacob Deichmanns Hustru, Bolette Gyldendal (1790—1877). — 3) I „Berlingske Tidende“ for 21/8, 22/8 og 23/8 1861 findes tre Artikler om Nicolai Peter Nielsen. En biographisk Skizze af H. Den indeholder meget stærk Ros over Nielsen og Fru Nielsen. — Rotscher (1803—71), tysk Æstetiker og Theaterkritiker.

Side 39. 1) Om det blaa Papir, sml. S. 48. En stor Del af Fru Heibergs Breve er skrevet paa blaat Papir. — Fru Cederfeld: Elisabeth Cederfeld de Simonsen (1793—1883), f. Castenskiold, Enke efter Stiftamtmand H. V. S. de C. (f 1836).

Side 40. 1) H. Hertz' Digt „Naturen og Kunsten“ (i „Digte“, 3. Del, 1862). — 2) 31/8 indeholdt „Fædrelandet“ en stor Artikel: „Det kongelige Theater“, undertegnet „Spectator“. Der klages over, at man væsentlig opfører Stykker fra den heibergske Periode. Af nyt er der i sidste Sæson kun opført „Maria Stuart“ og Glucks Opera, bortset fra nogle Smaating. Det er Fru Heibergs Glansroller, der stadig opføres; der bydes ikke de yngre Opgaver. s. 344— „Verecundus“ er et Mærke, under hvilket Fru Heiberg, i alt Fald senere, forfattede Artikler om Theaterforhold. Sml. S. 12 Note 2 og Note 1 til S. 254. — 3) Blasen-Holst: Usikkert hvem. H. P. Holst?? Forfatteren siger i Artiklen, at han efter adskillige Aars Fraværelse alter har fæstet Bo i Hovedstaden. Dette vilde ikke passe paa H. P. Holst. Sml. S. 48. — 4) Komponisten Fr. J. Glaeser (1798—1861) hørte hjemme i Tyskland, blev 1842 Kapelmester i København, hvor han kom til at spille en betydelig Rolle for Theatret. — 5) „Abekatten“: Fru Heibergs Stykke. — 6) Jonas Collin (f. 1776), Finansdeputeret til 1848, Medlem af det kgl. Theaters Direktion 1821—29, 1842—49, var nær knyttet til den heibergske Familie. Han døde 28/8 1861.

Side 41. 1) Ninon de Lenclos (1620—1705), fransk Adelsdame. Ogsaa Titelen paa et Skuespil af H. Hertz, hvori Fru Heiberg spillede Hovedrollen.

Side 42. 1) Sml. S. 36.

Side 43. 1) Icarus søgte ikke at stjæle Ilden, men styrtede i Havet, fordi han fløj Solen for nær, saa at Vokset i hans Vinger smeltede af Solens Straaler. Fru Heiberg synes at sammenblende Icarus og Prometheus. — 2) Sille Beyer, død 10/9 1864. Se ovf. S. 2 Note 2. — 3) Se Note 4 til S. 4.

Side 44. 1) Fr. W. Treschow (1786—1869), Højesteretsadvokat og Godsejer, indflydelsesrig Politiker, medvirkede ved Dannelsen af Ministeriet Bang-Scheele-Hall-Andræ 1854, Ven af Hall og af den heibergske Familie. — 2) Harald Constantin Christensen (1823—92) var Direktør for det kgl. Theater 1858—59. Om hans Forhold til J. L. Heiberg og Fru Heiberg se Et Liv III, 194 f. og 301 f. (II, 116 f. og 431 f.). — 3) Fru Heiberg spillede ikke Bera i Oehlenschlagers „Hagbarth og Signe“. Sml. S. 49—50.

Side 45. 1) J. Th. Suhr (1792—1858), københavnsk Forretningsmand og Rigmand; han nærede en stor Interesse for Fru Heiberg, og hun og Heiberg var fra 1844 flere Gange Suhrs Gæster en Del af Sommeren paa hans Landsted „Sølyst“. Se Et Liv, navnlig II, 69 f. (I, 333 f.) og Groshennig: Den Suhrske Stiftelse 24—25. — Ole Bernt Suhr (1813—75), J. Th. Suhrs Søn.

Side 47. 1) „Den tungsindige Sanger“ kalder Fru Heiberg Henrik Hertz med Tanken paa en Strofe i hans Digt „Posthuset i Hirschholm“. (Se hans Digte fra forskellige Perioder, I, 182). Det her citerede Digt er „I Udlandet, Neapel 1834“. (Se smstd. IV, 10). — 2) Legouvé og Scribe: „Dronning Marguerithes Noveller“, Lystspil, oversat af F. L. Høedt, genopført paa det kgl. Theater 23/10 1861 med Fru Heiberg i Titelrollen. Den citerede s. 345 Udtalelse staar i 4. Akt 13. Scene. — 3) Lola Montez, den bayerske Kong Ludvig I.s Elskerinde, fjernedes ved Martsrevolutionen 1848, optraadte siden som Danserinde i Nordamerika og døde i Fattigdom i New York 30/6 1861. — 1) Ordet Kapellan bruges i Folkesproget i visse Egne i Betydningen: Elsker, Galan hos en gift Kone.

Side 48. 1) Paa denne Tid havde B. Bjørnson udgivet „Kong Sverre“ og i 1862 udkom „Sigurd Slembe“. Intet af disse Stykker opførtes paa det kgl. Theater. Sml. S. 58. — 2) Clemens Petersen (f. 1834), var litterær Anmelder i „Fædrelandet“ fra 1857—68. — 3) Verecundus: Se S. 12. — 4) Gælder vistnok Opfordringen fra Krieger om at genoptage Udarbejdelsen af Livserindringer. Sml. S. 39.

Side 49. 1) I „Berlingske Tidende“ begyndte 1/10 1861 en Artikel om Prins Frederik af Noers „Erinnerungen“. — 2) „Dronning Marguerithes Noveller“, Lystspil af Legouvé og E. Scribe, oversat af F. L. Høedt, genoptoges paa det kgl. Theaters Repertoire 23/10 1861 med Fru Heiberg som Dronning Marguerithe. — 3) Dronning Bera i Oehlenschlagers „Hagbarth og Signe“. Sml. S. 43 og 50. — 4) Hertz' Stykke „En Curmethode“, der 1. Gang opførtes 27/11 1861 med Fru Heiberg som Fru Thompson.

Side 50. 1) Philip Weilbach (1834—1900), Kunsthistoriker, opholdt sig Febr. 1860—Juli 1862 i Rom. Den omtalte Artikel findes i „Fædrelandet“ Nr. 226—27, 28-30/9 1861. Han ægtede 11/12 1860 Cæcilie Adolfine, f. Ammitzbøll. — 2) Fred. Ferd. Tillisch (1801—89), den tidligere Minister, var 1859—64 Chef for det kgl. Theater. — Sml. S. 48.

Side 51. 1) B. Bjørnson opholdt sig paa denne Tid i Italien. — 2) Ragnhild: Ragnhild i Hertz' „Svend Dyrings Hus“?? — 3) Originalens Bogstaver er her ændret. — 4) Om Hertz' Digt se S. 47 Note 1. — 5) Sml. S. 48. — Prins Frederik af Noers Erindringer blev i dansk Oversættelse offentliggjort i „Flyveposten“ 1861 Nr. 262 f.

Side 52. 1) Frederik Christian Bornemann (1810—61), Professor juris, døde 6/10 1861. Elvire Marie Anna Adolphine Préalles var hans Hustru. — 2) J. Th. Suhr.

Side 53. 1) Boiesen: Ernst Frederik Christian Bojesen (1803 —64), Rektor i Sorø. — 2) Udgivelsen af Heibergs Værker, der skaffede Fru Heiberg Penge til Huset i Rosenvænget, foregik hos Reitzel. Der opstod ingen Vanskeligheder ved Udgivelsen. Sml. S. 58.

Side 54. 1) Skjelderup i Norge: Sml. Et Liv I, 144, 159—60 og 522 (I, 84, 92—93 og II, 387). — En Søn af Lægen, Professor s. 346 Michael Skjelderup, ved Navn Jakob Skjelderup. — 2) Adolf Tidemann (1814—76), norsk Maler. — 3) Rosendahl: Et Navn, som Fru Heiberg maaske havde tænkt at give Villaen i Rosenvænget, og som hun nogle Gange benytter i Brevene. Villaen fik dog aldrig noget særligt Navn. — 4) Peter Oluf Brøndsted Hall (f. 1839), cand. phil., Sekretær ved Herlufsholm, var H.'s ældste Søn. — Den yngste Søn var Carl Hall (f. 1848), cand. polit., Redaktør af „Vort Forsvar“.

Side 55. 1) Margrethe: Frøken Margrethe Hirsch, der fra 1862 i en Aarrække var i Huset hos Fru Heiberg som Guvernante for hendes tre Adoptivbørn. — 2) Se Et Liv I, 6—7 (I, 6 og II, 386). Sidstnævnte Sted er (i 2. Udg.) dette Brudstykke af Brevet aftrykt af A. D. Jørgensen. — Fru Heibergs Søster, der ogsaa kom til Scenen, var Regine Amalie Pätges (18/4 1814—17/12 1855), Elev ved det kgl. Theater 1821, afskediget derfra. Se Et Liv I, 522—23 (II, 387—88). — Den anden Søster, der endnu levede i Oktober 1861, var Johanne Magdalene (19/6 1804—1866), den Gang Enke efter Slotsforvalter N. W. Mathisen (1800—53).

Side 56. 1) Der afholdtes en Basar for at skaffe Penge til Opførelsen af den ny Studenterforeningsbygning. — 2) C. Petersen: Kritikerens Clemens Petersen (f. 1834) var fra sine Studenteraar Lærer ved Kommuneskolen i København. Han var fra 1857—68 „Fædrelandet“s Litteratur- og Theateranmelder. — 3) Søkvæsthuset. — 4) Ferdinand Meldahl (f. 1827), Arkitekt. — 5) C. E. Fenger var Finansminister. — 6) Sml. S. 55.

Side 57. 1) Adelaide Ristori (1822—1906), italiensk Skuespillerinde, optraadte i Europas Storstæder, navnlig Paris. — 2) Sml. S. 59.

Side 58. 1) B. Bjørnsøns „Kong Sverre“ udkom i Efteraaret 1861; det opførtes ikke paa det kgl. Theater i København, hvor C. Hauch var Censor. Sml. S. 48. — 2) Formentlig tre Artikler om „Théâtre français og det kgl. Theater“ i „Fædrelandet“ Nr. 239 —243 af Clemens Petersen. — 3) Sml. S. 56. — 4) Sml. S. 53.

Side 59. 1) Afsløringen af en Billedstøtte af Oehlenschläger paa St. Annaplads foregik 21/10 1861.

Side 60. 1) „Kvækeren og Dandserinden“, Lystspil af Scribe og Duport, oversat af J. L. Heiberg. Det genopførtes et Par Gange i Sept.—Novbr. 1861. Fru Heiberg havde i sin Tid spillet Danserindens Rolle; det er Stykkets og hendes Slutningsreplik, der her citeres. — 2) J. L. Heiberg: „Nye ABC Bog ... for den unge Grundtvig“, polemisk Skrift fra 1817, blev optrykt i Heibergs Prosaiske Skrifter 10. Bd. S. 4. — 3) „Berlingske Tidende“ 11/11 s. 347 indeholdt en lille Artikel om „Et frygteligt Uveir“ i Rom den 30. Oktober. Det er en Skypumpe, der først ramte Vatikanet. Det fortælles, at Paven hensank i Bøn og sagde til de Indtrædende: „Jeg er som Hjøb; den onde Aand angriber mig fra alle Sider.“ Det oplyses, at Rafaels Malerier er ubeskadiget. — 4) Valkyrien. Formentlig „Valkyrien“, et nordisk Digt i tyve Sange, der udkom anonymt i 2 Oplag 1861, af Fr. M. G. Bøgh (1836—82). Sml. Elisa Bøgh: Frederik Bøgh. (1887). S. 193. — Det ses ikke, hvortil der hentydes med Udtalelsen om O. Mynster.

Side 61. 1) Christen Niemann Rosenkilde (1786—1861), Skuespiller ved det kgl. Theater, var en Ven af Heiberg; han døde 12/11 1861. — 2) Oehlenschlägers „Hagbarth og Signe“ genopførtes 14/11 1861. — 3) Finansminister var C. E. Fenger.

Side 62. 1) Onsdag 27/11 første Gang, derefter 29/11 og Søndag 1/12 1861 opførtes paa det kgl. Theater Hertz' „En Curmethode“ og „Kong Salomon og Jørgen Hattemager“. I det første spillede Fru Heiberg Fru Thompson sammen med Mantzius. — 2) Det ses ikke, hvem der sigtes til ved „den grimme Ælling“. Sml. S. 166. — Clemens Petersen, der 20/11 havde anmeldt „Hagbarth og Signe“ i „Fædrelandet“, anmeldte 3/12 smstd. „En Curmethode“ med Ros overfor Fru Heibergs Spil. — I „Dagbladet“ var Stykket anmeldt 29/11 meget rosende overfor Spillet, underskrevet D. — I „Berlingske Tidende“ anmeldtes Stykket 30/11 efter 1. og 2. Opførelse med Ros, dog med en enkelt kritisk Bemærkning om Fru Heibergs Spil. — 3) Cosmos: Pseudonym for Frøken Athalia Schwartz (1821—71), der skrev i Tidsskriftet „Norden“. — 4) Signes Rolle spillede 1861 af Frøken Thorberg, den senere Fru Eckardt; i 1828 var Rollen blevet spillet af Fru El. F. M. Holst, født Heger.

Side 63. 1) P. Vedel ægtede (efter sin første Hustrus Død) 2/11 1861 H. E. Schacks Enke, Fanny Vendela Schack, født Hebbe. — 2) Lope de Vegas: „Slavinden af Kjærlighed“ samt H. Hertz' „Ninon“ og „Tonietta“ opførtes i Sæsonen 1861—62, det sidste Stykke 23/1 62, „Slavinden“ 62 og „Ninon“ allerede 27/12 61. — 3) „De Nygifte“, formentlig P. Vedel og Hustru. — 4) Sml. S. 62 nederst.

Side 65. 1) Malerinden Fru Elisabeth Jerichau, f. Baumann.

Side 66. 1) „Den stakkels fremmede Pige, som gaaer saa ensomt her“, Replik af „Alferne“.

Side 68. 1) Edv. Lembcke udgav 1861—73 sin Oversættelse af Shakespeares Værker. — Sætningen er i

Originalen forskrevet; „saa meget, og næsten føler“, staar der. — 2) H.: Det ses ikke med Sikkerhed, hvem der er Tale om. Det er dog sandsynligvis Hall. s. 348 Denne havde været Ven af Familien Heiberg, men vakte ved sin Holdning, medens Heiberg var Theaterdirektør, i høj Grad Fru Heibergs Misfornøjelse.

Side 69. 1) J. L. Heibergs „Prinsesse Isabella“ er kun opført én Gang, 29/10 1829. — 2) Skal formentlig være: psykologisk.

Side 70. 1) Se Et Liv I, 172 f. (I, 100). — 2) Brevet ligger som sidste Brev i Pakken med Breve fra 1861, men kan ogsaa høre hjemme 31/12 1862. — 3) Det omtalte Billede er et Pastelmaleri af C. Petersen fra 1827 og befinder sig nu i Frøken Lelia Heibergs Eje.

Side 71. 1) Af Goethes „Wilhelm Meister“. — isst i 1. Linie skal være ass. — 2) Slutningsordene af „Magdalene“. En Fortælling af Forf. til „Tre Dramer“ [o: Ilia Fibiger]. Kbhvn. 1862.

Side 72. 1) Hertz' „Tonietta“ med Fru Heiberg i Titelrollen genopførtes 1. Gang 23/2 1862. — Det ses ikke, hvilken Bog der omtales.

Side 73. 1) Depeschen, der omtales, er af 26/12 1861, rettet til de danske Gesandter i Berlin og Wien. Den offentliggjordes af „Hamburger Nachrichten“ og optoges derefter i „Berlingske Tidende“ 7/1 1862. Den indeholder Indrømmelser overfor de tyske Magter med Hensyn til Holstens Stilling, men afviser meget bestemt deres Forsøg paa ogsaa at blande sig i Slesvigs Forhold. — 2) Henriette Jakobine Martine Vibe (1809—59), 1. G. g. 1829—38 m. C. F. Glickstadt, 2. G. 1854 m. Biskop Knud Gislesen, udgav anonymt 1843 „En Moders vejledende Ord til sin Datter“ og 1861 „Erindringer fra det betydningsfuldste Aar i mit Liv“ samt mange andre Skrifter.

Side 74. 1) 28/12 1861 indeholdt „Fædrelandet“ en Artikel af C. Hostrup: „Om C. Hauch's Digt, „Valdemar Atterdag“,“ rettet imod en Kritik af Clemens Petersen.

Side 75. 1) 13/1 1862 fejredes i Studenterforeningen „Nordisk Højtid“ af 130 Deltagere, hvoriblandt Repræsentanter for Sverige og Norge. Her blev sunget C. Plougs:

„Nu det lufter jo frisk, og de drivende Skyer
Op fra Syd imod Nord tage Flugt ...“

Digtet offentliggjordes i „Fædrelandet“ 15/1 1862. — 2) Den 19/1 1862 spillede det kgl. Theater „Dronning Marguerithes Noveller“. — 3) De to nævnte Bind — formentlig af de poetiske Skrifter — indeholder bl. a. en stor Del af J. L. Heibergs Digte, Noveller, Fortællinger etc.

Side 77. 1) Formentlig Christian Lund, († 25/s 1864), Skuespiller s. 349 ved det kgl. Theater 1810—42. — 2) 21/1 1862 spillede paa det kgl. Theater du Puy's „Ungdom og Galskab“.

Side 78. 1) „Sorte Jørgen“: Dette maa efter Sammenhængen være Anton Frederik Tscherning, hvis Billede og Levnedsløb, skrevet af Fr. Barfod, findes i „Illustreret Tidende“ for 19/1 1862. Om Betegnelsens Oprindelse har intet kunnet oplyses. — 2) Collin: Formentlig Departementschef Edvard Collin (1808—86). Sml. S. 80. — 3) Maaske Christian Michael Rottbøll (1791—1884), Justitiarius i Højesteret fra 1861. — 4) Carl August Varnhagen von der Ense (1785—1858). Af hans „Tagebøger“ udkom de 6 første Bind 1861—62. — „Kongen“: Formentlig Frederik Vilhelm III af Preussen. — Varnhagen var (fra 1814) gift med Rahel Antonie Frederikke, Datter af en jødisk Købmand Levin (1771—1833). Hun var højt begavet og samlede en stor Kreds om sig. 1814 ægtede hun Varnhagen.

Side 79. 1) Datoen i Parentesen sat til med Kriegers Haand; Brevet tør vel da formodes at være skrevet denne Dag. — 2) 8/2 1862 valgtes Krieger sammen med J. A. Hansen og C. F. L. Mourier til et Udvalg om en Indfødsretslov. — 3) Athalia Schwartz (1821—71) har skrevet dels om Skolespørgsmaal, dels Romaner og Dramaer. Deriblandt 1862 „Cornelia“. — „Ugentlige Blade“ Nr. 1—65 udgaves 1858—59 af Henrik Hertz. Det ses ikke, til hvilken Artikel Fru Heiberg sigter, men maaske er Talen om nogle Artikler i Ugeskriftets Nr. 16—17, „Om Huusvæsenet og Pigebørns Opdragelse“ af Spectatrix samt „Svar til Spectatrix. Af en Lærerinde“ i Nr. 22. Sml. S. 3 øverste Stk. og Et Liv II, 5 (I, 297). — 4) Schillers „Maria Stuart“ opførtes sidste Gang 16/2 1862 med Fru Heiberg i Hovedrollen.

Side 80. 1) C: Muligvis Edvard Collin. Sml. S. 78. — 2_3) Mennesket: Det ses ikke, hvad her sigtes til.

Side 81. 1) Z. Topelius' Skuespil Regina von Emmeritz, oversat af H. Hertz til det kgl. Theater, blev hverken opført der eller udgivet paa Dansk. — 2) Anmeldelsen i „Dagbladet“ 14/2 af „Den Stumme i Portici“, hvori Nyrop debuterede i Masaniellos Rolle, er kølig og indeholder kritiske Bemærkninger om den forløbne Del af Theatersæsonen. — 3) En Anmeldelse i „Berlingske Tidende“ 15/2 af „Rosa og Rosita“ roser nærmest dette Sykke, og Udførelsen betegnes som „fortrinlig“. — I de københavnske Dagblade for disse Dage synes der ikke at være nogen Artikel, der kan antages at være forfattet af Fru Heiberg. — 4) Det fremgaar af det næste Brev, at „Festen“ har været s. 350 afholdt af det kgl. Theaters Personale. — Citatet er af J. L. Heibergs „Nei“,

2. Scene.

Side 82. 1) Sml. S. 81. — 2) Citat af „Emilies Hjertebanken“, Vaudeville Monolog af J. L. Heiberg.

Side 83. 1) Luthers Husliv 1525—46. En historisk Skildring af A. Listov. Kbhvn. 1862. — 2) „Slavinden af Kjærlighed“. — Sml. S. 63 Note 2. — 8) C: Det ses ikke, hvem det er. Vel næppe den C. (Collin), der omtales S. 80. — 4) 21/2 1862 angreb Andræ i en Tale i Rigsraadet skarpt et Forslag om Ændringer i Forfatningen, der var forelagt af Regeringen.

Side 84. 1) Sml. S. 63 Note 2. — Hertz' „Tonietta“ opførtes 24/2 1862 sidste Gang i denne Sæson, og da det næste Gang spilledes, 4/12 1864, havde Jfr. A. Lange afløst Fru Heiberg i Titelrollen; Fru Heiberg var da ikke længere ved Theatret. — 2) J. L. Pleibergs Skuespil „Nina eller Den Vanvittige af Kjærlighed“ opførtes som Sommerforestilling Ve 1836. Fru Heiberg spillede da i Titelrollen, og Elskeren, Germeuil, spilledes af Wilh. Conrad Holst. — 3) Fr. F. Tillisch, Theaterchefen; Michael Wiehe, den kgl. Skuespiller. Det ses ikke, hvormod det drejer sig. — 4) Hans er Fru Heibergs Tjener. — 5) Ingemann døde 24/2 1862.

Side 85. 1) I denne Tid bragte „Dagbladet“ en Feuilleton af E. Bulwer-Lytton: „En sælsom Historie“. 26/2 63 fandtes deri nogle Betragtninger om Bønnens Betydning. — Edvard Bulwer-Lytton (1803—73), berømt engelsk Forfatter; blandt hans mange Værker er „A Strange story“ (1861), i hvilken han viste megen Sympati for Spiritismen. — 2) Jens Larsen Nyrop (1831—1904), dramatisk Sanger, debuterede paa det kgl. Theater 12/2 1862 i „Den Stumme i Portici“. — 3) 2/3 1862 opførtes paa det kgl. Theater „Nei“ med Fru Heiberg som Sofie. — 4) Petrine Georgine Caroline Fredstrup (1827—81), Danserinde ved det kgl. Theater.

Side 86. 1) 28/2 62 bragte „Dagbladet“ en Oversigt over Rigsraadsforhandlingerne om Forfatningsændringen. Heri siges om Andræ i Anledning af det kritiske Indlæg af ham, der er omtalt i et af Fru Heibergs tidligere Breve (S. 83): „Hans Anskuelser kunne afvige fra de almindelige, han kan med sit Hang til isoleret Originalitet finde en vis Fornøjelse ved at udmale Afstanden mellem hans Mening og Tidens Stemning, men dette forhindrer ikke, at hans Tanker ere sunde og hans Betragtninger lærerige. Andræ har trods sine tilsyneladende Omskiftelser en virkelig Konsekvens, han er en bestemt og villiefast Karakter med alle de frastødende og hertilands utilgivelige Feil, som gjerne følge s. 351 Bestemtheden.“ — 2) I J. L. Heibergs „Samlede prosaiske Værker“, 9. Bd. 1862, findes et Par Artikler fra 1825—26 paa Fransk.

Side 88. 1) I Brevet ligger en Vintergæk i rødt Silkepapir; paa samme Maade findes der i mange andre Breve bevaret tørrede Blomster. — 2) Sml. S. 83 Note 1.

Side 89. 1) Martensen: Biskop H. L. Martensen. — Der er dog næppe her Tale om den S. 81 omtalte Artikel om „Den Stumme i Portici“. — 2) De tre Plejebørn blev senere alle adopteret af Fru Heiberg. — 3) Lystspillet „Rosa og Rosita“ af Clara Andersen var 1. Gang opført 11/2 1861 paa det kgl. Theater og spilledes ogsaa i Sæsonen 1861—62. Det omtales i Ugeskriftet „Norden“ Nr. 9 for 1/3 1862 af Cosmus, c: Athalia Schwartz.

Side 90. 1) Andræ, Krieger, Bille m. fl. havde været i Selskab hos Hall 14/3 1862. — Andræ boede paa Østerbro. — 2) „Den første paa Skansen“, Skuespil i 5 Akter af H. P. Holst, opførtes paa Folketheatret 11 Gange 11/3—10/4 1862. — Marstrand: Maleren Vilh. M. — 3) Det drejer sig om Sager, der forhandlede i Finansudvalget og bl. a. i dettes Møde, Tirsdag d. 25/3. hvor Hall og Fenger var til Stede. — 4) Der synes ikke at have været noget særligt Angreb fra Andræs Side i de foregaaende Dage; maaske tænkes der paa den tidligere omtalte Tale. Sml. S. 83.

Side 91. 1) 21/3 1862 besluttede Rigsraadet efter Tschernings Forslag med 29 St. mod 25, at Prins Frederik, naar han fik Appanage, ikke kunde faa Løn for Statsembede. Krieger var blandt de 29. (Se Rigsraadstidende 1862, 4. Saml., Sp. 1575—76). — 2) Det omtalte Brev, skrevet paa Fransk, er optaget i J. L. Heibergs samlede prosaiske Skrifter 11. Bd. S. 433 f. — 3) Overskou: „Den danske Skueplads“ 4. Del udkom 1862. Den handlede om Tiden 1800—28. — 4) Jonas Collin var Theaterdirektør, og Knud Lyne Rahbek var Medlem af Theaterdirektionen i denne Periode. — 5) Sml. Note 2 til S. 63. — 6) Denne Komædie opførtes fra 18/3 62 paa Casino.

Side 92. 1) Andræs og Kriegers Kamp: Gælder maaske en Diskussion, der i disse Dage førtes i Rigsraadet om de vestindiske Øers Forhold.

Side 93. 1) Professor, Overlæge E. A. Dahlerup, Fru Heibergs Huslæge. — 2) A. Listov udgav 1862 „Luthers Ungdomshistorie 1483—1517. Efter Merle d'Aubigné“. — 3) Den 30. Marts 1853 var Fru Heiberg optraadt paa det kgl. Theater 1. Gang efter en langvarig og farlig Sygdom. Se Et Liv III, 121 f. (II, 73 f.). Sml. foran S. 7. — 4) Sille Beyer (f 10/8 1861) havde oversat „Slavinden af Kjærlighed“. Sml. S. 63.

s. 352 Side 94. 1) Tredie Bind af Heibergs poetiske Skrifter. — Verset foran „Nina“ staar i denne Udgave: det er et lille Digt fra 1835 til Fru Heiberg af J. L. Heiberg. — 3. Udgave af „Nina“ var udkommen 1848.

Side 95. 1) Sml. S. 93 Note 1. — 2) 2/4 1862 indeholdt „Dagbladet“ en Artikel om Overgangen fra Træskibe til Jærnskibe, som anbefalede. Dermed forsvinder „det Skjønne og Poetiske, som hidtil har omgivet Kampen

Peter Rochegune Munch, 1870-1948 Aage Friis, 1870-1949, *Johanne Luise Heiberg og Andreas Frederik Krieger (1. bind)*,

paa Havet. Der er ikke længere Tale om den frie Skanse, hvor Heltene trodse Kugler og Splinter, ikke om de hvide, flagrende Seil, ikke om bragende Master og bristende Toug, ikke om Fædrelandets Flag, der vaier stolt over Ødelæggelsen og er Kampens Symbol. Det er ikke længere de Havets stolte Svaner, hvorum Digteren sang, men uhyggelige, mørke, skjælbedækkede Søuhyrer, og istedetfor de tjærede Gutter med blottet Bryst kæmpe dæmoniske Skikkelser med hemmelighedsfulde Maskiner bag tause, uigennemtrængelige Mure“.

Side 96. 1) Fru Heibergs Erindringer, første Del, der gaar til 1842. Se Et Liv IV, 435 (II, 468). — 2) Se foregaaende Brev. — M. ɔ: Martensen.

Side 97. 1) W. C. Holst (1807—98), Skuespiller og Forfatter. — 5/4 stod i „Fædrelandet“ en rosende Anmeldelse af en Beneficestilling af Vilhelmine Neruda og Frants Neruda samt et Digt underskrevet H. H. N. med Titlen: „Vilhelmine Nerudas Violin“ og Omkvædet:

„O var jeg Nerudas Violin,
Og var jeg slet ikke Andet!“

8/4 findes i „Dagbladet“ med Henvisning til „Fædrelandet“ som Inserat Digtet:

Vilhelmine Nerudas Bue:
O var den Digter, som sværmende fiin

Henstirrer mod Ønske-Landet,
„O var han Nerudas Violin,
Og var han slet ikke Andet!“
O var jeg Nerudas Bue myg
— Ei „Ønskernes Formaal er blandet!“
Du mildeste Gud, hvor han skulde faa Stryg,
Og Stryg og slet ikke Andet!
A. B. C.

— Den omtalte Nygaard er H. H. Nygaard (1824—93), Prokurator.

Side 98. 1) 7/4 1862 paabegyndtes som Feuilleton i „Fædrelandet“ en Memoireskildring af Ch. Nodier, der under Konsulatet s. 353deltog i en Sømmensværgelse til Fordel for Bourbonerne. — 2) Sml. S. 96. — Den ny Medvider: Biskop Martensen. — 3) Byggestillinger, et Dyrtidstillæg. I Finansaarene 1856—59 var der tilstaaet enkelte af de ved det kgl. Theater ansatte Personer et Dyrtidstillæg, idet en vis Del af deres Lønninger var omskrevet i Byg. Ved den almindelige Lønningslov af 1861 fastsattes et Lønningstillæg efter Sædomskrivning i Stedet for det tidligere Sædtillæg. Til noget herhenhørende sigter Fru Heiberg formentlig, men det er dog usikkert, hvad der menes; der er ingen Forestillinger givet paa Theatret, der kan sættes i Forbindelse hermed. (Velvillig Meddelelse af Hr. Operasanger Edv. Agerholm). — 4) Carl Edvard Rotwitt (f. 1812) var Konsejlspræsident i det Venstreministerium, der dannedes i Decbr. 1859, da Stridigheder om Grevinde Danners Stilling havde bevirket Ministeriet Halls Afgang. Han døde B/2 1860, og Ministeriet opløstes derpaa. I April 1862 sattes paa hans Grav paa Assistens Kirkegaard et Mindesmærke. Indskriften paa Fodstykkets fire Sider var ifølge „Morgenposten“ 9/4 1862: „Lader os love de herlige Mænd for vor Slægt“; „Consejlspræsident Carl Edvard Rotwitt gjorde folkelig Frihed og folkelig Lovgivning til sit Løsen“; „En Dannemand er her begravet med Sorg, men hans Navn vil leve længe i Folket“; „Dette Minde er reist af Kong Frederik den Syvende, det menige Folk og dets Venner.“

Side 99. 1) Johan Caspar Lavater (1741—1801), tysk-schweizisk Forfatter, har skrevet en Række Værker af filosofisk-religiøs Karakter. Særlig Opsigt vakte hans fysiognomiske Studier.

Side 100. 1) Mine to Afdøde: Fru Gyllembourg og J. L. Heiberg.

Side 101. 1) Den 24. April opførtes „Slavinden af Kjærlighed“ og „Den nye Barselstue“, hvori Fru Heiberg havde Roller. — 2) J. V. Frohne (f. 1832), Murmester. — ») Ernst Frederik Christian Bojesen (1803—64), Rektor. Han var i sine sidste Aar meget svagelig. — 4) B. Bjørnson skrev ved J. L. Heibergs Død et Digt om ham: „Nu de bar ham ud til Graven“, der bl. a. findes i „Digte og Sange“ (3. Udg. 1890). — Blindebærte staar der i Teksten; Meningen er: Blindebertel, ɔ: en, der ikke kan se, hvad der ligger lige for Næsen.

Side 103. 1) Sml. S. 117, 209 og 218. Brevene fra 1854—55 er Breve fra Marienbad, hvor Fru Heiberg opholdt sig en Tid i de to Somre. Et Par Brudstykker af de her omtalte Breve blev optaget i Udgaven af „Breve fra og til J. L. Heiberg“ 1862. Se Et Liv III, 184 f. (II, 110f.).

s. 354Side 104. 1) M.: Martensen. Se S. 103.

Side 105. 1) Se „Breve fra og til J. L. Heiberg“ S. 1 f., 52 i., 197—98 og 213—14. Et Liv I, 235 f. (I, 136 f.). — Pastor Peter Hansen (1773—1859) var fra 1816—59 Provst i Slangerup, hvor J. L. Heiberg og Jomfru Patges

blev viet 31/7 1831. Hans Hustru var Marie Nicoline, f. Schou. — 2) Se „Breve fra og til J. L. Heiberg“ S. 62.

Side 106. 1) H. Hertz: Svend Dyrings Hus 1. Akt 6. Scene.

Side 108. 1—2) Der er Tale om Udgaven af „Breve fra og til Johan Ludvig Heiberg“, der, besørget af Krieger, udkom 1862. — Side 101 omtales Frøken F.; Side 201 f. er trykt et Brev til Martensen og deri, S. 203 Linie 7 f. n., staar „fire Ugers Ophold i Marienbad“. — 3) De unge Suhrs: O. B. S. og Ida Marie S.; de gamle Suhrs: Se S. 45.

Side 109. 1) Etatsraad Einar Theoder Immanuel Schiern (1814—76). Han var paa dette Tidspunkt Overfinansbogholder; fra 1864 Departementschef i Finansministeriet. — 2) 2/6 og Ve 1862 findes i „Fædrelandet“ Artikler af Clemens Petersen om „Casino og Folketheatret“, hvori han udvikler, at Theatrene overalt i Europa er i Forfald, men alligevel faar stigende Betydning. Desuden kritiseres det kgl. Theaters Ligegyldighed for Konkurrencen med de to Theatre.

Side 111. 1) „Kirkeklokken i Farum“ hedder et Digt af Casp. Joh. Boye (1791—1853).

Side 112. 1) Brevet er udateret Koncept, men synes efter Indholdet at dømme at maatte være fra Foraaret 1862. — 2) Dette staar øjensynlig i Forbindelse med Udgivelsen af „Breve fra og til J. L. Heiberg“, udgivet af Krieger, men de omtalte Breve synes ikke at staa deri. — 3) „Erindringer vedkommende Slægterne Beyer og Høst. Samlede af Sille Beyer. Udg. efter hendes Død. 1862.“ S. 29—31. I dette Skrift findes Meddelelser om Forfatterindens Forhold til Heibergs. — Sille Beyer havde flere Brodersønner: se Stamtavlen i nævnte Værk. — 4) Sml. ovenfor Note 2.

Side 113. 1) Ved disse Dage tænkes paa de Dage, 11.—17. Juni 1862, da det nordiske Studentermøde holdtes i København. — Ved del kgl. Theaters Forestilling i Anledning af Studentermødet 17/6 1862, hvor bl. a. Fru Heiberg spillede: „Nei“, fremsagde Michael Wiehe en Prolog af Fr. Paludan-Muller, der er trykt 13/8 i „Fædrelandet“.

Side 114. 1) Fru Heibergs Brodersøn var Løjtnant i Infanteriet Axel Christian Hessel Pätges (f. 14/1 1839), senere Kaptajn. Han var Søn af Skuespiller og Økonomiinspektør ved det kgl. s. 355 Theater Johan Anton Pätges (f. 12/3 1807—12/2 83). — 2) Fru M,, ∴: Fru Martensen.

Side 115. 1) T. er vistnok Treschow. — Hansses staar der i Manuskriptet. Det ses ikke, hvem der sigtes til. Fru Heibergs Karl hed Hans. — Brevene er Udgaven af „Breve fra og til J. L. Heiberg“. — 2) A.S.: Athalia Schwartz; hun udgav 1862 to Smaaskrifter: „Om Adkomstexamen til at forestaa private Skoler i Kjøbenhavn“ og „Endnu nogle Ord om Skolevæsenet i Kjøbenhavn“. — 3) 25/a 1862 fandtes i „Dagbladet“ en Anmeldelse af Heibergs Breve. Den slutter med Bemærkningen: „Heibergs Breve til sin Hustru ere beaandede af en varm og inderlig Hengivenhed, og den skjemtsomme Tone, hvori de ere skrevne, udmærker sig ved den elegante Ynde, som var ejendommelig for ham.“

Side 117. 1) Talen er i dette Brev antagelig om Breve mellem Fru Heiberg og Heiberg, af hvilke enkelte er trykt i „Breve fra og til J. L. Heiberg“ S. 187 f. — I 1854 var Fru Heiberg efter en haard Sygdom en Tid i Marienbad, just paa det Tidspunkt, da Heiberg angrebes stærkest som Theaterdirektør. (Se Et Liv III, 184 f. (II, 110 f.). Sml. S. 103, 209 og 218. — 1855 rettedes Angrebene ogsaa mod Fru Heiberg.

Side 118. 1) T.: Treschow. Han var fra 1853 en af Kuratorerne for Vemm Hofte Kloster og har øjensynlig modsat sig Børnenes Indskrivning i dette. De blev dog optaget, se S. 143—44. — Sml. S. 119—20. — 2) Muligvis Oberst, senere Generalmajor og Statsraad Niels Chr. Irgens (1811—78). — General Carl Ewald († 1866) havde en Datter, der var g. m. norsk Kaptajn Jens Ludvig Gerner († 1869). — 3) I „Norden“ for 5/7 1862 anmeldte „Cosmus“, ∴: Frk. Athalia Schwartz „Breve fra og til Heiberg“. — Sml. S. 133.

Side 119. 1) T. ∴: Treschow. — Se Note 1 til S. 118.

Side 121. 1) Andræs Sønner var Poul (f. 1843) og Victor (f. 1844). — 2) Rektor C. F. C. Bojesen udgav i 1862 i Programmet fra Sorø Skole „Forstudier til en Afhandling om den æsthetiske Idees Udvikling hos Grækerne i videnskabelig Retning“. — 3) Hans er Fru Heibergs Tjener.

Side 122. 1) Af Fru Gyllembourgs Breve til Fru Heiberg er kun offentliggjort nogle faa i Et Liv I, 147 f. (I, 85 f.). — 2) Georg Buntzen var Fru Gyllembourgs Plejesøn, Søn af hendes Fætter, Grosserer Buntzen. Se Et Liv I, 201 (I, 117). Han døde ung.

Side 124. 1) Karl Jos. Heidier (1792—1866), Badelæge i Marienbad. — Emil Kratzmann (1814—67), Badelæge smstd. — 2) Sml. S. 118—20. — T. ∴: Treschow.

Side 125. 1) Prinsesse Alexandra, Prinsen af Danmarks Datter s. 356 ægtede 10/3 1863 Prins Albert Edward af Wales. — 2) Den svenske Forfatter og Mæcenat Bernhard von Beskow (1796—1868) havde stadig ny litterære Planer for. — 3) Margrethe Hirsch, Børnenes Guvernante.

Side 126. 1) Navnet er her udeladt.

Side 127. 1) Schack er formentlig Fru Vedels første Mand, H. E. Schack. Det ses ikke, hvem der tænkes paa ved hans Svigerinde. Der kan være Tale om flere.

Side 129. 1) Disse Afhandlinger er trykt i Heibergs Samlede prosaiske Skrifter. Bd. 9. (1862). — 2) Dette ses ikke af Stamtavlen i Danmarks Adels-Aarbog 1907, da Kriegers Forfædre saa langt tilbage ikke er opført der.

Side 130. 1) Dante Alighieri's „Guddommelige Komædie“, oversat af C. K. F. Molbech, I—II, var udkommet 1851—55 med et udførligt Forord. Sml. S. 134. — Det omtalte Citat findes i Molbechs Indledning I, 42. — 2) Om Frk. Løvmand se Note 3 til S. 7.

Side 131. 1) Det gælder aabenbart et Forslag af Krieger med Hensyn til Affattelsen af Brevet til Treschow. Sml. S. 118. — 2) Templet: Fru Heiberg skrev ofte fra Marienbad paa Brevpapir med Billeder af Bygninger eller Landskaber etc.

Side 132. 1) Thorbækbjergets Jurister: Maaske nogle juridiske Embedsmænd, der ligesom Krieger boede paa Landet ude ved Dyrehaven og Taarbæk. — Fr. T. J. Gram (1816—71), Professor juris. — Gustav Edv. Brock (1816—78), Højesteretsadvokat. — J. J. A. Worsaae (1821—85), Museumsdirektør. — 2) 25/7 1862 paa Aarsdagen for Istedslaget afsløredes paa Flensborg Kirkegaard H. V. Bissens Løvemønt. „Studentersangforeningen“ deltog ved denne Lejlighed.

Side 133. 1) Sml. S. 118. — Hans Mortensen i „Aprilsnarrene“. — 2) Billedhuggeren Chr. G. Vilhelm Bissen (f. 1836) var 1861 blevet gift med Johanne Vilhelmine, f. Michelsen, der imidlertid døde kort efter. — 3) Hjorten: Antagelig Peder Hjort. — 4) „Magt og List“, Drama i 2 Akter af Thomasine Gyllembourg, opførtes i alt 2 Gange paa det kgl. Theater og 19/5 1832, sidste Gang med Forandringer. — 5) Ved Afsløringen af Bissens Løvemønt i Flensborg den 25/7 1862 blev sunget Plougs Digt:

„Hellig Graven er, hvor stærke
Hertes Støv er lagt ...“

Side 134. 1) 31. Juli: Fru Heibergs Bryllupsdag. — 2) Sml. S. 130.

Side 135. 1) Sml. S. 118 f.

Side 136. 1) L. A. Benedek, østrigsk General, tilhørte Ungarns s. 357 protestantiske Adel, var fra 1860 Generalstabschef for den østrig-ungarske Hær. 1866 havde han Overkommandoen i Krigen med Preussen.

Side 137. 1) helvedes er i Mnskr. rettet til helvetiske; Tanken er uklar.

Side 138. 1) Friedrich Hebbel (1813—63), tysk Digter. Hans Hovedværk, „Die Nibelungen“, udkom 1862.

Side 139. 1) W. H. F. A. Læssøe faldt i Slaget ved Isted 25/7 1850.

Side 140. 1) Fru Heibergs Moder Henriette Patges døde 14/1 1861. — Jonas Collin (1776—28/8 1861), Departementschef. — E. G. Tryde (1771—1860), fra 1838 Sjællands Stiftsprovst, fra 1854 kgl. Konfessionarius. Han var nøje knyttet til det heibergske Hus. Se Et Liv II, 8 (I, 299). — Professor juris F. C. Bornemann (1810—6/10 1861). — Forfatterinden Sille Beyer død 10/9 1861. — Skuespillerne Chr. N. Rosenkilde (1786—12/11 1861) og N. P. Nielsen (1795—13/3 1860). — 2) Citatet er af J. L. Heibergs „Alferne“ 4. Scene.

Side 142. 1) Om J. L. Nyrops Optræden paa denne Tid se bl. a. Overskou: Den danske Skueplads VII, 153 og „Fædrelandet“ 19/9 1862 Nr. 218. — 2) Se herom i „Julie Weber Sødrings Erindringer fra senere Aar“. S. 115 f.

Side 143. 1) Grev A. W. Moltke (1784—1864). — 2) Anna Dorothea Suhr (1827—10/12 90), g. m. Hermann Gustav Ericksen (1828—9/12 90), Købmand i London. (Groshennig: Den Suhrske Stiftelse, Tavle II).

Side 144. 1) Fru Sødring, se S. 142.

Side 145. 1) Treschow var Ejer af Brahesborg paa Fyen. — 2) I disse Aar optraadte hverken franske eller italienske Skuespillertrupper paa det kgl. Theater. Der synes da at være Tale om en Plan, der ikke kom til Udførelse.

Side 146. 1) 17/10 1862 fandtes i „Dagbladet“ en Anmeldelse af F. Helms: „Fægteren fra Ravenna“, oversat af H. P. Holst, der var blevet opført 1. Gang 15/10 1862. Fru Heibergs Spil som Thusnelda kritiseres der ret skarpt. — 2) 21/10 1862 genopførtes paa det kgl. Theater „Viola“, forkortet Oversættelse efter Shakespeares „What you will“; Fru Heiberg spillede Viola. — 3) 22/10 1862 meddeler „Fædrelandet“, at det paatænkes at skænke Prinsesse Alexandra som Brudegave en Hebestatue i Thorvaldsens Museum, hugget af en yngre

Peter Rochegune Munch, 1870-1948 Aage Friis, 1870-1949, *Johanne Luise Heiberg og Andreas Frederik Krieger (1. bind)*,

Kunstner under Bissens Tilsyn. „Fædrelandet“ hævder, at denne Statue falder ind under Bestemmelserne i Thorvaldsens Testamente og ikke kan bortskænkes; desuden forbyder s. 358 Troskaben mod Thorvaldsen det. — 24/10 forsvarer „Dagbladet“ Komiteen, men meddeler, at det nu er Tanken, at Prof. Bissen skal udføre en ny Hebestatue som Brudegave.

Side 147. 1) Ingemanns „Levnedsbog“, skrevet af ham selv, der kun omfatter Barndoms- og Ungdomsaarene, udkom 1862, kort efter l's Død. Den var udgivet af Slotspræst J. Galskjøt.

Side 149. 1) Sml. S. 17 og Et Liv I, 213 f. (I, 123 f.). Georg er Georg Buntzen, Fru Gyllembourgs Plejesøn. — Krarups Skole, ☉: Borgerdydsskolen paa Kristianshavn, hvor Niels Bygom Krarup var Rektor. — 2) Tirsdag 28/10 1862 døde Kriegers Søster Sophie Magdalene.

Side 150. 1) Talen er om Frederik VII.s Hustru til venstre Haand, Grevinde Danner, tidligere Louise Rasmussen. — O. K. Walsøe, Bud ved det kgl. Theater. — Piehl: Efter Vejviseren for 1862 fandtes i København en Urtekræmmer Aug. Piehl og en Fotograf G. Piil. — Harald Anthon Scharff (f. 1836), Solodanser ved det kgl. Theater. — 2) Grevinden: Grevinde Danner; Baron C. Blixen-Finecke. — 3) 11/11 1862 findes i „Fædrelandet“ en Artikel fra Nordslesvig, der skarpt kritiserer Hall, hvis Politik angribes som vaklende og uklog.

Side 152. 1) Fru Heibergs Fødselsdag var 22/11 1812. — 2) 23/11 1862 opførtes „Embedsiver“ eller „Herr og Fru Møller“, Stykke af Bayard, bearbejdet af Høedt. I „Dagbladet“'s Anmeldelse 25/11 roses Fru Heibergs Udførelse i de stærkeste Udtryk.

Side 153. 1) H. Olaf Hansen udgav 1862 i København „Den norske Litteratur fra 1814 til vore Dage“. Den indeholdt to af A. O. Vinjes Digte: „No seer eg atter slike Fjell og Dalar“ og „Her seer eg fagre Fjord og Bygdir“. — 2) Det ses ikke med Sikkerhed, hvortil her sigtes. — 3) Maaske er Talen om „Slavinden af Kjærlighed“ af Lope de Vega, oversat af Sille Beyer og opført 1861 efter Heibergs Død med Fru Heiberg i Hovedrollen.

Side 154. 1) Se næste Side Note 1.

Side 155. 1) I „Dagbladet“ 29/11 1862 findes en Anmeldelse, hvori Holbergs „Det lykkelige Skibbrud“ kritiseres. Denne Kritik imødegaaes 2/12 i „Fædrelandet“ i en Artikel, undertegnet „Andresen“, hvori det bl. a. hedder: „Jeg er, som De veed, Urtekræmmer.“ — Heri omtales en Anmeldelse i „Den dramatiske Journal“ 4/11 1772 af P. Rosenstand Goiske (1752—1803) af „Det lykkelige Skibbrud“. — 2) Russell, engelsk Udenrigsminister.

Side 156. 1) Hansen, Gartneren, der passede Fru Heibergs Have. — 2) Frøkenen: Athalia Schwartz. Sml. S. 133. Der sigtes til s. 359 et anonymt Digt i „Norden“ for 9/12 1862: „Søstrene Delépiere“, — tre smaa Violinspillersker.

Side 157. 1) 8. Bd. af J. L. Heibergs poetiske Skrifter indeholder hans „Blandede Digtninger“ og „Lyriske Digte“.

Side 158. 1) 14. December. Det ses ikke, hvad her tænkes paa.

Side 160. 1) Peder Hjort havde 1862 udgivet „Kritisk Bidrag til nyere dansk Tænkemaades og Dannelses Historie. Literærhistorisk Afdeling“ 1. Bd. — Bl. a. Side 22 f., 32 f. findes der skarpe Angreb paa Baggesen. — 2) Peter Andreas Fenger (1799—1878), Præst ved Vor Frelzers Kirke paa Christianshavn. — 3) Fru Heiberg skulde spille Sophie i „Nei“, i hvem Hammer skulde forelske sig.

Side 161. 1) Det S. 70—72 aftrykte Brev dateret „Nytaarsaften 1862“ hører maaske hjemme her. Sml. Note 2 til S. 70. — 2) Den gamle Heiberg er P. A. Heiberg. — Sml. Et Liv I, 206—07 (I, 120).

Side 162. 1) Hjorten? Næppe Peder Hjort. Sml. næste Brev. — 2) Fru Heibergs Karl, Hans.

Side 163. 1) Hjorten. Sml. forrige Brev. — 2) Fru Heibergs ældste Søster Johanne Magdalene (19/6 1804—2/5 1866) havde i sit 2. Ægteskab m. Slotsforvalter N. W. Mathisen (8/3 1800—15/6 1853) bl. a. en Datter, Johanne Louise Regine (24/12 1838—26/3 1903). Hun ægtede 13/4 1866 Malermester Johann Jacob Georg Guntzelnich (f. 13/6 1825). (Udg. skylder Hr. Grosserer C. Mathisen Tak for disse og andre Oplysninger om Familien Pätges. — Sml. S. 237.

Side 164. 1) 18/1 1863 spilledes paa det kgl. Theater Rossinis „Vilhelm Tell“ (fra 1829) med J. L. Nyrop som Arnold Melchtal; G. J. F. Døcker debuterede som Vilhelm Tell, og Mathilde spilledes af Madame Gerlach. — 2) J. E. Hass var Skuespiller ved det kgl. Theater 1808—44.

Side 165. 1) Sml. S. 158 (Brev af 13/12 1862). — 2) Heibergs boede i Brogade Nr. 3 fra 1831 i de første Aar af deres Ægteskab.

Side 166. 1) I „Dagbladet“ for 3/2 1863 findes en anonym, meget rosende Anmeldelse af Hostrups „Eventyr paa Fodrejsen“, hvori den af Fru Heiberg citerede Sætning. Der siges, at Stykket i 7 Aar opførtes 55 Gange. I Christensens og Hauchs Tid er det gaaet bedre dermed. — 2) Hvem „den grimme Ælling“ er, har ikke kunnet oplyses. Sml. S. 62. — 3) Lessing: Sinngedichle (Hempels Udgave 1. Buch Nr. 92), „An den Wesp“.

Side 167. 1) Bernhard v. Beskow (1796—1868), svensk Digter. — 2) Arkitekt Vilhelm V. Petersen (f. 1830) vandt 2. Præmie ved en Konkurrence om Opførelsen af Façaden til Domkirken i s. 360 Florens, men kom ikke til at udføre Arbejdet. — 3) Om Amalie Patges se Et Liv I, 22 og 522—23 (I, 15 og II 387—88).

Side 168. 1) 12/3 1863 opførtes paa det kgl. Theater „En Criminalproces.“ Lystspil af Rosier. Fru Heiberg spillede heri en Hovedrolle.

Side 169. 1) Kryger: Kan formentlig ikke være andre end Hans Andersen Krieger fra Bevtøft (1816—81), der paa dette Tidspunkt var Medlem af Rigsraadet. — 2) Et noget ændret Citat af „Nej“, tiende Scene. — 3) Ida Wulff (f. 1808), Skuespillerinde ved det kgl. Theater 1824—29, død 1876 som Kammerherreinde v. Holstein. — 4) C. J. C. Bræstrup (1789—1870) ledede det københavnske Politiet fra 1845. Da der ved Lov af 11/2 1863 var indført en ny Ordning af Politiet i København, afskedigedes den 74aarige Bræstrup. 4. L. Casse (1803—86) var den Gang Justitsminister (1860—63).

Side 170. 10/3 1863 ægtede Prins Christian af Danmarks Datter, Alexandra, Prins Edward Albert af Wales. Dronning Victoria havde mistet sin Mand, Prinsgemalen Albert, 14/12 1861. — 2) Det drejer sig om en Boggave fra Krieger til et dansk Bibliothek i Flensborg. — 3) Talen er om Kasinomødet 28/3 1863, hvor der vedtoges Resolutioner for at drive Ministeriet Hall frem til Holstens fuldstændige Udsondring fra Helstaten.

Side 171. 1) Det store Hall'ske Budskab er Kundgørelsen af 30/3 1863 om Holstens Forfatningsforhold. — 2) Frk. Athalia Schwartz blev i en Injuriesag, anlagt mod hende af Skoledirektør Holbech, 3% 1863 dømt til en Bøde paa Grund af for skarpe Udtryk under en Polemik om Skoleforhold i København. Se „Dagbladet“ 31/3 1863. — 3—4) Artikler omhandlende de nævnte Emner findes i Berlingske Tidende Nr. 80 for Tirsdag 7/4 1863.

Side 174. 1) 1863 udkom Ingemanns: „Tilbageblik paa mit Liv og min Forfattervirksomhed“, udgivet af J. Galskjøt. — 2) Admiral Steen Andersen Bille (1797—1883) var Marineminister.

Side 176. 1) Hos Andræ plejede Krieger, Hall og enkelte andre Venner at mødes paa bestemte Torsdage. Hvad der tænkes paa ved „Onsdagsmøderne“ ses ikke.

Side 177. 1) 25/5 1863 døde den norske Historiker P. A. Munch i Rom. Hans Enke var Natalie Charlotte, f. Linaae, og der var flere efterlevende Døtre. Der blev paa forskellig Maade sørget for Familien. Se Halvorsens Norsk Forfatterlexikon IV, 176—77. — 2) Der sigtes vistnok til en Afhandling i Evangelisk Ugeskrift 17/4 1863 af J. B. Daugaard: Sendebrev til N. N., Præst af den grundtvigske Skole. Sml. S. 180 Note 1.

s. 361 Side 178. 1) Fra Lygten: Et Navn, som Fru Heiberg havde givet det lille Kvistværelse over Altanen i Villaen i Rosenvænget. (Sml. Billedet S. 200.) I dette Værelse, der stod i Forbindelse med Fru Heibergs Sovekammer og var aflaaet for alle Uvedkommende, sad hun ofte og skrev, f. Eks. sine Livserindringer. — 2) 3/6 1863 findes i „Dagbladet“ en større Artikel om „Hr. Geheimeetatsraad Andræ og Helstaten“. Hans Stilling i Rigsraadet kendetegnes med de Ord, at han skinner „som en ensom kold Fixstjerne“; endvidere hedder det: „Abstraktionen er Andræs Liv.“ — „For hans kolde, klare Fornuft er intet Problem for vanskeligt, men i hans Bryst banker der intet Hjerte, i hans Sjæl er der ingen Følelse af Varme eller Begeistring for Ideer. Han kjender kun Raisonnementet, kun den rationelle Slutningsgang, kun abstrakte Begreber og blodløse Theorier.“ — 3) Om disse Byggeplaner sml. S. 161 3. Stk.

Side 179. 1) Kriegers Moder døde 10/6 1863 og begravedes fra Holmens Kirke 16/6. Sml. S. 4 Note 1. — 2) Der førtes 1863 en større Diskussion om Grundtvigs Opfattelse af Bibelen og Trosbekendelsen, dels i Dagbladene, dels i kirkelige Tidsskrifter og i Smaaskrifter. Martensen bidrog dertil med Skriftet: „Til Forsvar mod den saakaldte Grundtvigianisme.“ 1863.

Side 180. 1) Grundtvigs Digt „Lykke-Varslet“ findes i „Fædrelandet“ 10/6 1863. Det begynder.

„Der seiler en Snække i Vesterhav,
Den bærer en Dronning-Spire.“ —

Digtet gælder Prinsesse Alexandra, der nylig havde ægtet Prinsen af Wales, og Prins Vilhelm, der var blevet Konge af Grækenland. — 2) Af B. Bjørnsons i 1862 udkomne „Sigurd Slembe“ fremkom der i 1863 adskillige Anmeldelser, saa det ses ikke, hvortil her sigtes. Sml. Halvorsen, Forfatterlexikon I, 301. — 3) I Westerås i Sverige afholdtes 7/6 1863 en Fest for de russiske Frihedsmænd Bakunin og Herzen, hvoraf findes et kort Referat i „Aftonbladet“ 10/6 1863.

Side 181. 1) Kriegers Moder begravedes 16/6 1863. Sml. S. 179. — 2) Rektor E. F. C. Bojesen (1803—64).

Side 182. 1) I 1863 under den polske Opstand foranstaltedes i København en Indsamling til Fordel for Polakkerne, og denne Indsamling fandt en ganske betydelig Tilslutning. — Louise Wiehe er maaske Michael W.s Moder, Antoinette Louise W., f. Rosing, g. m. C. W. W. — 2) Af Kriegers Damer er formentlig den ene hans Tante, Frk. M. W. Finne (t 1869). Sml. S. 4. — 3) „En Skillevæg“, Lystspil i 4 Akter af Calderon. oversat og bearbejdet s. 362 af Benedicte Arnesen-Kali, opførtes paa det kgl. Theater to Gange i Januar 1864. — E. C. A. Løffler var Kontorchef ved det kgl. Theater, Carsten Hauch var Censor. Sml. S. 254.

Side 187. 1) I en Artikel i „Fædrelandet“ 30/6 1863 sammenlignes Hall med Palmerston. Navnlig kritiseres skarpt en Tale, Hall havde holdt ved en Fest paa Skydebanen 23/6. — 2) Arveprins Frederik Ferdinand døde 29/6 1863 og bisattes 6/7 i Roskilde Domkirke. Biskop Martensen holdt Ligtalen. — 3) Formentlig Landskabsmaler C. F. Aagaard, Grosserer A. P. Hansen og Tømrermester L. Weber, der boede eller ejede Grunde i Fru Heibergs Nærhed.

Side 188. 1) Lille Peter: Vedels ældste Søn, A. P. Vedel, f. 16/8 1862, 1897 Havneingeniør i Aarhus. — 2) Hofvinhandler M. Waagepetersen, g. m. Mathilde, f. Schram.

Side 189. 1) Artiklen om Atticus er en Oversættelse af en Afhandling af Gaston Boissier „En Omgangsven af de Store i den romerske Republiks sidste Dage“, der gengives i „Fædrelandet“ d. 1/7 1863 o. f.

Side 190. 1) Kammerherre, Baron Iver Rosenkrantz var 30/6 1863 blevet udnævnt til Chargé d’Affaires i Turin. I den Anledning bragte „Fædrelandet“ 1/7 1863 en Artikel, der skarpt kritiserede denne Udnævnelse og citerede en Artikel „Om Diplomater“, som C. N. David 4/10 1839 havde skrevet i „Fædrelandet“. Baron R. blev 13/4 1866 afskediget med Vartpenge. — 2) Den Søsterdatter af Fru Heiberg, her tænkes paa, er formentlig Johanne Marie Henriette (15/11 1825—3/12 1906), Datter af Fru Heibergs ældste Søster Johanne Magdalene (19/6 1807—2/5 1866) i hendes 1. Ægteskab med Kopist Ludovicus Franciscus Leonardus Stephanus Kett (10/3 1797—6/2 1832). Hun var g. med Bagermester, senere Varemægler Ananius Theodor Welding (23/11 1821—7/3 1890). Det kan ogsaa være den S. 163 og i Noter S. 237 omtalte Johanne Louise Regine Mathisen, en Halvsøster til den foregaaende.

Side 192. 1) Grev Wulf H. B. Scheel-Plessen (1809—76) var dansk Gesandt i Stockholm 1851—72.

Side 193. 1) Rosalinde Thomsen (c: Caroline Christine Magdalene v. Dolcke), senere g. Bosse, f. 28/2 1848, ansat Juli 1860 som Skuespillerinde ved det kgl. Theater, hvor hun debuterede 20/11 1859 som Johanne i „Eventyr paa Fodrejsen“. Hun forlod Theatret Juni 1863. (Aumont og Collin: Nationalteater III, 44.)

Side 195. 1) Sml. S. 187. — 2) Koleraaaret.

Side 196. 1) Prins Vilhelm (Kong Georg af Grækenland) blev 17/7 1863 konfirmeret paa Bernstorff Slot af Stiftsprovst s. 363 Paulli. I „Fædrelandet“ Nr. 164 siges, at Kongehuset var til Stede. — 2) Arveprins Ferdinands Enke, Arveprinsesse Caroline. — Kammerherre W. T. S. Rømeling, Adjudant hos Arveprinsen. — 3) Just H. V. Paulli (1809—65), Stiftsprovst og Præst ved Vor Frue Kirke, stod i nært Forhold til Prins Christian af Danmark og hans Familie og blev Jan. 1864 kgl. Konfessionarius. (Biogr. Lex. XII, 575.)

Side 197. 1) Talen er om Prinsesse Dagmars Forbindelse med den russiske Tronfølger. — 2) 1863 findes i „Berlingske Tidende“ en længere Artikel underskrevet B.—12 med Forsvar for Ledelsen af det kgl. Theater i sidste Sæson. Det opgives, at Sygemelding er indløbet for Fru Heiberg 40 Gange, ogsaa for de andre nævnes høje Tal. — F. J. Berner var Justitsraad og Theatersekretær. — Sml. S. 214, 216.

Side 199. 1) Fru Marie Rovsing, f. Schack (1814—88), Søster til Fru Andræ og g. m. Professor, Skolebestyrer Rovsing (1812—89).

Side 200. 1) Det drejer sig om, at Fru Heiberg gennem Gehejmerraad Treschow hjalp Frk. Margrethe Hirsch, Børnenes Guvernante, til Rette med et Familieanliggende. — 2) Statsraad Chr. Birch-Reichenwald, f. 1814, var Kriegers gode Ven og Rejsefælle.

Side 201. 1) Sml. S. 185.

Side 202. 1) Sml. S. 192 Note 1.

Side 203. 1) Frk. M. V. Finne.

Side 204. 1) 27/7 1863 findes i „Berlingske Tidende“s Morgennummer en kort, i Aftennummeret en udførlig Gengivelse af Palmerstons Udtalelser ved en Interpellation i Underhuset om den dansk-tyske Sag. Han udtalte sig stærkt for Danmark, mod Drømmen om en tysk Flaade med Station i Kiel, og endelig udtalte han den Overbevisning, at hvis nogen gjorde Indgreb i Danmarks Rettigheder, vilde det ikke „være Danmark alene, med hvem de havde at kæmpe“. Sml. S. 207—08. — 2) „Illustreret Tidende“ Nr. 198 12/7 1863. Artiklen er undertegnet L.; Tegningen efter J. Juel er af P. K. Krohn.

Side 207. 1) I den slesvigske Stænderforsamling var der 17/7 1863 forefaldet et skarpt Sammenstød mellem Kommissarius Etatsraad Kranold og de slesvig-holstensksindede Deputerede, hvorefter disse nedlagde deres Mandater. — 2) Sml. S. 204 Note 1. — 3) Sml. S. 196 Note 1. — 4) Fru Heibergs Bryllupsdag.

Side 209. 1) Fru Heiberg tænker paa en Samling meget interessante Breve vekslet mellem hende og hendes Mand i s. 364 Aarene 1854—55 under hendes Ophold i Marienbad. Sml. bl. a. S. 103, 117 og 218.

Side 210. 1) Talen er formentlig om det her som Bilag gengivne Fotografi, taget i Munchen 1862. — 2) Den omtalte Afhandling om J. P. Mynster er vistnok aldrig blevet trykt. — 3) Der udveksledes paa denne Tid forskellige Besøg mellem det danske og svenske Hof, i Skaane og paa Sjælland.

Side 211. 1) 28/7 1863 meddeles i „Fædrelandet“ „efter Forlydende“, at den svenske Regering har erklæret sig villig til at forhandle med den danske „om en fælles Plan for Søforsvaret“, og Bladet klager over de Repræsentanter, Ministeriet har valgt til denne Forhandling. 30/7 oplyses det, at det er blevet Bladet meddelt, at Forhandlingen ikke gælder en saadan Plan, men kun en Udveksling af Oplysninger med Hensyn til riflet Skyts og Skibspansring. — Admiral St. A. Bille var Marineminister; hans Søn Løjtnant St. A. Bille. — 2) Om den her omtalte Sag se samtidige Blade og Neergaard II, 678 f.

Side 212. 1) Fru Elisabeth Hauch, f. Juel (1811—96), g. m. Carsten Hauch. Den yngste Søn var Ludvig Alfred Hauch, (f. 1845), senere Jægermester og Forstinspektør paa Bregentved. — 2) Etatsraad Lauritz Peter Holmblad (1815—90) var bl. a. Medlem af Kommissionen for Frederiksborg Slots Genopførelse, der ledes af Arkitekt F. Meldahl. Fru Holmblad var født Schack. — Sml. S. 214—15. — 3) Om dette Besøg se bl. a. „Fædrelandet“ 1864 Nr. 178 og 185. Blandt de 6 Deltagere, der her omtales, nævnes Holstein-Ledreborg, Holstein-Holsteinborg, Ahlefeldt-Laurvig, Bernstorff-Gyldensteen og Dannemand. Grev C. E. Krag-Juel-Vind-Frijs (1817—96) havde ikke villet deltage. — C. L. Løvenskiold var Hofmarskal. — Den svenske Konge Carl XV. — Prins Oscar, den senere Oscar II.

Side 213. 1) Fr. Tillisch, Theaterchefen. — Formentlig Løjtnant St. A. Bille, Søn af Marineminister, Admiral St. A. Bille. Han kom ikke med Kong Georg til Athen. Sml. S. 211 Note 1. — 2) Georg Chr. Sibbern (1816—1901), norsk Diplomat og Statsminister i Stockholm i Birch-Reichenwalds Ministerium, der under den ved Statholdersagen fremkaldte Ministerkrise i December 1861 gik over i Fr. Stangs Ministerium. Sml. Sars, Norges politiske Historie 1815—85, S. 531 f. og Huitfeldt-Kaas, Familien Sibbern, S. 142 f. Hans Hustru var Marie Svane (1815—85). 3) Den hellige Birgitte, den svenske Helgeninde, brugte meget stærke Udtryk om samtidige kronede Hoveder. — 4) Ketil J. M. Motzfeldt (1814—89), norsk konservativ Politiker, Statsraad, Ven af Krieger.

s. 365 Side 214. 1) C. J. Cosmiis Bræstrup (1789—1870), Politidirektør i København, siden Minister, fulgte i Juni 1863 Kong Georg til Athen for at repræsentere Danmark ved Regerings-overdragelsen. — 2) 7/8 paabegyndtes i „Berlingske Tidende“ en Artikel „Om Theaterbestyrelse i Almindelighed“, af Senex. Den er af rent teoretisk Karakter. Den fortsættes 8/8 og 10/8. — M. L. Nathanson (1780—1868), Redaktør af „Berlingske Tidende“. — Sml. 197, 216. — 3) Grevinde Danner. — 1) Holmblads ældste Søn, cand. polyt. Jacob H. (f. 1839).

Side 215. 1) Lerche: Rimeligvis Ferdinand H. H. Lerche (1838—86). — Løjtnant i Marinen Vilhelm C. August Funch, Søn af A. W. Funch, ledsagede i 1863 sammen med Løjtnant i Marinen Baron Guldenchrone Kong Georg til Athen, hvor han blev Adjudant hos Kongen og gift med en græsk Dame. Nogle Aar efter omkom han ved en Ildebrand paa Kongens Yacht. — Frk. Lutzen var Hofdame hos Grevinde Danner. — 2) Grevinde Charlotte Schulin, f. Zeuthen (1815—92), g. m. Kammerherre J. S. Schulin, Amtmand i Frederiksborg. De omtalte Døtre var Louise (f. 1839), Julie (f. 1842) og Sigismunda (f. 1844).

Side 216. 1) Sml. S. 214. — 2) F. J. G. Berner, Theater-sekretær. — Julie Sødring, f. Rosenkilde. — Fru Halkier: Formentlig Fru Sophie Halkier, f. Munch († 1882), Enke efter Grosserer P. A. Halkier († 1859).

Side 217. 1) Om B. Bjørnsons Forhold til Kristiania Theater paa denne Tid se Udgaven af hans Breve „Gro-Tid“ ved Koht, I, LXII og II, 97.

Side 218. 1) Sml. S. 103, 117 og 209.

Side 220. 1) 7/9 1863 findes i „Fædrelandet“ en stor Anmeldelse af Clemens Petersen af det kgl. Theaters Opførelse af „Axel og Valborg“. Her kritiseres Vilhelm Wiehes Spil som Udtryk for Routine, medens Michael Wiehe roses. — 2) Justitsraad C. W. Wiehe (1788—1867) og Antoinette Louise, f. Rosing (1791—1874), var Michael og Vilhelm Wiehes Forældre. — 3) Der tænkes muligvis paa Forarbejder til Ministeriet Halls Forslag til en ny Forfatning. Forslaget forelagdes 29/9 1863.

Side 222. 1) Drewsens maa vistnok være Etatsraad A. L. Drewsen (1803—85), Justitiarius i Politiretten, og Hustru Ingeborg N., f. Collin (1804—77). De boede Østerbrogade 20. — 2) Fru Camilla Collett, norsk Forfatterinde.

Peter Rochegune Munch, 1870-1948 Aage Friis, 1870-1949, *Johanne Luise Heiberg og Andreas Frederik Krieger (1. bind)*,

Side 224. 1) J. G. Herder (1744—1803), tysk Forfatter. — 2) Andræs Moder var Nicoline Christine Andræ, f. Holm (1789— 1862).

s. 366 Side 225. 1) Martensens Forsvar er hans Afhandling „Til Forsvar mod den saakaldte Grundtvigianisme“, udg. 1863.

Side 226. 1) »15/10 1863 staar i „Fædrelandet“ en Anmeldelse undertegnet —n af Martensens „Til Forsvar mod den saakaldte Grundtvigianisme“. Anmeldelsen er dels anerkendende, dels kritiserende. — 2) 19/10 1863 anmeldtes i „Berlingske Tidende“ Hauchs Drama „Henrik af Navarra“, der var opført paa det kgl. Theater 17/10- Anmeldelsen er nærmest rosende, dog med Fremhæven af Svagheder. „Dagbladet“s Anmeldelse samme Dag er lidet rosende. — Frøken S. er maaske Frk. Athalia Schwartz. — 3) 21/10 1863 findes et Digt af Christian Winther i „Fædrelandet“. Det har Titlen „Til en vis Mand“ og er rettet til den svensk-norske Konge. Det slutter:

„Men Saga med sin Griffel tro skal male
Dit — Frelsens — Billed paa sit Skjold, naar trøstet
Og gjenreist Danmark staaer, der, grusomt rystet,
Fik Din Staaltunge til sin Sag at tale.

Du smiler vel til disse Drømmerier?
Ak, Du har Ret! Først man til Hjælp Dig kalder,
Da Nornen alt til Undergang os vier.

Snart tydsk Janhagel paa vor Slette falder,
Navn, Frihed veires hen som tomme Skaller, —
Da briste Hjerterne — og Sangen tier!“

Side 228. 1) 23/10 1863 opførtes paa det kgl. Theater Hauchs „Henrik af Navarra“. — 2) Det ses ikke, til hvem her sigtes. — 3) 29/10 1863 offentliggjorde Blixen-Finecke i „Berlingske Tidende“ et Brev fra Hall af 6/1 1858, hvori Hall beder ham forhandle med Bismarck, og sit eget Svar af 7/1 1858, hvori han erklærer sig villig dertil.

Side 229. 1) I „Berlingske Tidende“ 29/10 1863 findes en Artikel med skarp Kritik af tre Digte, Grundtvig har offentliggjort i „Dansk Kirketidende“ som en Art Svar paa Martensens Afhandling om Grundtvigianismen. — 2) Det ses ikke, hvilket Digt der er Tale om. — 3) Skuespiller ved det kgl. Theater Kristian A. L. Mantzius (1819—79). — Min Broder: Skuespiller Johan Anton Pätges.

Side 230. 1) Ved anden Behandling af Forslaget til en Fælles-forfatning holdt Krieger i Rigsraadet 5/11 1863 en Tale, der var et stærkt Forsvar for Loven, delvis rettet mod Andræ, der Dagen før havde talt. — 2) „Seer Jer i Spejl“. Lystspil i een Act af J. L. Heiberg. Tildeels efter Topfer. 10. Scene.

s. 367 Side 231. Kejser Napoleons Udtalelse om Polakkerne gengives kort i „Berlingske Tidende“ «/n 1863. Det er den Tale, hvormed de franske Kamre aabnedes; han udtaler deri det Ønske, at det polske Spørgsmaal maa blive løst ved en Kongres. — 2) I „Fædrelandet“ gengives 11/11 1863 en stor Artikel efter „Aftonbladet“. Artiklen har Overskriften „Aliians eller icke Aliians, det är frågan.“ Den er underskrevet O, og det siges, at det sandsynligvis betegner „en højt begavet Forfatter i Thronens Nærhed“. Den opfordrer meget stærkt til at støtte Danmark. — 12/11 1863 gengives i „Dagbladet“ en anden Artikel fra „Aftonbladet“, hvori der findes nogle Oplysninger om Forholdet mellem Sverige og Danmark paa Gustaf Adolfs Tid. — C. F. Gyllembourg, der ægtede Thomasine Heiberg, J. L. Heibergs Moder, var ivrig Skandinav og arbejdede ved flere Lejligheder for en nordisk Alliance.

Side 232. 1) Det gælder Underskriften paa den nye Fælles-forfatning. Kong Christian IX betænkte sig i 3 Dage til den 18. Novbr. Sml. Neergaard II, 871 f., til hvilket Værk i det hele henvises for den følgende Tids Vedkommende. — Landgrev Wilhelm af Hessen (1787—1867), Kong Christian IX.s Svigerfader. — Gehejmekonferensraad C. A. Bluhme. — Stiftsprovst J. H. V. Paulli. — C. F. Blixen-Finecke, Christian IX.s Svoger.

Side 233. 1) Brevet er udateret, men af dets, her udeladte, uvæsentlige Begyndelse fremgaar, at det er skrevet den 17. November 1863. — Om Andræs Forhold i denne Tid se P. Andræ: Andræ—Hall overfor den politiske Situation i Efteraaret 1863, S. 41—43, Neergaard II, 885.

Side 234. 1) Hostrups Digt findes i „Fædrelandet“ 21/11 1863. Det gælder „Frederik den Syvende“ og begynder:

Da Du, hvem vi troede sløv og svag,
i Nøden haard
Dig reiste som Uffe for Danmarks Sag
Hin Stund i Vaar.“

Peter Rochegune Munch, 1870-1948 Aage Friis, 1870-1949, *Johanne Luise Heiberg og Andreas Frederik Krieger (1. bind)*,

— 2) Ved Rigsraadets Audiens hos Kongen og Dronningen Fredag 20/11 holdt Madvig som Rigsraadets Præsident en Tale, der først vendtes til Kongen, derpaa til Dronningen. Talen er bl. a. gengivet i „Fædrelandet“ 23/11 1863. — 3) K. Motzfeldt, norsk Politiker. Se S. 213.

Side 235. 1) Beretningen om Henvendelsen til Carl Moltke gælder antagelig Dannelsen af Juliministeriet (13/7 1851), i hvilket C. Moltke indtraadte som Minister uden Portefølje. Reedtz var da Udenrigsminister. Sml. Neergaard I, 552—53. — 2) C. Plessen: Grev Carl Th. A. Scheel-Plessen (1811—92), hidtil Hovedleder af den holstenske Opposition paa Stænderforsamlingen, var 25/11 1863 s. 368 og fig. Dage i København og førte frugtesløse Forhandlinger med Regeringen. Se Neergaard II, 942 f. — 3) K. F. L. Samwer (1819 — 82), Advokat i Holsten, der deltog i Rejsningen 1848, blev 1850 Professor i Kiel, fra 1852 Bibliothekar og Statsraad i Gotha, 1859 Minister dér. Efter Frederik VII.s Død i 1863 traadte han i Tjeneste hos Prins Frederik af Augustenborg. — Prinsessen: Alexandra af Danmark, Prinsesse af Wales.

Side 236. 1) Stiftsprovst J. H. V. Paulli. — C. C. B. Liebenberg (1804—65), der var Sagfører for Grevinde Danner, blev 1854 Kabinetsekretær hos Frederik VII, men fratraadte Stillingen allerede 1856, misfornøjet med Forholdene ved Hoffet. Se ved Siden af Fru Heibergs Dom om L. Biogr. Lex. X, 274. — Carl Berling, Grevinde Danners Ven.

Side 237. 1) Søsterdatter: Johanne Louise Regine Mathisen. Sml. S. 163. — 2) H. Ibsens „Kongsemnerne“ udkom i Oktober 1863 og blev (iflg. Halvorsens Norsk Forfatterlexikon III, 43) anmeldt i Aftenbladet i Kristiania 1863 Nr. 269; det er maaske den Anmeldelse, her tænkes paa.

Side 238. 1) 8/12 1863 stod i „Fædrelandet“ et Digt af A. Munch: „De to Venner“. Det gælder Frederik den Syvende og Karl den Femtende og begynder:

„Der vandred to Venner i grønne Lund
Ved det friske, blaanende Øresund.“

Side 239. 1) Manderstroms Hemmeligholdelse maa antagelig sigte til Opgivelsen af Alliancepolitikken, der saa længe som mulig holdtes skjult for den danske Regering. — 2) Hamilton, den svenske Gesandt i København, der virkede ivrig for Alliancen. — 3) „Berlingske Tidende“ 9/12 1863 i Aftennummeret findes et ganske kort Telegram om Karl XV.s Tale ved Rigsdagens Slutning. Der gengives af den Vendingen: „og vi maa føle en endnu mere levende Deltagelse i vor Sorg over de Farer, der true Danmarks Konge og Folk.“ — 4) 14/12 1863 staar i „Fædrelandet“ et stort Digt af Kaalund, hvori han anraaber Sverige og Norge om Hjælp. Det begynder:

„Vil Ingen nævne et vækkende Ord!
Vil Ingen gribe i Normannaharpen —
Sende et Kampskrig ud over Nord,
Der kan ramme som Sværdet med Skarpen!“

Side 240. 1) Hofmarskal C. L. Løvenskiold. — 2) Den russiske Gesandt var Baron N. von Nicolay. Det omtalte Bidrag af Fru Hall gjaldt en Indsamling til Fordel for Polakkerne under Opstanden 1863. — 3) Fru Ida Marie Suhr, g. m. Ole B. S. — Om An-s. 369 dræs Samtaler med Christian IX se P. Andræ: Andræ-Hall overfor den politiske Situation i Efteraaret 1863. S. 36 f. Der synes ikke at have fundet nogen Samtale Sted just paa det her nævnte Tidspunkt. — Fru Andræs Søster er maaske Fru Marie Rovsing, f. Schack. Se Side 199. — 4) 12/12 1863 findes en større Artikel i „Fædrelandet“ om Sverige—Norges Holdning og 15/12 ligeledes en større Artikel derom i „Dagbladet“.

Side 241. 1) Brevet er uden Dagsangivelse, men efter dets Indhold maa det være skrevet efter 13/12 og for 19/12 1863. — 2) Se Neergaard II, 952 f. — 3) „Fædrelandet“ begynder 1/12 1863 en Oversættelse af en Afhandling af G. Boissier om „Brutus“. Den slutter 9/12 1863. — 4) Fr. Paludan-Müllers Digt:

„Det gaar mod Vintertide — dog der høres
til fjærne Lynglimt stærke Tordenbrag ...“

findes i „Illustreret Tidende“ 13/12 1863. — 5) Frederik VII begravedes Lørdag 19/12 1863. — 6) 21/12 1863 meddeles i „Fædrelandet“, at 66 Nordmænd har udstedt en Opfordring til et Møde til Forhandling om „en Adresse til Kongen om Deltagelse i Danmarks Kamp“. — A. Munch, Digteren. Sml. S. 239.

Side 242. 1) Der var i disse Dage Tale om, at Christian IX.s nære Ven, Overhofmarskal V. T. Oxholm skulde indtræde i det ny Ministerium. Sml. Neergaard II, 975.

Side 244. 1) I „Dagbladet“ for 2/1 1864 findes en Artikel om det ny Ministerium Monrad med meget kritiske Udtalelser om dette.

Side 245. 1) I „Dagbladet“ 14/1 1864 findes en ledende Artikel, hvori Hall stærkt roses. — 2) Det ses ikke, hvad her sigtes til, men de nationalliberale Ledere var efter Dannelsen af det nye Ministerium meget

forbitrede paa Monrad.

Side 246. 1) Quaade indtraadte 24/1 1864 i Monrads Ministerium som Udenrigsminister.

Side 248. 1) J. Welhaven udgav 1863 „Ewald og de norske Digtere“. — Fru M. 3: Fru Martensen; Fru J. A. Welhaven, født Bidoulac, f. 1812. — 2) C. G. W. Johannsen (1813—88), Amtmand i Sønderborg og Nordborg 1846—50, derefter i Husum-Bredsted, indtraadte 24/1 i Monrads Ministerium som Minister for Slesvig.

Side 249. 1) 12/2 1864 opførtes første Gang „Spøg ikke dermed“, Lystspil af Calderon, bearb. af B. Arnesen-Kali. Fru Heiberg spillede Hovedrollen. Det opførtes i alt kun 4 Gange. Sml. S. 250. — 2) Plougs Digt: „Reis Jer af Leiet, I Gothernes Løver“ findes i „Fædrelandet“ d. 3/2 1864. Det er en Opfordring til Sverige-Norge om at komme til Hjælp:

s. 370. „Vel maa I haste, thi vel maae I vide,
haardt Eder ramte Historiens Dom,
om Eders Broder med dødstunget Side
sank, før til Stævnet I kom.“ —

3) Det drejer sig om Forhandlingerne i Rigsdagens Folketing 9/2 1864 om Dannevirkes Rømning. — C. Bille, Dagbladets Redaktør. — de Meza, Overgeneralen, der havde Ansvaret for Tilbagetoget fra Dannevirke.

Side 250. 1) „Enten elskes eller dø“, Lystspil af Scribe og Dumanoir, oversat af J. L. Heiberg, genopførtes 28/3 1864 paa det kgl. Theater. — 2) „Spøg ikke dermed“. Sml. S. 249. — 3) Der havde været Forpostfægtninger i Sundeved.

Side 251. 1) Den unge Hauch er rimeligvis den senere Rektor Adam Hauch (f. 1836).

Side 252. 1) 26/2 1864 gengives i „Fædrelandet“ en Adresse til det danske Folk, som var vedtaget i Lausanne d. 17/2 paa et Møde, hvori c. 300 Schweizere deltog. — 2) Der ses ikke, hvad her sigtes til. — 3) I Hertz' „Arvingerne“, der var spillet 1828—29 og nu genopførtes 5 Gange i Februar—April 1864, spillede baade Fru Julie Sødring og Kr. Mantzius. — Fru Heiberg havde i sin Tid ogsaa spillet deri. — 4) I „Dagbladet“ 1.—3. Marts skrev Madvig tre Artikler om „Dannevirkestillingens Opgivelse og Stemningerne i Anledning deraf.“ — 5) Rektor E. F. C. Bojesen fra Sorø (1803—16/12 64). — Kronprins Frederik kom til at deltage i Krigen ved Cai Hegermann-Lindencrones Afdeling.

Side 253. 1) H. J. C. Paetz (1837—95), Skuespiller ved det kgl. Theater. — Til 11/3 1864 var averteret Shakespeares „Viola“ og Hertz' „Arvingerne“, men i Stedet for det førstnævnte opførtes „Kan ej!“ versificeret Lystspil af J. L. Runeberg, overs. af Chr. Richardt. — Paetz spillede Sebastian, Violas Broder, i dette Stykke; det opførtes med ham og med Fru Heiberg i Titelrollen 15/3 1864. Sml. S. 254. — 2) Lørdag d. 12/3 1864 opførtes „Madonna“, Skuespil af H. Bode, oversat og bearbejdet af F. L. Høedt. Det blev Genstand for en hvas Kritik som et tysk Spektakelstykke, der lod katolske Gejstlige optræde paa ganske usømmelig Vis.

Side 254. 1) Det drejer sig øjensynlig om en Artikel, som Fru Heiberg har skrevet, hvori bl. a. C. Hauch er blevet omtalt. Det ses ikke, hvad der sigtes til, og der synes ingen saadan Artikel at være i de københavnske Dagblade fra den Tid. Muligvis kunde der være en Forbindelse med Opførelsen af Calderons Lystspil „En Skillevæg“, oversat og bearbejdet af Frk. B. Arnesen-Kali (sml. S. 182), og som Hauch havde haft noget med at gøre. Ved Brevet fra Fru Heiberg til Krieger af 15/3 1864 findes nemlig en s. 371 Artikel af Fru Heiberg under Mærket „Verecundus“: „Skuespillerne som Mordere og dog Mennesker, som fortjene almindelig borgerlig Agtelse“. Denne Artikel, der ikke synes at være blevet trykt, indeholder en skarp Kritik af „En Skillevæg“'s Iscenesættelse og Skuespillernes Spil ved de to eneste Opførelser, der fandt Sted 12. og 30. Januar 1864. Kritiken i Pressen blev meget skarp, særlig i „Fædrelandets“ Artikel af Clemens Petersen, Nr. 12 15/1 1864. — 2) Viola. Sml. S. 253. — 3) Kammerherre, Greve Gustav Blücher-Altona, f. 1798, forhenværende Hofchef hos Enkedronning Caroline Amalie, døde 25/3 1864. Hans Hustru var Emily Sophie Marie, f. O'Ferral (1802—85). — 4) Talen er om Kriegers Sendelse til London som en af Danmarks Befuldmægtigede paa Konferencen der. Han afrejste 6/4.

Side 255. 1) Karine Lucie Elisabeth Scavenius (f. 1840), Datter af Peter Brønnum Scavenius (1795—1868) til Gjorslev og Charlotte Sophie Meincke (1811—72), ægtede 1861 Baron, Ritmester H. Wedell-Wedellsborg (1825—1871). 1871 begyndte hun under Mærket Johan Sandel at udgive forskellige Digtsamlinger og Dramaer etc. — Hendes yngre Søster var Anna Christine Scavenius (1842—1900). (Biogr. Lex. XVIII, 339; Adelsaarbogen 1907. S. 403). Sml. S. 276 og 282. — 2) Krieger rejste 6/4 1864 til London. — Deres Tante: Frøken Margrethe Vilhelmine Finne, Søster til Kriegers Moder. Sml. S. 4. — Fru Degen: Rimeligvis Etatsraadinde A. Degen.

Side 256. 1) Oehlenschlägers „Dina“ med Fru Heiberg i Titelrollen genopførtes 10/4 1864. — 2) P. Vedels skulde til at bygge i Rosenvænget; Krieger havde allerede bygget der. — Murmester Frohne; Petersen, en Haandværker. — 3) Konferencen i London begyndte 20/5 og varede til 25/6 1864.

Peter Rochegune Munch, 1870-1948 Aage Friis, 1870-1949, *Johanne Luise Heiberg og Andreas Frederik Krieger (1. bind)*,

Side 257. 1) General de Meza, der var blevet afskediget fra Overkommandoen, var meget musikalsk. — Komponisten N. W. Gade. — Skuespilleren Fr. L. Høedt. — Digteren H. C. Andersen. — 2) Departementschef, senere Amtmand Emil Vedel (1824—1909) og Hustru Emilie Christiane, f. Nygaard.

Side 259. 1) Sml. S. 257 Note 1. — 2) Frk. Sigrid Hebbe, svensk Sangerinde, Søster til P. Vedels Hustru, Fanny, f. Hebbe, optraadte i April—Maj 1864 som Susanne i Mozarts „Figaros Bryllup“ og som Alice i Meyerbeers „Robert af Normandiet“. — 2) Fr. Schiern (1816—82), Professor i Historie.

Side 260. 1) Isabella af Spanien.

Side 261. 1) Sml. S. 259 Note 2. Moderen: Den svenske Forfatterinde Fru Vendela Hebbe, Moder til Fru Fanny Vedel og s. 372 Frk. Sigrid Hebbe. — Kapelmester ved det kgl. Theater J. H. Paulli (1810—91).

Side 262. 1) Scribes Komædie „Kammeraterne“, oversat af C. Borggaard, hvori Fru Heiberg tidligere havde spillet Zoe's Rolle, blev først genopført 14/5 1866, da Fru Heiberg ikke længere spillede ved det kgl. Theater. Sml. S. 273 og 280.

Side 265. 1) Kammerherre Torben Bille (1819—83), dansk Gesandt i London.

Side 266. 1) Fru Ingeborg Drewsen, f. Collin, g. m. Etatsraad, Justitiarius A. L. D., boede ogsaa i Rosenvænget. Deres Søn Viggo D. (1830—88) var frivillig med i Krigen og blev haardt saaret og taget til Fange ved Dybbøl 18/4 1864.

Side 267. 1) P. Vedel, Departementschef i Udenrigsministeriet, blev 10/4 1864 efter Udenrigsminister Quaades Afrejse til Londonerkonferencen udnævnt til Direktør. — 2) Der sigtes formentlig til et Avertissement i „Adresseavisen“ Nr. 91 20/4 1864, hvori C. J. W. de Seue og M. C. de Seue, født Harboe, meddeler, at deres eneste Barn, Sekondl. Peter Nicolaj Carl Christian de Seue, „er glad og frimodig falden for sit Fædreland“.

Side 268. 1) Sml. S. 261. — 2) Der ses ikke, hvortil her sigtes.

Side 269. 1) Om denne Gave se bl. a. „Fædrelandet“ Nr. 93, 23/4 1864.

Side 270. 1) Formentlig Grev Chr. E. Krag-Juel-Vind-Frijs' Hustru, Grevinde Thyra, f. Haffner (1821—81), og en af hendes Døtre.

Side 272. 1) S. 177. — Norsk „Morgenbladet“ 1864 Nr. 110 meddeler, at det Fartøj, hvormed en stor Del af afdøde Professor P. A. Munchs Optegnelser og litterære Efterladenskaber afgik fra Italien, forliste paa Vejen. Se Halvorsens Norsk Forfatterlexikon IV, 197.

Side 273. 1) Lady Stanhope er formentlig Lady Emily Harriet († 1873), g. m. Historikeren, Lord Ph. H. Stanhope (1805—75). — 2) Christian Lund, fra 1810—42 ansat som Skuespiller ved det kgl. Theater, var tillige Scene-Inspicent og maatte af den Grund tyse paa Skuespillerne, hvad der skaffede ham Tilnavnet. (Venlig Meddelelse af Hr. Robert Neiiendam.) — 3) Julie Margrethe Smith (f. 1843) ægtede 29/4 1864 kgl. Skuespiller H. J. C. Paetz (f. 1837—95). — Sml. S. 262. — 4) Sangerinden Vilhelmine Gerlach (f. 1827) optraadte fra 1845 ved det kgl. Theater, men trak sig paa Grund af Uenighed med Theaterbestyrelsen (Fr. Tillisch) tilbage fra Theatret og fik Afsked 4/5 1864. — Fr. Tillisch fratraadte 11/7 1864 Stillingen som Theaterchef. Sml. S. 277. — Carl Emil Fenger var Direktør i Finansministeriet.

s. 373 Side 274. 1) Sml. S. 268. — 2) Peter Hersleb Classen Smidth (1809—69), Adjudant hos Frederik VII og Christian IX.

Side 276. 1) H. C. Andersens Skuespil „Han er ikke født“ opførtes 1. Gang 27/4 1864 og derefter i alt 6 Gange. — 2) Sml. S. 255 Note 1. — 3) Lensgreve Eggert Christopher Knuth til Knuthenborg (f. 1874), Søn af Grev Frederik Marcus Knuth (1813—56), var i 1864 paa en lang Udenlandsrejse, bl. a. i Afrika.

Side 277. 1) Jakob Fr. Scavenius (f. 1838), senere Kultus-minister, var frivillig med i Krigen som Officersaspirant. — 2) Sml. S. 273. — 1) Christopher Krabbe (1833—1912), den Gang Medarbejder ved „Fædrelandet“. — Skuespiller O. Zinck (f. 1824).

Side 278. 1) Se S. 269. — 2) Fredericia blev rømmet af de danske Tropper 26_28/4 1864. — 3) Alfred Anton Hage (1803—72) og Hustru Frederikke Vilhelmine mistede deres mellemste Søn, Christoffer, der var blevet dødelig saaret 18/4 1864 ved Dybbøl.

Side 280. 1) Anna Christine Scavenius (1842—1900). Sml. S. 255. — 2) Sml. S. 262 og 273.

Side 281. 1) Fru Heibergs Huslæge var Etatsraad E. Dahlerup, Overlæge ved Frederiks Hospital.

Side 282. 1) Sml. S. 255. — Den omtalte Novelle er ikke udkommet i Trykken.

Side 283. 1) Stiftsprovst J. H. V. Paullis Moder, Dorothea Margarethe, født Orlamundt, døde 6/5 1864 (Berl. Tid. 10/5 1864).

Side 284. 1) Sml. S. 274 og S. 278. — 2) 10/5 1864 findes i „Fædrelandet“ en kort Notits om, at Tillisch har gennemtvunget Fru Gerlachs Afsked ved at gøre den til et Kabinetsspørgsmaal. Det tilføjes, at et Par andre „af Operaens bedste Støtter“ aaben-bart ogsaa er „personæ ingratæ“.

Side 285. 1) Kampen ved Helgoland 9/5 1864. — 2) Overlæge ved Kommunehospitalet, Dr. med. E. Engelsted.

Side 287. 1) Sml. S. 285.

Side 288. 1) Brevet til Andræ maa være et af dem, der er trykt i Historisk Tidsskrift 6. Rk. 5. Bd., S. 141 f., dateret 10.— 11. Maj 1864. — Motzfeldts utrykte Brev (R. A.) er af 6/5 1864 og omtaler bl. a. de svage Muligheder for norsk Hjælp. — 2) Fr. Tillisch, Biskop Martensen, Kontorchef E. Løffler ved det kgl. Theater, Overlæge E. Dahlerup. — 3) Agnes Lange (f. 1841) vandt i Aarene 1857—64 en fremtrædende Plads ved Folketheatret. Hun var Datter af dettes Direktør, H. V. Lange, med hvem J. L. Høedt samvirkede under Kampen mod J. L. Heiberg. Juli 1864 ansattes Frøken Lange ved det kgl. Theater; 1868 ægtede hun Sangeren J. L. Nyrop.

s. 374 Side 289. 1) Om Frk. J. M. Smith, senere Fru Paetz, se S. 273 Note 3. — 1) Sml. S. 13.

Side 291. 1) Krigsminister Lundbye gik af 18/5 1864 og blev afløst af Oberst C. E. Reich, der var god Bekendt af Andræ. — 2) Se herom „Fædrelandet“ 1864 Nr. 114 20/5 og senere Nr.

Side 292. 1) Baron Philip Brunnow (1797—1875) var russisk Befuldmægtiget paa Konferencen i London. — Hvem Fru Heiberg mener med „vor Brunnow“ er uklart; maaske en af de danske Delegerede ved Konferencen.

Side 293. 1) Earl Edw. J. Sm. Stanley Derby (1799—1869), engelsk Statsmand. — 2) Earl Cecil: Robert Cecil Marquis Salisbury (1830—1903), engelsk konservativ Politiker. — 1) Lord Palmerston (1784—1865) var siden 1839 gift med Lord Melbournes Søster, Lady Cowper, Enke efter Lord Cowper; hun var en meget betydelig Dame.

Side 294. 1) Shakespeare: „The Comedy of Errors“ er ikke opført paa det kgl. Theater. Det er oversat paa Dansk af Lembcke med Titelen „Tvillingerne“ (1867). — 2) Andræs Svar til Krieger paa dennes Breve af 10., 11. og 13. Maj var af 17/s 1864 og paa Krigers Brev af 18/5, af 24/5. Se Hist. Tidsskrift 6. Rk. 5. Bd. S. 148—155.

Side 295. 1) Paa Konferencens Møde Lørdag 28/5 1864 forlangte Preussen og Østrig Hertugdømmernes fuldstændige Adskillelse fra Danmark. — 2) prins Friedrich Carl var en af de preussiske Overanførere i 1864. — 3) Sml. Et Liv IV, 150 f. (II, 256—57).

Side 296. 1) „Elverhøi“ opførtes 1. Gang 6/11 1828. — 2) Der tales her øjensynlig om den saakaldte von Qvantenske Plan, den Henvendelse, som Carl XV 18/4 1864 rettede til Christian IX; den ledsagedes af et Forslag om et Forbund, siden en Forening mellem de tre nordiske Riger, der dog ikke stilledes af Sverige, men blot omtaltes som en Plan nogle Mænd havde udkastet. Forbundet skulde ikke omfatte Holsten og Lauenborg.

Side 297. 1) Det ses ikke, til hvilken Artikel her sigtes. — 2) Se herom bl. a. Historisk Tidsskrift 6. Rk. 5. Bd. S. 154 f. — 3) Landseer: Der er forskellige engelske Malere af dette Navn paa denne Tid. — 4) Krieger havde været et Par Dage i Paris for at orientere sig med Hensyn til den politiske Stilling.

Side 298. 1) H. V. Lange (1815—73) var fra 1857 til sin Død Leder af Folketheatret. — Sml. S. 288 Note 3. — F. J. G. Berner, Theatersekretæren. — 2) Om Fru Sødrings Forhold til Tillisch se J. W. Sødring, Erindringer fra senere Aar, Side 114 f.

Side 300. 1) Pave Pius IX døde først 1878.

Side 302. 1) Jørgen Chr. Hansen (1812—80), Skuespiller og s. 375 Sanger, var fra 1832 knyttet til det kgl. Theater, hvor han kom til at indtage en fremtrædende Plads. Det var i 1864 en almindelig Opfattelse, at han forurettedes af Theaterbestyrelsen. Da han Lørdag den 28. Maj optraadte i „Don Juan“, hyldedes han demonstrativt af Publikum. — 2) „Elverhøi“, hvori Fru Heiberg nu spillede Elisabeth Munk, opførtes i Sæsonen 1863—64 kun 2/6. Side 303. 1) Skuespiller Joseph Ehlert Hass († 1860). — 2) Andræs Brev til Krieger med Opfordringen: „Lad briste!!“ er af 24/5 1864. Det er offentliggjort i Historisk Tidsskrift 6. Rk. 5. Bd. 5. 155.

Side 304. 1) Talen er rimeligvis om en anonym Artikel i norsk „Aftenbladet“ Nr. 105 9/5 1864 om Forholdet

Peter Rochegune Munch, 1870-1948 Aage Friis, 1870-1949, *Johanne Luise Heiberg og Andreas Frederik Krieger (1. bind)*,

mellem de nordiske Lande under Forudsætning af Danmarks Sønderlemmelse. — 2) Ved 17de Maj festen i Kristiania 1864 talte Advokat Duncker, der var en af Kriegers Venner, for Danmark. Hans Tale har et meget højtideligt Præg. Den er gengivet i „Fædrelandet“ 23/5 1864. — 3) Departementschef i det slesvigske Ministerium Th. A. J. Regenburg blev sendt til London for at bistaa de danske Delegerede der.

Side 308. 1) Grev Albrecht Bernstorff var Preussens Delegerede paa Londonerkonferencen. — 2) Sml. Historisk Tidsskrift 6. Rk. 5. Bd. S. 155 f.

Side 310. 1) 13/6 1864 bragte „Berlingske Tidende“ en Artikel om Gustav Rasch's Bog „Vom verrathenen Bruderstamm“ 2. Del, hvori bl. a. omtales den Rolle, som Advokat Carl Fr. Heiberg (1796—1872) i Slesvig har spillet for den slesvig-holstenske Bevægelse. — H. var uægte Søn af en Skuespiller Schrøder. (Biogr. Lexikon VII, 251.) — 2) 8/6 1864 fandt den nordsjællandske Jærnbanes Aabning Sted i Kongefamiliens Nærværelse. Formanden for Jærnbanens Kontrolkomité, Konferensraad C. N. David, holdt flere Festtaler i København og ved Middagen i Helsingør. Talerne er bl. a. refereret i „Berl. Tid.“ Nr. 133 9/6 1864.

Side 311. 1) Det nævnte Skrift er et Digt, der begynder med Ordene:

„Danmark! gamle Helte-Moder!
Havfrue, født af Bølgen blaa!“

Side 312. 1) Hertug George William Frederick Charles af Cambridge (1819—1904), Fætter til Dronning Victoria, engelsk Feltmarskal. — 2) Sml. S. 309.

Side 314. 1) Adelaide Ristori, italiensk Skuespillerinde (1822—1906). — 2) Talen er om et endnu utrykt Brev til Krieger fra C. Hall af Ve 1864. (R. A.)

Side 315. 1) Se S. 266. — 2) Frk. M. V. Finne.

Side 316. 1) Kriegers Moder døde 10/6 1863. Sml. S. 4 Note 1 s. 376 og S. 179. — 2) Kriegers Søster Sophie Magdalene Finne døde 28/6 1862.

Side 317. 1) Se bl. a. Danmarks Riges Historie VI og Artikler i „Fædrelandet“ 19.—20. Juni og flg. Dage om Krisen mellem Kongen og Ministeriet. — 2) 13/6 1864 begynder i „Fædrelandet“ en Artikelrække om „Et Par norske Smaaskrifter om Nordens Enhed“.

Side 318. 1) Etatsraad, Kontorchef ved det kgl. Theater, E. C. A. Løffler havde en Søn, Julius Bentley (1843—1904), den senere Arkitekt og Kunstarkæolog. — Arkitekt Hans Christian Hansen (1803—83).

Side 319. 1) „Berlingske Tidende“ 24/6 1864 Aften indeholder Meddelelsen om Londonerkonferencens resultatløse Afslutning og Krigens sandsynlige Genudbrud.

Side 321. 1) Andræs Brev af 13/6 er trykt i Historisk Tidsskrift 6. Rk. 5. Bd. S. 164 f.

Side 322. 1) Se herom Et Liv I passim og Poul Andræ: C. G. Andræ I, 137 f. — 2) Se Histor. Tidsskrift 6. Rk. 5. Bd. S. 181 om Andræs Samtale med Christian IX 17/6 1864.

Side 323. 1) Se Historisk Tidsskrift 3. Rk. 4. Bd. S. 787 f., hvor Quaades Erklæring i Mødet 22/6 1864 er aftrykt.

Side 327. 1) 2/6 1864 optraadte Fru Heiberg for sidste Gang paa Scenen; i Sommeren 1864 tog hun Beslutningen om at tage sin Afsked, som hun efter Ansøgning fik i Juli 1864.

Side 328. 1) Petrine Fredstrup (1827—81), Danserinde ved det kgl. Theater. — 2) 4/10 var Kriegers Fødselsdag.

Side 329. 1) I Originalen staar bogstavret: er vi da i fuldstændig død?

Side 330. 1) Skuespilleren Michael Wiehe døde 31/10 1864. Se Fru Heibergs Beretning i Et Liv IV, 250—51 (II, 315) om det samme, der omhandles i dette Brev.

Side 331. 1) Ifjor maa være i forrige Sæson, c: i Sæsonen 1863—64, altsaa i Foraaret 1864. „Bagtalelsens Skole“ blev opført 26., 29. og 30. Maj 1864, og Fru Heiberg spillede Lady Teazle. Michael Wiehe Joseph Surface.

Side 332. 1) Det ses ikke, hvilken ganske særlig Betydning 11. Juni havde eller havde kunnet faa under Londonerkonferencen.

Side 333. 1) Der synes at være Tale om Overlærer ved Me-tropolitanskolen, Professor Carl Ludvig Petersen († 16/7 1870).

